ZAHARIA STANCU

DULĂII

ZAHARIA STANCU

DULĂII

• 1 •

Mie daţi-mi vedea verde,
Unde-şi pierde
Omul negrele gândiri,
Unde uiţi de infamia
Şi sclavia
Auritelor zidiri.
A. DEPĂRĂŢEANU

Valea nu era verde. Nu era verde nici dealul. Nici câmpul nu mai era verde. Nici pădurea. În vara aceea nici nu fuseseră. Numai în primăvară, începând de pe la Florii, întinderile se acoperiseră cu o pânză verde-palidă, subţire ca marama de borangic. Dar când rumânii ieşiseră la arat, chipurile lor începuseră să li se întunece, şi inimile să li se strângă. Boii, arâniţi numai cu paie uşor stropite cu apă sărată, scăpaseră din iarnă slabi, de stăteau gata-gata să-şi dea sufletul. Caii aşişderea. La îndemnurile băieţandrilor, care îi mânau când cu vorbe bune când cu sudalme, şi-i atingeau uneori cu codirişca peste coastele ieşite prin piele ori peste şoldurile care fuseseră altădată pline, boulenii se opinteau în jug, cădeau în genunchi istoviţi, încercând astfel, ei, cei lipsiţi de grai, să spună că nu pot să meargă mai departe. Se ridicau însă peste câteva clipe, clătinându-se cuprinşi parcă de beţie şi izbuteau să târască în urmă plugurile vechi şi grele. Oamenii se lăsau cu toată greutatea trupurilor stoarse de vlagă pe coarnele plugurilor. Fierul scrâşnea şi răsturna în urma lui peste corman bulgări mari, alburii, uscaţi şi tari ca piatra, care spărgeau copitele nepotcovite ale vitelor şi însângerau picioarele negre şi desculţe ale plugarilor. Gândacii, pe care-i tăia în două

plugul, erau lungi şi gălbui, lipsiţi de viaţă ca şi pământul. Când pământul n-are putere, n-au putere nici vietăţile care trăiesc în ţărâna lui. Păsările călătoare dinspre miazăzi abia sosiseră şi în primăvara venită de curând, care ar fi trebuit să fie jilavă, soarele neîndurător îşi arunca flăcările lui asupra şesurilor nesfârşite ca în miez de iulie.

Rumânii se adună în mijlocul satului, unde şoseaua care coteşte spre gară e mai largă şi unde primăria se află faţă în faţă cu şcoala mică şi dărăpănată, cu săliţă îngustă şi cu o singură odaie mai mare, plină de bănci făcute cândva, mai demult, din scânduri peste care n-a trecut ascuţişul rândelei. Femeile rămân pe lângă casă şi-şi frământă mâinile de îngrijorare. Noi, copiii, stăm pe lângă rumâni, ceva mai la o parte. Altădată ne-am fi jucat. Acum nu mai avem nicio poftă de joacă. Nici putere nu avem să ne mai jucăm. Ne mulţumim să privim oamenii şi să-i ascultăm. Mai bine nu i-am mai asculta, căci nimic care să ne bucure nu spun. Îi ascultăm totuşi. Altceva nici n-am avea ce face. Pe ferestrele deschise ale şcolii se aude glasul învăţătoarei Berta Câmpeanu, care ţine o lecţie copiilor veniţi la şcoală:

— Avem o ţară mândră şi frumoasă, cu munţi înalţi…

Nu vorbeşte pe dinafară; citeşte ce scrie în cartea de cetire…

— Cu pomi roditori şi mândri feciori…

— Să ne mişcăm mai încolo. Nici noi n-o s-o supărăm pe doamna Berta cu vorba noastră, nici ea pe noi cu ce le spune copiilor.

— Le spune şi ea ce scrie în carte…

— Uneori le mai spune şi ce nu scrie în carte.

— Ne mai spune şi nouă, nu numai copiilor!

Gruia Popozină a plecat cu ceata de oameni după el, s-a depărtat niţeluş de şcoală şi s-a proptit iarăşi în ciomag, cum fac toţi ţăranii când nu vor să se aşeze jos, în praful de pe marginea şoselei.

Glasul învăţătoarei nu se mai aude.

La o depărtare de mai puţin de o sută de paşi de poarta şcolii, se află patru cârciumi cu uşile date în lături, de dimineaţa până seara târziu. Cârciuma lui Voicu Buciuc e aproape prag în prag cu cârciuma lui Mareş, mocanul; numai drumul care coboară lin şi ajunge în cătun, în Viorica, după ce trece gârla, le desparte; cârciuma lui Toma Ocî e ceva mai în susul satului; o desparte de primărie casa şi aria largă a notarului Gică Stănescu. Toma Ocî e supărat foc; de la un timp a deschis cârciumă chiar peste drum de el Oniţă Galani, care mai înainte era trepăduş pe lângă misiţii de grâne.

Mai erau şi alte cârciumi în sat; una a lui Boboc, la marginea satului, spre Stănicuţ, alta, a lui Bucur, lângă gară. Se mai deschiseseră cârciumi şi în Viorica, în cătun. Dar acum, cârciumile erau aproape goale. Nu le mai călcau pragul decât acriturile satului, care trăiau din leafă, popa Tomiţă Bulbuc, care se plângea că mereu i se aprinde gâtul şi cei câţiva bogătani care aveau hambarele şi pătulele pline de bucate şi pe care seceta, care începea să se arate, nu-i îngrijora.

— Dacă acum e atât de cald, ce-o să fie la vară!

— O să se aprindă pământul, nene Gruia…

— De s-ar aprinde, să ardă de la un capăt la altul, să nu scape picior de om.

Gruia Popozină e un rumân de aproape patruzeci de ani. Are casa plină de copii, băieţi şi fete; băiatul cel mare, Dănilă, caută să intre pe undeva slugă, până i-o veni vremea să plece la oraş, la armată. Ochii lui Gruia Popozină sunt mari şi negri şi sprâncenele zburlite şi groase nu-i pot acoperi, după cum nici mustaţa ca vrabia, în care au început să răsară, ca şi la tata, fire albe, nu poate să-i acopere gura. Obrajii îi sunt uscaţi şi ososi. Nu-i place cum vorbeşte Pascu Ologu.

— Să nu scape picior de om!! Asta nu se poate, Pascule. Pierim noi, dar boierii scapă. Se trag la munţi, la răcoare.

Ba mai pleacă şi prin străinătăţi, cum a plecat cu cocoană cu tot, boier Miliarezi de la Băneasa.

— Asta aşa e; boierii scapă de toate belelele.

— Câştigă mult, căci mâinile noastre pentru el lucrează.

— Plătesc dări puţine.

— Când le plătesc…

— Dacă le vine timpul să-şi facă armata, ajung ofiţeri…

— Pe aici ne bat cu harapnicul ori cu bastonul, la armată ne snopesc în bătăi cu cravaşa.

— Numai cu cravaşa? Şi cu latul săbiei ne bat.

— Şi cu pumnii.

— Şi cu picioarele.

— Te culcă la pământ şi te pisează cu cizmele lustruite până verşi sânge. Eu am făcut armata.

— Dar care dintre noi n-a făcut-o şi nu i-a gustat amarul?

Pe când sporovăiau rumânii, unul aruncând o vorbă, altul alta, a ieşit din cârciuma lui Voicu Buciuc şi a intrat în ceata oamenilor, rezemându-se de ulucile şcolii, popa Tomiţă Bulbuc, cu ochii şi cu nasul roşu. Rumânii i-au răspuns la bună ziua, înclinându-şi uşor capul şi unii, mai bătrâni, chiar scoţându-şi căciulile.

— Ei, taică tăiculiţă, tot nu vreţi să vă puneţi lacăt gurii? Păi se poate, taică tăiculiţă, armată fără bătaie? Nu se poate, taică tăiculiţă, nu se poate, că bătaia e ruptă din rai…

— Îţi e uşor, părinte Bulbuce, să vorbeşti aşa, că sfinţia ta armata n-ai făcut-o şi nici băieţii sfinţiei tale n-au s-o facă; pe amândoi i-ai trimis la învăţătură şi-i pregăteşti pentru popie… Dar noi… Noi n-avem nicio scăpare. Mi se strânge inima când mă gândesc ce-l aşteaptă pe Dănilă al meu la militărie…

— Fără bătaie, taică tăiculiţă, nu se poate la armată… Ei, dacă v-aş putea bate şi eu! Cu bătaia v-aş aduce pe toţi la biserică!…

— Şi de ce nu ne baţi, părinte Bulbuce?

— Sunt faţă bisericească, taică tăiculiţă…

— Faţă bisericească!… Dar de înjurat de ce ne înjuri, părinte Bulbuce?

— Ei, vă înjur! Mai îmi scapă şi mie o vorbă-două din gură, uneori…

— Cam des îţi scapă, părinte Bulbuce…

Diş, veteranul care e gornistul fără leafă al satului, ca orice bătrân care ştie că nu mai are mult de făcut umbră pământului şi din această pricină mai calcă din când în când pe la biserică, încearcă să ia apărarea popii.

— Lasă-l în pace pe părintele Bulbuc, Gruia. Mereu te iei în colţ cu sfinţia sa. El ne înjură, dar tot el se roagă lui dumnezeu pentru păcatele noastre… Când am plecat la 77 în războiul cu turcii, popa Bulbuc cel bătrân ne-a spovedit şi ne-a ajutat dumnezeu de ne-am întors sănătoşi acasă…

— Dar câţi aţi plecat în război de aici din Omida, moş Diş?

— Şapte, Gruio, numai şapte, că pe atunci satul era mic.

— Şi câţi v-aţi întors?

— Apoi de întors numai eu m-am întors, că ceilalţi şi-au lăsat oasele pe la Plevna…

În biserică, unde ne ducea cu cârdul duminica dimineaţa învăţătoarea Berta Câmpeanu – era ordin ca în fiecare duminică şcolarii să fie duşi la biserică – se afla atârnat pe un perete, între sfinţi, un tablou înrămat pe care erau scrise cu litere mari de tipar şase nume:

OPREA ION
VASILE GHEORGHE
STAN ION STAN
BLEJU ILIE
FLOREA LIXANDRU
CREŢU NICULAIE

O cunună de frunze verzi era zugrăvită în jurul acestor nume. Dedesubtul numelor scria cu litere ceva mai mici:

Glorie lor
Au murit pentru patrie.

Noi eram dezbrăcaţi şi desculţi. În biserică era frig şi lespezile de piatră de sub tălpile noastre erau reci ca gheaţa. Dârdâiam, ne clănţăneau dinţii, ne ştergeam cu mâneca zăbunului rupt nasul, dar trebuia să stăm neclintiţi şi tăcuţi în rânduri. Ne uitam la tabloul cu cei căzuţi în război şi le silabiseam numele. Ne uitam la sfinţii uscaţi, zugrăviţi cu vopsele ieftine pe ziduri. Aveau şi ei vestmintele crăpate de vechime.

Pe unde căzuseră bucăţi de vopsea, se vedea tencuiala vânătă a zidului. Vestmintele sfinţilor păreau cârpite cu petice rupte din acelaşi sac. Noi ne uitam tăcuţi la sfinţi. Sfinţii se uitau tăcuţi la noi. Noi clipind din ochi. Ei cu ochii stinşi şi împietriţi.

În timp ce popa şi dascălii onănăiau pe nas rugăciuni pe care nu le înţelegeam, atât de repede erau rostite, ne mai uitam şi pe la ceilalţi oameni care se aflau în biserică: trei-patru babe şi trei-patru moşnegi mai la o parte, şi în faţă, aproape de altar, aşezaţi în jilţuri vechi de lemn, bogătanii satului cu nevestele lor. Pe spatele fiecărui jilţ era scris cu litere mari, galbene, numele stăpânilor acestor jilţuri:

IORDACHE DIMAN
ILIE ILIUŢĂ
GUŢĂ CARABAŞ
DUMITRU CARABAŞ…

Cârciumarii îşi aveau şi ei jilţurile lor, dar ele rămâneau aproape totdeauna goale. Nimeni nu avea voie să se aşeze pe ele. Mama, dacă venea câteodată pe la biserică, sta într-un colţ, în picioare. La fel şi celelalte femei sărace ale satului. La miruit, bogătanii treceau întâi. Erau şi mai aproape de uşa altarului unde slujea popa Bulbuc. Pe ei, fiindcă aruncau mai mult în căldăruşă, popa Bulbuc îi miruia cu grijă. Pe noi ne mânjea cu mătăuzul pe unde nimerea: pe la nas, pe la bărbie, pe la urechi… Nu ne supăram. Ne mai uitam odată la sfinţii rupţi şi ne părea rău

că-i lăsăm acolo, singuri şi nemişcaţi în frig, şi plecam. Sfinţii se uitau şi ei la noi. Pe urmă se uitau numai la bogătanii, cu care popa mai sta de vorbă lângă altar şi care erau singurii ce aveau vestminte groase şi călduroase, nepeticite… Ajunşi acasă, ne încălzeam pe lângă sobă, dacă se întâmpla să fie soba caldă…

— Au murit mulţi rumâni în războiul cu turcii…

— Au murit, Gruio, cum să nu moară! În război mor mulţi oameni.

— Dar câţi boieri au murit în acel război, părinte Bulbuce?

— Or fi murit şi boieri, care erau ofiţeri, însă nu puteau să moară mulţi. Boierii sunt puţini la număr…

— Dacă sunt puţini, de ce este totul al lor? Şi moşiile, şi pădurile…

— Păi, taică tăiculiţă. Aşa scrie la legea legilor, că fiecare are ce moşteneşte şi ce mai poate aduna cât trăieşte…

— Afurisită lege…

— Iar la război trebuie să meargă ţăranii, că ei sunt mulţi. Oricâţi ar muri, tot nu li se pierde sământa… Soldaţi câţi vrei, taică tăiculiţă, câţi vrei…

Amintirea războiului de la 77 era încă vie în mintea tuturor. Pe aici, prin Omida, pe drumul mare care vine dinspre Ruşii de Vede, trecuse spre Dunăre cea mai mare parte a armiilor ruseşti. Satul cunoscuse piota care rămânea în luncă o noapte pentru dormit în corturi şi o zi pentru odihnă, şi căzăcimea călare care îşi întindea tabăra şi-şi aprindea focurile sus, pe deal. Erau ruşii, după spusele vârstnicilor care-i văzuseră, mulţi ca frunza pădurii şi ca iarba câmpului. Veneau ca o apă mare, domoală, poposeau, cântau şi jucau pe linia satului, de brâu cu muierile şi cu fetele, se odihneau oleacă – oameni osteniţi veniţi de departe – şi plecau, pentru ca a doua zi spre seară să sosească alţii. La Turnu se resfiraseră de-a lungul Dunării şi răzbiseră, prin câteva locuri, dincolo, pe pământ bulgăresc.

Mai târziu, după ce începuse războiul de-a binelea, pe acelaşi drum, urcau spre Ruşii de Vede jalnicele convoaie ale prinşilor turci, însemnând zăpada ici şi colo cu trupurile celor care cădeau îngheţaţi şi nu se mai ridicau. După un an şi ceva, când războiul se sfârşise, armiile ruseşti se trăseseră spre ţara lor de la răsărit.

— Au murit mulţi soldaţi de-ai noştri atunci. Dar ce era armata noastră? O mână de oameni! Au murit mult mai mulţi ruşi, că ei au mers războindu-se până dincolo de Balcani, adânc, în turcime…

Veteranul cu mustaţa albă clipeşte des din ochii care i-au rămas încă vioi. Poate că se vede plecând la asalt. Poate că mai aude prin amintire sunetul de îmbărbătare al goarnei lui cu care s-a întors acasă şi care atârnă în primărie, prinsă într-un cui, cu buzele uşor stâlcite…

— Au murit mulţi ruşi. Soldaţi au murit mulţi… Că la război moare totdeauna soldatul… Robi noi, la boierii noştri, robi ei, la boierii lor…

— Războiul din 77 a făcut din ţara noastră o ţară care nu mai plăteşte bir la turci… De atunci bogaţii s-au îmbogăţit şi mai mult, iar casele săracilor au ajuns mai goale, mai sărace…

Gruia Popozină avea sufletul amar şi asta se vedea nu numai din vorbele care-i ieşeau din gură, dar şi din glasul lui care îşi pierduse parcă frumuseţea. Suna trist, aşa cum sună trist un fluier cu care cântă omul necăjit ca să-şi alunge gândurile care i-au furat liniştea.

— De ce dai tu, măi Gruio, totdeauna cu clonţul în boieri şi-n avuţi?

— D-apoi în cine ai vrea să dau, părinte Bulbuce? Nu cumva tot în ăştia care sunt la fel de amărâţi ca şi mine?

— Într-o zi ai să dai de dracu, taică Gruio, de dracul ăl bătrân, taică tăiculiţă…

Popa a plecat clătinându-şi capul. A intrat în cealaltă cârciumă, a lui Mareş. Le lua pe rând, de cum se lumina de ziuă până târziu de tot, după scăpătatul soarelui.

— Grozav trebuie să-l ardă gâtul pe popă!…

— Ca şi pe notar.

— Ca şi pe Juvete, jandarmul…

— Dacă e arşiţă şi secetă…

A sunat la şcoală clopoţelul. Copiii s-au strecurat afară. Loviţi în creştete de arşiţa soarelui, n-au mai sărit şi nu s-au mai jucat ca altădată, când venea notarul la gard şi-i înjura că-l tulbură cu glasurile lor. S-au aşezat cuminţi în ţărână, pe lângă zidul şcolii, în dunga îngustă de umbră.

— O să ne moară copiii de foame. O să murim cu toţi, de foame, dacă nu vine ploaia să pună capăt secetei.

— Poate nu murim, Gruio. O să ne sară în ajutor stăpânirea.

— Parcă n-ai cunoaşte stăpânirea, Pascule…

Pascu Ologu s-a gândit o clipă, apoi a răspuns:

— Dacă nu ne-o ajuta stăpânirea, o să ne ajute boierii… Muncim pe moşiile boierilor, suntem robii lor. Nu ne vor lăsa să pierim.

— Parcă n-ai cunoaşte boierii, Pascule… Boierii nu sunt una cu stăpânirea? Pentru stăpânire eşti bun la armată, la război, la plata dărilor, la munca pe moşie… Când e să te ajute, te ajută ca funia pe spânzurat…

Chipurile oamenilor s-au posomorât şi mai mult. Şi mai mult s-a înfierbântat ţărâna sub flăcările nimicitoare ale soarelui, care urcase spre cumpăna cerului orbitor de luminos.

Iarna fusese aspră, mai mult uscată, cu zăpezi de un lat de palmă, care, căzute peste şesurile îngheţate, deveniseră, ca pulberea, jucăria vânturilor.

Înviorarea care cuprinsese cât de cât pământul la sosirea primăverii, când cerul se dezgolise de norii seci, n-avea să ţină. Pământul, până unde ajungea fierul plugului şi ascuţişul cazmalei, şi chiar mai în adânc, era lipsit de umezeală, de sevă.

Când au venit, de dincolo de Dunăre, bulgarii, înaintea Paştilor, să înceapă munca la grădinile lor de zarzavat de peste gârlă, s-au apucat cu mâinile de cap.

— Credeam că numai la noi, în Bulgaria, sunt semne de secetă. La voi e mai rău..

Gârla, care în fiecare primăvară sta gata să se reverse peste maluri şi uneori se şi revărsa, înecând o jumătate de sat, era acum o şuviţă de apă îngustă de puteai s-o sări fără să-ţi stropeşti tălpile.

— N-a plouat nici sus, la dealuri.

— N-a căzut zăpadă nici în munţi.

— Iarnă şi primăvară ca asta nu s-au pomenit de când e lumea lume.

— Nu putem să ne punem nădejdea în gârlă.

— Peste o săptămână, două, seacă de tot.

Oameni harnici şi dârji la muncă, grădinarii bulgari, care ţineau cu chirie de mulţi ani locurile din luncă, nu s-au dat bătuţi. Au chemat băieţii satului cu cazmale, plătindu-i cu treizeci de bani pe zi, şi-au început să sape pământul negru şi gras, adâncind fântâni şi gropane.

— O să găsim apă să ne udăm zarzavaturile, chiar de-ar trebui să sfredelim pământul până în miez.

N-a fost nevoie să sfredelească grădinarii pământul până în miez.

Înainte, dacă voiai să faci un gropan în luncă, săpai cam cât statul unui om şi apa mustea limpede din pereţii tăiaţi proaspăt, iar dacă doreai să dai peste izvorul gros şi rece, mai adânceai gropanul cu trei-patru palme.

Ca să ajungă la apă, grădinarii au pus flăcăii de-au săpat gropănaşe de trei-patru ori mai adânci decât de obicei.

— Apele s-au tras la adâncuri, bai Gheorghe…

Bai Gheorghe, care era căpetenia grădinarilor şi păstra pungociul cu gologani sub cap când dormea, şi sub brâul de lână, lat şi cafeniu, în timpul zilei, se uita în fundul adânc al gropanului, unde abia licărea apa şi se scărpina la ceafă.

— O să fie secetă cum nu s-a mai văzut din bătrâni…

— Seceta aduce foamete.

— O să fie rău de tot de voi, rumânii. Am primit veste de-acasă, că pe la noi ploile s-au îndurat şi-au mai stropit pământul.

— O să fie rău, rău de tot bai Gheorghe…

Cu banii luaţi de la grădinari, flăcăii se duceau la gară şi cumpărau câte o pâine neagră de la brutăria de lângă conac. Se întorceau cu ea subsuoară acasă, ciugulind-o pe margini.

— Când s-o termina lucrul la bulgari, ce ne facem?

Satul rămânea, de dimineaţă până seara, cu ochii pe cer şi aştepta ivirea unui smoc de nor care să crească negru, să acopere slăvile şi să cearnă asupra ogoarelor sau luncilor o răpăială de ploaie. Dar cerul rămânea senin şi gol, de un albastru închis ca floarea inului, iar soarele se apropia tot mai mult de pământ şi-l dogorea cu flăcările lui neîndurătoare.

— Ce să facem, nene Popozină? Să aruncăm seminţele în brazdă?

— Să le aruncăm. Poate tot o să cadă ploaie…

— Boierii nu ne-au scos la arat pe moşii. Parcă nici n-ar fi primăvară…

— Cioclovinele nu vor să păgubească semănând porumb şi secară. Dacă e secetă, pierzi ce-ai semănat… Ei nu vor să rizice[{1}] nimic. Dar noi trebuie să încercăm. Nu ne putem lăsa în voia soartei. Poate totuşi dă ploaie…

Rumânii îşi araseră cu chiu cu vai, sleindu-şi vitele de puteri şi sleindu-se deopotrivă şi ei, puţinele locuri pe care le aveau şi semănaseră porumb şi mei printre bulgării mari şi albi, tari ca piatra. Râvneau şi aşteptau cu atâta putere ploaia, încât nu le venea să creadă că dorinţa lor nu va fi împlinită şi aşteptarea lor va rămâne zadarnică.

Noi, copiii, cum învăţasem de mici de tot de la alţii, căutam să amăgim puterile nevăzute, să le păcălim. Ne adunam la fântână, scoteam o ciutură de apă şi-o răsturnam peste o grămadă de praf. Frământam noroiul cu mâinile şi

din clisa neagră făuream două păpuşi: una cu chip de bărbat, alta cu chip de femeie. Le întindeam la uscat, la soare, pe câte o tinichea... Cât ai zice peşte, le şi usca soarele. Ne strângeam în jurul păpuşilor de lut uscat şi, cu capetele goale cum se obişnuieşte să stai când te afli în apropierea unui mort, începeam să jelim din băierile inimii:

A murit tatăl soarelui...
Şi-o să-nvieze muma ploii...

Ne prefăceam că plângem moartea tatălui soarelui, şi uneori ne prefăceam aşa de bine, că ne curgeau şi lacrimile. Luam cele două păpuşi uscate. O îngropam pe cea cu chip bărbătesc, jelind-o:

A murit tatăl soarelui...

Pe cealaltă o duceam şi-o aruncam în jgheabul fântânii, cântându-i:

Şi-o să-nvieze muma ploii...

Păpuşa de lut se muia şi se topea. Apa devenea noroioasă. Stropeam cu ea fetele din cârdul nostru.

Dar puterile tainice şi nevăzute nu se lăsau nici amăgite, nici păcălite. Tatăl soarelui nu murea şi muma ploii nu învia. Arşiţa continua să ardă şi să scorojească pământul. Văzduhul continua să fie fierbinte ca plumbul topit.

Grâul, care fusese semănat de cu toamnă, abia răsărit, începuse să bată în galben şi să se ofilească. Porumbul, pe unde răsărise, se ridicase ceva mai sus de glezne, îşi pierduse culoarea verde apoi se înnegrise, de parcă trecuse peste el un vălătuc uriaş de jărăgai. Iarba, câtă apucase să răsară, se sfrijise şi se uscase. Când umblai, ţi se sfărâma sub picioare şi se prefăcea în pulbere.

Adia uneori vântul, ca venind de pe o gură de cuptor încins, scorojind şi pârjolind şi mai mult câmpurile. Atunci se ridicau deasupra pământului nouraşi de praf fierbinte.

Salcâmii purtau pe crengi frunze mici, galbene. Umbra lor era rară ca umbra unor schelete înalte.

Nici nu apucase să vină vara şi gârla secase. Nămolul de pe fundul ei se schimbase în ţărână cenuşie, pe care vântul de foc, când sufla mai tare, o lua pe aripile lui şi-o purta peste sat şi departe, departe, peste câmpuri. Rămăseseră pe fundul albiei pietrele albe. Soarele le arsese. Pietrele plesniseră. Dacă luai una în mână şi strângeai pumnul, piatra se sfărâma ca o bucată de cretă moale.

Broaştele şi brotăceii, şerpii de apă şi buhaii de baltă, îşi căutase la început ascunziş în buruienile mai grase ale malurilor, pe urmă, când şi aceste buruieni se uscaseră, muriseră. Trupurile broaştelor nu putrezeau. Le uscase soarele. Zăceau pe maluri şi în ierburile arse ale luncii, cu pântecele albe în sus, cu braţele întinse şi cu lăbuţele închise.

Pe dealurile şi pe câmpurile semănate, pe unde acum, în toiul verii, ar fi trebuit să fie înalte şi bogate lanuri de grâu ori nesfârşite păduri de porumb înalt şi gras, mustind de puterea pământului, încă din primăvară, de cum simţiseră venind pârjolul năprasnic al verii de flăcări, sătenii dăduseră drumul vitelor.

— N-o să avem grâne vara asta.

— Nici porumb.

— Să dăm drumul vitelor în semănături şi pască.

— Cel puţin ele să prindă puţină putere.

Vitele păscuseră ce putuseră să prindă în bot – firele ofilite şi mărunte de grâu, lujerii veştezi ai porumbiştilor, măceşii vineţi ai răzoarelor. Pojarul năpădise curând toate întinderile.

— Câmpurile s-au acoperit cu cenuşă…

— Să ducem vitele să pască în luncă…

Acum vitele, slobozite pe lunci după ce câmpurile rămăseseră goale şi negre, scormoneau ţărâna aspră cu boturile însângerate, căutând rădăcinile ierburilor ghimpoase, de sărătură, şi ale scaieţilor. Cât era ziua de

lungă, chinuite de foame, umpleau văzduhul cu mugetele lor triste ca nişte neputincioase gemete de durere şi de răzvrătire împotriva cerului care nu dăruia ploaie şi a pământului care tot mai mult semăna ca piatra stearpă.

Se mai găseau prin arii resturi de şuri de paie, ori câte o căpiţă, două, de coceni, dar sătenii le acoperiseră cu mărăcini şi le păzeau cum îşi păzeau ochii din cap, să nu se apropie vreo gură de vită de ele.

— Trebuie să păstrăm puţinul nutreţ pe care-l avem pentru la iarnă.

— Ce-o să le dăm vitelor să mănânce la iarnă?

— Dar noi ce-o să mâncăm? N-avem cu ce să ne astâmpărăm foamea acuma, dar la iarnă, dar la primăvară?…

— O să mai trăim noi până la primăvară?

— Suntem oameni. Ne-om mai descurca…

Puţini puteau să se descurce… Primarul şi câţiva bogătani, popa şi notarul şi perceptorul cel gras, căruia pântecul îi începea de la nodul gâtului, jandarmul şi cântăreţii bisericeşti, adică toţi care aveau o leafă şi puteau să-şi cumpere de-ale gurii ori care aveau hambarele şi pătulele pline din vara şi toamna cealaltă.

Câţi erau dintre aceştia în sat? Puteai să-i numeri pe degete.

Se descurcau, şi încă bine de tot, logofeţii boiereşti şi administratorii moşiilor, care aveau în mâinile lor cheile marilor magazii şi hambare de pe la conacele pline ochi cu grâu şi porumb.

Până spre primăvară noi mâncasem mai ca lumea: mămăligă cu varză şi cu zeamă de varză într-o zi, mămăligă cu praz ori cu ceapă în alta.

Şi zilele treceau fericite. Da. Zilele treceau fericite.

De asta ne-am dat seama mai târziu, când văzduhul începuse a mirosi a secetă. Atunci mama ne micşorase

porţiile de mămăligă, abia ne dădea câte o felioară la prânz. Ne trezeam dimineaţa.

— Mamă, mi-e foame…

— Aşteaptă, băiete, că acuş-vine prânzul.

Aşteptam şi venea prânzul. Greu venea, dar venea…

Seara, înainte de a ne podidi somnul, iarăşi grăiam:

— Mamă, mi-e foame…

— Culcă-te, maică, şi dormi, că acuş vine dimineaţa.

Ne culcam şi dormeam. Visam că mâncam lipii calde, cum văzusem că mănâncă băieţii cârciumarului. Ne răsuceam în somn ca puii în frigare, dar dormeam şi visam, şi timpul trecea, şi noi trăiam.

Varza se terminase şi scosesem butoiul la soare, îl umplusem cu apă să-şi piardă mirosul şi să nu-i sară doagele.

Se terminase şi snopul de praz, se terminase şi ceapa.

— Ce-o să mai mâncăm mamă?

— Aşteptăm să răsară ştevia, maică… Să răsară şi susaiul…

Când auzeam de ştevie, ne aminteam de gustul ei acrişor şi ne lăsa gura apă. Oala era mare, ciorba nu se da cu măsură. O să mâncăm până o să ni se umfle burta. Era bun şi susaiul cu oţet.

Dar ştevia nu răsărise. Nu răsărise nici susaiul…

Scormonisem pământul, smulsesem rădăcinile de ştevie, de susai şi de lobodă şi le rosesem ca şoarecii.

— Băgaţi de seamă, maică, să nu roadeţi rădăcini de bozii. Sunt otrăvitoare.

— N-avea grijă, mamă, le cunoaştem. Sunt albăstrii şi dacă le pui pe limbă, le simţi amărăciunea.

— Să nu mestecaţi nicio rădăcină amară…

— N-o să mestecăm…

Alergasem după fragi şi mure în crângul de la Saele. Nu găsisem nici iarbă, necum fragi şi mure.

Ne adunam în ceată la fântână, ca altădată când ne zbenguiam până ieşea sufletul din noi. Dar acum nu ne

adunam să ne jucăm. Foamea care ne chinuia ne îmbătrânise parcă peste noapte. Orice bucurie ne secase din inimă. Eram trişti şi îngrijoraţi. Scoteam apă din fântână, opintindu-ne câte doi-trei să facem să ajungă până la fund ciutura grea de lemn. Sorbeam câteva înghiţituri pe stomacul gol. Ne răcoream mâinile şi obrazul. Ne simţeam mai bine. Ne sfătuiam ca nişte oameni în toată firea.

— Să mergem la Adâncata, spre Ruşii de Vede – îşi dăduse cu părerea Trăcălie, care era mai mare de ani şi mai înalt decât noi toţi. Acolo nu e crâng mărunt ca la Saele, ci o adevărată pădure. Pământul trebuie să fi păstrat ceva umezeală. Or fi răsărit şi-or fi crescut fragii şi murele…

Am şi văzut în faţa noastră pădurea răcoroasă, plină de fragi şi de mure. De ce nu ne-om fi gândit până acum? De ce am lăsat să treacă atâta timp? Cine ştie câţi fragi or fi crescut şi-or fi şi putrezit!… Fragii nu ţin mult. Se coc repede şi se trec şi mai repede. Mai mult ţin murele… O! ce dulci sunt fragii şi ce aromaţi! Sunt roşii şi mustoşi şi cresc unii lângă alţii printre frunze late, crestate pe margine. Murele au gustul dulce-acrişor! Dacă te grăbeşti când le mănânci, îţi mânjeşti buzele şi bărbia cu zeama lor vânătă!

Ne şi lingeam buzele plesnite şi uscate, care din pricina salivei sărate ne usturau.

Ne-am înţeles când să plecăm şi câţi să plecăm, şi a doua zi, ciurdă, am pornit-o pe drumul Ruşilor de Vede, pe care îl cunoşteam aşa de bine, spre pădurea de la Adâncata, unde bunicii noştri ţinuseră în vremurile vechi stupăriile de unde se întorceau toamna acasă, la bordeiele lor, cu putinicile pline de miere.

Plecasem de cum se luminase de ziuă, ca să ajungem mai curând. Ne tarşâisem picioarele peste câmpurile negre şi arse, care parcă erau acoperite cu jar, aşa frigeau, prin aerul greu şi arzător şi ajunsesem la marginea pădurii spre amiază.

Ne-am potolit setea la fântâna din vâlceaua de lângă şosea şi-am încercat să ne răcorim, spălându-ne obrazul şi

mâinile cu apa leşietică, amestecată cu lintiţă care mirosea a pământ jilav.

Pierise răcoarea de altădată a pădurii. Printre frunzele mărunte şi răsucite ne urmărea, aproape ca şi pe câmp, fără cruţare, focul soarelui.

— Am luat drumul în tălpi degeaba, Trăcălie… Nici aici n-au prins rod vrejurile de fragi şi mure…

— Acum, că tot am venit, să mai căutăm, să nu ne dăm bătuţi de la început.

— Numai să găsim cevaşilea, cât de puţin…

Am umblat tăcuţi, că nu mai aveam demult glas să cântăm şi să hăulim şi ne obişnuisem să vorbim rar şi încet, şi trişti de zadarnica noastră osteneală, până ce picioarele au început să ne tremure. Sfârşiţi de puteri, ne-am culcat unde ni s-a părut că umbra e mai deasă.

— Aici o să ne albească oasele, a îngăimat Tutanul, care deşi părea voinic, era măcinat pe dinăuntru, ca toţi ai casei lor, de oftică.

Avea buzele albe şi crăpate şi ochii lui, traşi în fundul capului, păreau stinşi. Nu mai licărea în ei decât un sâmbure de lumină, mărunt ca bobul de mei. Ne era teamă să nu-şi sfârşească zilele acolo, departe de sat. Cum l-am fi putut duce mort, pe braţe, sleiţi de puteri cum eram cu toţi?

— Lungiţi-vă cum vă vine mai bine şi odihniţi-vă. Nu faceţi nicio mişcare. Suntem osteniţi, asta e totul. Dacă ne odihnim niţeluş, o să ne venim în fire şi-o s-o luăm încetişor spre casă.

L-am ascultat pe Marinică Iepure.

Eram învăţaţi să-l ascultăm, fiindcă el spunea totdeauna, deşi nu era mai în vârstă decât noi, cuvinte bine chibzuite.

Pământul era tare şi zgrunţuros, însă nouă ni s-a părut că e mai moale decât puful. Pe mine m-a cuprins un somn asemănător cu leşinul. Mult timp am trăit ca într-un fel de vis. Mi se părea că trândăvesc într-o pădure bătrână, verde, în ierburi înalte de sipică şi că pe crengi, printre frunze

bogate, deasupra mea, atârnă pâini mari, albe, cu coaja uşor răscoaptă. Mi-era lene să mă scol şi să aplec creanga. Îi făceam semn cu mâna. Şi creanga, la semnul meu, se apleca. Întindeam mâna, culegeam pâinea şi o frângeam în două, murmurând:

Lună, lună nouă,
Frânge pâinea-n două
Şi ne dă şi nouă…

Mâncăm în visul meu, cu pofta cu care aş fi mâncat de adevăratelea, întâi coaja rumenă, apoi miezul moale şi dulce pe care, înainte de a-l înghiţi, îl mestecam mult între fălci. Terminam repede pâinea. Făceam un semn, creanga se apleca, rupeam altă pâine şi o mâneam şi pe aceea. Mă ruşinam că mănânc atât de mult şi nu mă mai satur. Bunica aspră de la Cârlomanu, ridica băţul, mă ameninţa cu cotonogeala şi se răstea la mine:

— Nesătulule, mai lasă şi altora rândul…

— E pădurea plină de pâine, bunică. Dacă îi mai este cuiva foame, n-are decât să întindă mâna, să rupă o pâine ori mai multe, şi să se sature…

— Bagi în tine ca într-un sac fără fund. Parc-ai fi spart…

— Da… Parc-aş fi spart…

Mă ştiam supt şi uscat ca un ţâr şi bunica-mi spunea că sunt spart. Am început să râd. Am simţit cum mă ustură buzele. Şi m-am trezit. Se treziseră şi ceilalţi. Îmi plesniseră şi mai tare buzele albe şi uscate. Un fir de sânge spălăcit mi se scurgea pe bărbie. L-am şters cu dosul mâinii. Gura îmi era plină de saliva amară şi mi se părea că pădurea e învăluită în fum şi că se clatină, ca şi cum întreg pământul, pus într-un leagăn uriaş cu baierele legate de cer, s-ar fi clătinat.

— Marinică, îmi vine ameţeală…

— O să-ţi treacă. Ai dormit cu faţa în sus. Te-a ajuns soarele şi te-a bătut la cap.

— M-am culcat pe-o coastă. Poate că m-am răsucit în somn şi-am rămas cu faţa în sus. Somnul meu a fost mai mult leşin decât somn…

— Se întâmplă uneori să nu-ţi dai seama dacă ai dormit ori ai fost leşinat.

Soarele se lăsase în jos, spre apus, şi-şi mai ostoise dogoarea.

— Să mergem, fraţilor.

— Să mergem, Trăcălie.

— Nu trebuie să ne grăbim.

— Eu zic să trecem pe la gară, să bem câte o gură de apă. Dacă ocolim niţel, gara e în drumul nostru. Ne întoarcem acasă pe linia ferată.

— E bine şi pe linia ferată.

Am ieşit din pădure şi nemaicăutând poteca am luat-o de-a dreptul spre gara Troian, ce era aşezată în apropierea vechiului drum de cărămidă arsă care, pornind de la Dunăre, trecea pe aci şi se pierdea spre munţii din spre apus – drum făcut de soldaţii împăratului Traian cu două mii de ani în urmă, şi căruia noi îi spuneam Troian. Drumul vechi era acoperit cu pământ, dar i se mai cunoşteau marginile. Dacă înfigeai plugul mai adânc, ori cazmaua, ajungeai la cărămida roşie de dedesubt, care era mai tare decât piatra.

Am trecut pe lângă curţile boiereşti ale lui Gogu Cristofor. La case erau storurile trase, prin curte umblau după treburile lor slugile. Magaziile şi hambarele aveau uşi grele, îmbrăcate în fier şi erau încuiate cu lacăte mari cât plosca. Ne-am apropiat de uluci, cu gândul nemărturisit c-o să ne vadă o slugă mai miloasă de pe la bucătărie, o să priceapă ce e cu noi şi-o să ne dăruiască niscaiva resturi de mâncare. Nu ne-a văzut nicio slugă, ori poate că ne-a văzut dar s-a făcut că nu ne vede. Ne-au adulmecat însă dulăii mari şi graşi ai boierului şi s-au repezit la noi în landră, arătându-ne colţii lor mari şi ascuţiţi şi lătrându-ne furioşi. Le ieşeau flăcări de mânie din ochi, că am cutezat să ne

apropiem de uluci şi să ne uităm printre ele în cuprinsul curţilor boiereşti. Ne-ar fi sfâşiat. Noroc însă că între noi şi ei se aflau ulucile înalte şi groase şi porţile bine zăvorâte. Ne-am îndepărtat de uluci. Abia atunci dulăii s-au mai potolit.

— Sunt graşi dulăii boierului.

— De ce n-ar fi graşi? Mănâncă, dorm şi când trece cineva pe lângă curtea boierească, latră. Dulăii boiereşti nu sunt bolnavi de optică, aşa cum sunt eu, şi n-au răbdat în viaţa lor de foame. Nici n-or să rabde. Boier Gogu ţine la ei mai abitir decât la logofeţi. Câinii nu cer leafă. Numai mâncare. Logofeţii mănâncă, iau leafă, mai şi fură, că nu se poate logofăt fără mână lungă…

Tutanul, alb ca varul, abia se ţinea pe urma paşilor noştri, deşi noi ne târam iavaş-iavaş. Mergea ce mergea, sprijinit de umărul lui Marinică Iepure, se oprea şi se odihnea, apoi îşi continua drumul.

— Şi la logofeţi ţine boierul, că şi ei îi păzesc averea. Nici logofeţilor nu li s-a lipit pântecul de şira spinării…

Eram opt băieţi din Omida: eu, Trăcălie şi Tutanul, Marinică Iepure şi Turturică, Gângu şi Treaşcă cel mic, care venise cu Lambe din Viorica, toţi uscaţi şi galbeni de nemâncare, aproape goi, pe câmpul negru şi fără margini… Opt băieţi eram şi opt umbre…

În amurg, umbrele sunt mai lungi. Erau lungi şi ni se târau legate de picioare şi umbrele noastre – umbrele unor umbre.

Cunoşteam gara de la Omida şi cunoşteam şi gara de la Troian. Gara ne atrăgea. Ne duceam deseori la gară. Vedeam cum sosesc, cum se opresc şi apoi cum pleacă mai departe trenurile pline de oameni. Ni se părea că şi noi călătorim, că venim de departe şi că plecăm şi mai departe, undeva în lume, cu trenul. Călătoream cu gândul… Ne mulţumeam şi cu acest fel de călătorie… După ce trenul pleca şi se pierdea în tăietură, şi peronul rămânea pustiu, ne făceam de lucru pe lângă magazii, scormonind prin

ţărână şi culegând nasturii de plumb căzuţi de la sacii care plecau plumbuiţi la gură şi încărcaţi cu grâu în vagoane deschise, spre Dunăre. Ne jucam cu aceşti nasturi, îi topeam în tigăi şi din plumbul moale încercam să ne facem jucării: un cal, o vacă, o capră… Uneori izbuteam… Dam ocol turnului de apă şi ne uitam cum îi încarcă mecanicul cazanele… Ne mai alunga câte un macagiu… Mai mult însă ne plăcea să vedem gara după ce cădea întunericul. Ardeau printre linii felinare cu lumină nărâmzată şi felinare cu lumină verde… Era ca un basm… „Ochii unui balaur erau nărâmzaţi şi ochii unui balaur erau verzi”… Gara de la Omida, deşi era ceva-ceva mai mare, semăna cu gara de la Troian. Ne venise gândul că, toate gările seamănă între ele.

— N-o să ne alunge din gară macagiul?

— De ce să ne alunge? N-o să-i cerem nimic. O să bem apă şi-o să plecăm… Avem voie să bem apă de la orice fântână… Bem şi de la Omida şi acarii nu ne spun nimic…

În gară manevra un tren de marfă. Locomotiva pufăia şi scotea, supărată parcă, pe coşul ei scurt şi larg, suluri de fum, tampoanele se loveau unele de altele cu zgomote asurzitoare şi câţiva macagii, cu chipie cu betelie roşie în cap, făceau semne mecanicului cu nişte steguleţe verzi.

În spatele gării, nişte găini scormoneau printr-o grămadă de gunoi, unde erau aruncate resturi de mâncare.

— Dacă eşti pasăre îţi găseşti mai repede hrana.

— Cine te opreşte să te faci găină, Turturică?

— Apoi dacă omul s-ar putea schimba în altceva la vrerea lui, nu în găină m-aş schimba eu…

— În ce?

— În leu… Şi n-aş sfâşia mânji! Aş sări în pieptul unor anume oameni.

— Te-ar fugări şi te-ar împuşca jandarmii.

— Parcă dacă eşti om nu te fugăresc şi nu te împuşcă!

— Atunci de ce trebuie să te mai schimbi în altceva? Eu zic că dacă vrei să te arunci în gâtul unui om şi să-l dobori, e mai bine să fii om.

— Poate că ai dreptate.

— Am, cum să nu am. Omul trebuie să ştie şi ce trebuie să facă după ce-şi doboară duşmanul.

Nu ştiu de ce-mi închipuisem că la ora aceea peronul gării din câmp o să fie pustiu.

Pe banca de lemn aşezată lângă peretele cenuşiu, dedesubtul ceasului mare cât un castron, aştepta un ţăran cu obrazul pământiu proptit în mâini.

La picioarele lui, jucau tupuzul cu pietricele doi copii cât nodul, îmbrăcaţi în cămăşuţe scurte.

— Tată, când vine trenul?

— Acuş, Ionică.

— Şi ne duce la oraş?

— Da, Ionică.

— Repede?

— Da, Floricel.

— Şi la oraş o să găsim pâine?

— Da, Ionică.

— Şi-o să ne săturăm?

— O să ne săturăm.

— Şi-o să-i aducem şi mamei acasă?

Rumânul cu faţa pământie a tăcut. I-a răspuns celui mic, băiatul mai mărişor.

— Prostule, cum o să-i aducem pâine marnei? Mama a murit. Au îngropat-o oamenii. Tu nu ştii? Un om după ce moare nu mai mănâncă.

— Eu zic că dacă-i aducem noi pâine de la oraş, înviază şi mănâncă.

— Eşti un prost.

— Ba tu eşti un prost.

— Hei, taică, liniştiţi-vă…

Copiii au început iar să se joace. Pe urmă, Ionică nu s-a mai jucat.

— Eu nu mă mai joc. Sunt prea grele pietrele. Şi… Şi mi-e foame…

— Taci, taică, acuş vine trenul.

— Uite, tac.

Telegrafistul, un băietan de vreo douăzeci de ani, ieşise în uşa biroului îngust şi lung, în fundul căruia se vedea pe o masă telegraful, care atunci când ţăcăne aduce vorba de departe şi o scrie pe hârtie. Privise spre rumân şi spre copii, ascultase, se uitase şi spre ceata noastră zdrenţăroasă. Intrase în birou, umblase într-un sertar şi se întorsese cu o bucată de pâine în mână.

— Dă-le copiilor să mănânce. Altceva n-am.

— Mulţumesc…

Telegraful începuse să bată. S-a dus să-l asculte telegrafistul.

Ne-am îndreptat spre fântâna cu roată, am scos o ciutură cu apă, am băut. Când am plecat de la fântână, auzeam apa cum ne bolboroseşte în pântece.

— Aşa se întâmplă când o bei pe stomacul gol.

— Cam demult bem apa pe stomacul gol, vere.

— Şi-o s-o mai bem până… la anul…

— Şi pe urmă?

— N-o să fie mereu secetă…

Cei doi copii ţineau bucăţile de pâine în mână, ciuguleau din ele ca vrăbiile, să nu se piardă nicio fărâmitură. Rumânul cu chip pământiu îşi privea copiii cu ochii goi, uscaţi.

— Mâncaţi încet, şi mestecaţi bine înainte de a înghiţi. Altfel o să vă doară burta…

— Mâncăm încet, tăicuţă.

— Şi mestecăm bine, tăicuţă.

Ştiam şi noi, ştiau şi copiii mici care abia se ridicaseră pe picioare, că dacă rabzi de foame două-trei zile şi apoi găseşti ceva de îmbucat, nu ţi-e bine dacă te lăcomeşti. Trebuie să mănânci încet şi puţin câte puţin.

A tăcut telegraful. A ieşit iar în prag telegrafistul cu chipiul pe ceafă.

— De unde eşti, omule?

— Din Belitori.

Satul Belitori, sat mare dar ros de sărăcie, se afla aruncat alături, în câmp, departe de drumul Ruşilor de Vede, cam la o jumătate de poştă. Dacă te uitai din spatele gării, vedeai spre răsărit, în fundul zării o pădure arsă de salcâmi. Acolo erau Belitorii.

— Şi încotro vrei să mergi?

— La Ruşii de Vede. Poate găsesc ceva de lucru, să-mi scap copiii de foamete. Dumneata… ce crezi… o să găsesc de lucru? S-aude că n-ar prea fi de lucru pe la oraş…

— Încearcă, omule. Acum tot ai plecat de-acasă. Poate găseşti.

— Nu mai aveam de ce rămâne acasă. Cai n-am. Boi nu mai am… Mi-a murit şi femeia… Am închis casa şi am plecat… poate găsesc de lucru…

Telegrafistul ştia cât de puţin noroc îl aşteaptă, pe rumân la oraş. Cu fiecare tren, ţărani cu copii în braţe plecau la oraş după lucru. Unii găseau câte ceva de făcut, alţii nu. Se apucau de cerşit. Atunci îi adunau vardiştii la poliţie. Acolo li se încheiau acte şi oamenii erau trimişi pentru un timp la închisoare, cu copii cu tot. Între zidurile puşcăriei, cel puţin nu mureau de foame. Îl întrebasem odată pe tata, când se vorbise la noi în casă despre asta:

— De ce-i închide pe cei care cerşesc, tată?

— Aşa e legea…

Nu înţelegeam ce e aceea lege. Dar n-am stăruit să aflu. Se întâmpla câteodată să nu înţeleg unele cuvinte. Le căutam eu singur înţelesul şi nu de puţine ori îl şi găseam.

După un timp, rumânul din Belitori a întrebat:

— Mai e mult până vine trenul?

— Trei ore…

— O să-mi adoarmă copiii. De-or adormi, o să-i duc în braţe. Sunt uşori. Numai pielea şi oasele…

— Tată, ne e sete; du-ne la fântână să bem apă.

Rumânul s-a ridicat, şi-a luat copiii de mână şi-a plecat cu ei la fântână. Trenul de marfă, care s-a mai lungit cu câteva vagoane, s-a potolit.

— Gata manevra, Macarie?

— Gata, domnule impiegat.

— Daţi drumul trenului. E aşteptat la Omida. Au să ataşeze şi acolo de el un şir de vagoane de grâu.

După câteva fluierături, trenul a plecat uruind cu zgomot de fiare vechi. Era un tren lung. Se ducea spre Dunăre. În portul de la Turnu, grâul va fi deşertat în şlepuri şi şlepurile, trase de vapoare, vor pleca în susul apei spre alte ţări.

S-a pierdut în tăietură trenul. În gară a rămas mirosul greu al fumului de cărbune.

— Voi de unde sunteţi, mă?

— De la Omida, domnule impiegat.

— Şi ce căutaţi tocmai pe aici?

— Am venit la pădure, la Adâncata, să căutăm fragi şi mure.

— Şi-aţi găsit?

— Nici măcar de leac.

Poate că nu eram primii copii pe care impiegatul îi vedea întorcându-se de la pădure dezamăgiţi.

— Domnule impiegat…

— Ce e, Macarie?

— V-aş ruga ceva…

— Ce?

— Cunosc copiii. Aş vrea să mă duc eu cu ei pe lângă magazie. Cât a manevrat trenul, din unele vagoane vechi s-au strecurat pe lângă uşi şi au căzut boabe de grâu printre linii. Să lăsăm băieţii să le adune…

— Şi dacă se trezeşte cucoana domnului şef şi-i vede? Printre linii ştii bine că nu e voie să ciugulească decât găinile, gâştele şi bibilicile dumneaei. Ne-aprindem paie-n cap…

— O să se supere, o să ne ocărască şi băieţii o s-o zbughească pe-aici încolo. Ne-a mai ocărât cucoana şi altădată, şi nu ne-a căzut conciul.

— Of, Macarie, Macarie! Nu ştiu ce-ai cu mine! Vrei negreşit să mă bagi în bucluc…

— Vă mulţumesc, domnule impiegat.

— N-am văzut nimic, Macarie, să ştii.

— N-ai văzut nimic, domnule impiegat.

Băgasem de seamă pe unde manevrase trenul. Ne-am dus deci, cu voia lui nenea Macarie şi a impiegatului, pe lângă magazii şi-am început să alegem din ţărâna şi din pietrişul dintre şine, boabele de grâu. Erau mari şi de culoare aurie, bătând uşor în roşu.

— Grozav grâu. Parcă ar fi ales de sămânţă…

Umpleam un pumn de ţărână amestecată cu grâu, suflam ţărâna, opream grâul în palmă, aruncam câteva boabe între dinţi, le ronţăiam, restul îl puneam în pălărie.

Am tot cules boabe de grâu dintre pietre şi din ţărâna de lângă linia ferată, până s-a apropiat chindia.

— Hai băieţi, plecaţi, ne-a spus nenea Macarie. E timpul. S-a trezit cucoana. Acum se trezeşte şi domnul şef şi, după ce-şi bea cafeluţa şi-şi aprinde ţigara, coboară în birou, că s-a vestit personalul din Turnu. Dacă vă vede pe-aici cucoana Caterina, îmi face scandal şi mie şi impiegatului. Mi-ar părea rău de el. Nu e băiat rău…

— Mulţumim, nene Macarie…

Ne-am strecurat în spatele magaziilor şi de-acolo am plecat unul câte unul, să nu batem la ochi.

Când ne-am mai depărtat, am întors capul. În seara care se lăsa albastră, pe peronul cenuşiu, rumânul cu chip pământiu se rezemase de peretele gării. Copiii adormiseră cu capetele pe genunchii lui. Rumânul, era nemişcat.

Pe marginea zării, soarele părea că dăduse foc nu numai câmpurilor depărtate de care-şi lipise marginea, ci şi cerului pe care lunecase toată ziua şi la hotarele căruia, acum, se îneca, se scufunda ca într-o apă fără fund.

— Uite că n-am făcut drumul degeaba. Ne-am ales cu ceva…

— Asta pentru că ne-a dat prin gând să ne abatem pe la gară.

— Mie mi-a dat prin gând, s-a lăudat Trăcălie.

— Ţie, ţie, că tu eşti mai cu moţ dintre noi…

— Şi pentru că macagiului i s-a făcut milă de noi.

Duceam pălăriile, cei ce aveam pălării, căciulile, cei ce purtau căciuli în toiul verii, ca pe nişte ulcioare de pământ, care ar fi putut să ne cadă şi să se spargă, la piept, strânse şi aproape pline cu grâu amestecat cu ţărână şi cu bulgăraşi.

Spărgeam mereu între dinţi câteva boabe de grâu, le mestecam îndelung să ne îndestulăm cu dulceaţa lor şi apoi le înghiţeam. Simţeam cum ne revine încet-încet puterea.

Târziu, după ce demult se aşezase noaptea între pământ şi cer, am pogorât dealul şi-am intrat în sat. Ni s-a părut că pătrundem într-un larg şi trist cimitir, în care peste toate mormintele au căzut şi-au putrezit şi s-au amestecat cu ţărâna crucile de lemn, într-un cimitir în care au murit şi-au putrezit până şi greierii şi lăcustele cu aripi verzi şi cu picioare lungi, noduroase.

Oamenii, vitele şi câinii dormeau istoviţi. Salcâmii, întindeau spre cer braţe negre ca nişte fiinţe înalte şi subţiri, care cereau îndurare şi poate şi un strop ele apă.

Dar cerul clipea viclean din ochii mărunţi şi luminoşi ai stelelor. Căci orice s-ar întâmpla pe pământ, cerul rămâne acelaşi. Stelele răsar când vine, pe furiş, întunericul asupra pământului, şi pier când se arată zorile. Şi dacă le pui întrebări nu-ţi răspund. Şi tac şi dacă nu le întrebi nimic. Clipesc numai, ca nişte ochi şireţi. Nimic nu-ţi spun cu acest mărunt bătut din gene. Da. Nimic nu-ţi spun stelele…

Ai noştri se odihneau, tolăniţi pe rogojina veche şi ruptă, întinsă pe prispă. Am călcat în vârful picioarelor şi m-am ferit să-i trezesc. Am dus pălăriuţa cu grâu în casă, am pus-o bine şi am ieşit să mă culc şi eu pe un ţol, sub dud, şi ostenit peste măsură de drum – cu dusul şi cu întorsul

făcusem o poştă – dar cu trupul nechinuit de foame, am dormit adânc, fără vise şi fără să mă mai răsucesc în somn.

A doua zi, dimineaţa, mama, bucuroasă de neaşteptatul belşug adus în casă de mine, a spălat grâul în două ape, l-a pus în căldare şi l-a fiert. În casa noastră, în dimineaţa aceea a fost sărbătoare. Ah! Dacă am fi avut lapte să turnăm în el măcar o cănuţă! Dar de unde nu e, nici dumnezeu nu cere.

Asta s-a întâmplat aproape de începutul verii, când seceta nu-şi arătase încă toată sălbăticia ei. Atunci, dacă voiai, puteai încă să-ţi vinzi boii. Nu veneau prin sat după vite obişnuiţii geambaşi care cumpărau boii ieftin şi-i vindeau, cu câştig, tot pentru muncă, la alţii, ci chiar măcelarii din cele două oraşe apropiate, Turnu şi Ruşii de Vede. De la Turnu venea un zăplan chior de-un ochi. Se tocmea cu rumânii până-i înnebunea. Uneori rupea târgul aproape făcut pentru câţiva gologănaşi.

— Vrei să ne jupoi, domnule Banaoaie…

— Pe voi? Doamne fereşte!… Dacă v-aş jupui, aş găsi numai oasele. Nimeni nu cumpără oase. Vreau să jupoi boii voştri. Mai au ceva carne pe ei… Peste o lună o să fie şi ei tot atât de topiţi ca şi voi… N-o să vi-i iau nici dacă o să mi-i daţi de pomană.

Tot aşa de hapsân se arăta în tocmelile cu sătenii şi fratele mamei, unchiu-meu Tone, care ţinea măcelărie în piaţa mare, la Ruşii de Vede. Pica la noi cu trenul de dimineaţă.

— Ai venit să ne vezi, nene Tone?

— Ba nu, că-mi ardeau călcâiele de dorul vostru!… Am venit să cumpăr boi pentru măcelărie, găsesc mai ieftiori pe aici…

— Găseşti, c-a-nceput seceta…

Auzeau rumânii c-a venit unchiu-meu, Tone. Îl cunoşteau mai demult, de când ţinuse cârciumă la Omida, Băteau în poarta noastră, intrau.

— Vinzi boii?

— Îi vând, domnule Tone…

— Să mergem să-i văd.

Mă lua şi pe mine după el.

— Vino şi tu, mă, brânzoiule, să înveţi cum se face negustoria… Brânzoi nu eram, dar de dus mă duceam. Cumpăra boii pentru tăiere. Nu-i căuta la dinţi, să vadă dacă sunt tineri sau bătrâni. Le da ocol unchiu-meu Tone. Îi privea. Îi pipăia cu degetele pe spinare, pe coaste, pe sub burtă, de parcă ar fi vrut să-i gâdile. La şolduri încerca să-şi bage degetele în carnea boilor, ca într-o cocă.

— Sunt slabi morţi, boii tăi, Pintilie. Doi bani nu fac. Abia mai bâcâie sufletul în ei!…

— Şi nu-i cumperi, domnule Tone?

— Nu mă interesează marfa asta!… Dacă-i cumpăr, nu ştiu dacă ajung cu ei până la Troian… Cad pe drum… Dar un pol[{2}] tot ţi-aş da pe ei…

— Un pol pe o pereche de boi!… Am dat pe ei opt poli acum doi ani…

— Opt poli? Acum doi ani! Alte timpuri pe-atunci, vericule, alte timpuri…

După un ceas de tocmă îi cumpăra cu treizeci de lei.

— Vindeţi-i pe oricât, măi oameni! Peste o luna nu-i mai cumpără niciun măcelar şi peste două îi trageţi cu cârligul la luncă.

Până seara, unchi-meu Tone cumpăra trei-patru perechi de boi. Îi aduceau oamenii în aria noastră. La miezul nopţii, unchi-meu Tone pleca la oraş cu boii. Îi însoţea, ca să-l ajute, şi tata, care se alegea din treaba asta ca un leu de argint. Ban, nu glumă, leul de argint! De două ori cât băncuţa, şi cu o băncuţă cumpărai două pâini negre.

— De ce te tocmeşti atâta cu oamenii, nene Tone?

— Eu? Eu mă tocmesc mai puţin decât tâlharul de Banaoaie… Şi sunt mai filotim la preţ…

— Treizeci de lei pe o pereche de boi, nene Tone, asta e hoţie curată!

— Ştii câte guri am acasă, Mano? Opt. Şi a noua e pe drum. De undeva trebuie să câştigi, dacă vrei să trăieşti… De ici ciupi un leu, de dincolo o carboavă… Şi uite câştigul! Boii cumpăraţi nici nu-i pot tăia numaidecât. Două-trei săptămâni trebuie să le dau tărâţe, să mai prindă carne pe ei. Niciun client nu vrea pecie. Şi eu clienţilor le vând carnea. Aţi început să ne vindeţi mortăciuni, hoţilor – aşa ne strigă clienţii şi trec la măcelăria vecină. Eu rămân cu carnea atârnată în cui, dacă e slabă, s-o bâzâie muştele…

— Oricum… Treizeci de lei o pereche de boi!…

— O să cumpăr peste două săptămâni şi cu un pol perechea.

Aprindea o ţigară. Era milostiv, unchi-meu Tone. Întindea şi tatei una. După ce-şi fuma ţigara, unchi-meu Tone stingea mucul şi-l punea într-o punguliţă.

— Din câteva mucuri desfăcute mai răsucesc o ţigară…

Ne bucuram că pleacă unchi-meu Tone. Mai mult decât noi se bucura mama, care n-avea ochi să-l vadă pe fratele ei mai mare, care devenise orăşean şi se înrăise şi mai mult decât îl ştia ea…

— Bine c-a plecat. Când îl văd, mi se pare că se surpă casa pe mine.

Când vara s-a năpustit de-a binelea asupra noastră, cu focul ei de iad, vitele, aşa cum prevăzuse unchi-meu Tone, au început să moară de foame. Rumânii plângeau de parcă le-ar fi murit copiii, ori poate şi mai mult, şi-şi târau cu cârligul vitele la margine. Chemaţi de miros şi mânaţi de foame, se adunau landră câinii satului şi încăierându-se între ei, şi muşcându-se, sfâşiau mortăciunea, mâncau până lăsau oasele albe linse.

— Copiii, dacă îţi mor, îţi naşte nevasta alţii, dar boii, dacă îi pierzi, cum să-ţi mai cumperi alţii?… Mai ales după o secetă ca asta! Dac-om scăpa cu viaţă, mulţi ani de-aci înainte o să ne fie greu…

— Numai să scăpăm. Greutăţile o să le îndurăm noi.

Gruia Popozină, Pascu Ologu, nenea Dumitru Pălică nădăjduiau la fel cu ceilalţi săraci ai satului, că vor veni timpuri mai bune; că dacă vor izbuti să treacă anul acesta de secetă, lucrurile se vor îndrepta. Dar niciunul din ei nu ştia în chip limpede cum anume s-ar putea ajunge la mai bine.

Învăţătoarea Berta Câmpeanu, care se afla de câţiva ani în sat, sta deseori de vorbă cu oamenii şi le mai povestea din ce se mai întâmplă prin lume şi de cum trăiesc oamenii prin alte ţări. Era o femeie mărunţică, între două vârste, cu obrazul frumos şi cu părul galben. Ochii îi avea albaştri. De fel era de dincolo de munţi, din Ţara Moţilor, şi părăsise imperiul austro-ungar după ce soţul ei fusese închis de stăpânirea ungurească şi murise în închisoare. Băiatul, nenea Jean, cu care venise în ţara românească în braţe, crescuse mare şi se afla la Bucureşti, la nişte neamuri ale ei. Învăţa carte. Venea uneori în vacanţă la Omida, să-şi vadă mama. Învăţătoarea le povestise oamenilor despre marile răscoale ţărăneşti, care au avut loc odinioară în munţii Apuseni şi cum conducătorii acestor răscoale muriseră pe roată în cetatea Alba-Iulia. Stăpânirea fusese mai tare şi sfărâmase răscoalele. Cu un an înainte, ea le vorbise despre revoluţia pe care o făcuse muncitorii în Rusia împotriva stăpânirii ţariste.

— Mulţimile se mişcă din când în când, când nu mai pot îndura asuprirea. Stăpânirile – în imperiul austro-ungar Habsburgii, în Rusia ţarii – scot atunci armatele şi împuşcă pe răzvrătiţi. Într-o zi însă, s-ar putea ca răzvrătiţii să doboare stăpânirea habsburgică şi stăpânirea ţarului şi să făurească o altă orânduire. Până atunci…

Rumânii îşi aduceau aminte de răscoalele din ţară de la 88 şi de la 94. Nu apucaseră aceste răscoale să se întindă asupra întregii ţări româneşti. Stăpânirea lui vodă Carol scosese armata din cazărmi şi o zvârlise asupra satelor. Rumânii fuseseră împuşcaţi şi aruncaţi să putrezească pe la

răspântii. Îi luaseră neamurile şi-i îngropaseră pe furiş, noaptea.

— De ce au fost împuşcaţi oamenii atunci fără să fie judecaţi, fără să se vadă dacă sunt sau nu vinovaţi?

— Legea – îi lămurea învăţătoarea – nu îngăduie asta. În legea ţării româneşti nu este înscrisă pedeapsa cu moartea. Dar stăpânitorii, boierii care au făcut această lege şi vodă Carol, care a jurat pe ea n-o ţin în seamă. Când văd că stăpânirea lor este în pericol, nu se sfiesc să verse sânge. Legea asta este, de fapt, pentru unii mumă iar pentru alţii ciumă…

Sămânţa răscoalei nu pierise în sufletul oamenilor, dar ei, acum, nu se gândeau la răscoală. Se gândeau numai la seceta cumplită care le arsese câmpurile şi-i făcea muritori de foame.

Nu trecuse mult şi lunca se umpluse de oasele albe ale vitelor moarte, oase pe care le usca şi le albea şi mai mult soarele neîndurător.

— Să nu vie şi vreo molimă!…

— Altădată, odată cu seceta, veneau şi molimele: ciuma, holera. Mureau oamenii pe capete.

— Mai molimă decât foametea…

Unii, când treceau spre gară pe lângă cimitir, priveau cu jind crucile înşirate pe coastă în jurul bisericuţei de lemn.

— Mai bine de cei care au murit. Nu mai duc nicio grijă.

— De murit e uşor. De trăit e mai greu… Dar trebuie să trăim.

Era mai greu să trăieşti, dar nu pentru toţi. Trenurile treceau în jos spre Dunăre, ori în sus, spre Ruşii de Vede, şi ele erau tot ca altădată: în vagoanele de clasa a treia călătorea sărăcimea, în cele de a doua negustorii şi slujbaşii mici şi în cele elegante, de-a-ntâia, boierii cu obraz bucălat şi cu mâini albe şi subţiri.

În casa noastră măruntă, întristare şi grijă şi jale, ca în toate casele sărace din sat. Tata sta mâhnit, cu capul în jos, lângă vatra pe care ardea focul de tor, lângă o ulcică în care

mama a aruncat o mână de linte păstrată în pod, într-o ploscă veche, de sămânţă.

— Ne mor boii, nevastă. Rămânem cu mâinile goale. Nu mai avem cu ce munci.

Pe valea Dunării, după câte auzisem, mai era ceva verdeaţă prin preajma apei. Se mai aflau zăvoaie de sălcii verzi şi pe lângă Olt, unde aveam, noi, din vechime, multe şi bune neamuri de sânge, pe care le vedeam rar, dar de care nu ne rupsesem.

— Poate ca ar fi bine să duci boii până în toamnă la neamurile de lângă Olt… Să meargă şi băieţii cu tine şi să rămână acolo, să mâne boii la păscut…

Băieţii eram noi doi, eu şi cu frate-meu Ion.

— Să las două guri neamurilor, să le hrănească pe timpurile astea? O să-l iau numai pe Ion.

Om cu noroc frate-meu Ion. Eu mă şi văzusem căţărându-mă după cuiburi prin plopii înalţi şi prin sălciile bătrâne din zăvoaiele Oltului, rămase încă verzi mă şi vedeam despuiat, aruncându-mă de pe mal în apele repezi, înotând ca un peşte şi răcorindu-mă după ce aş fi mâncat câţiva porumbi copţi la jărăgaiul surcelelor; mă şi vedeam legând prietenii noi cu băieţi de vârsta mea… De ciudă, m-a podidit plânsul, şi mâniat că nu m-am putut stăpâni şi mi-am dat la iveală slăbiciunea, am izbucnit:

— Dar de ce să-l iei la Olt pe frate-meu Ion? De ce numai el să aibă noroc?

— N-are niciun noroc. E mai mare. El poate să îngrijească boii. Tu nu poţi. Eşti prea mic.

— Şi dacă sunt mic, ce? Mie nu mi-e foame?

— Ţi-o fi, dar o să rămâi acasă. Ce s-o-ntâmpla cu noi, o să se întâmple şi cu tine… Că n-oi avea tu stea în frunte să te pască altă soartă decât pe ceilalţi…

N-aveam stea în frunte. Aveam numai un semn adânc între sprâncene, rămas dintr-o fulgerătură de ciomag. Semnul semăna cu o stea, dar nu era stea. Steaua străluceşte şi luminează. Semnul meu, dacă îl apăs cu

mâna, mă doare.. Mă feresc să-l apăs, şi-l port mai departe prin lume…

Am luat boii pe înserat, i-am dus la fântână, am scos apă şi i-am spălat. Când li s-a uscat părul vânăt, am tras cu ţesala pe ei. Se clătinau pe picioare de slăbiciune.

— Să plecăm pe la miezul nopţii, Ioane, să ajungem la Olt dimineaţă, să nu ne omoare soarele pe câmpul Saelelor.

Câmpul Saelelor era neted ca podul palmei. Numai câteva măguri îi stricau netezimea.

— E foamete mare şi pe Olt – ne-a spus tata la întoarcere – dar pe luncă tot s-au mai făcut ceva bucate. Rumânii care mai au parale, cumpără bucate de la boieri.

— Care au parale… De unde să avem noi parale?

Mama îşi punea mereu şi mereu aceeaşi întrebare:

— De unde să avem noi parale?

— S-ar găsi şi în punga noastră parale, dacă am putea munci, dacă am avea unde munci! Dar nicăieri nu găsim de lucru! Nicăieri! Stăm cu mâinile încrucişate şi nu avem ce munci, nu avem unde munci!

Rumânii voiau să muncească, dar nicăieri nu se găsea de lucru. Numai la calea ferată. Acolo însă locurile – zece cincisprezece – erau demult ocupate de muncitori veniţi de prin alte părţi, mai mult de pe la oraşe. Munca lor era să întreţină mereu linia ferată în bună stare ca să poată alerga pe ea, nestingherite, trenurile de pasageri şi de marfă. Muncitorii aceştia plecau dimineaţa din gară, cu rolul în care puneau traverse şi şurupuri, găici de prins între ele şinele şi uneori chiar două-trei şine. Împingeau din greu la rol, în susul liniei, apoi se opinteau şi scoteau de pe şine roţile căruciorului acesta greoi. Schimbau traversele putrede cu altele noi, înlocuiau, şurupurile ori găicile plesnite, ori şinele care dădeau semne că n-ar mai ţine greutatea trenurilor. Cei mai mulţi dintre muncitori locuiau chiar în gară, într-un şir de căsuţe mici, dar doi îşi închiriaseră case în sat, pe lângă cimitir, la alde Pavel Dera, la alde Floria… Ei mai vorbeau uneori, duminica, prin sat,

cu rumânii care astfel aflau câte ceva despre ceea ce se mai întâmplă prin alte părţi. Seceta ţinea sub focul ei aproape toată ţara şi sărăcia se întinsese ca o pecingine de la hotar la hotar.

— Şi cum zici că o să putem trăi, Cristeo?

— Întrebarea asta şi-o pun toţi săracii satelor. Dar nu numai ei. Ne-o punem şi noi. Leafa a rămas aceeaşi şi bucatele, speculate de cei care le au, şi-au îndoit preturile. E fierbere şi în lumea muncitorească.

Mai mult nu spunea Cristea Moga, lucrătorul de la căile ferate. Jandarmii erau cu ochii pe el, cum erau cu ochii pe toţi lucrătorii de la căile ferate şi pe toţi săracii satelor. Pândeau, trăgeau cu urechea şi umblau, de parcă le-ar fi ars tălpile, tăcuţi şi grijulii prin tot ţinutul.

Neamurile noastre de pe valea Oltului nu-l lăsaseră pe tata să se întoarcă acasă, cu mâna goală. Îi dăruiseră o jumătate de sac de mălai. Îl luase tata la spinare şi-l adusese acasă, tot pe drum de noapte, când zăpuşeala putea fi îndurată.

Grădinarilor bulgari din luncă le mergea mai mult decât bine. Erau singurii care, în satele înşirate ca mărgelele pe-o aţă pe valea Călmăţuiului, aveau zarzavaturi de vânzare. Numai că noi nu aveam cu ce le cumpăra. Veneau negustoraşi de la oraş cu căruţele şi le cumpărau. Din fântânile şi gropanele adânci, grădinarii, năduşind, scoteau apa cu găleţile şi udau răzoarele cu ceapă şi usturoi, cu roşii şi vinete, şi pogoanele cu ridichi, cu brozbe şi varză albă, de cum se lăsa seara şi se potolea pârjolul soarelui, până dincolo de miezul nopţii, când începea să se ridice la răsărit lumina alburie a zorilor.

Pământul sorbea apa cu nesaţ şi parcă nu se mai sătura, dar cât ar fi sorbit-o, rădăcinile tot mai prindeau jilăveală şi legumele creşteau văzând cu ochii.

Munca oamenilor biruise în luncă prăpădul pe care îl adusese pretutindeni seceta.

Notarul Gică Stănescu, primarul Dobre Grivu, şi mai ales părintele Tomiţă Bulbuc, când toţi trei aveau ţuica în nas, şi rar n-o aveau, luau oamenii care se văicăreau de lipsuri peste picior.

— Vedeţi, grădinarii sunt oameni harnici. Scot banul din piatră seacă. Voi…

— Ce putem să facem noi, părinte Bulbuce?

— Să fi săpat şi voi gropane pe locurile voastre, să fi scos apă cu găleţile şi să vă fi udat porumburile…

— Dar locurile noastre sunt pe deal, părinte Bulbuce, şi ca să sapi acolo un gropan n-ar fi cu putinţă. Numai fântâni am putea să săpăm şi încă nu cu cazmaua, ci cu sfredelul. Pe deal apa nu se găseşte decât la sute de metri în adânc. Şi apoi… cu o fântână, două, nu se poate uda un câmp ale cărui margini nu le vezi cu ochii.

— Dacă aţi fi vrut, aţi fi şi putut…

Lui Gruia Popozină, ca şi celorlalţi, îi venea să ridice bâta şi să-i plesnească între sprâncene. Se stăpânea însă şi se mulţumea să le răspundă în răspăr. Pe toţi săracii îi mira uşurinţa şi nepăsarea cu care aceşti trei mici slujitori ai statului priveau la prăpădul din jurul lor, care cu cât se înteţea seceta, cu atât creştea mai mare.

— Ne mor vitele de foame, primarule. O să începem să murim şi noi. Ce ne facem?

— Păi, ce mă întrebaţi pe mine? Descurcaţi-vă cum puteţi… Cine are mănâncă, cine nu, stă şi se uită…

— Rugaţi-vă lui dumnezeu, că numai el are putere… Mai treceţi şi pe la biserică, – adăuga părintele Tomiţă Bulbuc – şi mai aruncaţi ceva în căldăruşă.

— Vindeţi-vă pământurile, că mai aveţi pământuri, şi cumpăraţi-vă grâu, cumpăraţi-vă porumb, că e satul plin de bucate rămase nevândute de anul trecut. Ce mai aşteptaţi? Eu sunt gata să vă închei actele, că legea îmi dă dreptul să închei şi acte de vânzare-cumpărare…

— Altceva nu ne puteţi povăţui?

— Nu vă putem spune altceva…

Cu cuţitul ajuns la os, acum când se înteţise seceta şi vitele mureau pe capete şi nu mai veneau în sat să le cumpere nici Banaoaie şi nici unchi-meu Tone de la Ruşii de Vede, unii rumâni, cu zgură în inimă, începuseră să-şi facă locurile vânzătoare. Umblând prin sat, băteau la uşile bogătanilor şi începeau tocma, ca nişte cerşetori, cu căciulile în mână.

— Nene Iliuţă, am un pogon de pământ. Aş vrea să-l vând.

Aşezat la umbră, pe prispă, Ilie Iliuţă îşi răsucea mustaţa, rămânea mohorâtă ca omul pe care îl mâhneşte nenorocirea altuia, tărăgănea vorba şi pe urmă spunea răspicat:

— Ai două pogoane, vere, unul pe dealul dinspre Cârloman, altul în lunca Stănicuţului. Pe care vrei să-l vinzi?

— Pe ăl de pe deal, nene Iliuţă.

— Pământ prost, neică, pământ prost, mai mult cenuşă decât pământ.

— Ba e pământ negru, gras ca untul, nene Iliuţă.

— Ei, dac-ar fi untul, te-ai duce şi l-ai mânca tu cu lingura a mare, neică, nu l-ai face vânzător. E pământ prost, neică, pământ prost. La pământ mă pricep eu mai bine care face parale şi care nu, că am mai mult. Merg la capul locului, arunc o privire, iau un bulgăre, îl sfărâm în palmă şi ştiu cu ce fel de pământ am de-a face… La pământul tău de pe deal nici nu trebuie să merg să mă ostenesc să-l văd. Îl cunosc. Toate pământurile le cunosc. Că nu ştii ce vine să-ţi vândă săracul, şi e bine dacă le cunoşti pe toate. Ehei, câte zile nu mi-am pierdut eu pe câmpuri, plimbându-mă cu ciomagul în mână, sfărâmând ici un bulgăre, dincolo altul… Că dacă nu cunoşti, orice prost te poate păcăli…

— Vrei să mi-l cumperi? Ştiu că ai nevoie de mult pământ, nene Iliuţă, că-ţi trebuie pământ…

— De trebuit, să-ţi spun drept, neică, nu-mi prea mai trebuie acum… Poate… să ţi-l iau aşa, mai mult ca să-ţi fac

un bine, dar de trebuit, cum îţi spusei, neică, nu-mi prea mai trebuie, că am tot adunat din mila şi cu voia domnului…

— Şi cât mi-ai da pe pogonul de pe dealul Cârlomanului, nene Iliuţă?

— Păi… vreo şase duble de porumb, ţi-aş da, neică, nu mai mult, aşa cum îţi spusei, ca să-ţi fac un pustiu de bine!

— Să-mi faci un pustiu de bine! Adevărat… un pustiu de bine… Eu mă gândeam să-mi dai zece duble de porumb şi două de grâu… Nu e mult, nene Iliuţă, zău că nu e mult…

— Să-ţi dau zece duble de porumb şi două de grâu pe un pogon de pământ de deal? Nu pot, neică, nu pot să mă pici cu ceară şi tot nu pot. Porumbul e scump, grâul e şi mai scump. Acum, la vreme de secetă, bucatele sunt mai la preţ ca aurul, că aurul te poţi uita la el, dar de mâncat nu-l poţi mânca, pe câtă vreme bucatele astâmpără foamea şi ţin viaţa. Pământul, cum ştie toată lumea, acum e mult şi ieftin… Dar ca să-ţi fac un bine, un pustiu de bine, să nu spui că sunt om rău şi trufaş, că te-am lăsat la greu, uite, îţi dau opt duble de porumb pe pogonul de pe deal.

— E puţin, nene Iliuţă, e puţin…

— Nu dau un bob mai mult, neică… Dacă-ţi place… Dacă nu, fă cum te-o învăţa dumnezeu… Pe pogonul din luncă aş da mai mult…

— Pământul din luncă nu-l vând…

— O să-l vinzi, neică, o să-l vinzi. Că vine iarna şi-o să-l vinzi de foame. Nu numai pământul o să-l vinzi. O să vinzi şi cămaşa pe care n-o ai, şi pielea de pe tine o s-o vinzi, neică, dacă s-o găsi careva să ţi-o cumpere!

Săracii vindeau pământurile şi bogătanii cumpărau, iar notarul Gică Stănescu nu mai prididea scriind acte de vânzare-cumpărare pe hârtii timbrate. Niciodată nu câştigase notarul atâţia bani pe deasupra lefii.

Trenurile lungi de marfă, cu vagoanele încărcate de grâu şi porumb, treceau mereu spre Dunăre, unde le aşteptau

şlepurile pântecoase să le înghită şi să le poarte spre alte ţări…

Rumânii care se adunau spre seară pe linia satului îşi arătau nedumerirea:

— Grâul, mai înţelegem, îl cumpără oamenii din ţări străine pentru pâine. Dar porumbul de ce e scos din ţară? După câte ştim, prin alte părţi nu se mănâncă mămăligă… Numai noi, ăştia de pe lângă Dunăre, mâncăm mămăligă. Mămăliga umple burta şi-o umflă, de poţi să baţi toba cu degetele pe ea, dar de săturat nu satură.

— Pentru porci! Cu porumbul nostru străinii îşi hrănesc porcii…

— Noi nu mai avem porci…

— Nu mai avem nici păsări…

— Numai purici avem…

Porcii, câţi nu fuseseră tăiaţi, pieriseră de molimă. Pieriseră şi găinile de boleşniţă. Se culcau la pământ, întindeau ciocul, căscau şi mureau. Le culegeam şi le aruncam prin şanţuri. Uneori le acopeream cu ţărână, ca să nu miroase urât.

Erau nopţi în care macagiii de prin gări, frânării ori poate şi alţi slujitori mărunţi ai căilor ferate, cuprinşi de milă pentru copiii care-şi pierdeau timpul prin gară cu ochii sticlind de foame şi cu chipurile galbene şi trase, desfăceau noaptea câte o scândură la un vagon încărcat. Grâul ori porumbul se mai scurgea, ca apa dintr-un butoi spart, cu ţârâita, printre linii. Prindeam numaidecât de veste noi, copiii, şi făcându-ne că ne jucăm printre şine, culegeam boabele în pălărie şi veneam cu ele acasă. Dar cu o floare nu se face primăvară şi cu un pumn de grâu cules din ţărâna gării nu se poate sătura o casă de oameni.

Într-o duminică, rumânii s-au adunat în faţa primăriei. L-au aşteptat pe primar, care intrase pe din dos la cârciuma lui Voicu Buciuc să se afume. L-au aşteptat şi pe popa Tomiţă Bulbuc să iasă din biserică, s-a întâmplat să se afle pe acolo şi învăţătoarea Berta Câmpeanu. Venise şi Cristea

Moga. Duminica era zi de odihnă şi muncitorii din gară nu plecau pe linie în această zi, decât dacă se întâmpla ceva neobişnuit, care ar fi putut să pună în primejdie bunul mers al trenurilor.

A ieşit primarul din cârciumă, niţeluş făcut, a terminat slujba spusă pe nerăsuflate şi-a venit şi popa Tomiţă Bulbuc printre oameni, cu anteriul curat pe care-l îmbrăca numai sărbătoarea şi cu potcapul înalt şi rotund pe cap. S-a înfipt în primar Gruia Popozină:

— Acum, că vă aflaţi aici câţiva capi ai satului, eu aş vrea să vă pun, pentru mine şi pentru ceilalţi, o întrebare care ne stă tuturor pe limbă.

— Pune-o, Gruio, pune-o! Ţi-om răspunde, dacă ne-o ajuta mintea.

Primarul, rostind acestea, rânjise, şi rumânii îi văzuseră până în fund gura mare şi adâncă, plină de dinţi galbeni de mahorcă.

— De ce se trimite grâul şi porumbul în străinătate, şi noi, atâta şumugai de oameni, suntem lăsaţi muritori de foame?

— Fiecare om e liber să-şi vândă cui vrea şi pe ce preţ poate să scoată averea lui. Grâul şi secara, orzul şi ovăzul şi porumbul sunt averea boierilor şi a arendaşilor. Adică de ce nu şi-ar vinde dumnealor bucatele în străinătate, dacă străinătatea le dă preţ bun? Ce? Nu sunt liberi? Sunt liberi! În ţara noastră, libertate cât vrei…

— Dar la semănatul şi la culesul acestor bucate am năduşit şi noi…

— Pentru muncă v-aţi primit, după lege, plata. Ce-a rămas în hambare şi în magaziile boierilor şi ale negustorilor, e avutul lor, aşa că, după lege, îl pot vinde cui vor. Şi străinii, cum vă spusei, dau preţ bun. Voi nu vă vindeţi vitele şi pământul cui vreţi? Aşa scrie la lege…

— Aşa scrie la lege!… Fir-ar a dracului să fie de lege! N-am făcut-o noi. De plăcere ne vindem vitele şi pământul? De nevoie, o ştii bine. Toţi o ştiţi bine. Şi tu, primarule, şi

părintele Bulbuc, şi notarul care, iacătă-l, tocmai vine şi dumnealui…

— De ştiut o ştim noi toţi. Şi o ştim bine de tot. O ştie şi domnul administrator de plasă. O ştie şi domnul prefect. O ştiu şi domnii deputaţi. O ştie chiar şi guvernul. Mai mult, o ştie şi vodă. Că doar seceta nu e o taină. Şi nu e o taină că vitele pier de foame şi că n-o să treacă mult şi-o să-nceapă şi oamenii să piară de foame. Acum, fiindcă a venit vorba despre asta, pot să vă spun şi mai mult. Pe la munte, lipsa e mai mare decât aici. Oamenii de pe acolo au început să piară de foame de pe la începutul verii.

— Şi dacă ştiţi toţi, dacă ştie şi prefectul, şi guvernul, ba chiar şi vodă Carol, de ce nu se face nimic?

— Nu se poate face nimic. Aşa e legea. Fiecare e liber să facă ce vrea. Unul să vândă, altul să cumpere. Cine are ce, să mănânce. Cine n-are ce mânca, să rabde. Fiecare să facă ce-i pofteşte inima. Că la noi, libertate cât vrei…

— Noi suntem liberi să murim de foame.

— Dacă nu sunteţi chibzuiţi! De ce n-aţi adunat? De ce n-aţi strâns avere? Uite-i pe cei harnici. Au pus ban lângă ban şi-au adunat avere. Strânge, omule, bani albi pentru zile negre. Au venit zilele negre. Le-a adus seceta. Şi uite, acum, cu toate că e secetă, pe cel harnic nu-l doare capul…

— Cine e harnic – după voi, autorităţile – primarule?

— Alde Iliuţă, alde Diman, alde Cărăbaş, alde Ulmaz, familia noastră, a ăstora care ne tragem din Costea Grivu…

— Voi aţi moştenit pământuri de la părinţii voştri…

— Asta înseamnă că şi părinţii noştri au fost harnici, strânşi la mână, au adunat. Te opreşte legea să aduni? Nu te opreşte!

— Dar voi vă munciţi pământurile cu oameni cu ziua, cu de alde noi…

— Muncim cu cine putem, ca şi boierii, cu cei care n-au ce face pe la casele lor, că n-au pământuri.

— Şi ne plătiţi cu ce vă lasă inima…

— Vă plătim cu cât ne învoim. Voi cereţi mult, noi dăm mai puţin… Câte vrei, palme de lucru în ţara românească…

— Şi e drept să fie aşa?

— Aşa scrie la lege. Şi dacă scrie la lege, e şi drept şi sfânt.

— Legea nu e bună.

— Dar dumneata, doamnă învăţătoare, ce te amesteci în ciorbă?

— Nu am voie?

— De voie, ai voie, dar eu, primarul, vorbesc cu oamenii, pe mine m-au întrebat. Dumneata să-ţi vezi de şcoala dumitale, că de-aia te plăteşte statul, nu să bagi zâzanie printre colţoşii ăştia.

— Dumneata, primarule, cum spune omul o vorbă care nu-ţi place, încerci să-i astupi gura cu pumnul. Îţi sare ţandăra.

— Îmi sare, nu-mi sare, n-am să-ţi dau socoteală dumitale.

— Eu îmi aduc aminte de 88 şi de 94. Eram tânără. Abia venisem de peste munţi. Fugeau primarii şi logofeţii şi notarii să se ascundă în gaură de şarpe. Să nu mai vină iarăşi, primarule, un timp ca acela…

— Apăi pe mine să nu mă ameninţi… Că eu sunt omul stăpânirii. Eu numaidecât trimit vătăşelul şi-l chem aici pe Juvete…

Primarul se roşise tot şi i se bulbucaseră ochii în cap.

— Lasă-l în pace, doamnă Berta, nu-l mai întărâta şi dumneata…

— Uite că-l las, Pascule…

Învăţătoarea a plecat. Primarul Dobre Grivu s-a uitat în urma ei cu ură şi a scuipat în pulberea drumului:

— Asta n-o să mai facă mult timp purici aici. O încondeiez eu unde trebuie şi cum trebuie. Dacă nu şi-o lua ea tălpăşiţa cu coada-ntre picioare, să-mi ziceţi cuţu…

Rumânii, strânşi de nevoi, s-au mai domolit.

— Să mergi cu noi la boierul de la Băneasa, primarule, să ne împrumute cu ceva bucate, că pierim şi noi şi ne pier şi copiii de foame.

Primarul Dobre Grivu, mulţumit că Gruia Popozină şi-a potolit glasul, se scarpină după ceafă.

— Cum să merg cu voi la boier? Sunteţi copii, să vă duc eu de mână? Puteţi să vă duceţi şi singuri. Cunoaşteţi drumul! Că doar nu v-o fi lovit orbul găinilor!

— De cunoscut drumul, îl cunoaştem. Dar pe de alde noi, de când cu seceta, slugile boiereşti nici nu ne lasă să ne apropiem de curte. Necum să intrăm înăuntru. Cu dumneata e altceva. Pui o vorbă bună. Eşti primar… Om cu greutate, de!

— Acum e timpul de pus o vorbă bună? Şi, la urma urmelor, nu voi m-aţi pus primar. Primar, boierul m-a pus.

— Tocmai de-aia.

— Nu mai stăruiţi, că nu merg. Apoi, chiar dacă aş merge, aş năduşi-n spinare degeaba. Cuconul Miliarezi nici nu e la moşie.

— Atunci zicem să mergem la poştă, la Niculaie Dimozel, să ne scrie el o telegramă în care să spunem tot ce avem pe inimă şi s-o trimitem boierului la Bucureşti. Că Niculaie Dimozel îi cunoaşte adresa. O întăreşti şi dumneata cu iscălitura, ca să vadă boierul că e adevărat că murim de foame. Şi să-l rugăm să-i scrie logofătului Oprea Căţui Strâmbul, care ţine cheile ce şi câte bucate să ne dea. Le-om plăti cu munca, după cum o vrea boierul. N-o să ne tocmim.

— Să zicem c-o iscălesc şi eu, deşi nu văd pentru ce aş iscăli-o. Vă cunoaşte boierul pe toţi, ca pe nişte cai breji, că nu o dată l-aţi supărat. Dar cheltuiţi banii fără folos cu telegrama. Boierul nu e nici la Bucureşti.

— Dar unde e?

— S-a dus în Franţa, la băi, să-şi caute sănătatea, că mereu e bolnăvior, sărmănelul… Nu poate să umble… I s-au muiat de tot picioarele… Şi acum am auzit că nici stomacul

nu-i mai primeşte mâncarea. Numai cu doftorii îşi ţine viaţa…

— Atunci să-i dăm o telegramă acolo, în Franţa, pe unde o fi, că telegrama merge repede şi peste hotare.

— Asta nu vă sfătuiesc s-o faceţi. Când boierul îşi caută sănătatea, n-are nimeni voie să-l supere, cu nimic. Nu-l supără nici cucoana dumnealui, care, oricât, îi e, cum s-ar zice, nevastă…

— Să mergi totuşi cu noi, la curte, la Oprea Căţui Strâmbul. El e stăpân în lipsa boierului de la moşie. El ţine socotelile. La el se găsesc cheile hambarelor. Dacă s-o însănătoşi boierul şi s-o întoarce acasă, n-o să-l certe când o să afle ce pârjol a adus seceta… Iar dacă nu s-o mai întoarce, dac-o muri pe-acolo pe unde s-a dus, i-om munci cucoanei… Şi nu s-o pierde nimic din averea boierească.

— Că el ţine socotelile, e adevărat. Că la el sunt cheile de la hambare, iarăşi e adevărat. Dar că Oprea Căţui Strâmbul o să umble fără ordin de la boier, la hambare, ca să vă dea vouă câte două-trei bănicioare de porumb, la asta nici să nu vă gândiţi măcar. Oprea Căţui Strâmbul e veche slugă boierească. Boierul i-a poruncit să nu dea nimănui un bob pe datorie şi pentru o slugă boierească, porunca boierului e sfântă, nu se calcă.

— Legile boiereşti sunt sfinte, poruncile boiereşti sunt sfinte. Te pomeneşti, primarule, că şi boierii sunt sfinţi?…

— Că or fi sfinţi, că n-or fi sfinţi, eu unul nu ştiu. Poate să ştie părintele Tomiţă Bulbuc, că el ne spovedeşte pe toţi. Dar ce ştiu e că tot ce au al lor este, şi că tot ce au din mila domnului au.

Rostind numele domnului, primarul Dobre Grivu şi-a făcut cruce ca un creştin pravoslavnic ce era. Şi-a făcut cruce şi părintele Bulbuc, dar oamenii erau cu ochii pe primar, în spatele căruia trăgea fum din ţigară notarul Gică Stănescu, gălbejitul.

— Fă crucea mare, primarule, că dracul, adică boierul, e bătrân, şi-o să crape într-o zi, şi sfânt n-o s-ajungă, că tot o

fi pe undeva un dumnezeu şi-o dreptate…

— Când aţi început a vorbi ca oamenii cumsecade, v-am ascultat, dar dacă începeţi iar să ridicaţi glasul şi să rostiţi cuvinte necuviincioase cu privire la boierul nostru, apoi eu numaidecât o să mă supăr şi n-o să vă fie bine.

— N-o să ne fie bine! Cum poate să ne fie mai rău decât acum?

— Nu spune vorbă mare, Pălică! Să nu-i dea dumnezeu omului cât poate răbda…

— Păi, părinte Bulbuce, mai mult decât ne-a pocnit dumnezeu cu seceta asta, ce ni se mai poate întâmpla? Că vitele ne-au murit, copiii stau să ne moară… Nici de noi, ăştia care eram oameni în putere, nu e departe moartea.

— Asta e adevărat. Mai mult decât moartea, ce ni se mai poate întâmpla?

— Ţi-a luat dumnezeu minţile, Pascule Ologule… Moartea nu vine aşa, cu una cu două, vine cu suferinţă mare, taică tăiculiţă, cu suferinţă mare… Amintiţi-vă de Iov, zăcând plin de bube, în gunoiul lui…

— Care ziceaţi, fraţilor, că părintele Bulbuc a uitat tot ce scrie în cărţile bisericeşti? Uite că nu e adevărat.

Rumânii, proptiţi în ciomege, au zâmbit, deşi numai de zâmbet nu le ardea. Pe urmă şi-au adus numaidecât aminte de grozava lor nenorocire, şi-au făcut gurile pungi şi au tăcut.

Popa Tomiţă Bulbuc a cerut notarului o ţigară şi-a început şi el să scoată fum de iarba dracului pe nas.

— Să mergi cu noi la Cârligaţi, primarule, la State Pantazi, ori la Secara, la colonelul Pienaru, ori la Belitori, la Gogu Cristofor, că şi pe moşiile ăstora muncim. Nu ne pot lăsa boierii să pierim de foame…

— Toţi sunt plecaţi…

— Tot în Franţa?

— Nu ştiu pe unde-or fi, dar ştiu că sunt plecaţi prin străinătăţi.

— Dar noi ce ne facem? Dacă pierim, cu cine-şi mai muncesc boierii moşiile la anul?

— Lac să fie, că broaşte se găsesc destule. Cu cei care n-or muri o să-şi muncească boierii moşiile. Că nu piere sământa omenească aşa, cât ai bate din palme. Trebuia, cum v-am mai spus, să fiţi prevăzători. Să adunaţi bani albi pentru zile negre.

— De unde să adunăm, dacă munca noastră e aşa de puţin plătită, că niciodată, oricât am munci, nu câştigăm atâta cât ne-ar ajunge să trăim?

Primarul Dobre Grivu n-a mai avut timp să le răspundă oamenilor. Cu chipiul cu două colţuri ascuţite pe cap şi cu arma la umăr a venit la primărie Juvete, şeful postului de jandarmi.

— Tot aici sunteţi?

— Tot aici, domnule şef.

— Dar pe-acasă de ce nu mai staţi? Nu mai aveţi treburi?

— Păi… nu prea avem. Câmpul s-a uscat… Vitele zbiară de foame şi mor…

— Aş vrea să rămânem singuri, primarule, avem ceva de lucru.

— Cu alte cuvinte noi să plecăm pe la casele noastre!

— Cam aşa ceva…

Au plecat rumânii şi s-au risipit. A plecat şi popa Bulbuc. La cârciuma lui Toma Ocî s-a dus.

Au intrat în primărie numai primarul, notarul şi jandarmul.

Peste un ceas, vătăşelul, cu limba scoasă de-un cot de căldură alerga năduşit pe la bogătani, cu ciomagul subsuoară, şi-i poftea pentru sfat la primărie.

— O fi vorba de război?

— Nu se poate. Nu se află în război nicio ţară… Şi războiul nu se face pe secetă…

Când au aflat despre ce era vorba, oamenii nu s-au mirat! S-au scârbit numai.

— Ţara arde şi… baba se piaptănă…

Primarul trebuia să plece la Bucureşti, la expoziţie, împreună cu nevastă-sa. Primise ordin să mai ia cu el încă două-trei familii de ţărani înstăriţi. Ordinul mai spunea că atât primarul cât şi ceilalţi săteni care plecau cu el în capitala ţării, se cuveneau să fie îmbrăcaţi cu cele mai frumoase şi mai bogate straie pe care le aveau.

Vătăşelul chemase la primărie pe toţi bogătanii. Îi chemase şi pe cârciumari. Primarul, notarul şi jandarmul au ţinut sfat cu cei chemaţi.

Biletele de cale ferată, dusul şi întorsul, găzduirea şi hrana cădeau în socoteala statului.

Cine n-ar fi vrut să facă o călătorie în asemenea împrejurări?

Bogătanii se certaseră între ei, fiecare înghesuindu-se la pomana neaşteptată. Până la urmă, hotărârea o luase primarul:

— Să meargă Stănilă Cărăbaş cu nevastă-sa.

— Numai el, primarule? Parcă era vorba de trei familii.

— Şi să mai meargă Ilie Iliuţă tot cu nevasta…

— Dar de ce ei şi nu alţii?

— Uite de ce: acum s-au împlinit patruzeci de ani de domnie ai regelui Carol. Guvernul a făcut la Bucureşti o expoziţie. La deschiderea ei se cuvine să ia parte şi ţărănimea, că ţara noastră, aşa cum o ştiţi şi voi, este o ţară de ţărani, de plugari. O să vină la deschiderea expoziţiei regele şi guvernul şi multă lume orăşenească… Ba o să vină chiar musafiri de prin alte ţări. Ordinul, sosit prin secţia de jandarmi, spune că sătenii care merg la expoziţie să fie tineri, frumoşi şi bine îmbrăcaţi, să nu creadă cei care ne vor vedea că ţăranul român e strâmb şi urât, flămând şi dezbrăcat…

— Dar ce, numai Stănilă Cărăbaş şi nevastă-sa sunt tineri? Şi fiu-meu e tânăr!…

— De tânăr, Vasilică al tău e tânăr, nene Bică Dună, dar are albeaţă într-un ochi…

— Parcă vodă o să stea să se uite la albeaţa din ochiul lui fiu-meu…

— Poate că stă şi se uită, că de-aia e vodă, să facă tot ce-i place, să se uite la cine-i place şi să-şi întoarcă faţa de la cine nu-i place…

Când a rămas vorba să se aleagă a doua pereche, a fost ales Ilie Iliuţă, iar la a treia au sărit în sus cârciumarii.

— Trebuie să meargă şi dintre noi unul, primarule…

— Păi dintre voi îmi este greu să aleg.

— Da. Ne vine greu să alegem dintre voi. La toţi vă bem vinişorul şi ţuiculiţa…

— Eu zic să-i punem să tragă din căciulă.

— Sfântă vorbă ţi-a ieşit din gură, jandarmule…

Au rupt dintr-o coală de hârtie şapte bileţele. Pe unul au făcut cruce cu condeiul. Au aruncat biletele într-o căciulă.

— Care-o nimeri biletul cu semn, pleacă la Bucureşti…

Şi-au vârât cârciumarii mâinile în căciulă… Biletul însemnat l-a scos între degete Voicu Buciuc…

— Cum dracu făcuşi, Voicule? Avuseşi ochi în vârful degetelor?

— Norocul…

— Păi numai de noroc să nu te plângi.

— Nici nu mă plâng.

— Dar, primarule, Voicu Buciuc nu mai e tânăr, şi de frumos…

— Bărbatul trebuie să fie ceva-ceva mai frumos decât dracul… încolo…

— În atâta lume frumoasă, unul mai urâţel nici nu se bagă de seamă…

Au mârâit bogătanii ce-au mârâit, pe urmă au plecat mulţumiţi totuşi că autorităţile comunei i-au chemat la sfat ca pe nişte oameni de nădejde ce erau.

Îmbrăcaţi ca de nuntă, primarul şi cu ceilalţi au plecat la Bucureşti cu trenul să ia parte la deschiderea expoziţiei şi să-l vadă la faţă pe vodă Carol…

Vestea despre expoziţia de la Bucureşti, pe care au făcut-o stăpânitorii ţării ca să sărbătorească împlinirea a patruzeci de ani de domnie a regelui Carol I, s-a întins din casă în casă şi din sat în sat. Două-trei zile, rumânii au văzut venind la gară cu căruţele, primarii satelor, însoţiţi de nevestele lor şi de câte o pereche, două, de oameni tineri şi înstăriţi, gătiţi ca de zile mari.

— Unde te duci, domnule Boştină, cu cucoana?

— La Bucureşti, moş Burduleo, la Bucureşti, să-l văd pe vodă.

— Şi cucoana Joiţa, tot la Bucureşti merge?

— Tot la Bucureşti, moş Burduleo, tot la Bucureşti, să-l vadă şi ea pe vodă şi pe vodeasă.

Cucoana Joiţa, nevasta primarului din Stănicuţ şi fată de cârciumar, din neamul putred de bogat al lui Repez, stă pe peronul gării, aşezată pe bancă, înfăşurată în fote înflorate şi cu maramă de borangic pe cap. Şi-a scos postalii din picioare şi i-a pus lângă ea, alături.

— Uf! Nu mai pot de cald... Şi afurisiţii ăştia de postali mi-au jupuit picioarele; aşa mă strâng, de parcă îmi sunt picioarele strânse în menghină.

— De, Joiţo, taică, dacă te-ai coconit! Când umblai desculţă nu te... strângeau postalii...

Moşu-meu Burdulea, cu năravul lui vechi să dea cu gura ştirbă în cioclovine, în acrituri şi bogătani stă în gară, proptit în ciomagul lui noduros şi lucios de-atâta purtat. Soarele bate peronul pietruit şi câmpurile negre şi satul care se vede în vale scorojit de parcă ar fi trecut de o sută de ori flăcările focului peste el.

— Aştepţi trenul, moşule.?

— Trenul, taică. Poate mi-aruncă un călător o bucată de pâine.

Bătrânii din Omida, din Viorica şi din satele de primprejur, în pofida şefului de gară Mitică Dogari care-i tot înjura şi punea macagiii să-i ia la goană, că-i fac gara de râs, pândesc trenurile. Nu întind mâna. Se plimbă numai pe

dinaintea lor şi se uită la ferestre. Câteodată se îndură careva din vagoanele răpănoase de clasa a treia şi le aruncă o bucată de pâine neagră.

— Să-i spuneţi lui vodă Carol să poruncească boierilor să ne dea porumb şi grâu, că murim, şi-i rămâne ţara stearpă de oameni…

— O să-i spunem, moş Burduleo, o să-i spunem!

Primarul din Stănicuţ îşi şterge fruntea de sudoare.

— Uf! A naibii căldură!… De-ar veni mai repede trenul!

Un căţeluş cu botul scurt şi cu mustăţile lungi, al şefului de gară, iese din birou, se apropie de cucoana primarului şi începe să se gudure pe lângă ea.

— Na! Javră!…

Căţeluşul păros se sileşte, pleacă grăbit, găseşte un loc umbrit lângă perete, se culcă şi se întinde.

Trenul intră în gară şi se opreşte. La ferestrele deschise, bărbaţii cu mustăţile ascuţite în furculiţă, îşi fac vânt cu pălăriile de paie, cucoanele cu evantaie mari, albe şi încreţite.

Cucoana Joiţa Boştină îşi ia postalii strâmţi în mână şi se urcă în vagon, după bărbatu-său. Moşu-meu Burdulea şi alţi trei-patru bătrâni de prin satele învecinate, unii cu decoraţii prinse în piept, pe cămăşile rupte şi negre – semn că au trecut Dunărea la 77 şi s-au bătut cu turcii – se înşiruie de-a lungul peronului, cu faţa la tren. Şi aşteaptă… Trenul pleacă mai departe. Un călător de la clasa a întâia aruncă pe geam un jurnal.

— Citeşte-l, moşule, scrie despre expoziţie…

— Citească-l muma pădurii…

Vântul rostogoleşte ziarul.

— Spuneţi-i lui vodă Carol că…

Trenul a ieşit din gară. Urcă dealul…

— Ce voiai să-i spună boierul lui vodă, Lixandre?

— Să-şi aducă aminte de noi. Că s-a uitat de departe cu ocheanul şi ne-a văzut cum ne-am bătut cu turcii la Griviţa… Poate şi-o aminti. Şi să-i mai spună că acuma…

acuma suntem lăsaţi să pierim de foame, laolaltă cu fiii şi nepoţii…

— Parcă vodă nu ştie… Ştie, băga-l-aş în…

Bătrânii se trag la umbra zidului gării, alături de căţelul mustăcios.

— Poate mai pică un tren…

Soarele aruncă flăcări peste câmpurile nesfârşite. Albia gârlei, albă şi seacă, seamănă cu un şarpe uriaş, căruia i-au plesnit solzii de argint…

Stăm în tindă în jurul mesei mărunte şi rotunde, cu trei picioare. În mijlocul ei se află o strachină de pământ plină cu boabe de porumb fiert. Mama a presărat pe deasupra boabelor un praf de sare. Luăm boabe, mâncăm; ni se face sete, bem apă din căuş. Lampa luminează cu lumină puţină. Pe uşa deschisă, deşi e seara târziu, vin de afară valuri de aer cald. Pământul peste care a căzut întunericul străveziu e încă fierbinte. Ţărâna drumului ne-a opărit la toţi picioarele.

Fratele mai mare al tatei, – frate numai după mumă – unchi-meu Alisandru Nasta, venit pe la noi să ne mai vadă, molfăie boabe fierte în gura lui ştirbă, bea un căuş de apă, apoi îşi şterge barba şi mustăţile albe.

— Mulţumesc, Mario, îmi potolii foamea.

Îşi şterge mustăţile mari, căzute pe oală, şi celălalt frate mai mare al tatei, unchi-meu Voicu Mitroi Găbunea, bărbatul mătuşă-mi Bâzărca, cea vânătă la faţă, cu care mama e certată demult. S-a îndestulat şi el cu boabe fierte.

Surorile mele au scos apă din fântâna adâncă şi au stropit bătătura din faţa casei.

S-a mai răcorit oleacă.

Am ieşit pe prispă.

Pe cerul senin şi uscat se înalţă luna plină, care seamănă cu o pâine mare, rotundă şi albă, cu coaja uşor răscoaptă. Am îngânat numai pentru mine, să nu mă audă ceilalţi şi să-mi spună că sunt zănatic:

Lună, lună nouă
Frânge pâinea-n două
Şi ne dă şi nouă…

Luna tăcea, cum ar fi tăcut boierul de la, Băneasa, Miliarezi, dacă ar fi fost de faţă şi i-aş fi cerut lui să frângă o pâine şi să-mi dea şi mie un colţ.

N-a frânt în două nicio pâine luna şi nu mi-a dat nimic. Numai lumina ei alburie mi-a dat-o s-o beau.

Dar lumina alburie a lunii nu astâmpără nici foamea, nici setea.

— Cerul nu dă pământului decât ploaie…

— Nu e destul? Fără ploaie pierim..

— S-ar fi putut să nu pierim, dacă ţara asta întinsă şi bogată n-ar fi încăput pe mâna ciocoilor şi pe mâna neamţului care a fost adus în ţară de ciocoi acum patruzeci de ani, după ce l-au scos din domnie pe Cuza-Vodă…

A urmat un lung timp de tăcere. Salcâmii şi duzii uscaţi din faţa casei, bătuţi de lună, îşi aruncau pe pământ umbrele negre şi subţiri, care rămâneau neclintite de parcă şi ele ar fi fost moarte.

În sat, aproape că nu era casă, cât de săracă, în care să nu ne găsească, prins în ramă, în peretele dinspre răsărit, lângă icoană, chipul frumos al lui Cuza- Vodă, îmbrăcat în haine militare, cu sabia lungă la şold… O cumpărau rumânii pe la bâlciuri, de la negustorii de icoane.

— Uite, îl am pe sfântul Gheorghe, pe sfântul Dumitru, pe sfântul Spiridon, pe maica domnului cu pruncul nevinovat în braţe…

— Pe Cuza-Vodă îl ai, negustorule?

— Îl am şi pe Cuza-Vodă… Cum să nu-l am! Se vinde mai bine decât toate icoanele pe care le port pe la bâlciuri şi pe la târguri în căruţa mea…

Umbla negustorul pe fundul lăzii, scotea poza frumos colorată, o netezea cu mâna:

— Uite-l şi pe Cuza-Vodă al vostru. Îl ţin mai mult la fund, că nu prea e voie să-l vindem…

— Dă-mi-l…

Se scormonea rumânul în pungă, scotea gologanii şi cumpăra poza. O făcea sul şi, întors acasă, îi meşterea ramă, îi punea geam şi-o atârna în cui, lângă icoană.

Şi noi îl aveam în casă pe Cuza-Vodă, aşezat lângă vechea icoană care-l înfăţişa pe sfântul Gheorghe călare, călcând balaurul verde şi străpungându-i ceafa solzoasă cu suliţa.

— Cine a spus că poporul nu are ţinere de minte? Că-i uită pe cei care i-au făcut cândva bine sau măcar i-aţi voit binele? Noi vorbim mereu de Tudor din Vladimiri, de cei trei ţărani de care ne-au povestit învăţătoarea şi care, cu un veac şi mai bine în urmă, dincolo, de munţi, în Ardeal, au răsculat satele împotriva grofilor, şi apoi, prinşi prin trădare, au fost sfărâmaţi cu roata la Alba-Iulia. Noi vorbim mereu de Cuza-Vodă, cel care a luat moşiile mănăstireşti şi a împărţit pământ ţăranilor şi a înfiinţat prin sate şcoli să înveţe copiii carte, să crească din ei oameni luminaţi.

— Aşa e, Tudore, aşa e, mormăie unchi-meu Voicu.

— Acum patruzeci de ani – începu să-şi depene firul amintirii bâtul Alisandru Nasta – eram tânăr. Abia îmi mijise mustaţa. Eram ostaş al stăpânirii şi făceam armata la Bucureşti, la cazarma Malmaison. Şapte ani, nu mai puţin, se făcea pe atunci armata. Aveam chică lungă, că pe atunci rumânii purtau chică, când m-au prins cu arcanul, noaptea, aleşii satului şi m-au dat legat fedeleş pe mâna dorobanţilor să mă ducă la oraş la cazarmă. După ce m-au bătut bine ştabii, au pus bărbierul şi mi-a dat jos chica, m-a lăsat tuns chilug. Am plâns, nu pentru că mă bătuseră. Am plâns pentru chică. Pierdeam odată cu ea tinereţea pe care aveam să mi-o îngrop la armată. Mai pe urmă am fost muştruluit bine şi trimes la Bucureşti. A fost greu până m-am obişnuit cu râul. Dar m-am obişnuit. Nu numai pe mine căzuse năpasta. Mai căzuse şi peste alţi flăcăi de rumâni. Într-o seară, înainte de jumătatea lui februarie, ni s-a dat

ordin să ne pregătim, că pe la miezul nopţii vom fi scoşi din cazarmă, cu echipament de război, să mergem afară din oraş, să facem instrucţie. Nu ne-am mirat. De multe ori, ofiţerii veneau de la chef la miezul nopţii, ne scoteau afară la câmp, în marş, şi acolo făceam trageri şi închipuiri de lupte, cum e la militărie. Ne-am culcat şi-am încercat să aţipim. Când nu ţi-ai împlinit somnul, te mişti mai greu cu raniţa la spinare şi cu puşca cu baionetă pe umăr. Dar somnul tocmai atunci când îl chemi nu vine. La douăsprezece noaptea ne-au sculat ştabii şi ne-am îmbrăcat. Ni s-au împărţit cartuşe adevărate. Atunci ne-am spus că s-o fi iscat pe undeva vreo zurbă şi ne duc ofiţerii s-o potolim cu focul armelor. Am fost scoşi în curte şi puşi pe două rânduri. Artileriştii, care sălăşluiau în aceeaşi cazarmă cu noi, scoseseră tunurile şi înhămaseră caii la ele. „Ce facem?” „Aşteptăm să vină ofiţerii.” Au venit cam pe la orele două, călări. În curtea cazărmii luminau câteva felinare. Ne-au pornit, dar nu ca de obicei, spre câmp, ci spre oraş. Noi, vânătorii – că la vânători făceam armata – mergeam în frunte. În urma noastră venea artileria cu roţile tunurilor înfăşurate în petice de sac, să nu uruie pe străzi şi să sperie lumea. Roţile nu se auzeau, dar se auzeau copitele cailor, se auzeau paşii noştri. Atâta ostăşime câtă eram, nu putea să umble pe străzi în miez de noapte, fără să facă zgomot. Orăşenii, care se treziseră, deschideau o uşă ori o fereastră, se uitau la noi somnoroşi şi supăraţi şi închideau la loc uşa sau fereastra. De ce ne ducem în oraş? Ce vom avea de făcut? Disciplina era grozavă. Pentru cea mai mică abatere, te întindeau gradaţii cât erai de lung şi te deznodau în bătăi. Cu carnea vânătă şi cu oasele fărâmate, te închideau în carcera îngustă, de n-aveai cum te mişca, unde zăceai, ca un câine aruncat într-o fântână părăsită, cu săptămânile. Soldatul n-avea voie să ştie ceva şi nici să pună întrebări. El trebuia să fie mut. Să nu vorbească, să nu gândească, adică să fie un fel de maşină fără creier. Datoria lui era să-şi asculte orbeşte ofiţerul, oricare ar fi fost porunca acestuia.

Mulţi ostaşi mureau din bătaie; pedepsele cele mai nemiloase cădeau peste capetele lor ca ploaia. Eram speriaţi de câte vedeam, aşa că ne ascultam ofiţerii; cu inima strânsă îi ascultam, dar îi ascultam, deşi ne venea deseori să le băgăm baioneta în burtă. Am ocolit Dâmboviţa şi am apucat-o spre palatul domnesc. Atunci am început să ne dumirim. Să ştiţi că s-a întâmplat ceva la palat ori este pe cale să se întâmple. Pe colonelul Niculaie Haralamb, comandantul nostru, care mergea pe lângă coloană călare, îl ştiam om credincios domnitorului, care-l iubea. Or fi sărit boierii pe Cuza-Vodă să-l scoată din domnie – se cam vorbea despre asta printre noi soldaţii – şi ne duce să-l apărăm. O să tragem în boieri, dacă nu s-or astâmpăra cu vorba bună. Doream în gândul nostru să nu se astâmpere de vorbă bună, să fie îndrăciţi. Măcar câţiva să culcăm la pământ, să-i vedem cum muşcă ţărâna cu gura, să ne sărăm inima care ne clocotea şi-atunci, cum ne clocoteşte şi-acum celor care am luat parte la ticăloşie şi care mai trăim, deşi a trecut atât amar de ani de-atunci şi demult a murit Cuza-Vodă printre străini…

Strânşi roată în jurul bătrânului, în bătătura casei, îl ascultam, Mama sta cu capul plecat, parcă ar fi plâns după ceva drag, pentru totdeauna pierdut. În lumina lunii care se ridicase mai sus şi se făcuse galbenă ca lanul de grâu copt, părul lung al mamei, de culoarea orzului, strălucea.

Tata şi-a încleştat pumnii. I-au intrat adânc unghiile în podul aspru al palmei. Era bătucit de muncă podul palmei. N-a sângerat.

Din duzii care în anii trecuţi, pe vremea asta, erau verzi şi-şi fremătau frunzele mari în vânt şi freamătul lor arunca peste noi dude mari şi gustoase, prea coapte, acum cădeau frunze negre, sfrijite, arse de parcă ar fi plouat ploaie cu boabe aspre de cenuşă.

— Am înconjurat palatul domnesc. Artileriştii au pus tunurile în bătaie. Câţiva ofiţeri tineri au intrat la domnitor să-l trezească din somn. Se lumina de ziuă. Au început să

vină pâlcuri-pâlcuri orăşenii, cu sfială la început, apoi s-au ţinut departe. De ce-au prins curaj când ne-au văzut? Şi de ce erau sfioşi mai înainte? Vasăzică aveam de făcut o treabă împreună cu ei, pentru ei. Asta nu ne-a plăcut. Am început a le lua seama. În faţă erau rânduiţi cârciumarii, negustorii, proprietarii înstăriţi cu prăvălii şi case pe la mahala – îi cunoşteam după port – iar ceva mai spre fund, boiernaşii cu pălării înalte. Nouă ne plângea inima. Ei au prins a se veseli ca la petrecere. Ştiau ei ce ştiau. Am aflat-o şi noi curând. Ofiţerii îl siliseră pe Cuza-Vodă să se lepede de tronul domnesc şi printr-o uşă din dos a palatului îl scoseseră afară, îl urcaseră într-o trăsură închisă şi-l duseseră undeva în oraş, într-o casă, sub stare de arest. Peste trei zile am aflat că l-au trimis peste graniţă, pe la Predeal. Ne-am întors la cazarmă trişti. Colonelul Niculaie Haralamb, comandantul nostru, îşi vânduse domnitorul, îşi călcase jurământul depus pe cruce şi se înţelesese cu boierii. Când e vorba de interesul lor, boierii nu-şi ţin jurământul, chiar dacă au jurat pe cruce aurită. Niculaie Haralamb era şi ei os boieresc.

— Lupu-şi schimbă părul, dar năravul ba.

— Da. Lupu-şi schimbă numai părul. După câteva luni de umblet prin străinătăţi, Brătianu şi cu ai lui au găsit un prinţişor neamţ, care puţea de sărac, ce era, l-au adus şi l-au pus să călărească ţara şi s-o stoarcă alături de ei. O călăreşte de patruzeci de ani. De patruzeci de ani o stoarce. Noi am rămas ca stafiile, fără sânge în trup… Asta se sărbătoreşte acum la Bucureşti, patruzeci de ani de domnie a neamţului. Sărbătoarea e a boierilor şi a bogătanilor de prin satele astea pârjolite de secetă… De sărbătoare le arde… Arde-i-ar focul iadului…

Pe unul din stâlpii de telegraf înşiruiţi la distanţe egale de-a lungul liniei ferate de lângă casa noastră, o bufniţă a început să cânte a moarte: bu-bu! bu-bu!...

Apoi, speriată de cine ştie ce umbră a nopţii, şi-a întins aripile şi-a trecut în zbor pe deasupra noastră. Fâlfâitul

aripilor ei a legănat vârfurile duzilor. S-au scuturat iarăşi, peste noi, ca o ploaie rară, cu boabe mari, frunze chircite şi scorojite.

— Ploaie de cenuşă…

— Peste pământul de cenuşă.

Bufniţa s-a aşezat pe turla bisericii. I-am auzit glasul întra-colo: bu-bu! bu-bu!…

Într-o seară l-am auzit pe moş Diş, veteranul, sunând goarna pe uliţa mare a satului. N-o mai sunase demult. Goarna a sunat trist şi prelung, ca la înmormântare. Dealurile din jur prindeau sunetul şi-l aruncau îndărăt. Mi s-a părut că veteranul cheamă la adunare, acum când umbrele se topeau în ţărână, soldaţii pe care i-a văzut cândva căzând în prejma lui şi că alţi gornişti, pieriţi şi ei pe aceleaşi câmpuri bulgăreşti, îi răspund de undeva de departe, de pe altă lume: venim, venim…

Rumânii şi muierile şi copiii au ieşit pe la porţi.

— Ce s-a întâmplat, veteranule?

— De ce suni goarna, moş Diş?

— Nu ştiu. E ordin de la primar să veniţi la primărie cu toţi ai casei.

Rumânii s-au strâns, au pornit-o spre primărie şi-au început să-şi dea cu presupusul:

— Poate că ne-a adus vreo veste de la vodă Carol…

— Ori de la guvern…

— Poate că o fi adus ordin de la Bucureşti să se deschidă magaziile din gară şi hambarele boierilor şi să ni se împartă bucate să nu pierim de foame…

— Degeaba l-am bănuit şi l-am înjurat pe primar.

— Nu l-a lăsat inima.

— Şi-a adus aminte că deşi e primar, e tot om de-al nostru…

— A vorbit guvernului de starea noastră…

— Ori poate chiar lui vodă Carol…

— Odată ce-a fost la Bucureşti şi l-a văzut…

— De ce să nu-i spună? Că doară nu-i cădea gura…

— L-o fi îndemnat nevastă-sa… E mai miloasă…

Ne-am adunat la primărie şi ne-am înghesuit în curtea ei. Câţi n-au încăput, au rămas pe-afară pe şanţuri, pe lângă uluci. Se auzea şi se vedea destui de bine şi de-acolo. Numai să aibă ce să vadă şi să audă.

Seara era roşie şi ţărâna fierbinte ne opărea iarăşi picioarele jupuite, crăpate, pline de răni care nu sângerau numai pentru că în trupul nostru era prea puţin sânge şi noi ne obişnuisem să ne astupăm rănile cu ţărâna care închidea rana.

A ieşit în prag primarul Dobre Grivu. La dreapta lui se afla Cărăbuş, iar la stânga Ilie Iliuţă şi cârciumarul negru şi mustăcios, Voicu Bucluc. Erau toţi patru plini de trufie, cu feţele rumene şi păstrau încă pe ei straiele bogate cu care se îmbrăcaseră la Bucureşti, la expoziţie.

— Bine v-am găsit sănătoşi, oameni buni.

— Bine ai venit, primarule.

— Ne-am întors de la expoziţie…

— Vedem că v-aţi întors.

— E departe Bucureştii…

— Cu trenul ajungi într-o noapte.

— De ajuns, ajungi, dar e osteneală mare.

— Apăi, dacă vă pare rău de osteneală, de ce v-aţi dus?

— Of, Gruio, Gruio, tot clonţos ai rămas…

— Dar ce credeai? Că mă pot schimba într-o săptămână?

— Nu puteam să nu ne ducem. Ordin. Ne-a poftit vodă Carol şi guvernul…

Oamenii, cărora trufia primarului Dobre Grivu, a bogătanilor şi a cârciumarului de lângă ei le strânsese iarăşi inimile, auzind de vodă şi de guvern, şi-au ciulit urechile.

— Acuş o să ne spună…

— N-o să ne spună acum. O să ne îndruge el ori ceilalţi verzi şi uscate un ceas, două, şi după aia o să ne dea vestea cea bună…

— Dac-or avea vreo veste bună…

— Poate-or avea.

Când e să se înece, omul se agaţă şi de un fir de pai, în nădejdea c-o să-l ţină deasupra apei.

— L-aţi văzut pe vodă, primarule?

— L-am văzut.

— Şi pe înalt prea sfinţitul mitropolit? s-a repezit să întrebe părintele Tomiţă Bulbuc.

— Da, părinte, şi pe mitropolit. Avea o cruce de aur pe piept, cât toate zilele. Şi toată era bătută cu pietre nestemate…

— Aţi văzut şi guvernul? s-a îndesat să întrebe văru-meu Dumitru Pălică, pe care nu-l interesa câtuşi de puţin mitropolitul cu crucea de aur la gât.

— Am văzut şi pe domnul guvern… Dar aveţi răbdare. O să vi le spunem toate pe rând, că de-aia v-am chemat aici. Să ştiţi şi voi ce-am văzut şi ce-am făcut la Bucureşti, ca să ţineţi minte şi s-o spuneţi şi altora…

— Spuneţi-ne…

— O să vorbească Iliuţă, că el ştie să povestească mai frumos ca noi. Are mai mult şart la vorbă. Dac-o uita el ceva, o să-i amintim noi.

— Să vorbească Iliuţă…

Bogătanul tânăr şi durduliu, care din primăvară până acum îşi întreise pământurile în schimbul câtorva saci de porumb, şi-a dat pălăria pe ceafă, şi-a înfipt mâinile în chimirul lat şi apoi şi-a dat drumul graiului:

— Ce-am văzut noi la Bucureşti, oameni buni, să vezi şi să nu crezi.

— Ce-ai văzut Iliuţă? Spune-ne mai repede, nu ne mai ţine cu tălpile pe jărăgai…

— Voi spuneţi că noi, ăştia câţiva, suntem bogătani şi că avem case mari! Fraţilor! Suntem săraci lipiţi. Să vedeţi voi oameni cu stare la Bucureşti şi să vă cruciţi, nu altceva! Nevastă-mea numai cu mâna la gură a stat tot timpul…

— „Ţo-ţo-ţo! Iliuţă, uită-te! Ţo-ţo-ţo Iliuţă, deschide ochii mari şi vezi… Ţo-ţo-ţo, bărbate! Aşa casă s-avem şi noi…”

— „Dar ce, fă? Eşti nebună? Cum o s-avem noi aşa casă? Ce? Noi suntem orăşeni?”

— „Să ne facem, Iliuţă, să ne facem!”

— „Cu ce, fa, cu ce?”

— „Cu bani, Iliuţă, cu bani, că avem destui!…”

— „Taci, fa, din gură, că te-aude lumea…”

— „Şi ce dacă m-aude? Parcă ne cunoaşte cineva?”

Abia i-am astupat gura. Oraşul tot era vopsit în alb şi de fiecare fereastră atârna un steag. Şi străzile erau pline de oameni şi toţi oamenii erau veseli. Şi pe unele străzi, cârciumă lângă cârciumă, şi fiecare cârciumă cu grădina şi cu lăutarii ei… Cum cântau, doamne, doamne! Să tot bei, să tot mănânci şi să dai cu căciula după câini!… Şi lume! N-aveai loc să te mişti. Dac-ai fi aruncat un ban găurit, cădea pe cap de om… Am mâncat şi-am băut şi-am petrecut, de-oi ţine minte şi mort. Că-mi spunea primarul nostru:

— „Măi Iliuţă, dar de ce bei şi mănânci atâta, că acasă la tine te ştiu om cumpătat şi la mâncare şi la băutură.”

— „Dar de ce să nu mănânc şi să nu beau, primarule? Parcă mănânc şi beau de la mine? De la stăpânire beau şi mănânc. Stăpânirea plăteşte! Parcă tu nu mănânci şi nu bei?”

— „Mănânc şi beau, e adevărat, dar vezi că eu… sunt primar!”

— „Aicea, vorba nevesti-mii, nu ne cunoaşte nimeni. Toţi suntem veniţi la petrecere… Păi dacă suntem veniţi la petrecere, să petrecem, primarule!…”

Am petrecut… Şi mort oi ţine minte!

— Morţii nu mai ţin minte, Iliuţă. Când mori, uiţi tot.

— Ştiu eu, ştiu, deşi n-am fost mort niciodată până acum şi trag nădejde c-o să mor după ce-oi trece suta, dar aşa vine vorba. A fost grozavă ziua în care s-a deschis expoziţia. Cântau muzicile militare de te a surzeau. Pe un câmp care altădată fusese acoperit cu iarbă, cu ciulini şi mărăcini,

guvernul a făcut un fel de pădure. Au fost scoşi astă primăvară copaci bătrâni din păduri, cu rădăcini cu tot, şi cu pământ în jurul rădăcinilor, şi aduşi în oraş cu căruţe la care trăgeau doisprezece boi.

— Boi buni, nu de-ăştia de-ai noştri, pe care-i bate vântul de slabi ce sunt.

— Boi buni, că pe-acolo, pe la Bucureşti, n-am văzut să fie secetă. Şi, cum vă spuneam, au adus din păduri mii şi mii de copaci, cu rădăcini cu tot, şi i-au îngropat în pământ şi s-au prins cu toţi, – nu s-a uscat niciunul. Parcă acolo au răsărit şi-au crescut de când lumea… Şi printre copaci au fost sădite flori şi-au fost făcute uliţe largi-acoperite cu nisip mărunt, şi case ţărăneşti de toată frumuseţea au fost ridicate de meşteri cât ai trage un fum din ţigară.

— De ce era nevoie să se clădească acolo case ţărăneşti, că doar Bucureştiul nu e sat?

— Ca să vadă şi bucureştenii cum arată la faţă un sat…

— Păi dacă vroiau să vadă un sat, să se fi suit în tren şi să poftească aici, la noi…

— Dar altă treabă n-au bucureştenii? De ce să se ostenească sa vină până aici, dacă stăpânirea le-a făcut un sat frumos acolo la ei, la Bucureşti? Şi în pragul fiecărei case zâmbea o pereche de oameni frumoşi şi bine îmbrăcaţi. Şi veneau fotografii şi ne fotografiau şi-i auzeam spunând: „Frumoase sunt satele româneşti şi frumoşi sunt românii noştri de la ţară… Bravo regelui Carol…”

— Dar pe noi de ce nu vin fotografii să ne fotografieze, şi să ne arate regelui şi să-i spună: „Uite, vodă, uite, cum arată cu adevărat ţăranii care trăiesc la ţară!”

— Parcă vodă nu ştie… Ştie el, dar se preface că nu ştie…

— Ei, oameni bum, nu-l mai întrerupeţi pe Iliuţă…

— Lăsaţi-l să vorbească, fraţilor, să ne spună tot ce-a văzut…

Primarul Dobre Grivu privea mulţumit şi nu vedea cum în ochii stinşi, ai rumânilor istoviţi se aprinde şi creşte mânia, pentru că privirile lui lunecau peste capetele oamenilor… El

vedea oraşul mare în care petrecuse şi se desfătase şi în care dorea să se întoarcă iarăşi, dacă nu pentru totdeauna, cel puţin aşa, pentru un an, doi. I-a scăpat un oftat din piept. Ehei! La Bucureşti să fie el primar! Ce trai ar mai duce! Aici, la Omida, secetă, foamete, rumâni arţăgoşi… Şi aici pică ceva. Şi aici ţuica e bună. E bun şi vinişorul… Dar cârnaţi rumeni şi prăjiţi ca acolo n-a mâncat el niciodată… Îi lăsa gura apă numai amintindu-şi…

Ilie Iliuţă n-a luat în seamă întreruperile şi şi-a continuat povestirea:

— Au venit miniştrii îmbrăcaţi în haine lungi şi negre, cu două coade ca de rândunică la spate, şi cu nişte pălării înalte…

— Erau pline cu cap până la fund, nu?

— Poate, că da, dar eu n-am băgat de seamă, Voicule, zău n-am băgat de seamă, dar se poale, tot ce se poate, cu boierii nu poţi să te pui niciodată… Şi au mai venit generali cu chipie cu pampon şi cu piepturile pline de decoraţii. Luminau decoraţiile în soare de-ţi luau ochii… Şi la mijloc se afla regele, cam mărunţel, nu e vorbă, cam pirpiriu, cam slăbuţ la trup, dar rege, de, şi cu bărbuţă şi cu o sabie la şold: zang, zang!… Şi lângă rege, regina, cam mărunţică femeie, dar plinuţă, grăsuţă, cu paşi de porumbiţă şi cu mâinile albe ca făina. Şi pe lângă ei, mitropolitul cu cruce de aur, cu cârjă de aur… Strigam ura, de ne spărgeam piepturile, că mi-a zis şi nevasta:

— „Strigă mai încet, Iliuţă, c-o să rămâi siteav de urletele astea care-ţi ies din gâtlej…”

— „Lasă, nevastă, i-am spus, că de-aia am fost aduşi aici pe cheltuiala statului, ca să strigăm ura, să audă regele şi să vadă cât de mult îl iubeşte poporul. Şi să audă şi regina Lisaveta, să vadă şi ea cât de mult o iubeşte poporul. Nu sunt ei doi capete încoronate? Sunt! Nu suntem noi poporul? Suntem! Strigă şi tu! Ce naiba stai lângă mine ca o gâscă?

A început şi ea să gâgâie… Regele se apleca spre regină şi-i spunea câte ceva la ureche. Erau la un pas de noi.

— Ai auzit ce-i spunea?

— De auzit am auzit eu: chichiri-michiri, chichiri-michiri. Dar de înţeles, drept să vă spui, n-am înţeles nimic. Vorbeau pesemne în limba lor nemţească… Poate că o fi înţeles nenea Dobre Grivu, că el e primar…

— Dar eu cum să înţeleg? Ce? Ştiu eu nemţeşte?

— Gândeam c-ai prins limba cât ai fost logofăt la State Pantazi şi pe la Gogu Cristofor. Pe la curţile boiereşti se vorbesc fel de fel de graiuri.

— Pantazi vorbea cu cucoana greceşte, numai când se aflau între ei…

— Aşa… Regele vorbea cu regina şi-i arăta ţăranii, şi regina vorbea cu regele şi-i arăta ţărăncile gătite şi amândoi râdeau şi râdeau şi miniştrii cu gurile întinse până la urechi, că dacă râde stăpânul, trebuie să râdă şi sluga, şi-am râs şi noi, şi iar am strigat ura… Şi în mijlocul grădinii era un lac pe care se plimbau luntrile, şi dincolo de lac erau nişte peşteri adânci cu nişte uriaşi de piatră în faţă, de ţi-era şi frică să treci pe lângă ei. Şi muzicile cântau valsuri, şi când s-a lăsat noaptea, întunericul n-a putut să se apropie de oraş, atâta risipă de lumină era… Pe urmă…

— Ce-a fost pe urmă?…

— Pe urmă, ce să vă mai spui! Am văzut urşi în bârloagele lor! Şi lupi! Şi vulpi cu coada lungă! Şi tigri! Şi lei!

— Adevăraţi?

— Da. Adevăraţi. Ca la panoramă. Toţi cu gratii de fier în faţă, ca să nu sară să sfâşie lumea. Ne uitam şi ne minunam.

— Aveaţi şi de ce!

— Veneau nişte slugi de-ale stăpânirii cu coşurile încărcare de carne proaspătă. Le aruncau fiarelor carne printre gratii. Fiarele mâncau carnea în sânge. Sălbăticiunile se lingeau pe bot, sătule, se propteau în coadă şi râgâiau. Li se vedeau dinţii mari şi albi, ascuţiţi ca

nişte cuţite… În altă parte, acolo în expoziţie, erau cerbi şi căprioare, şi-o dihanie de animal înalt cu gâtul lung, lung, îi ziceau girafă – cică ar trăi prin alte ţări, pe unde oamenii au pielea neagră ca fundul tingirilor… Şi se mai aflau acolo, trăind tot între gratii, păsări de toate felurile şi păuni şi lebede. Numai lebedele erau slobode şi se plimbau pe apă. Şi oamenii le priveau, şi copiii, frumoşi şi cuminţi, nu aruncau în ele cu bulgări. Le aruncau franzeluţe şi covrigi şi bomboane. Dar vezi că lebedele nu mâncau de-alde astea. Ele, ca raţele, băgau ciocul în apă după viermişori, după peştişori. Am văzut şi nişte şerpi mari, închişi în cutii de sticlă. Înghiţeau dintr-odată un viţel…

— De noi, ăştia care n-am mers la Bucureşti, nu v-a întrebat nimeni?

— Cine să ne întrebe?

— Regele ori regina, ori domnii ăia cu pălării înalte, ori generalii cu pieptul plin de decoraţii, ori mitropolitul cu cruce de aur pe piept şi cu toiag de aur în mână…

— Nu. Nu ne-a întrebat nimeni. Nici pe primar nu i-a întrebat nimeni. Poate din pricină că aveau alte treburi. Dar de ce să întrebe de voi?

— Cum trăim, dacă avem ce ne trebuie, cum o ducem cu seceta…

— Pe-acolo nu ştie nimeni de secetă. La oraş se udă străzile cu tulumba. Şi grădinile, şi copacii şi florile tot cu tulumba se udă. La Bucureşti nu creşte, că n-are unde să crească, nici grâu, nici porumb, aşa că pe acolo nu e… secetă.

— Care va să zică aşa stau lucrurile: lupilor şi tigrilor şi leilor şi şerpilor li se aruncă în cuşcă halci de carne…

— Şi lebedelor li se azvârle în lac franzeluţe…

— Şi covrigi…

— Şi bomboane…

— Şi lebedele nici nu se uită la astfel de bunătăţi…

— De ce să nu li se arunce? Altfel ar muri bietele vietăţi de foame! Cu ce sunt ele vinovate să moară de foame? Sunt

nişte biete animale, prinse de vii, în pădure, ori în pustiu şi băgate în cuşcă… Ţi-e şi milă când te uiţi la ele… La toţi câţi eram acolo, ne era milă de ele…

— Dar noi cu ce suntem vinovaţi, de pierim de foame?

— Ei, pieriţi! Uite că nu pieriţi, Gruio, cu toate că e lipsă şi secetă mare! Nu v-a trecut nici cheful de harţă. Ar fi putut să vă treacă… Mai vindeţi o bucată de pământ, mai vindeţi o vită… Când am plecat din Bucureşti, ne-a chemat prefectul nostru, care era şi el acolo, şi ne-a spus să vă povestim ce-am văzut, să aflaţi şi voi, să nu rămâneţi, ca viţeii, neştiutori. Iaca, v-am spus. Nu e aşa, primarule, că le-am povestit frumos? Nu e aşa Cărăbaşule?

— Aşa e, aşa e…

— Nici că se putea să le povestim noi mai cu şart, a apus şi cârciumarul cu faţă negricioasă.

Ivan Dârlă cu nevastă-sa trăgeau cu cârligele un cal murg, mort, spre gârlă. Aveau casa aproape de primărie.

— Când v-a murit calul, Ilincă?

— Azi dimineaţă…

Calul costeliv lăsa o dâră lată şi adâncă în praful uliţei…

Oamenii şi-au întors ochii spre cei doi care-şi târau calul mort spre luncă. Bărbatul şi femeia trăgeau un timp trupul calului după ei. Se opreau. Se odihneau câteva clipe. Îşi încordau puterile şi târau greaua povară mai departe.

— Aici să fie acum un potograf de-al lui vodă, să potografieze asta şi să i-o pună sub nas…

— Ei, moşule Burdulea…

— Da, primarule, aici să vie potograful neamţului…

— Apăi, dacă începeţi, cu de-astea în loc să ne aduceţi mulţumire, puteţi pleca pe la casele voastre! Ne-am împlinit datoria. V-am spus ce-am avut poruncă, să vă spunem…

— Plecăm, primarule…

Dezamăgiţi, ne-am risipit prin seara roşie. Ţărâna, fierbinte încă, ne frigea tălpile… Pe deasupra satului nu mai zbura demult nicio barză…

— Au plecat berzele?

— Nici nu s-au oprit la noi. S-au tras în bălţile Dunării. Pe acolo încă n-a secat apa.

Rumânii au vorbit mult timp despre cei patruzeci de ani de domnie ai regelui Carol şi despre expoziţia de la Bucureşti, unde câmpul Filaretului, care fusese acoperit cu mărăcini şi troscot, s-a schimbat peste noapte în pădure de copaci bătrâni, cu lacuri, cu peşteri şi cu luminişuri înflorite.

— Cât bănet trebuie să fi costat expoziţia asta!

— Plăteşte ţara, că are de unde…

— Care ţară, nene Popozină? Că moşierii plătesc dări mici, când le plătesc şi pe alea… Iar slujbaşii nu dau bani statului, ci primesc bani de la stat…

— Care altă ţară, dacă nu noi, Cristea Moga?

— Munca toată o facem noi…

— Armatei tot noi îi dăm soldaţi…

— Dările, avem, n-avem, tot noi le plătim.

— Şoselele noi le facem…

— Şi piatra pentru astupatul găurilor de pe şosea, tot noi o cărăm.

— Şi şanţurile şoselei pe care le potmoleşte ploaia, tot noi le destupăm.

— Şi când viscoleşte şi se umple tăietura cu zăpadă, tot pe noi ne ia la corvoadă să desfundăm linia ferată ca să poată umbla iarăşi trenurile.

— Şi dacă ni se bolnăvesc copiii de friguri, căutăm să-i lecuim cu zeamă de coajă de salcie.

— N-avem doctori…

— Dacă trece vreunul de la oraş pe la noi şi-i cerem doctorii, ne spune că n-are…

— De ce n-aveţi doctorii, domnule doctor, că la oraş sunt pline spiţeriile de doctorii?

— Doctoriile costă bani. Duceţi-vă şi cumpăraţi…

— N-avem bani, domnule doctor…

— Nici statul n-are, mârlanilor.

— Ne închide gura cu răspunsul lui.

— Ba ne mai şi înjură…

— Dar vedem că statul are bani pentru expoziţia lui vodă Carol, domnule doctor Ganciu.

— Asta e altă poveste…

— O fi…

— Dar nu e drept să fie aşa – spune cu dârzenie Gruia Popozină – nu e drept să fie aşa, domnule doctor Ganciu.

Doctorul, mărunţei şi grăsuliu, cu părul tuns scurt, îşi freacă mâinile albe şi-l întreabă din ochi pe primar, ce e cu oamenii ăştia care nu-i arată respectul ce i se cuvine.

— A intrat dracu-n ei, domnule doctor, nu-i mai ascultaţi – sare cu gura primarul Dobre Grivu.

— De ce să nu-i ascult, primarule? Sunt plini de haz.

— Ba suntem plini de necaz, domnule doctor, i-a răspuns Pascu Ologu.

Doctorul a întors oamenilor spatele şi a plecat. Primarul se ţinea după el ca un câine credincios, la un pas în urmă. Doctorul mărunt şi gras mergea repede-repede. Primarul Dobre Grivu abia îi ţinea hangul.

— Ai spus la cârciumă, primarule, că rămân aici la masă?

— Am spus, domnule doctor, se poate să nu spun?

— Şi ce-mi găteşte cârciumăreasa?

— Ca de obicei, domnule doctor: ciorbă de pui cu smântânică proaspătă, doi puişori la frigare, clătite cu dulceaţă de portocale… Vinişorul e rece, de la pivniţă, ţuiculiţa şi ea e rece… La urmă, cafeluţă cu caimac… Cu ce putem şi noi, vă servim, domnule doctor, că satul e sărac şi mai e şi seceta asta păcătoasă…

— Ei, seceta… Totdeauna pe la ţară se întâmplă câte ceva: ba molimă, ba secetă… Dar nu e nimic.. Oamenii sunt învăţaţi cu de toate..

— Da, domnule doctor, suntem învăţaţi cu de toate…

După ce s-a întors de la Bucureşti, primarul Dobre Grivu, cu ceilalţi doi bogătani şi cu cârciumarul Voicu Buciuc, satul s-a pomenit într-o seară auzind cântece de lăutari la

cârciuma negriciosului. Demult nu mai cântaseră lăutari în satul pârjolit şi ars de soare, în care şi păsărilor le pierise glasul. Cântecul care se auzea răsunând în cârciumă se schimba mereu. Cânta când un taraf mare, cu viori şi cu flaute, când unul cu ţambaluri şi cobze. Se auzea şi glas de femeie cântăreaţă, ca pe la cârciumile din bâlciuri, şi glas gros de cântăreţ bărbat.

Pe uliţele întunecate, ne-am îndreptat spre cârciumă. Vârstnicii au intrat înăuntru, noi copiii, ara rămas să zgâim ochii din uşă ori de pe la ferestre. Ne-a cuprins pe toţi mirarea. Şi avea şi de ce să ne cuprindă. În cârciumă… nu cânta nimeni… şi totuşi un glas de bărbat striga cât îl ţinea gura:

Acolo-n grădiniţă
Sub bolta de viţă,
Vin fetiţă
Vin să te sărut.
Of! Că-n lumea asta mare
Nu-ţi găsesc asemănare.
Of! Of! Of şi d-aoleo!

Cârciumarul sta după tejghea şi tăcea. Fata cârciumarului, cea mare, pe care o cheamă Fănica, dar căreia satul îi zicea Răţuşca, ronţăia un covrig lângă taică-său. La o masă mare, cu paharele pe jumătate goale, ascultau cântecul şi nu se mai săturau de el, primarul Dobre Grivu, notarul Gică Stănescu, pe care lumina galbenă a lămpii atârnată de tavan îl făcea şi mai gălbejit, jandarmul Juvete şi popa Tomiţă Bulbuc, care-şi scosese potcapul şi-l aşezase pe masă, lângă sticla burticoasă, de două chile, plină cu vin roşu-gălbior. Care cânta dintre ei? Toţi tăceau la masă. Tăceau şi ascultau. Tăceau şi ascultau şi rumânii, care intraseră în cârciumă.

Mă aflam în prag, pitit printre picioarele celorlalţi. M-am strecurat mai în faţă. Pe tejghea se afla o maşină mică, pătrată, cu manivelă. Deasupra maşinii se învârtea o roată

neagră, pe care căuta s-o împiedice în învârtirea ei un ac şi nu izbutea. Cântecul ieşea din pâlnia de metal, lungă ca un tâlv, cu buzele groase răsfrânte. Pe un perete al cutiei era lipită o poză, care înfăţişa chiar această cutie cu roată şi cu pâlnie. Dar de pâlnia din poză, un câine sprijinit în coadă, îşi apropiase botul, îşi ciulise urechile şi asculta şi el încremenit…

Toţi erau încremeniţi. Cântecul s-a stins. S-a auzit un râşcâit. Cârciumarul a întins mâna, a ridicat acul prins într-o rotiţă neagră, a scos roata şi a întors-o pe partea cealaltă, şi iarăşi a lăsat acul, aşezându-l ca mai înainte. Roata începuse să se învârtească iar. Dar nu s-a mai auzit în pâlnie nici glas de lăute şi cobze, nici voce de bărbat, ci a izbucnit din adâncul cutiei un marş militar cu goarne, şi tromboane, cu tobe mari şi cu tobe mici, de parcă o oştire întreagă, care s-ar fi aflat pe aproape, s-a aruncat dintr-odată în focul războiului.

Când s-a terminat marşul militar, rumânii l-au întrebat pe cârciumar:

— Cine cântă, Voicule?

— Cine să cânte? Gramofonul ăsta…

— Nu se poate, Voicule. Ia să ne uităm sub tejghea…

— Uitaţi-vă…

Rumânii, în glumă, au băgat capetele sub tejghea, au dibuit cu mâinile. N-au găsit nimic.

— Ei, drăcia dracului…

Popa Tomiţă Bulbuc, jandarmul Juvete, notarul Gică Stănescu, primarul Dobre Grivu, râdeau să se prăpădească.

— Nu-ţi spuneam eu, Voicule, că atunci când o să pui gramofonul să cânte, o să se adune satul ca la urs?

— Îmi spuneai, notarule, dar eu tot nu te credeam.

— Nu mă credeai: Şi-acum, uite, într-adevăr s-a adunat satul ca la urs. Să vezi ce-o să fie mâine, când s-o duce vestea pe Călmăţui.

— Ei, înţelegeţi cum cântă maşina?

— Nu înţelegem, părinte Bulbuce.

— Păi cum o să înţelegeţi, dacă sunteţi proşti? E minune dumnezeiască la mijloc, mă proştilor, minune dumnezeiască.

— O fi, părinte Bulbuce, Dar noi să-ţi spunem drept, aşteptam o altă minune: să ne aducă primarul o veste bună de la Bucureşti, de la guvern… Au adus de acolo o maşină care cântă.

— Asta o să-l îmbogăţească pe cârciumar… O să vină oamenii din şapte sate să vadă cutia şi s-o asculte cum cântă. Şi dacă vine, omul nu se mulţumeşte cu atâta; mai cumpără un pachet de tutun, mai bea o ţuiculiţă…

Au stat ce-au stat rumânii în cârciumă şi au ascultat glasul mereu felurit al gramafonului. L-au văzut pe cârciumar învârtind manivela după fiecare cântec, schimbând roţile subţiri şi negre şi acele… şi au priceput.

— Aşa cum e scrisă vorba pe hârtie, pe roata aia neagră e scris un cântec. Maşina ştie să cânte ce e scris pe roata neagră, dacă-i strângi arcul cutiei şi pui deasupra rotocolului negru acul ascuţit.

— Uite-i, părinte, au înţeles mai uşor decât sfinţia ta. Nu sunt chiar atât de proşti. Sfinţiei tale ţi-au trebuit două ceasuri până să pricepi.

— N-au înţeles nimic, domnule şef; la mijloc e minune dumnezeiască; minune dumnezeiască, taică tăiculiţă…

Din şapte cârciumi câte are satul, în mai puţin de o săptămână, patru s-au împodobit cu gramofoane.

— Dacă are gramofon Voicu Buciuc, de ce să n-avem şi noi?

Şi-a adus gramofon şi Mareş.

— Nu e de nasul nostru să rămânem fără gramofon. Suntem cârciumari mai vechi decât Mareş.

— Până şi Toma Ocî şi-a cumpărat gramofon. Ne râde satul. O să ne creadă zgârciţi.

A răsunat gramofonul şi în cârciuma nouă a lui Oniţă Galani.

De cum începe să se lase seara, din patru cârciumi încep să se audă gramofoanele cântând cântece de lume bogată, orăşenească.

Dar satul rămâne tot ars şi pârjolit de soare. Salcâmii şi duzii nu capătă frunze verzi. Le pierd şi pe cele care până acum, arse şi scorojite, s-au mai ţinut pe ramuri. Câmpul şi lunca şi ariile au căpătat crăpături largi şi adânci. Pământul întreg e ca un pepene uriaş căruia i-a crăpat coaja. Ne aplecăm deasupra crăpăturilor şi ne uităm în ele ca în fântâni. Nu licărea apă în fundul lor. Pereţii crăpăturilor sunt galbeni, pe urmă roşii, pietroşi, nisipoşi… Parcă toate aceste straturi, cândva, demult, le-au aşezat unele peste altele nişte zidari uriaşi – zidarii care au zidit pământul din temelii până la coaja uscată pe care ne târâm, noi, săracii, galbeni şi traşi la faţă, cu umbrele noastre legate de picioare. Când mergem, suntem atât de lipsiţi de vlagă, încât umbrele noastre ni se par, de plumb. Ni se pare că din pricina lor nu putem alerga ca altădată…

Şi vitele mor pe capete.

Şi rumânii le trag la margine cu cârligele.

Şi când moare un om în sat, neamurile, neavând cu ce să cumpere scânduri pentru sicriu de la depozitul de cherestea de lângă gară, înfăşoară mortul într-o ruptură de rogojină, îl aşază în groapă şi aruncă ţărână peste el cu lopeţile.

Şi ţărâna intră în gura mortului înainte ca mortul să se facă una cu ţărâna.

Şi trenurile trec mereu, unele după altele, ducând sute şi sute de vagoane de grâu la şlepurile care aşteaptă la malul Dunării să le înghită.

Noi nici măcar nu mai suspinăm.

Numai vitele care n-au murit încă, mugesc lung şi trist de foame.

Şi gramofoanele cântă în patru cârciumi.

Şi cântecul lor îl ascultă popa şi primarul, notarul şi jandarmul, doctorul care trece uneori prin sat şi bogătanii

cu cămăşile albe, scrobite, cu brâiele late, doldora de bani şi cu pălăriile date pe ceafă.

— Schimbă placa, Tomo. Pune-o pe aia cu Mariţa.

— O schimb, notarule!

Şi cutia cu pâlnie cântă răguşit:

Mariţo din Prahova,
Spune-mi pe onoarea ta,
Cu cine-ai rămas tu grea...

— Cum o să spuie, taică tăiculiţă, aşa ceva Mariţa? Asta nu se spune nici la spovedanie…

— Aşteaptă, părinte Bulbuce, să ofteze de trei ori Mariţa, că pe urmă spune ea tot, de bunăvoie…

Dar în sat nu se aud numai cântecele gramofoanelor. Sunt zile când se aude de dimineaţă până seara toba pe care o bate vătăşelul, când într-o parte a satului, când în alta. Atunci rumânii ştiu că nu sunt chemaţi la primărie pentru a li se face cunoscut cine ştie ce ordin. Umblă Iorgu Gâdea, perceptorul, din casă în casă, să încaseze dările către stat, însoţit de jandarm şi de doi vătăşei de la primărie. Cum nimeni nu poate plăti, un vătăşel bate, toba, altul cotrobăie prin casă după vedre, după căldări de aramă, după ţoale. Ţoalele sunt toate rupte, nu preţuiesc două parale. Perceptorul nu le primeşte. Ia de la fiecare casă vedrele căldările, căuşele. După ce au umplut căruţa cu arămării, cu tot felul de alte trăncănăi, le duc la primărie, le aruncă într-o odăiţă, pun lacătul la uşă, pleacă mai departe, pe alte uliţi. Şi se aude iarăşi toba, când la o casă, când la alta.

— Mi-a luat vedrele perceptorul, omule! Din ce-o să mai bem apă?

— Din ulcior, Mărio, că ulciorul e de pământ, nu l-a luat…

— Mi-a luat perceptorul căldarea de mămăligă, omule! Ce, ne facem?

— Nu e nimic, Savino; mămăligă tot nu mai facem, că n-avem mălai… Mălai să găsim noi, că pripim mămăliga în

oală…

S-a umplut până sus odăiţa primăriei, cu căldări de mămăligă, cu vedre de aramă, cu căuşe cu coadă, cu tingiri şi tigăi, cu tăvi şi cu castroane, cu perne şi aşternuturi, cu pirostrii şi chiar cu linguri.

O să le arunce într-o zi în două care perceptorul şi-o să le ducă la Turnu să le predea la administraţia financiară, să vadă administratorul că el e om de încredere al stăpânirii, nu se uită la ce spun rumânii şi-şi împlineşte, aşa cum scrie la lege, datoria. Aşteaptă de ani de zile ca administratorul cu burtă şi cu obrazul ciupit adânc de vărsat, Stoica Stoican, să se uite la el cu bunăvoinţă şi să-i spună:

— Ei, domnule Gâdea, dac-am avea mulţi perceptori ca dumneata ar merge altfel bugetul statului… Dar n-avem…

Atunci ar putea şi el să nădăjduiască într-o avansare. Însă oricât s-ar zbate Gâdea, administratorul nu-i spune o vorbă bună, măcar o singură vorbă bună…

— Ar fi putut cel puţin anul ăsta stăpânirea să ne mai ierte cu dările, primarule…

— Ori măcar să ni le amâne.

— Să nu ne ia perceptorul vedrele şi căldările de mămăligă, şi căuşele…

— Păi, dacă ne-ar scuti de dări ori ni le-ar amâna, cu ce ar mai hrăni slugile stăpânirii fiarele sălbatice din expoziţie, şi şerpii care înghit dintr-odată un viţel? Ai vrea să se prăpădească fiarele adunate cu atâta trudă şi plătite cu bani grei?

— Nu, nene Popozină…

— Atunci?

— Mă gândeam că le-ar putea arâni neamţul, din banii lui…

— Neamţului îi trebuiesc banii… E om strângător. Adună. Adună el, adună ăi de pe lângă el…

— Din sudoarea şi din foamea noastră…

— De la altcineva, de la cine vrei? De la boieri nu poate, că e părtaş cu ei…

Toamna ne-a găsit slabi şi negri, cu chipurile şi urechile străvezii. Ne apăsam pântecul cu mâinile, deşi el se lipise demult de şira spinării. Trăiam cu aerul pe care îl respiram, cu apa pe care o sorbeam cu nesaţ, după ce lingeam din podul palmei un bulgăre mărunt şi vânăt de sare. Şi ne gândeam, deşi am fi vrut să nu ne gândim, la iarna care avea să vină în curând, lungă şi grea, şi cât de departe ne aflam de primăvara pe care o nădăjduiam să fie fără secetă.

Aşteptam ploile şi ele întârziau, dar pe la sfârşitul lui septembrie cerul s-a acoperit într-o noapte cu nori negri ca smoala. Purtaţi de vânt, norii se târau ca nişte bivoli uriaşi deasupra câmpurilor şi a satului şi pluteau atât de jos, că uneori nu mai vedeam nici crucea de pe turla bisericii, nici vârful plopului din aria noastră.

S-au vânzolit cât s-au vânzolit norii, pe urmă, ca şi cum le-ar fi sfâşiat cineva pântecul cu cuţitul, şi-au revărsat dintr-odată, cu duşmănie parcă, puhoaiele de apă asupra pământului.

Ploaia era deasă şi rece şi pământul ars şi crăpat o sugea cu sete. Era ca un uriaş însetat care, deşi bea apă căldare după căldare, nu se mai satură. Pe uliţi şi prin arii nu se închegau bălţoace. Dinspre câmpuri niciun şuvoi nu cobora lunecuşul dealului spre sat să-şi facă drum către albia uscată a gârlei.

Ploaia continua să cadă din cerul care se apropiase de pământ, de puteai să-l ajungi cu piatra, cu îndârjire, într-una, zi şi noapte, noapte şi zi, şi pământul o sorbea mereu şi mereu în adâncurile lui uscate de flăcările secetei care, în sfârşit, se făcuse nevăzută.

Stratul de nori care se târa acum pe deasupra pământului, purtând parcă în sânul lui toată apa mărilor şi oceanelor, era aşa de gros încât lumina care străbătea prin el părea de un vânăt întunecat, care înspăimânta.

Crăpăturile largi ale pământului, plesniturile luncii şi ale ariilor, se umpleau de apă, marginile acestor crăpături şi

plesnituri se măcinau şi golurile adânci, tot înghiţind ţărâna care acum se schimbase în noroi, se astupau.

Dealurile şi şesurile, ariile şi luncile îşi vindecau arsurile.

După câteva zile şi nopţi de necontenită ploaie deasă, pe albia gârlei a început să se prelingă, asemeni unui şarpe cenuşiu, lung, fără cap şi coadă, un şuvoi tulbure. Pe urmă au început să curgă pâraie pe lunecuşul dealului şi dinspre câmpuri.

Cu toate că timpul era rece, au prins a se ivi ici şi colo colţi verzi de iarbă târzie.

Noi stam îngrămădiţi pe prispe ori pe la geamuri; scăpasem în sfârşit de arşiţa necruţătoare a soarelui, ne bucuram de răcoarea pe care o adusese toamna şi ploaia şi ne gândeam la iarna care o să vină şi o să treacă repede, şi la primăvara care n-o să întârzie şi o să aducă belşugul câmpurilor şi al grădinilor.

— Plouă! A înviat pământul…

— Dar vitele, câte au murit şi câte vor mai muri de foame până la primăvară, nu vor învia. Nici oamenii.

Peste bucuria noastră a pogorât dintr-odată tristeţea. Vitele şi oamenii care au murit nu vor mai învia. Nu vor mai învia nici cei care vor mai muri de acum înainte până la primăvară…

Pe niciunul dintre noi nu-l speria moartea. Ştiam că viaţa e retezată de bătrâneţe ori de bolile cărora oamenii nu le cunoşteau încă leacul şi eram împăcaţi cu gândul acesta. Ni se părea însă nefiresc şi nedrept să suferim şi să pierim de foame, când la gară şi în toate conacele boiereşti de prin împrejurimi, magaziile şi hambarele erau pline de porumb şi de grâu. Dacă ni s-ar fi dat numai o mică parte din bucatele acelea s-ar fi pus dintr-odată capăt cumplitelor noastre suferinţe şi moartea noastră din pricina foamei ar fi fost înlăturată. În acelaşi chip ar fi putut să fie scoase din gura morţii şi vitele. În conace, stivele de coceni erau neîncepute şi neîncepute erau şurile de paie şi căpiţele de fân, ca să nu mai amintesc de orzul şi ovăzul care prindeau

mucegai în sacii puşi sub cheie. Ne chinuia gândul că suntem socotiţi chiar mai prejos decât vitele, atât de cei ale căror moşii le munceam, cat şi de stăpânirea care pe munca noastră îşi sprijinea întreaga ei tărie.

Dar, aşa cum nu ne întreba nimeni dacă şi cât ne chinuia foamea, nimeni nu se găsea să ne întrebe cât şi de ce ne chinuiesc gândurile.

Ploaia cădea şi învia pământul…

Trebuia să nădăjduim în mai bine.

Acoperişurile caselor învelite cu şindrilă – şi mai toate casele din sat erau acoperite cu şindrilă – fuseseră în timpul verii atât de bătute de furia soarelui, încât acum se rupeau şi se desfăceau sub biciuirile vânjoase şi sălbatice ale ploilor care zuruiau neîntrerupt. Tavanele caselor, înecate de apă, muiate şi desfăcute, se prăbuşeau. Rumânii se adăposteau cu femeile şi copiii prin colţuri, mai la fereală. Care aveau prin arie bordeie, îşi luau în grabă calabalâcul şi se mutau să vieţuiască alături de vite în bordeie ori în grajdurile acoperite de stuf care, după ce supsese destulă apă, se umflase şi se schimbase într-o pavăză lucie, prin care ploaia nu mai avea putere să străbată.

După aproape o săptămână, pământul săturat de apă şi drumurile s-au umplut de băltoace.

— Gârla s-a umflat. Abia îşi mai încape între maluri.

— De nu s-ar revărsa Călmăţuiul! Atât ne-ar mai trebui după secetă, să ne mai înece şi gârla…

Gârla nu s-a revărsat. S-a umflat şi a călcat sub talpa ei moale şi tulbure malurile, a muşcat puţin din luncă şi, după ce firele ploii s-au subţiat şi s-au rărit, s-a tras între maluri şi s-a potolit.

Norii au început să se rupă şi să se risipească. Atârnau ca nişte zdrenţe vinete în văzduh. Se juca întruna cu ei vântul, mânându-i fără niciun rost când spre o margine a zării, când către alta.

Printre nori se arăta uneori soarele şi fâşii de cer albastru, zâmbitor. Uitasem arşiţa şi blestemul din vară.

Acum soarele ne devenise iarăşi drag. Cântam cu glasul nostru subţire, pe care abia îl mai puteam smulge din trupurile uscate, cu pielea galbenă întinsă pe oase:

Ai ieşit
Şi ne-a zâmbit
Soarele,
Marele…

Am încercat să batem din palme şi să sărim ca la horă, pentru că altădată aşa cântam acest cântec făurit de noi, copiii, soarelui, bătând cu bucurie din palme şi sărind ca nişte sălbatici. Dar n-am putut. Mâinile lovite uşor între ele, lipsite de vlagă cum erau, ne dureau de parcă ne-ar fi izbit cineva cu băţul peste degete. Picioarele şubrede abia ne ajutau să mergem. Nu mai erau sprintene, bune de alergat şi de sărit…

— Iartă-ne, sfinte soare, că-ţi cântăm cântecul fără să ţi-l şi jucăm. La anul, dacă n-o să mai aprinzi pământul cu flăcările tale, n-o să mai fie secetă. O să prindem puteri. O să-ţi cântăm şi-o să-ţi şi jucăm, sfinte soare…

— Cu cine vorbeşti tu acolo?

— Cu soarele…

— Te-ai scrântit la cap, băiatule.

— Zău, nene, nu m-am scrântit.

Frate-meu Ion adusese boii acasă de pe Olt. Nu erau graşi boii, dar se ţineau pe picioare. Nici frate-meu Ion nu era gras, dar şi el se ţinea pe picioare ceva mai bine decât noi.

A început să se ducă la şcoala care nu-i plăcea. De gura învăţătoarei Berta Câmpeanu, care voia să scoată din el om întreg, s-a dus. Cu cartea-n mâna, într-un colţ al casei, lângă fereastra unde era mai multă lumină citea cu glas tare, încercând să înveţe, o poezie pe dinafară. Îi turuia gura:

Mie daţi-mi valea verde,
Unde-şi pierde

Omul negrele gândiri,
Unde uiţi de infamia
Şi sclavia
Auritelor zidiri…

Valea nu mai era verde. Nici nu fusese în vara aceea. Era pustie. Peste vârfurile boante şi rare de iarbă răsărită în pripă după marile ploi ale toamnei, peste pământul acuma îngheţat, căzuse albă şi strălucitoare chiciura pe care soarele, galben şi rece, tremurând parcă de frig în slăvile albastre, nu izbutea s-o topească…

— Dar stai, nene… De ce spune omul care a scris ceea ce citeşti tu şi vrei să înveţi pe dinafară, că vrea să fugă din oraşul cu aurite zidiri şi să trăiască în valea verde, unde omul îşi pierde gândurile negre?

Frate-meu Ion a făcut ochii mari – ce ochi mari şi frumoşi are frate-meu Ion şi ce sprâncene negre şi arcuite! – şi a ridicat din umeri.

— Nu ştiu. Mi-e necaz că nu pot să învăţ poezia pe dinafară…

— Nici să n-o înveţi, maică. Omul care a scris-o a spus minciuni. El n-a ştiut, ori n-a vrut să ştie, cât de negre sunt gândurile noastre. Poate că a fost un moşier…

— Dacă n-o învăţ, o ceartă pe învăţătoare revizorul când vine în inspecţie. Îi spune că nu-şi dă osteneala cu noi…

— Atunci învaţ-o! Dar să nu crezi în ce se spune în poezie… Să nu crezi niciodată în minciuni…

Frate-meu Ion a continuat să înveţe, de astă dată în şoaptă:

Mie daţi-mi valea verde,
Unde-şi pierde…

Toamna era pe sfârşite. Aşteptam sa cadă zăpadă. E bună de mâncat zăpada. Iei cu amândouă mâinile din puful alb al zăpezii cât poţi să iei, frămânţi zăpada între palme până se

rotunjeşte un bulgăraş tare. Muşti din acest măr de zăpadă rece şi nici nu e nevoie sa te osteneşti să mesteci.

Zăpada se topeşte în gură şi înghiţiturile reci le simţi cum lunecă până în stomac.

Şi, cât te îndeletniceşti cu treaba asta, ţi se pare că te saturi…

Da. Ţi se pare că te saturi…

Aşteptam să cadă zăpada…

• 2 •

Pe culmiţa dealului
Ţipă puiul corbului.
— Ce ţi-e puişor, de ţipi?
Au ţi-e foame, au ţi-e sete,
Au ţi-e dor de codru verde?
— Mi-e şi foame, mi-e şi sete,
Mi-e şi dor de codru verde;
Aş bea sânge de boier,
Şi-aş zbura până la cer
Să pic de-acolo, să pier
(Vechi cântec popular)

Nu aşteptasem prea mult. Din cerul alburiu, zăpada începuse sa se cearnă domoală, cu fulgi mari, risipiţi peste sat şi peste toate întinderile câte le puteai cuprinde cu ochii şi câte nu le puteai cuprinde.

Norii care aduc ploaie vin şi se duc. Dacă te uiţi în sus, ţi se pare că întregul cer aleargă urcat pe spinarea vântului.

Norii care scutură zăpadă nici nu-i vezi. Te pomeneşti cu ei aşezaţi, parcă de când lumea, deasupra pământului. Nu aleargă şi nu se frământă. Rămân zile întregi neclintiţi.

Zăpada se desprinde fulg cu fulg şi fiecare fulg se leagănă în văzduh până ajunge jos, unde se lipeşte de o ramură, de cumpăna fântânii, de căciula ori de spinarea ta, dacă umbli pe-afară. Cei mai mulţi fulgi se aştern peste cei care au căzut înaintea lor pe acoperişul casei, în arie, în uliţi, pe câmpuri…

Şi zăpada creşte văzând cu ochii şi nămeţii se înalţă.

Dacă e viscol, văzduhul pare frământat de diavoli nevăzuţi, fulgii se răsucesc în vârtejuri înfricoşătoare şi

între pământ şi cer parcă s-ar fi aprins un uriaş foc alb. Atunci te aciuiezi în casă, încălzeşti soba oarbă de cărămidă şi te freci cu spinarea de ea. Casa se clatină, acoperişul scârţâie şi trosneşte, ferestrele se mişcă în ţâţâni, uşa bocăne de parcă mereu ar bate cineva cu pumnii în ea şi hornul fluieră. Pe sub uşa rău încheiată, viscolul aruncă zăpada în casă. Arborii se zvârcolesc şi se văietă. Auzi pretutindeni scrâşnet şi geamăt, vuiet şi vaiet şi şuierat ca şi cum s-ar apropia sfârşitul lumii. De te prinde viscolul pe câmp, departe, numai întâmplarea ori norocul te pot păstra cu zile. Zăpada spulberată se aşază pe vâlcele, pe lângă case şi arbori, astupă şi face de neumblat drumurile. Iepurele, pitit la rădăcina unei tufe, îşi ciuleşte din când în când urechile şi-şi scoate botul afară, după aer. Îl apără de frig blana gălbuie şi zăpada în care s-a îngropat ca într-o mare de puf. Stă pitulată în răzor dropia grasă. Pe un astfel de timp, nicio primejdie n-o pândeşte. Numai lupii înfruntă viscolul, alergând în haite zănatice şi ciorile care, căţărate pe crengile goale ale salcâmilor, par nişte bulgări negri de lut.

Pământul, cu tot ce vieţuieşte pe el, trage să moară, înfăşurat în uriaşul ştergar alb al zăpezilor zbuciumate.

Şi viscolul, pe deasupra lui, şuieră şi vuieşte şi chiuie haiduceşte.

La începutul acelei ierni, zăpada s-a lăsat liniştită deasupra satului şi a câmpurilor, şi când s-a limpezit cerul, soarele a muiat-o şi gerul i-a prins deasupra o pojghiţă subţire şi lucioasă. Vitele care mureau erau trase la marginea satului, lângă gârlă, îngheţate. Lăsau în urma lor, prin zăpadă, o dâră lungă şi adâncă. Le sfâşiau şi le mâncau repede câinii adunaţi landră.

Pentru oameni şi pentru vite, foametea era şi mai cumplită. Boilor le dam paie tocate, udate şi stropite cu sare, cu ţârâita, şi-i vedeam cum se topesc şi-şi pierd puterile sub ochii noştri. Picioarele li se subţiaseră şi genunchii le ieşeau în afară, mari ca nişte lubeniţe, cu

pielea întinsă pe ei. Demult puteam să le numărăm coastele, fără să le pipăim cu degetele. Li se lungiseră boturile şi buzele le atârnau subţiri, cum le atârnau şi pântecele. Ni se părea că li se subţiaseră până şi coarnele. Numai ochii le rămăseseră tot ca înainte, mari şi limpezi, fără nicio întrebare în lumina lor blajină. Ni se topea inima de mila lor; trăind ani şi ani laolaltă cu ei, împărţind laolaltă munca grea a câmpurilor, laolaltă îndurând arşiţa soarelui şi bicele ploii şi gerurile, noi nu mai vedeam în ei nişte vite neştiutoare de nimic, supuse poruncilor noastre, ci biete fiinţe deopotrivă nouă în suferinţă.

— Ar trebui să le mai dăm boilor din când în când şi câte o mână de coceni, omule. Se prăpădesc cu zile…

— De coceni o să avem nevoie mai târziu. Să iasă boii în primăvară, când va răsări iarba, numai piele şi os, dar să iasă, că după ce dau de verdeaţă se îndreaptă ei… Dac-om vedea că sunt pe ducă, n-o să aşteptăm să moară. O să-i tăiem şi-o să-i mâncăm noi. N-o să-i lăsăm câinilor.

— Să mâncăm boii? Asta nu s-a mai pomenit… E păcat să mâncăm boulenii cu care am muncit, de bine de rău, atâţia ani pământul…

Părerea tatei, ca în cazul în care nu vom putea scoate boii din iarnă să-i tăiem şi să-i mâncăm, ni s-a părut tuturor monstruoasă. Ar fi fost ca şi cum am fi tăiat şi am fi mâncat pe unul dintre noi. Ştiam că tata s-a gândit mai mult la noi decât la vite. El a vrut să ne spună că dacă nu vom mai avea ce mânca, o să tăiem boii şi-o să-i mâncăm şi tot o să ajungem vii până în primăvară. Dar niciunul dintre noi nu voia asta. La fel se întâmpla şi cu ceilalţi rumâni din sat. Ei vedeau că le mor vitele de foame. Ştiau că vitele nu sunt bolnave. Că le-ar putea, prin urmare, tăia şi mânca, micşorându-şi astfel suferinţa lor. Dar niciunul nu o făcea. Lăsau vitele să moară, le târau cu cârligul la marginea satului şi le părăseau în voia câinilor.

— Oamenii avuţi de la oraş se hrănesc mai ales cu carne de bou şi văd că nu li se întâmplă nimic. Ei nu se gândesc la

păcat. Şi le merge bine. Toţi sunt rumeni la obraz.

— Dar ei nu muncesc cu vitele cum muncim noi. Ei n-au văzut vitele astea, cum le-am văzut noi, îngenunchind pe brazdă şi trecându-le sudorile de greul muncii… Ce-i leagă de ele? Oamenii de la oraş – eu mă gândesc la mărimi – ar putea mânca şi carnea noastră la nevoie…

— Apăi, într-un fel ne-o şi mănâncă…

— Să facem orice, omule, şi să scăpăm vitişoarele de moarte… Să ne ajungă vitişoarele vii până în primăvară…

— Trebuie să ne gândim însă şi la noi, femeie…

— Ne-om gândi şi la noi…

Mai găsise tata pe undeva câteva baniţe de mei. Măcinase meiul cu râşniţa scoasă din pod, unde zăcea demult uitată şi plină de praf. Mâncam mămăligă de mei. Mălaiul era roşcovan. Mămăliga parcă era plămădită din nisip. Scrâşnea în gură şi rămânea printre dinţi. Mult timp după ce mâncam mămăliga de mei, saliva ne era amestecată cu un fel de praf de piatră, care rămânea lipit de fălci, de limbă, de cerul gurii. Era bună totuşi mămăliga de mei. Necazul era că nu ne ajungea.

Când mălaiul de mei era pe sfârşite, au început părinţii să vorbească în casă despre vânzarea pământului. Era ca şi cum ar fi vorbit despre pieirea noastră, a tuturor. Tata, cu chipul mohorât şi supt, se uita la noi, ne vedea tot mai galbeni, şi mai sfrijiţi, şi neîntrezărind nicio altă scăpare, stăruia. Mama i se împotrivea cu o dârzenie pe care până atunci nu i-o cunoscusem niciunul. Începuse să semene la glas şi la inimă cu bunica cea aspră de la Cârlomanu, care nu răbda să i se împotrivească cineva. Răzbea mânia în vorba ei.

— Să vinzi pământul? Cu ce-o să trăim mai târziu, după ce-o trece seceta? Că viaţa noastră nu se sfârşeşte anul ăsta! Omule, omule, ai milă de copii, ai milă de noi toţi, nu vinde pământul!

— Dar ce să fac femeie? Ce să fac? Nu mai dorm de gânduri. Mă culc noaptea pe vatră, închid ochii şi nu pot să

adorm. Mă ard gândurile. Nici eu nu ştiu ce să fac. Nici alţii nu ştiu ce să facă…

— Adunaţi-vă în sat şi chibzuiţi. Puneţi ceva la cale. Nu se poate să ne lase stăpânirea să murim de foame. Nu e foamete numai într-o casă ori într-un sat…

— Stăpânirea, numai grija noastră n-o are. Dac-ar fi avut-o…

— Ei, bine, dar faceţi ceva, mişcaţi-vă, nu staţi aşa, cu mâinile încrucişate de parcă a-ţi aştepta moartea. O să vină ea moartea şi dacă n-o aşteptaţi. Ce dumnezeu, sunteţi bărbaţi în toată firea! Cereţi, plângeţi-vă, ridicaţi bâtele dacă nu se poate altfel. Muma nu dă ţâţă copilului până nu plânge.

— Câteodată, totuşi, copilul ţipă până rămâne siteav, şi muma tot nu-i dă ţâţă. Petrece la cârciumă cu bărbaţii de brâu.

— Apoi aia nu e mumă. E căţea.

— Seamănă cu stăpânirea boierească.

Auzisem că a îngheţat Dunărea. Nu mai puteau să plutească pe undele ei vapoare şi şlepuri. Acum, trenurile încărcate cu grâu şi cu porumb abia urcau, de grele ce erau, la deal, spre Ruşii de Vede, trase de câte două locomotive.

Noi, copiii, mai umblam şi-acum pe linia ferată să vedem dacă n-au căzut cumva boabe printre linii de la vreun vagon crăpat. Dar nu mai cădeau demult boabe printre şinele trenului. Se băgase de seamă că unele vagoane se sparg într-adins şi prin gări se aduseseră soldaţi care păzeau magaziile pline cu bucate şi care vegheau ca în timpul manevrelor să nu se atingă nimeni de vagoane cu gând rău.

Încă de la începutul toamnei, când se văzuse că foametea a sălbăticit satele, stăpânirea luase măsuri să fie păzite şi trenurile care transportau cereale. În unele gherete ale vagoanelor de marfă, ca de obicei, se aflau frânarii cu

chipie cu betelie roşie, în altele moţăiau şi îngheţau soldaţi subţirel îmbrăcaţi, cu arma lângă ei.

Venea, câteodată, seara, pe la noi, nenea Cristea Moga, lucrătorul de la căile ferate, care locuia cu chirie la Dera, mai aproape de gară. Tot trecând pe calea ferată de lângă casa noastră, ba uneori chiar oprindu-se şi reparând linia zile întregi, se împrietenise cu tata şi se mai împrietenise şi cu alţi rumâni din sat. Se împrietenise şi cu noi, copiii, care ne duceam să vedem cum se scoate o traversă veche şi cum se tragă sub şine una nouă, mânjită cu catran ca să n-o macine ploile repede, ori cum se prind între ele, cu găici groase de fier, două şine. Fuma o ţigară cu tata şi cu unchimeu Voicu pe vatră, schimbau vorbe, îşi mai vărsau focul. Era un om umblat prin lume. Fusese mutat în gară la Omida de mai puţin de un an. Mai înainte, spunea că lucrase la Iaşi pe linia ferată care duce la hotarul rusesc.

— Şi de ce te-a mutat stăpânirea tocmai aici, Cristeo, unde şi-a-nţărcat dracu copiii?

— Nu numai pe mine m-au mutat. Au mai mutat şi pe alţii. Eram o mână de oameni acolo. Ne-au risipit pe tot cuprinsul ţării, ca pe nişte pui de potârniche. Căzuse asupra noastră o bănuială…

— O bănuială…

— Iarna trecută, dincolo de hotar, în ţara rusească, s-au ridicat muncitorii, au făcut revoluţie să schimbe stăpânirea ţarului şi ţarul a scos armata împotriva lor. S-a vărsat mult sânge. Muncitorii au fost unii ucişi, alţii aruncaţi prin puşcării. Mai marii noştri ne-au bănuit că avem legături cu muncitorii de dincolo… Şi ne-au mutat departe de hotarul rusesc…

— Păi dacă spui că muncitorii au fost unii ucişi şi alţii închişi, care mai era primejdia?

— Stăpânirea ţaristă n-a putut să ucidă şi să închidă pe toţi muncitorii. N-ar mai fi mers trenurile, n-ar mai fi fabricat mărfuri fabricile… Au rămas destui muncitori nearestaţi… Şi stăpânirea ţarului se teme de ei, iar

stăpânirea noastră boierească a început şi ea să se teamă de noi… Când vom fi bine legaţi între noi…

Cristea Moga a luat vătraiul şi a scormonit focul. Jarul a pâlpâit şi flăcările roşii au prins a bate din aripi.

— Focul arde mocnit. Dacă-l scurmi, prinde mai multă viaţă şi înalţă flăcări.

Şi-a încălzit mâinile la flăcările care pâlpâiau.

Ni le-am încălzit şi noi pe ale noastre.

Pe sub uşă se strecura în casă gerul de afară şi ne îngheţa.

— Cristeo, de ce sunt păzite de la un timp trenurile de către soldaţi?

— Ca să nu se arunce flămânzii asupra lor, să spargă vagoanele şi să ia grâul…

— S-a întâmplat aşa ceva prin ţară?

— Nu ştiu. Poate că s-o fi întâmplat. Altfel nu punea stăpânirea pază. Dar de mirare nu este că stăpânirea a luat măsuri să fie păzite trenurile cu grâne. Şi gările prin care se află magazii încărcate, ci fapta! că voi, deşi pieriţi de foame, staţi încă liniştiţi.

— Ce am putea face?

— Poate că n-aţi putea face nimic, dar guvernul se teme că v-aţi putea aduna mai mulţi, sate întregi la nevoie, să atacaţi trenurile, să le spargeţi şi să vă luaţi fiecare câte bucate vă trebuie…

— De-aia sunt păzite trenurile?

— Da. Dar ce pot să facă doi-trei soldaţi, chiar înarmaţi, în faţa unui puhoi de oameni? Dacă s-ar opune, ar fi dezarmaţi şi ucişi… Poate că nici nu s-ar opune. Sunt şi ei flămânzi şi dezbrăcaţi… Şi sunt ţărani de-ai voştri.

— Stăpânirea nu-i îmbracă! Nici nu le dă să mănânce destul. Am făcut şi eu armată şi cunosc traiul de la cazarmă.

— De îmbrăcat, îi îmbracă, dar în uniforme vechi şi rupte, cum i-ai văzut, care nu ţin de cald. Le dă şi mâncare: mămăligă, zeamă de varză, uneori fasole. Să te ferească dumnezeu de îmbrăcămintea şi mâncarea pe care ţi-o dă

stăpânirea! Parcă ţi-ar da de pomană… Când eram tânăr, am făcut şi eu armata şi-i cunosc gustul, Tudore. Când îl ia statul pe flăcău la armată, parcă l-ar lua la puşcărie…

— Jandarmii însă sunt bine îmbrăcaţi şi au de toate!

— Jandarmii sunt oamenii de încredere ai stăpânirii. Ei ţin în frâu satele, tăind şi spânzurând după bunul lor plac. N-au altă treabă decât să bage frica în oasele rumânilor şi, vorba ceea, frica păzeşte via…

— N-avem de gând să atacăm nici trenurile, nici conacele. Cu ce ne-am alege? Dacă am face asta, stăpânirea ar trimite asupra noastră nu numai toată jandarmeria, dar şi armata. Jandarmii şi soldaţii ar trage în noi ca în câini… Ne-ar prăpădi…

— Eu ştiu că n-aveţi de gând. Stăpânirea însă se teme. Dar ce crezi, Tudore, ar trage în voi şi soldaţii?

— Poate că ar fi unii care n-ar trage, dar mulţi ar trage. Soldatul e soldat. Atâta e muştruluit la cazarma de ofiţeri şi de majuri, încât e învăţat să asculte orbeşte, fie că-i place ordinul pe care l-a primit, fie că nu…

— La armată e şi acum tot aşa de rău ca şi pe vremea bunicilor noştri.

— Mai rău! Ofiţerii sunt şi acum tot ca altădată, numai odrasle ciocoieşti şi vodă Carol a cerut ca în armată să fie mai aspră disciplina, tot aşa de aspră ca în armata nemţească, unde a fost el ofiţer înainte de a fi adus domnitor, acum patruzeci de ani, în ţara românească.

Mă aflam alături de ei, chircit pe vatră, chinuindu-mă să-mi încălzesc mâinile şi picioarele la focul care iarăşi adormise şi din care numai o şuviţă de fum alb-închis se ridica în fuioare destrămate, pe gura hornului. Mi-a venit atunci în gând că o să cresc mare şi într-o zi o să mă ia şi pe mine la armată şi-o să fiu soldat, să păzesc trenurile cu grâu, să tremur şi să ascult, şi m-a cuprins frica. Mi-am amintit şi de un cântec pe care-l auzisem cântat de nenea Savil Tacoi, anul trecut, când venise în concediu de Crăciun de la Bucureşti, unde-şi făcea armata. Mi l-am spus în gând,

cum îmi spun uneori basmele pe care le ştiu ori pe care le născocesc eu singur, noaptea, când în casă e întuneric şi somnul nu vrea să se apropie de ruine, să mă adoarmă:

Foaie verde matostat,
M-a făcut maica băiat,
M-a făcut, m-a legănat,
Din gură m-a blestemat,
Ca să fiu şi eu soldat.
La o poartă de-mpărat
Stau în puşcă rezemat,
Nebăut şi nemâncat,
Ca un sfânt din cer picat…

— Şi întotdeauna o să fie rău în armată, nene Cristeo?

Nenea Cristea Moga s-a uitat adânc în ochii mei. M-am uitat şi eu în ochii lui fără sfială şi am văzut licărind în fundul lor două mici scântei. Poate din pricina focului pe care de data asta îl răvăşise tata. A stat câteva clipe pe gânduri, mi-a pus mâna lui mare şi aspră pe creştet, mi-a mângâiat uşor părul şi mi-a răspuns:

— Când s-or schimba şi alte lucruri în ţara asta, o să se schimbe şi traiul în armată…

— Mai e mult până atunci, nene Cristeo?

Omul şi-a luat mâna de pe creştetul meu, şi şi-a aşezat-o lângă cealaltă, pe genunchi. A oftat.

— Ei, băiatule, băiatule, dacă am şti, ar fi bine… Dar nu ştim. Poate că o să fie mult…

— Mult de tot, nene Cristeo?

— Poate că nu chiar atât de mult… Dar nu te mai gândi la asta. Gândeşte-te la altceva, că eşti copil.

Deseori, când puneam întrebări nepotrivite pentru anii mei oamenilor mai în vârstă, primeam acest răspuns: Gândeşte-te la altceva, că eşti copil. Într-adevăr, eram copil. Dar eu puneam întrebările care mi se iscau în cap şi care mă sfredeleau să le dau răspunsul. Mă simţeam om în toată firea şi-mi părea rău că trupul mi-a rămas încă de copil.

Vedeam ce se întâmplă în jur, mă chinuiam la fel cu toţi ceilalţi şi chinul acesta continuu îmi biciuia şi-mi ascuţea mintea.

— Am să încerc să mă gândesc la altceva, nene Cristeo. Uite, mă şi gândesc... La primăvară o să plouă... Şi câmpul o să fie verde... Şi-o să înflorească merii şi corcoduşii şi salcâmii... Şi dudul o să facă dude... Şi dudele au să se coacă şi-au să fie dulci, dulci...

— Prostule...

Când a plecat de la noi nenea Cristea Moga, peste sat şi peste toate întinderile acoperite de zăpadă căzuse întunericul adânc al miezului de noapte. Am auzit paşii omului care se ducea la casa lui să se odihnească şi şoaptele nelămurite pe care le schimba cu tata, care îşi strânsese zăbunul la piept şi-şi luase în mână ciomagul să-l însoţească o bucată de drum.

Şi am mai auzit gramofonul cântând în cârciuma lui Toma Ocî, de care ne despărţeau doar două arii, un vals vechi.

Viorile cu glas dulce cântau valsul vechi...

Ceva mai spre miezul iernii, de cum se lăsa noaptea, lupii adunaţi în haite mari şi cutezătoare, se apropiau de sat, umblau nestingheriţi pe uliţele moarte şi goale, se strecurau în arii şi dădeau ocol grajdului către care îi mânau foamea şi mirosul tare de vită vie.

Aveam grijă să închidem bine uşile grajdurilor, cu cârlige mari de fier, care nu puteau fi clintite din loc decât de mână de om. Câinii, care prinseseră snagă, sfârtecând boii şi caii morţi, târâţi în luncă, lătrau ce lătrau, cu glasul pe jumătate, şi când lupii se apropiau, chelălăiau de parcă ar fi fost daţi în tivic şi se ascundeau în gaură de şarpe, ori veneau şi scânceau înfricoşaţi la uşă, să li se dea drumul în casă. Care intra în gura lupilor, nu mai scăpa. Găseai a doua zi dimineaţa urme de păr pe zăpadă.

— Asta parcă ar fi părul lui Grivei...

— Al lui Grivei şi este.

Zăpada purta, pe lângă smocurile de păr, urmele de sânge ale luptei înverşunate care avusese loc pe tăcute.

Nu mai umblam niciunul noaptea prin sat. Nu mai umblau nici caraulele şi nici măcar jandarmii care nu se despărţeau niciodată de armele lor totdeauna încărcate.

— Pe Radu Udma, şeful de post de la Cârligaţi, l-au mâncat lupii noaptea trecută la marginea satului. Numai picioarele de la genunchi în jos, cât erau băgate în cizme, i-au rămas. I-au găsit oamenii la ziuă, în zăpadă, puşca, centironul şi capela.

— Păcat că nu i-au mâncat şi picioarele… Câţi oameni a călcat el în picioare pân-au vărsat sânge…

— De l-ar mânca şi pe Juvete-al nostru…

— Juvete se fereşte. Se închide decuseară în post şi nu iese până dimineaţa nici dacă-l pici cu ceară…

— Toţi jandarmii se feresc de lupi.

— Ceea ce înseamnă că nu sunt tocmai-tocmai curajoşi.

— Au curaj faţă de noi, fiindcă ne ştiu supuşi şi cu mâinile goale.

— Poate că într-o zi n-o să mai fim atât de supuşi, cum le place lor să ne creadă.

— Şi nici cu mâinile goale…

— Îl poţi alunga şi pe jandarm. Şi dacă se pune contra, îl poţi doborî.

— Că şi el e om.

— Nu e de fier.

— Pe lup…

— Pe lup nu poţi să-l alungi decât cu focul…

— Cât sunt ei de flămânzi, acum nici cu focul nu poţi scăpa de ei…

— Lupii sunt mai flămânzi decât noi…

Ziua, haitele de lupi se mulţumeau să dea, mai pe departe, târcoale satului. Împinşi de dorinţa puternică de a-i vedea, pe care nu eram în stare să ne-o stăpânim, ne căţăram pe uluci şi ne uitam l-a ei cum vin şi se arată pe muchea dealului, cu urechile ascuţite ridicate în sus şi cu

ochi sticlind, ca nişte lămpi aprinse, în lumina soarelui şi a zăpezii. Adulmecau satul, în care toţi câinii pătrunşi de frică lătrau şi chelălăiau, se întorceau cu cozile spre noi şi plecau în fugă spre măgurile care, acoperite cu nămeţi, păreau şi mai mari decât le ştiam şi le cunoşteam noi. În urma lupilor se ridicau nouraşi albi de pulbere albă, fărâmiţată de gerul aspru.

— S-au dus lupii.

— Ducă-se pe pustii.

— Au să se întoarcă spre seară.

Intram în casă rebegiţi de frig, dar mulţumiţi c-am văzut lupii.

— Mamă, vulpile de ce nu vin în sat?

— Vin şi ele, maică, dar numai noaptea, dau ocol coteţelor goale şi pleacă. Le rămân urmele mici scrise pe zăpadă.

— Dar vin degeaba. Dac-am mai avea păsări, le-am arunca noi în oală, nu le-am păstra pentru vulpi.

Se mai aflau câteva păsări prin sat, pe la bogătani, pe la acrituri. Ariile lor erau însă bine împrejmuite şi coteţele de scânduri închise cu temei. Nu puteau ajunge vulpile nici la găini, nici la gâşte, nici la raţe.

— Sunt şi mai puţine vulpile. Nu se pot prăsi ca lupii. Le prind mai uşor oamenii… Şi cum le prind, le jupoaie…

— Tu ai prins vreuna, nene?

— Am prins la cişmeaua de piatră de la Băneasa. Avea vizuină în coasta râpei.

Mălaiul de mei se terminase. Tăcut şi negru la faţă, tata a adus din arie câţiva coceni de porumb, tăiaţi în bucăţi scurte.

— O să micşorăm iarăşi porţia de mămăligă, copii.

— Ce s-o mai micşorăm, omule, că nu mai avem decât un pumn de mălai pentru diseară. Nici nu ne-ajunge de o mămăligă, numai de păsat ne ajunge.

— Şi ce-o să mai mâncăm? ne-am repezit noi asupra lui să-l întrebăm.

— Mestecaţi cocenii ăştia în gură şi sugeţi-le miezul. E dulceag. Mai înşală niţeluş foamea.

— De asta n-ai vrut, rumâne, să le dăm boilor şi câteva fire de porumb? La asta te gândeai?

— Da, la asta mă gândeam, Mario…

— Am ajuns până aici… Doamne, dumnezeule… Ce ne mai aşteaptă?

Mama a început să plângă. Nu i se ridica pieptul. Numai obrajii îi tremurau uşor, când îşi înghiţea lacrimile nevăzute, căci pe atunci ochii oamenilor rămâneau uscaţi şi plânsul lor era numai un plâns al sufletului.

— Am ajuns până aici, Mario… Alţii o duc şi mai rău…

— Şi mai rău?

— Sunt oameni care se hrănesc de astă toamnă cu coajă de copac uscată pe sobă şi sfărâmată pe piatră cu muchea toporului. Ba au început unii să mănânce şi pământ ars. Pământul galben, dacă-l pisezi bine, îl cureţi de pietricele şi de nisip, îl frământi şi-l arzi, e bun de ronţăit în gură. Amăgeşte foamea…

— O să mâncăm şi pământ ars, dacă n-om avea încotro. Dar ce fel de bărbaţi sunteţi? Tot n-aveţi de gând să faceţi ceva? Ce aşteptaţi? Să vină moartea peste noi?

Tata tăcea şi noi sugeam bucăţile de coceni în gură. Dacă ar fi fost proaspeţi cocenii, miezul lor ar fi fost dulce. Dar cocenii erau din celălalt an. Trecuse peste ei pârjolul verii şi aproape că-i scorojise. Erau amărui, dar totuşi ni se păreau buni de mâncat. Izbuteam să ne înşelăm pe noi înşine şi izbuteam să ne înşelăm oarecum foamea.

— O să ne adunăm azi la primărie să ne sfătuim. Am auzit c-ar fi venit la conac, la Troian, boier Gogu Cristofor. O să mai încercăm la el. Poate-i îmbunăm inima.

— Să mergem şi noi, femeile, cu copiii în braţe. S-a mai îndulcit niţeluş gerul. Doar n-o fi fiară…

De câteva zile gerul se îndulcise şi zăpada afânată, muiată de soare, se mai bătuse, se mai micşorase. Nu mai scârţâia sub tălpi.

Copiii, femeile şi bărbaţii prinşi astă vară şi astă toamnă cerşind prin oraş şi duşi la închisoare au fost puşi, acum, în miezul iernii, în libertate.

— Plecaţi şi să nu vă mai prindem cerşind, că vă rupem oasele şi apoi vă băgăm iarăşi la gherlă, strigaseră la ei gardienii.

De la închisoare au plecat rumânii, dar puţini s-au întors pe la casele lor, pe care le ştiau reci şi goale.

— Ne-au dat, afară din puşcărie…

— Ca să aibă stăpânirea mai puţine guri de hrănit…

Cei mai mulţi dintre ei, neavând altceva mai bun de făcut, s-au apucat în aceeaşi zi să cerşească din nou, întâi pe la marginile oraşului, apoi în plin centru. I-au adunat gardiştii şi i-au mânat spre puşcărie.

— I-am prins cerşind, domnule director Oică…

Oică Zamfir, boier scăpătat care-şi mâncase moşiile în tinereţe pe la Paris şi care era demult timp director al puşcăriei din Turnu, şi-a pus monoclul la ochi, a privit scârbit la ceata de ţărani în zdrenţe şi la copiii rupţi, şi-a strâmbat nasul borcănat, şi-a schimonosit faţa puhavă şi-a început să urle:

— Iar v-aţi apucat de cerşit? Nemernicilor…

— Păi ce era să facem, boier Oică?

— Să căutaţi de lucru, nu să întindeţi mâna…

— N-are nimeni de lucru în tot oraşul, boier Oică.

— Să vă fi dus acasă la voi.

— Şi ce să facem acasă?

— Să munciţi.

— E iarnă, boier Oică, n-avem ce munci, n-avem unde munci, n-avem ce mânca.

Boier Oică jucase toată noaptea cărţi cu prefectul, cu preşedintele tribunalului, cu inginerul şef, cu decanul baroului şi cu moşierii mai mici care nu aveau case la Bucureşti şi erau nevoiţi, spre marea lor plictiseală, să locuiască în micul oraş de lângă Dunăre. Era nedormit

boier Oică şi supărat că nu câştigase decât un sutar şi acasă, nevasta care îi ceruse trei sute de lei pentru croitoreasă, îi trăsese o săpunealâ zdravănă. Acum îi mai făceau nervi şi cerşetorii ăştia de pe Călmăţui. Căutase un răspuns mai potrivit cu împrejurările şi nu găsise.

— Asta e treaba voastră… Vă priveşte… Unde dracu să vă mai ţin? E puşcăria plină de ţărani şi de copii.

— Atunci ce facem cu ei, domnule director? Le dăm drumul? Iar se apucă de cerşit…

— Cum o să le dau drumul? Ce? Vreţi să intru eu în locul lor la puşcărie? Au fost prinşi cerşind, trebuie să stea la puşcărie. Aşa scrie la lege.

A trimis după un comisar, care a venit şi a încheiat procesul verbal de dare în judecată a rumânilor. Până la judecată, boier Oică Zamfir le-a făcut rumânilor loc în puşcăria unde aveau să mai stea şi după judecată.

— Băgaţi-i buluc, peste ceilalţi.

— Dar nu mai e loc, domnule director. Stau oamenii înlăuntrul puşcăriei ca sardelele în cutie…

— Altă puşcărie n-am… Mai înghesuiţi-i…

I-au luat gardienii puşcăriei în primire şi i-au înghesuit peste ceilalţi puşcăriaşi, claie peste grămadă.

La puşcărie, ca la puşcărie, nu era rai. Legile erau aspre, dar erau legi. Stăpânirea ţinea cu străşnicie la aplicarea lor, când era vorba de sărăcime.

Rumânii însă, înnebuniţi de foame, începuseră să nu se mai teamă nici de asprimea legilor, nici de raiul puşcăriei; şi tot mai mulţi erau aceia care îşi luau copiii de mână şi plecau cu ei, năpădind oraşele de prin apropiere, bătând pe la uşi şi pe la porţi, cerând zadarnic de lucru şi sfârşind prin a întinde mâna şi a se milogi pentru o fărâmă de pâine.

Pe tarabele brutăriilor, pâinile albe şi rumene erau înşirate la rând şi cuptoarele aprinse aşteptau să coacă alte pâini tot atât de mari şi de albe.

Hălci de carne atârnau în cârlige la măcelăriile din piaţă şi de lângă obor, la pescării peştele aştepta, proaspăt ori

sărat, în lăzi şi în butoaie, cumpărătorii care nu se grăbeau să vină.

Prin prăvălii se uscau smochinele şi stafidele în cutii albe, pistilul acrişor prindea sfoiag, roşcovele făceau, ca lemnul vechi, carii, şi măslinele cărnoase înotau în untdelemnul gras al butoaielor. Cutiile de sardele stăteau în stive şi peştele afumat sub sticlă, iar de tavan atârnau, înfăşurate în hârtie albastră, căpăţânile de zahăr.

În cârciumi şi în restaurante, cântau lăutarii şi târgoveţii avuţi petreceau.

— Sunt două feluri de oameni înlăuntrul aceloraşi hotare. Unii beau, mănâncă şi petrec; alţii flămânzesc şi mor.

— Beau şi mănâncă şi petrec cei care trândăvesc. Rabdă şi flămânzesc şi pier de foame cei ce muncesc…

— De ce?

— Aşa e rânduiala după legea cea mare…

Ţăranii veniţi la oraş şi copiii lor zgâiau ochii la tarabele brutăriilor, le lăsa gura apă la vitrinele unde se aflau înşirate bunătăţile, înghiţeau în sec privind hălcile de carne atârnate prin măcelării şi peştele care, răspândind miros tare şi plăcut care zgândărea nările, aştepta cumpărători la pescăriile din gura oborului.

La brutării, la prăvălii, la măcelării, nu era nicio nădejde. Brutarii, negustorii, măcelarii nici nu se uitau la ţăranii zdrenţăroşi pe care mai înainte de secetă, când îi ştiau cu un ban, doi, în pungă, îi trăgeau de şulfe, poftindu-i în prăvălii, arătându-le mărfurile şi îndemnându-i să le cumpere. Dacă totuşi se uitau la ei, îi priveau chiondorâş, puneau mâna pe beldie şi-i ameninţau, suduindu-i:

— Mai duceţi-vă dracului ce vă tot beliţi ochii la noi? Ne goniţi muşteriii…

— Hai, taică…

— Hai, copii…

— Încotro?

— Să-ncercăm la pescării…

La pescării, rumânii aveau uneori noroc. Se mai strica un butoi de peşte. Negustorul îl arunca în nămeţii înalţi din spatele gheretei. Flămânzii dădeau năvală şi-l culegeau.

— De ce l-o fi aruncat negustorul? Peştele nu e chiar stricat de tot.

— Nu mai e destul de bun pentru muşteriii cu obraz subţire ai negustorului…

Mai mult noroc aveau însă ţăranii flămânzi când cutreierau uliţele strâmbe ale mahalalelor. Din casele mărunte, căzute parcă pe brânci, cu ferestre înguste, în care locuiau aprozii de la prefectură ori de la tribunal, slugile prăvăliaşilor şi ale avocaţilor şi judecătorilor ori muncitorii de la serviciul de întreţinere al căilor ferate, şi de la fabrica de scânduri a domnului Tase Simian de lângă Olt, ieşea o femeie ori un copil cu o coajă de pâine în mână:

— N-avem mai mult. Suntem săraci şi noi…

— Mulţumim pentru ce ne dăruiţi. Mulţumim pentru inimă şi vorbă bună…

— Mergeţi sănătoşi, oamenilor, şi… să dea dumnezeu numai bine. Că ne-am săturat de rău…

— Săracul crede săracului…

Casele mari ale oraşului, cu scări de marmoră şi cu grădini în faţă, erau înconjurate cu grilaje înalte de fier. Rumânii ştiau că oricât ar întârzia la porţile în care nu îndrăzneau să bată, nu va veni nimeni să le deschidă ori să le arunce ceva. Ei întindeau mâna la boierii pe care-i întâlneau pe stradă cu bastonul în laba înmănuşată, deşi ştiau că de cele mai multe ori rămân cu ea întinsă degeaba.

Petre Pahonţu, de la noi din Omida, care se judecase ani întregi pe la tribunal pentru nişte pământuri, de-l cunoşteau toţi judecătorii şi toţi clănţăii ca pe un câine scurt de coadă, se întâlnise pe străzile Turnului cu avocatul care-l storsese până-l lăsase în sapă de lemn. Se apropiase de avocat cu căciula în mână:

— Bună ziua, domnule Cristache…

— Bună…

— Domnule Cristache, v-aş ruga ceva…

— Roagă-mă…

— Sunt de la Omida, mă cunoaşteţi dumneavoastră…

— Ba nu te cunosc deloc.

— Mi-aţi susţinut un proces pentru pământ… Sunt Petre Pahonţu…

— Şi?

— V-am plătit mulţi bani pentru proces…

— Ei şi?

— Şi mi-aţi pierdut procesul…

— Se poate. Odată pierd un proces. Altădată câştig altul. Aşa e meseria. Unul din doi împricinaţi trebuie să piardă. După lege…

— Nu zic nu… Dar…

— Dar ce?

— V-aş ruga să-mi împrumutaţi douăzeci de bani să iau o pâinişoară copiilor…

— Douăzeci de bani, zici? Ehei! Acum un gologan de douăzeci e mai mare decât roata carului. Dac-aş avea averea asta, m-aş mai însura o dată, cu toate că nevastă-mea e încă tânără… Douăzeci de bani! Douăzeci de bani!…

— Douăzeci de bani numai. V-am dat sute de lei… Mii de lei v-am dat, domnule Cristache!…

— Dar ce sunt eu, mă? Bancă? Du-te la bancă, dacă vrei bani cu împrumut… Nu veni la mine… Auzi! Mi-a dat sute de lei… Mi-a dat mii de lei… Parcă mi i-a dat de pomană… Ţi-am susţinut procesul, nătărăule… Trebuia să-mi dai…

Petre Pahonţu a rămas în uliţă. Avocatul Cristache Mărinoiu-Brânceni, decanul baroului, a intrat în bodega-restaurant a lui Petcu Sfeteţu, unde se adună toţi avocaţii mai de seamă ai oraşului, unde vine pentru o gustărică înainte de prânz însuşi preşedintele tribunalului, boier Dudu Pallady, cu primul procuror, Ursan.

Cerând o ţuică fiartă ca să se încălzească, Cristache Mărinoiu-Brânceni a început să povestească întâmplarea cu Petre Pahonţu de la Omida.

— E nemaipomenit! Nemaipomenit! Ce păzesc autorităţile de sub ordinele dumitale, prefectule? Am ajuns să fim atacaţi ca-n codrul Vlăsiei, în plină zi şi în plină stradă, de cerşetori, de bandiţi! E nemaipomenit, Drăculea! Nemaipomenit, procurorule! Mai dă-mi încă o ţuiculiţă fiartă, duduie Poly… Şi-o bucată de batog, dacă nu te superi, că văd că batogul e proaspăt… Auzi dumneata, prefectule! Auzi dumneata, procurorule: am ajuns să fim atacaţi că în codrul Vlăsiei, în plină zi şi…

— Nu te supăra, domnule decan, o să ordon poliţaiului să-mi facă iarăşi o razie…

— Mulţumirile noastre, domnule procuror. Ştiam noi că dumneavoastră… E nemaipomenit! Nemaipomenit… Avem legi… Şi parcă nu le-am avea. Am ajuns să fim… Ca-n codrul Vlăsiei… În plină zi şi… Mai dă-mi încă o bucăţică de batog, duduie Poly, dacă nu te superi. Văd că într-adevăr batogul e proaspăt.

Gherasie Milian Miliarezi, boierul olog de la Băneasa, întors din străinătate, rămăsese să-şi petreacă iarna în casele din Bucureşti.

Priveliştea câmpurilor arse de secetă, care n-au dat rod, întâlnirea cu rumânii goi şi flămânzi care băteau la uşa conacului şi cu care se războia logofătul Oprea Căţui Strâmbul, înjurându-i cum îi venea la gură, făcându-i albie de porci şi amenințându-i că trage cu puşca în ei dacă mai stau pe la uşa conacului, acirând să fie lăsaţi să intre, i-ar fi înrăutăţit boala şi, poate, cine ştie, i-ar fi apropiat moartea. Doamna Miliarezi nu voia câtuşi de puţin să se pomenească văduvă, pentru că atunci aproape întreaga avere ar fi încăput pe mâna lui Drăculea, ginere-său, şi s-ar fi ales praful şi pulberea de ea. Aşa că îşi sfătuise soţul să-şi petreacă întreaga iarnă la Bucureşti.

— Vom merge la ţară, dragul meu Gher, la primăvară, după ce vom isprăvi de vândut cerealele. Dacă mergem acum, milos şi slab de înger, cum te ştiu, o să te înduioşeze

ţăranii şi o să-ţi smulgă grâul şi porumbul pe datorie. O să fie mult până te înduri şi-i dai unuia o traistă de mălai, că pe urmă se duce buhu şi nu mai scapi de ţiganii ăia. Că ţăranii sunt ca ţiganii. Nu se mai satură. Dacă le-ai dat odată, cer mereu şi mereu trebuie să le dai, să le dai... Astea nu sunt vremuri, dragul meu Gher, să le dai ţăranilor bucate pe datorie. Şi aşa ne sunt datori vânduţi...

Cucoana ofta a pagubă. Boier Gherasie sta înfofolit în odaia caldă. Apele franţuzeşti, care-l costaseră o sumedenie de parale, nu-i îmbunătăţiseră sănătatea. Îl durea trupul şi orice fel de bucate s-ar fi gătit şi i s-ar fi servit la masă stomacul lui şubred se scârbea de ele şi le arunca afară. Trăia cu doctorii şi cu miez de portocală stors în pahar. Privea pe fereastră. Ningea şi cerul era mohorât. Îl ţineau junghiurile. Îi era silă că trăieşte, dar îi era frică de moarte. Dacă moare, pe mâna cui lasă casele acestea? Pe mâna cui lasă moşia şi palatul dintre sălcii şi via de pe coastă? Ce se alege de banii lui şi de averea lui?

Doamna Miliarezi rămânea tot la gândul ei:

— Când o să ne mai întoarcă nouă ţăranii îndărăt ceea ce ne datorează? Poate niciodată, scumpul meu Gher! Şi ne-au înghiţit o avere. Logofătul Căţui e dârz. Nu se înduplecă nici dacă l-ar tăia în bucăţele. Să-l lăsăm pe el la conac...

Boierul îl lăsase aşadar la conac pe logofătul Oprea Căţui Strâmbul să ţină piept ţăranilor flămânzi şi să nu le dea, pentru nimic în lume, niciun bob de grâu. Nici măcar un bob de neghină, că şi neghina are astăzi preţ.

Însufleţit de alte gânduri, mânat de alte socoteli, Gogu Cristofor, proprietarul întinsei moşii a Belitorilor, îşi luase inima-n dinţi şi venise la conacul de la Troian să controleze socotelile administratorului la faţa locului, să vadă dacă îi sunt bine întreţinute vitele cu care avea să-şi are moşia în primăvară, căci pe ţărani nu mai putea pune mare nădejde, şi apoi să vadă cu proprii lui ochi cam care e situaţia satelor.

La Bucureşti se spuneau multe. Şi mai bune şi mai rele, iar răspunsurile pe care i le dădeau la scrisorile lui

administratorul şi logofeţii nu-l mulţumeau. Veştile nu erau limpezi şi uneori se băteau cap în cap, sporindu-i îngrijorarea.

— Adevărul îl voi afla, dragă Ketty, numai după ce voi ajunge la conac.

— Du-te, dacă nu-ţi mai găseşti astâmpărul. Dar fii prudent. Nu te pune cu ţăranii. Se spune că foametea i-ar fi făcut să-şi cam iasă din minţi. Stai două trei zile, ia măsuri să se întărească paza şi întoarce-te înapoi. Niciun moşier n-a călcat iarna asta pe la ţară… Numai tu…

— N-avea teamă, draga mea, am eu ac de cojocul lor, dac-or cuteza să se burzuluiască la mine.

— Gândeşte-te la noi. N-o să putem dormi, aşteptându-te.

— Mai faceţi nişte partide de cărţi. Vedeţi însă să nu pierdeţi prea multe parale. Trăim un an greu.

Trenul cu vagoane luminate şi încălzite îl luase la 12 noaptea din Bucureşti şi-l lăsase, la 7 dimineaţa, pe peronul gării Troian, unde îl întâlnisem în vară pe omul din Belitori cu obraz pământiu.

De la gara Troian până la conac sunt numai câteva sute de paşi. Boierul ar fi putut să meargă şi singur. N-avea cu el decât un cufăraş de piele moale şi galbenă ceva mai mare decât o geantă. Cu toate acestea, şeful de gară Stroe Dichirliu, după ce l-a salutat pe boier, înclinându-se până la pământ, s-a grăbit să-i spună cu glas mieros:

— Pe aici s-au ivit lupii, boier Gogule. Să mergem, eu şi Macarie macagiul, şi Dumitru de la magazie să vă însoţim până la conac… Să nu vi se întâmple, ferească dumnezeu, vreun pocinog…

— Dacă vreţi…

Pe Gogu Cristofor l-au însoţit din gară şi până la conac şeful gării şi cei doi oameni înarmaţi cu topoare şi cu lopeţi.

Boierul scosese pistolul din buzunar, îl încărcase şi-l pusese la loc.

— Eu nu mă tem, dar dacă dumneata spui că sunt lupi, e bine să am pistolul încărcat, aşa, pentru orice eventualitate.

— Păi de aceea vă şi însoţim, cum spuneţi dumneavoastră, boier Gogule, pentru orice eventualitate. Că... paza bună trece primejdia rea.

Când au ajuns în poarta conacului, boierul le-a mulţumit.

— Să nu care cumva să daţi vreunul sfoară în ţară c-am venit la conac. Am auzit că oamenii ar fi cam necăjiţi. Eu sunt mai necăjit decât ei toţi la un loc. Ce-au pierdut ei? Numai munca lor. Eu însă, din pricina secetei, am pierdut întreaga recoltă pe un an a moşiei. Şi moşia nu e mică... Douăsprezece mii de pogoane nu sunt de ici, de colo. Cât şi cum o să-mi scot paguba, numai dumnezeu ştie, Dichirliule! Dar ţăranii, proşti cum sunt, nu înţeleg asta. Ei văd magaziile pline, văd conacul, văd moşia, şi cred că sunt putred de bogat. Dac-ar şti ei câte necazuri am... Mai bine că nu ştiu... Mi-ar plânge de milă. Aşa că... nu spuneţi c-am venit. Nu vreau să dea năvală ţăranii peste mine şi să am cine ştie ce discuţii cu ei... De altfel o să rămân la conac numai trei-patru zile. Am treburi mari la Bucureşti, pe care nu le pot amâna. Fierbe politica. Fierbe-al dracului politica. Schimbăm guvernul... Venim la putere, Dichirliule, că s-a săturat ţara de conservatori... Fierbe politica, Dichirliule... Fierbe-al dracului. Şi eu trebuie să fiu la Bucureşti...

— Poate ajungeţi prefect, boier Gogule...

— Ce prefect, mă, ce prefect? Prefect, dacă aş fi vrut, aş fi ajuns eu demult... Am douăsprezece mii de pogoane de pământ numai aici... Başca ce mai am pe Bărăgan... Başca bălţile... Eu trebuie să fiu ministru... Sunt mare moşier, Dichirliule... Nu pot accepta decât un portofoliu ministerial... Prefectura... un fleac pentru vreun boierinaş oarecare...

— Să vă ajute dumnezeu, boier Gogule... Poate vă aruncaţi ochii şi la noi...

— Şi cam ce-ai vrea, Dichirliule?

— Gara de la Omida, boier Gogule... Nimic, mai mult... Ştiţi, aici în câmp s-a sălbăticit de tot nevastă-mea... Nu vede picior de om în casă... I s-a urât...

— Se poate, Dichirliule, se poate… Trimite cucoana peste vreo două ceasuri la mine să-i spun noutăţi din capitală.

— O aduc chiar eu, boier Gogule, până la poartă.

— O fereşti de lupi, Dichirliule, o fereşti de lupi! Om înţelept… Nevasta trebuie ferită de lupi…

— Trebuie, boier Gogule…

Boierul a râs. Pe urmă a adăugat:

— Aşa cum v-am spus. Să nu daţi sfoară-n ţară c-am venit la conac…

— Am înţeles, boier Gogule… Din partea noastră… Numai slugile boiereşti să tacă…

— Slugile sunt învăţate să tacă…

Toţi îşi ţinuseră gura. Chiar cucoana şefului, care vorbise o zi întreagă între patru ochi, la conac, cu boier Gogu. Dar cineva vorbise totuşi. Fapt e că se aflase la Omida şi la Băneasa, la Stănicuţ şi la Caravaneţi şi la Belitori… Aflaseră deci toate satele care munceau în dijmă pe moşia Belitorilor şi care-l aşteptau pe boier, deşi îl ştiau hapsân, ca pe un cireş copt. La Omida, satul şi începuse să se frământe.

— A venit boier Gogu, la Troian… Să mergem la el…

Rumânii se adunaseră în faţa primăriei, în şosea, bătând şi turtind zăpada cu picioarele, de parcă-i chemase cu goarna Diş, veteranul satului. Se strânseseră stol şi-şi spuneau părerile să le audă toată lumea de acolo şi să se ia hotărârea care va fi găsită mai potrivită cu împrejurările.

— Nu se poate să ne lase boier Gogu…

— Dacă stai şi te gândeşti mai bine, boierul de la Troian e mai puţin câinos la inimă decât ceilalţi, pe moşiile cărora suntem învoitori.

— E mai cumsecade decât State Pantazi.

— Mai cinstit decât Milarez-Colarez.

— Se poartă cu noi mai omeneşte decât colonelul Pienaru de la Secara.

— Ce mai calea-valea! Boier ca boierul Gogu mai rar…

— Gogu Cristofor e gras. De aceea îi şi spunem în glumă burticosul.

— Omul gras e om bun.

— Ne-am mai cârâit noi cu el, când ne-a încărcat socotelile, dar de certat nu ne-am certat niciodată de-adevăratelea…

— Apăi, de cârâit şi cu nevasta te cârâi, dar până la urmă te împaci şi tot cu ea în casă rămâi…

— Nici nu l-am furat.

— Ne-am făcut că nu băgăm de seamă când a trimis după noi logofeţii şi ne-a chemat cu sila să-i facem muncă peste învoială.

— Că de, o mână spală pe alta şi amândouă obrazul.

— Când a avut nevoie de noi, am vrut, n-am vrut, ne-am dus şi i-am muncit…

— Să nu-i rămâie grâul nesecerat şi netreierat pe câmp…

— Şi porumbul necules…

— Şi cocenii netăiaţi, neadunaţi şi nefăcuţi căpiţe la curte…

— Şi miriştile neogorâte…

— Şi lanurile de porumb neprăşite şi necuibărite…

— Am fost ai lui la muncă…

— Acum când ne aflăm la mare strâmtoare, să fie şi dumnealui omul nostru, boierul nostru…

— Că nu-i cerem marea cu sarea…

— Şi numai câteva baniţe de porumb de cap de familie…

— Ca să nu pierim de foame…

— Om încheia cu dumnealui contracte…

— Şi le-om ţine…

— Cum le ţinem totdeauna…

— Şi nu ne-om uita la dobândă…

— Nu… Nu ne-om uita la dobândă…

Învăţătoarea Berta Câmpeanu sunase clopoţelul de recreaţie, dar niciun copil nu se repezise afară să se joace. În curtea şcolii erau nămeţi înalţi, aproape cât ulucile. Numai la intrarea în şcoală era pârtie. În clasă era frig. În soba de tinichea fumegau două-trei lemne ude, care nu prindeau flacără. Dar afară era şi mai frig.

Văzând rumânii adunaţi în şosea şi agitându-se, învăţătoarea îşi pusese o broboadă de lână pe umeri, ieşise din clasă şi se amestecase printre ei. Dinspre cârciuma lui Mareş se apropia şi popa Tomiţă Bulbuc, cu un cojoc lung până la călcâie peste anteriu şi cu o căciulă mare, flocoasă, în capul mic, cu faţa zbârcită ca o pungă.

— Înţelegem că vremurile sunt grele…

— Şi bucatele scumpe…

— Nu vrem să-l păgubim cu nimica pe boier Gogu…

— Numai să ne ajute să scăpăm de la pieire…

— N-o să strigăm la el.

— Nici n-o să-i punem mâna în gât.

— Păi, taică tăiculiţă – se amestecase numaidecât părintele Tomiţă Bulbuc – atâta v-ar mai trebui, să-i puneţi boierului mâna în gât! Rămâneţi nu numai fără mâini, taică tăiculiţă… Rămâneţi şi fără capete…

— Dar de unde răsărişi, părinte?

— De unde să răsar, taică tăiculiţă? Luai o drojdioară la Mareş, că pe gerul ăsta fără o drojdioară îngheaţă şi măruntaiele în om, nu numai omul…

— Noi, părinte Bulbuce, tocmai spuneam că n-o să-i punem boierului mâna în gât, ci o să-l rugăm cu frumosul…

— Cu frumosul să-l rugaţi, Gruio, cu frumosul, taică tăiculiţă… Să-i placă boierului… Că dacă-i place boierului… îi place şi lui dumnezeu sfântul…

— Are şi el inimă de om în piept, nu un pietroi.

— E tată de copii. N-o să ne lase să ne moară copilaşii de foame…

— O să-i aducem aminte că există un dumnezeu în cer.

— Şi-o să-l facem să aibă milă de noi…

— Să mergem cu femeile. Să dea şi ele cu gura.

— Şi cu copiii. O să i se moaie inima mai uşor.

— Gerul s-a micşorat…

— Totuşi până la Troian e departe şi zăpada e mare…

— O să facem noi pârtie.

— Mai bine să mergem pe linia ferată.

— Dacă mergem pe linia ferată, n-avem nevoie să mai croim pârtie. A croit-o trenul.

— Dar lupii? La lupi v-aţi gândit?

— Dacă o să fim mai mulţi şi-o să mergem ziua, şi-o să ne întoarcem tot ziua, n-o să ne atace lupii.

— Ziua, oricât ar fi de flămânzi, lupii au mai puţină îndrăzneală. Şi la o ceată mare de oameni nu se dau.

— Acuma, om păţi ceva, n-om păţi, de mers trebuie să mergem. Boierul stă la conac trei-patru zile, dac-o sta şi-atâta, apoi se urcă în tren şi pleacă de unde-a venit…

— Eu zic, taică tăiculiţă, că drumul e lung şi greu, acum la vreme de iarnă. Dar de dus la boier trebuie să vă duceţi, dacă v-a intrat în cap să vă duceţi. V-o da boier Gogu ceva, nu v-o da, asta e o socoteală în care nu pot să mă amestec, că nici moşia Belitorilor nu e a mea, nici conacul, nici hambarele şi nici magaziile… Dar eu zic că înainte de plecare să treceţi, taică tăiculiţă, pe la biserică, să vă spovedesc, că nu se ştie ce vi se poate întâmpla. Sar lupii pe voi… Vă prinde viscolul în câmp. Când pleci la drum lung, să te aştepţi la orişice… Că omul, taică tăiculiţă, o viaţă are… şi cu a morţii… două. Şi eu, Tomiţă Bulbuc, sunt preotul vostru şi dacă moare vreunul dintre voi nespovedit şi fără să ia grijanie, păcatul e al meu, taică tăiculiţă, şi în faţa lui dumnezeu eu răspund… Aşa că, veniţi după mine cârd la biserică. Până diseară vă grijesc şi vă spovedesc pe toţi… Şi mâine dimineaţă puteţi să luaţi drumul Troianului, şi care v-oţi întoarce teferi, v-oţi întoarce, care nu…

Învăţătoarea măruntă, cu ochi albaştri, începuse să tremure sub broboadă. Îngheţase toată. Îi îngheţaseră mai ales picioarele strânse în ghetuţe cu nasturi şi cu carâmbi înalţi până aproape de genunchi. Bătea des din picioare să se încălzească, de parcă ar fi jucat bătuta. Obrazul micuţ şi rotund, pe care anii începuseră să-l ofilească, s-a strâns tot şi în priviri i s-a iscat mânia.

— Nu ţi-e ruşine, părinte Bulbuc, să-ţi baţi joc de oameni? Preot bătrân, faţă bisericească… Mai mare

ruşinea…

— Dar ce le spusei taică tăiculiţă? Ce le spusei? Legea îmi dă dreptul să-i chem la spovedanie şi la grijanie… Că eu răspund în faţa bisericii şi a lui dumnezeu…

— Oamenii pier de foame şi sfinţia ta îi chemi să se grijească şi să se spovedească… Răspunzi în faţa lui dumnezeu pentru sufletele lor… Dar pentru viaţa lor nu răspunzi în faţa nimănui părinte Bulbuc?

— Nu, taică tăiculiţă, eu sunt preot şi nu răspund decât de sufletul enoriaşilor mei… În faţa bisericii şi în faţa lui dumnezeu răspund… De viaţa lor nu răspund eu… Că-n viaţă, fiecare doarme cum îşi aşterne… Eu nu mă pot amesteca în viaţa oamenilor. Aşa scrie legea…

— Îi dai şi sfinţia ta zor cu legea… Parcă-ai fi avocatul Barcă de la Cârligaţi…

— Ehei! Doamnă Berta, doamnă Berta, dacă mă făcea pe mine taica avocat şi nu preot, ce bine aş fi trăit, taică tăiculiţă… Adunam până acum, că sunt aproape bătrân şi am în urma mea o viaţă de om, avere, nu glumă… Dar taica, dumnezeu să-l ierte, m-a dus la popie ca să nu-ncapă biserica pe mâini străine…

— Lasă, părinte Bulbuc, că nici aşa nu te paşte sărăcia…

— De ce să mă pască, Gruio, taică? Nu vă paşte pe voi destul? Dar era mai bine dacă eram mai bogat. Era mai bine, taică tăiculiţă… Că legea îţi dă dreptul să aduni câtă avere poţi… Şi legea te păzeşte să nu-ţi atingă nimeni averea… Legea…

— Cunosc şi eu legea, sfinţia ta. O mai cunosc şi oamenii ăştia… Legea e făcută de cei mari ca să fie loviţi cu ea cei mici. Ştii bine, părinte Bulbuc. Mai bine decât ai vorbi cu oamenii despre spovedanie, despre grijanie şi despre lege, ai pleca mâine chiar sfinţia ta, cu primarul, împreună cu oamenii la conac, la Troian. Pe săteni, ori îi primeşte boierul la conac, ori nu-i primeşte. Pe sfinţia ta şi pe primar vă primeşte numaidecât. Că primarul îi ajută pe logofeţi să scoată oamenii la muncă atunci când vrea boierul. Şi, să fim

drepţi, părinte Bulbuc, dai şi sfinţia ta o mână de ajutor primarului…

— De dat ajutor primarului şi boierului nu zic că nu dau, taică tăiculiţă, că aş tăinui un adevăr şi m-ar pedepsi dumnezeu dacă aş minţi. Dar la conac nu mă duc cu ăştia nici dac-aş şti că-mi pun capul în prepeleac! Vrei să-mi aprind paie-n cap cu boierul? Îl ştii, doamnă Berta, cum se mânie când îşi vâră cineva nasul în ciorba lui… Dar, doamnă învăţătoare, de ce nu te duci dumneata cu ei la boier Gogu?… După câte ştiu, îi plac muieruştile… Poate că ai avea trecere, doamnă Berta…

— Ptiu, ruşine să-ţi fie, boaită, că altceva nu pot să-ţi spun! Ruşine să-ţi fie…

— E păcat, taică tăiculiţă, să-mi spui aşa, că sunt preot… Dar… aşa-mi trebuie! Nu puteam să stau la Mareş, la căldurică? Tocmai vroia Mareş să-mi puie gramofonul să-mi cânte. Aşa-mi trebuie… Când te amesteci în tărâţe te mănâncă porcii…

— Du-te cu dumnezeu, părinte Bulbuce, nu ne mai supăra… Suntem şi aşa destul de amărâţi…

— Iaca, Gruio, mă duc. Mă duc, taică tăiculiţă. De unde am venit eu? De la Mareş? Mă duc la Toma Ocî să mă mai încălzesc niţeluş cu o prăştină…

Popa Tomiţă Bulbuc a plecat spre cârciuma lui Toma Ocî, târându-şi după el cojocul larg şi lung, de sub care se vedea poalele anteriului măturând zăpada.

— Eu – a spus învăţătoarea – aş vrea să merg cu voi la Troian, dar ştiţi că nu pot. Abia m-am sculat după boală. Cred că nu m-ar ţine picioarele nici până la marginea satului.

— Nici nu ne gândim, doamnă Berta. Ne-om duce singuri.

— Vă sfătuiesc să nu vă duceţi singuri, oameni buni. Luaţi-l cu voi pe primar.

— L-am rugat să ne însoţească până la Băneasa, la Oprea Căţui Strâmbul, la curte. Era timp frumos şi Băneasa e la o

palmă de loc, şi tot n-a vrut…

— Căutaţi şi-l convingeţi, Gruio…

— Ne răcim gura degeaba, doamnă Berta.

— Eu zic să vă gândiţi bine ce vorbiţi cu boierul, cum vorbiţi, ce faceţi…

— Ne-om gândi şi le-om socoti toate cum e mai bine.

La ferestrele şcolii, copiii stăteau grămădiţi şi se uitau la stolul de oameni care se agitau în şosea.

Când au văzut-o pe învăţătoare că vine spre clasă, capetele mici şi tunse au pierit de la ferestrele care au rămas dintr-odată goale şi vinete.

Rumânii continuau să frământe zăpada cu picioarele ca să se mai încălzească. Cerul era senin şi albastru, cum numai cerul de iarnă poate fi, un albastru pe care îl subţia şi-l arginta uşor albul neprihănit al câmpurilor.

— Cu primar, fără primar, să plecăm mâine dimineaţă.

— Dacă plecăm mâine dimineaţă, ajungem spre prânz…

— Vorbim ce vorbim cu boierul…

— Şi până spre seară ne şi întoarcem…

— Ce-o să însemne pentru el dacă ne dă puţin din multul pe care îl are?

— O să-i întoarcem întreit…

— Ba chiar împătrit.

Rumânii, pe care amestecul popii nu-i clintise în hotărârea lor, se însufleţeau şi-şi făceau curaj unii altora. Ei nu uitaseră că boierul rămâne totdeauna boier, adică un om pe care nu-l pot atinge suferinţele altora, dar îşi spuneau că acum, în faţa foametei care măcina satele ce-i munceau moşia, boier Gogu Cristofor, spre însăşi folosul său, se va arăta poate înţelegător.

Se aflau acolo nenea Gruia Popozină şi văru-meu Dumitru Pălică cu Ion Ududui şi Ovedenie, Tiţă Uie şi David Floroiu şi toţi cei şapte feciori ai lui. Se afla şi tata, şi frate-meu Ion. Dar cine nu se afla? Toţi sărăcanii se aflau, deşi puţini aveau să plece la conacul de la Troian, pentru încercare.

De când s-a lăsat întunericul şi până spre ziuă, oamenii au stat ca pe ghimpi. De genele niciunuia nu s-a prins somnul şi noaptea lungă de iarnă li s-a părut tuturor şi mai lungă.

A doua zi, dimineaţa, rumânii s-au înşirat pe linia ferată, în dreptul casei noastre. Erau vreo treizeci de bărbaţi. Veniseră şi vreo cinci-şase femei. Ne adunasem şi noi, copiii, o droaie. Ai casei ne înfofoliseră cu ce bulendre mai groase găsiseră prin odaie, să nu ne pătrundă şi să ne rebegească gerul.

— O să vă puteţi ţine de noi, măi copilandri?

— O să putem, nene Gruio.

— Parcă văd că nici n-ajungem în deal, la canton şi o să şi începeţi să scânciţi ca să vă luăm ciuş.

— N-o să scâncim, nene.

— N-o să cerem să ne luaţi ciuş.

— O să vă îngheţe nasurile…

— Atâta pagubă. Nasurile ne-au şi îngheţat…

— Nasul, de-aia e nas, ca să îngheţe. Altfel, n-ai avea ce să ştergi cu mâneca zăbunului.

— Ne-am adunat toţi?

— Ne-am adunat cei care vrem să mergem, Gruio…

— Atunci s-o pornim, fraţilor…

— S-o pornim…

Istoviţi de puteri cum eram, am plecat încet, înşiruiţi pe linia ferată, în sus, spre Troian. Rumânii purtau în mâini, cum au ei obiceiul, ciomege mari. Vreo trei-patru luaseră furci şi topoare.

Dar de ce aţi luat furci şi topoare, fraţilor? Că doar nu mergem la răzmeriţă…

— Nu e vorba de răzmeriţă, dar poate întâlnim lupi şi se dau la noi. Nu strică s-avem o furcă şi-un topor, două!

Ajunşi la marginea satului, am văzut că nu e chip să mergem pe alt drum… întreaga întindere, cât o cuprindeau privirile, era o nesfârşită mare de zăpadă, pe care, şi dacă am fi cutezat, nu am fi izbutit s-o luăm în piept şi s-o biruim.

Singurul mijloc de a ajunge la Troian, aşa cum se şi înţeleseseră oamenii între ei, era s-o apucăm pe calea ferată. Am pătruns în tăietura adâncă de pământ, săpată în coasta dealului, şi-am mers printre şinele care sclipeau în soare ca două betelii de argint.

Printre şine se subţiase zăpada, care din loc în loc era pătată de unsoarea neagră a locomotivelor şi a vagoanele. La dreapta şi la stânga se ridicau pereţi înalţi, puţin plecaţi, acoperiţi cu zăpadă care sta gata să se surpe peste noi, dacă am fi zgândărit-o.

— Dacă ne prinde un tren în tăietură ne face bucăţi pe toţi. N-avem cum ne feri. Zăpada coboară până la marginea liniei.

— Trenul de şapte a trecut. Abia la nouă mai trece altul şi până atunci ieşim la câmp.

— Dar dacă vine, cum se întâmplă uneori, o locomotivă singură, trimisă să se vadă dacă nu s-a năruit pe undeva zăpada şi-a astupat linia?

— Poate nu vine…

— Să grăbim totuşi paşii.

Am grăbit paşii, deşi pentru asta trebuia să facem sforţări cu care demult nu mai eram obişnuiţi.

Dacă n-ar fi fost frig, ne-ar fi trecut toate sudorile, de s-ar fi făcut cămăşile pe noi leoarcă. Sudoarea ne trecea, dar se usca numaidecât pe piele şi cămaşa aspră, de pânză de cânepă, n-avea când să se ude.

— Mai puteţi, copii?

— Mai putem, nene.

— Acuş ne pomenim în deal.

Când am ajuns la câmp, abia ieşiţi dintre pereţii înalţi ai tăieturii, am auzit în urmă duduitul puternic al trenului, cu care eram atât de obişnuiţi, că nici nu-l mai luam în seamă. Ne-am întors privirile înapoi şi am văzut pe deasupra tăieturii cum fâlfâia prin văzduh şi se apropia de noi cu repeziciune, ca un balaur lung şi negru, fumul locomotivei.

— Săriţi alături de linie!

— Feriţi-vă!

— Cât mai departe de şine!

— Vine trenul din urmă!

În faţa primejdiei, am găsit în noi puterile pe care nu ni le mai cunoşteam şi am sărit repede alături de şine, în şanţul care mărginea traseul căii ferate. Ne-am pomenit îngropaţi până la brâu în zăpada moale şi rece. O locomotivă, cu două vagoane pline cu soldaţi, a trecut pe lângă noi. Soldaţii ne priveau cu mirare, că la ora aceea şi pe timp de iarnă ne aflam în număr aşa de mare pe câmp, departe de sat, iar mecanicul urla cât îl ţinea gura şi ne ameninţa cu pumnul. Nu ne spunea deloc vorbe frumoase.

— Are dreptate să ne înjure. Dacă se întâmpla o nenorocire, o păţea şi el. Anchetă, judecată, poate şi pedeapsă…

— Ar fi trebuit să fluiere. Totdeauna trenul când intră sau iese din tăietură fluieră…

— Nu i-a trecut prin gând că pe un timp ca ăsta pot fi oameni pe linie…

— Trebuia s-o facă din obişnuinţă…

— Dar în tren de ce se aflau soldaţi?

— S-o fi întâmplat ceva pe la marginea de miazănoapte a judeţului. Acolo e totdeauna foamete şi tulburare. Şi de câte ori e tulburare, stăpânirea trimite soldaţi să potolească satele.

— Fapt e că dacă întârziam c-o jumătate de minut pe tăietură urcam acum pe scări de nori drept la rai, către poarta sfântului Petru, nu ne mai îndreptam spre conacul lui Gogu Cristofor!

— Poate că era mai bine.

— Ba nu era deloc mai bine. După ce-om muri, tot morţi o să fim…

În depărtare se vedea gara, cu zidurile roşii în albul zăpezilor, magaziile acoperite cu olane şi pâlcurile de salcâmi negri de pe lângă clădiri.

Dincolo de gară, ceva mai la dreapta, se ridica, înconjurat de salcâmi, conacul cu casă boierească la mijloc, şi pe margini cu şirul de pătule şi hambare, care şi anul acesta erau pline cu bucate.

Undeva mai în fund, pe drumul Ruşilor de Vede, se zărea, acoperită de un abur ce tremura, pădurea de la Adâncata, în care mai demult pândeau şi jefuiau la drumul mare hoţii.

Soarele lumina nesfârşirile albe şi tremurătoare, zăpada parcă era stropită cu pietricele sparte, ale căror feţe scânteiau de-ţi luau ochii, jucând ca apele încreţite în valurile mărunte.

Pe alocuri, deasupra zăpezii, se isca zburlit vârful negru şi uscat al unui măceş care nu înflorise în primăvară şi care nu purta, ca în alte toamne şi în alte ierni, mărgele tari şi roşii de-a lungul ramurilor.

Gerul ne pişca obrazul şi ne muşca sfârcurile urechilor.

Dacă am fi avut mai mult sânge în noi, urechile ni s-ar fi înroşit. Gerul înroşeşte urechile cum minciuna, la oamenii neobişnuiţi să mintă, înroşeşte obrazul.

Aveam însă puţin sânge în noi. Urechile noastre nu erau roşii, ci vinete.

— Dacă ar sări un iepure de la rădăcina unui măceş, cum e zăpada moale, n-ar putea să fugă prea repede. L-am doborî zvârlind ciomagul după el.

— De iepuri îţi arde?

— Îmi arde şi de iepuri…

— Anul ăsta nu sunt iepuri pe câmp. N-au fost ierburi în care să se prăsească. Şi câţi or fi rămas, i-au mâncat demult lupii care colindă câmpurile şi dau târcoale satelor, înnebuniţi de foame.

— E ciudat că n-am întâlnit încă niciun lup, deşi până mai alaltăieri încercau să intre în sat, ziua nămiaza mare.

— Poate că pândesc şi-acuma satele. Dar în pustietatea asta ce să caute?

— Nu ne-au adulmecat încă urmele… O să ni le-adulmece, n-aveţi nicio grijă…

— De ce vorbiţi de lupi? Nu ştiţi că atunci când vorbeşti de lup, lupul e la uşă?

— Tocmai de-aia. Nu ne apropiem de conacul boierului?…

Cu cât ne apropiam de conacul lui Gogu Cristofor, cu atât încrederea în izbândă a oamenilor, care cu o zi înainte se încălziseră la sunetul propriilor lor cuvinte, scădea. Începea să-şi facă loc în sufletul fiecăruia îndoiala, îngrijorarea, teama…

— Nene, nu mai pot să merg. Ia-mă ciuş…

— Îţi spuneam eu…

— Credeam c-am să pot să merg până la conac.

— Credeai…

M-a luat ciuş nenea Dumitru Pălică. Pe ceilalţi îi luaseră mai demult ciuş părinţii lor, ori rumânii mai tineri din ceată.

— Eşti uşor, băiete.

Eram uşor. Dar nici nenea Dumitru Pălică n-ar fi atârnat prea greu la cântar; îi simţeam oasele prin zăbunul subţire.

— Credeţi c-o să ne lase logofeţii să intrăm în conac să-l supărăm pe boier Gogu?

— Dacă nu ne-or lăsa, o să facem gălăgie, boierul o să ne audă, o să iasă în uşă ori o să se arate la o fereastră, o să ne vadă şi o să ne cheme înăuntru. O să intrăm cu căciulile în mână.

— N-o să plecăm până nu se învoieşte să ne dea ceva porumb…

— Acasă nu ne întoarcem cu mâinile goale.

— Mai bine mă lungesc pe şine să mă taie trenul. Acasă mă aşteaptă copiii să le aduc ceva, să-şi astâmpere măcar pe-o zi foamea.

— Dacă n-o vrea să ne dea mai mult, adică trei-patru baniţe de cap de familie, să-l rugăm să ne lase să ne umplem măcar căciulile cu porumb…

Unii rumâni vorbeau şi căutau iarăşi să-şi facă singuri curaj, să le crească mugurul nădejdii în inimă. Alţii mergeau tăcuţi, printre şinele reci şi negre ale drumului de fier, cu

chipurile pământii lăsate în jos, având parcă o singură grijă: să calce din traversă în traversă, să nu-şi ude opincile şi obielele care demult erau ude.

În fruntea cetei mergea Gruia Popozină cu Tiţă Uie şi cu Pascu Ologu şi toţi trei căutau să întindă pasul, ca să ajungem mai curând la curţile boiereşti, să vorbim cu boier Gogu Cristofor şi să avem timp, până la chindie, să ne întoarcem pe la casele noastre. Aveam cu toţi scrisă pe faţă sleirea trupurilor, îngrijorarea, dar şi nădejdea.

— Poate că ar fi fost bine, Gruio, să-l mai fi căutat pe primar şi să mai fi vorbit odată cu el… Cine ştie, poate că l-am fi înduplecat să vină cu noi…

— Tot nu-l cunoşti pe Dobre Grivu, Tiţă? De-atâtea ori l-am rugat şi ne-a luat mereu peste picior… Cum o să-şi pună el obrazul în joc la boier pentru noi? Nici lui Dobre Grivu, nici notarului, nici doctorului Ganoiu, nici prefectului nu le pasă de noi… îşi văd fiecare de trebşoarele lor, de lefşoarele lor… Bogătanii ne jupoaie… Preceptorul Gâdea ne bate toba la uşă şi ne ia pentru plata dărilor vedrele şi căldările de mămăligă… Astă-vară perceptorul colinda cu jandarmul şi cu vătăşeii cătunul… A ajuns în deal, la Viorica, la Pârvu Ciuciumiş. Nu şi nu, să-i plătească dările. Ciuciumiş, ca noi toţi, de unde să-i plătească? Grâu n-a făcut, porumb n-a făcut, vitele i-au murit de foame… Copiii, goi şi bolnavi, pe lângă sobă. I-a luat vadra, căldarea de mămăligă, găvanele şi străchinile, i-a luat şi lingurile de lemn. N-a spus nimic Pârvu Ciuciumiş… Uneori îţi vine să spui câte ceva. Alteori nu-ţi vine decât să taci. Când a coborât perceptorul Gâdea şi ceilalţi, cu căruţa plină de cioabe, de vale, s-a pomenit cu Ciuciumiş venind în goană după ei…

— Domnule perceptor… Domnule perceptor…

— Ce e, Ciuciumiş?

— După ce mi-aţi golit casa şi aţi plecat, am băgat de seamă că aţi uitat să-mi luaţi şi lingura asta… Era aruncată într-o oală spartă… Am găsit-o şi v-am adus-o… Că eu… dacă nu mai am nimic… ce să fac cu lingura asta?

— Arunc-o în căruţă, Ciuciumiş… Când o să ai bani, vii la percepţie, plăteşti dările şi-ţi iei lucrurile înapoi… Îţi iei şi lingura… Până atunci, n-am ce să-ţi fac că… aşa e legea… Dacă nu plăteşti, trebuie să te urmăresc…

— Dar Gogu Cristofor cât o fi plătind la percepţie?

— Ce să mai vorbim de Gogu Cristofor? Se poate băga perceptorul la el? Nu se poate băga nici administratorul financiar de la Turnu, că numaidecât zboară afară din slujbă… Boierii plătesc cât vor… O nimica toată, aşa, de ochii lumii… Parcă… nu ştie toată ţara cum fură ei statul… Uită-te la noi în sat! Perceptorul bea la cârciumă cu bogătanii de gât. Bea… Şi le scade dările… Noi, numai noi plătim dările… Noi sărăcanii… Numai noi cunoaştem puterea şi greutatea legii…

— Doamne! Doamne! Ce ne aşteaptă la conac?

— Nu ştim niciunul, Pascule… Dar o s-o aflăm până la prânz că, uite, curţile boiereşti sunt aproape.

Am auzit din timp vuind în urma noastră personalul de dimineaţă. Ne-am ferit, aruncându-ne iarăşi în zăpada şanţului… Lungul şir de vagoane a trecut pe lângă noi. Călătorii ne priveau pe ferestrele închise. Într-un ochi de geam am văzut un băiat cam de vârsta mea, cu obrazul alb şi bucălat. Muşca dintr-un corn.

— Nene Pălică, m-am odihnit destul. Ţi-o fi şi dumitale greu. Vreau să merg pe jos.

— Dacă vrei…

Am început să mă târăsc pe lângă ceilalţi, clătinându-mă ca un om beat. Simţeam că mi s-a uscat gura şi că mi se împăienjenesc ochii. Dacă nu mănânci un timp, nu pântecul te doare de foame, ci gura, mai ales cerul gurii. Am luat zăpadă, am cocoloşit-o în mâini până s-a întărit. Am început să muşc şi să înghit.

— E bună zăpada?

— E bună, nene Pălică, e grozav de bună…

Mâncam zăpadă, sorbeam aerul rece şi tare al câmpurilor acoperite cu zăpezi albe. Ochii mi se limpezeau,

prindeam în ei şi pe obraz lumina soarelui, şi-mi venea să fluier şi să cânt. Eram fericit. Trăiam. Câte nu văzusem şi câte nu trăisem? Câte nu pătimisem? Mi se părea că sunt nu copil, ci om în toată firea, îmbătrânit înainte de vreme. Venise vara cu arşiţa ei sălbatică, cu seceta ei neîndurătoare, care nimicise orice urmă de verdeaţă şi secase apele, alungase păsările călătoare spre alte ţinuturi şi omorâse, în căsuţele lor de sub pământ, popândăii cenuşii şi şoarecii de câmp cu blană galbenă, şi cârtiţele fără ochi, înfăşurate, ca nişte călugăriţe, în straie negre şi lucitoare. Venise şi trecuse. Se pogorâse peste noi toamna, cu potopul ei de ape, şi plecase, făcând loc pe întinderile nesfârşite ale pământului iernii aspre. Şi eu trăiam. Noi toţi trăiam. Moartea nu ne ciocănise încă în uşă. Nici măcar boala. Numai foametea ne râcâise cu laba ei uscată în uşă, îi deschisesem, intrase în casa noastră şi apoi, pe nesimţite, hoţeşte se strecurase în trupurile noastre, mai dinainte firave, şi începuse să ni le macine. Dar foametea intrase în toate casele săracilor. De ce n-ar fi intrat şi la noi?

— Ar fi aşa de uşor să nu mai fie sărăcie pe lume!

Dumitru Pălică prinsese gândul rostit tare al lui Gruia Popozină şi se repezise să-l întrebe:

— Cum, Gruio, cum?

— Să se schimbe lucrurile. Să fie altfel. Nu ştiu cum. Dar să fie altfel. Ceea ce ştiu eu, ceea ce ştim cu toţi, este că aşa cum e acum nu e bine. Nu e bine pentru noi, săracii. Muncim la boier până cădem pe brânci şi n-aveam, nu acum că e secetă, dar nici pe timp de belşug, cu ce să ne potolim foamea.

— Copiii ne cresc, când nu ne mor de fălcariţă din scutece, chirciţi de foame… Ne-am chircit şi noi. Ni s-au chircit şi ni s-au veştejit femeile… Ni s-a întristat şi ni s-a strâns sufletul în noi. Când se zvârcoleşte în tine sufletul cuprins de nelinişte, de grijă şi de suferinţă, cutele ţi se adâncesc pe obraz, trupul ţi se subţiază de-l bate vântul şi spinarea ţi se îndoieşte. Mergi cu capul în jos, de parcă

cineva te-ar lovi mereu cu pumnul în ceafă. Ţi-e ruşine şi de ceilalţi oameni, ţi-e ruşine şi ţie de tine însuţi, de câte înduri şi le taci, mistuindu-le în tine.

— Sărăcia şi umilinţa la care e supus omul, nene Gruio, îl face să sufere mai mult decât orice.

— Da, Pascule. Uite, te loveşte unul cu pumnul ori cu ciomagul. Doare ce doare şi trece. După un timp nu se mai văd urmele loviturilor. Dar le păstrează sufletul. Din suflet nu se şterg niciodată…

Mergeam şovăind, dar mergeam înainte. Ne apropiam de conac. Îndoielile piereau o clipă din inimile noastre şi făceau loc nădejdilor calde. Apoi nădejdile se prăbuşeau apăsate de îndoieli şi de crescută grijă. Dar mergeam. Mergeam. Şi ne apropiam de conac. Şi soarele îşi risipea lumina lui pe necuprinsuri. Iar zăpezile scânteiau şi licăreau în lumină ca nişte ape de argint viu, încreţite de mici vălurele. Şi noi ne apropiam de conac. Cu fiecare pas ne apropiem de conac…

Femeile, încălţate în opinci şi înfăşurate în fuste, cu cimberele cafenii trase peste obraz, călcau tăcute în urma noastră.

Privită de alţi ochi, şi ceva mai de departe, jalnica noastră ceată semăna poate cu o ciurdă de vite mânate de o putere nevăzută spre locul unde le aşteaptă tăierea.

— Şi de ce trebuie, nene Gruio, ca pe lumea asta unii să muncească şi să piară de foame şi alţii s-o ducă numai într-un huzur?

— De trebuit, nu trebuie, Pălică. Dar fiecare are ce-a moştenit şi ce mai poate să adune de la alţii mai slabi cu japca. Vorba notarului şi-a lui popa Bulbuc… Aşa e legea…

— Eu am moştenit de la taica ciomagul ăsta pe care şi el îl moştenise de la taică-său… Şi sufletul care se zbate în mine şi nu vrea să iasă mai curând!

— Păstrează-ţi şi ciomagul, Tiţă Uie, păstrează-ţi şi sufletul… Cu ciomagul te poţi apăra de câini şi de răi… Şi sufletul e mai bine să se zbată în noi decât să-şi ia zborul…

Că dacă apucă să zboare din trup, nu se mai întoarce niciodată.

În naltul cerului se legăna pe aripile întinse un uliu, apropiindu-se în cercuri largi de pământ. Îl urmăream cu privirile. Deodată s-a strâns ghem şi s-a repezit ca o săgeată în jos. A atins o clipă zăpada, lângă vârful unei tufe de mărăcini, pe urmă şi-a desfăcut aripile şi s-a înălţat deasupra zăpezilor, ca fulgerul.

— A luat ceva în gheare…

— Poate o vrabie…

A ajuns iar în slăvile albastre, a fâlfâit rar şi s-a depărtat.

— Fiecare vietate ca să trăiască trebuie să mănânce altă vietate. Tot aşa şi omul.

— Dar uliul nu mănâncă alt uliu. Lupul nu mănâncă alt lup. Omul însă mănâncă om. Pe noi ne mănâncă boierii.

— Au cu ei puterea, nene Gruio. Au cu ei legea şi jandarmii. Au armata. Noi suntem cu mâinile goale.

— Legea o au că şi-au făcut-o singuri. Jandarmii, dintre noi ţăranii îi alege stăpânirea, cum tot dintre noi se duc unii şi intră logofeţi pe la moşii. Iar armata… Numai ofiţerii sunt boieri ori fii de târgoveţi. Soldaţi suntem noi, săracii. Că bogaţii duc plocoane şi-şi scutesc băieţii şi ginerii de armată.

Sub paşii noştri, care deveneau tot mai şovăitori, sfărâmam zăpada. Urmele celor care mergeau printre şine, păşind din traversă în traversă, nu se cunoşteau. Se cunoşteau urmele celorlalţi, care mergeau alături de linie, pe unde nu mai călcaseră alţi oameni de când căzuse zăpada.

Rămăsese în zăpada albă şi moale mii şi mii de călcături adânci în urma noastră. Aveau să dureze până se va topi rândul acesta de zăpadă sau până când va da altă ninsoare.

— Vă aduceţi aminte ce ne povesteau astă-vară bogătanii care au fost la Bucureşti, la expoziţie?

— Păi cum să nu ne aducem aminte! Aşa ceva nu se uită uşor…

— Ba eu zic că nu se uită deloc…

— Fiarele erau închise în cuşti şi li se aruncau hălci de carne proaspătă…

— Şi şerpilor, viţei întregi în cutiile lor de sticlă…

— Şi lebedelor li se aruncau în lac franzeluţe…

— Şi neamţul se plimba cu nemţoaica lui la braţ…

— Şi mergeau pe lângă neamţ miniştrii şi generalii…

— Mergea şi popa cel mare, mitropolitul…

— Cu baston de aur în mână şi cu cruce de aur la gât…

— Şi muzicile cântau…

— Şi bogătanii petreceau…

— Şi la noi nu se gândea nimeni…

— Ne ardea seceta şi ne chinuia, ca şi acum, foamea…

— Şi ne mureau vitişoarele…

— Noi trăim mai rău ca fiarele codrului…

— Nu suntem închişi în cuşti…

— Vorba avocatului Mitiţă Bârcă de la Cârligaţi: Avem legi bune… Suntem liberi…

— Ne putem plimba pe uliţele satului şi pe câmp…

— Putem să ne ducem la gârlă să ne scăldăm, dacă gârla nu e secată de secetă…

— Ba putem să ne şi înecăm, dacă ne vine pofta s-o facem. Nimeni nu ne opreşte…

— Avem voie să culegem florile din salcâmii noştri şi să le mâncăm.

— Şi-n corcoduşi avem voie să ne suim şi să mâncăm corcoduşele, chiar dacă sunt acre şi strepezesc dinţii…

— Avem voie şi să ne întindem noaptea în arie sau pe câmp, cu faţa în sus şi să numărăm stelele, dacă ştim să numărăm cu miile…

— Nu ne opreşte nimeni să ronţăim coajă de copac, uscată pe sobă…

— Nici să ne îndopăm cât vrem de pământ ars…

— Putem să bem oricâtă apă de la cişmea…

— Avem voie să căutăm de lucru şi să ne mirăm că nu găsim… Dar mirarea nu trebuie s-o rostim cu glasul tare.

— Nimeni nu ne-ar opri dac-am vrea să cântăm cântece de lume…

— Ce mai încolo şi-ncoace… Avem voie să crăpăm de foame…

— Am şi început să crăpăm…

— Avem voie să ne lăsăm bătuţi de jandarmi…

— Şi de boieri…

— Şi de logofeţii boiereşti…

— Ne este îngăduit să ne lăsăm jupuiţi de perceptori…

— Şi stâlciţi în bătaie la armată…

— Uite! Mâncăm zăpadă… Şi nu ne opreşte nimeni…

Mergeam spre conac… Ne apropiam cu fiecare pas de conacul boierului Gogu Cristofor… Iată! Colea e gara. Şi dincolo de gară, soarele luminează ferestrele caselor boiereşti şi dă sclipire acoperişurilor roşii de olane, de pe care slugile au curăţat zăpada cum a încetat ninsoarea.

Gruia Popozină călca în frunte, cu Tiţă Uie, cu Pascu Ologu, cu văru-meu Dumitru Pălică… Toţi ceilalţi, mai în urmă, la un pas, doi… Printre ei, noi, copiii… Şi în urma noastră, femeile care îşi ţin fustele ridicate niţeluş, să nu le împiedice mersul prin zăpada moale în care ni se afundă tuturor picioarele.

Şi aşa, mergând, unul îşi spune o frântură de gând, altul alta. Nici nu-ţi dai bine seama al cui e glasul, pentru că acum din pricina sleirii care ne-a cuprins pe toţi, glasurile stinse ale oamenilor au început să semene unele cu altele, după cum şi glasurile noastre, ale copiilor, au început să se asemene. Se lasă tăcerea un timp. Şi atunci nu se aud decât paşii noştri care lipăie prin zăpadă. Pe urmă oamenii încep iarăşi să vorbească, vânturându-şi gândurile.

Când drumul e lung, dacă nu eşti singur şi ai cu cine vorbi, ţi se pare că timpul trece mai repede. Dacă n-ai om lângă tine, vorbeşti cu boii care trag după ei carul, vorbeşti cu calul şi, dacă n-ai cal, vorbeşti cu câinele care s-a luat după tine… Rău când n-ai suflare de vietate lângă tine… Atunci vorbeşti totuşi cu tine însuţi. Vorbeşti în gând…

Pe neaşteptate au început să zbârnâie sârmele telegrafului, întâi ca un zumzet uşor de albine, apoi ca nişte fluiere subţiri, în care parcă ar fi suflat cineva cu plămâni mari, de oţel.

Vântul care se stârnise, sufla. Se înteţea gerul. Ne ciupea mai tare urechile, ne biciuia mai puternic obrazul.

Ne-am tras mâinile în sus, în mâneci, să le ferim de îngheţ. Dor grozav degetele îngheţate. Devin tari ca osul şi simţi cum te ustură măduva lor.

Ne-am uitat mai bine peste câmpuri şi am văzut că la marginea zării s-a ridicat o pânză de pâclă fumurie.

— Se iscă nori.

— Să nu ne prindă viscolul pe drum, la întoarcere.

— Atât ne-ar mai trebui.

Bătuţi de vântul care se stârnise din senin şi creştea, şi trecea prin straiele noastre vechi şi subţiri de ne îngheţa şi sufletul din noi, ne-am apropiat de gară.

— Mi se pare că avem noroc. Uite-l pe boier Gogu pe peron.

— Stă de vorbă cu şeful gării, cu Dichirliu…

— Sunt şi doi logofeţi pe lângă boier.

— Cu atât mai bine.

— N-o să ne mai împiedicăm de uşa conacului.

— O să putem vorbi cu boier Gogu…

— Şi dacă apucăm, să vorbim…

— O să mai zică el câr, o să mai zicem noi mâr… N-o să ne lase… Nu se poate să ne lase…

La vederea boierului gras şi burticos, rumânilor sleiţi de osteneală şi de nemâncare le-au mai revenit puterile şi voia bună. Au întins pasul Gruia Popozină şi cu ceilalţi din fruntea cetei. L-am întins şi noi. L-au întins şi femeile, care de când ne apropiasem de gară, rămăseseră mai în urmă. Faptul de a-l fi întâlnit în gară, unde nici nu ne gândeam, ni se părea a fi un semn bun. Nu mai aştepţi la poartă. Nu te mai târgui cu slugile care-ţi pot închide gura cu: „Boierul

nu e acasă. Nici n-a venit. Cine v-a spus c-a venit la moşie, v-a minţit…”

Am ajuns la marginea peronului pardosit cu pietre mari, vinete şi ne-am scuturat de zăpadă pe picioare, ca să nu ne spună cine ştie ce vorbe urâte şeful gării, domnul Dichirliu, pe care îl ştia o lume cât era de sărit şi de spurcat la gură când vorbea cu macagiii, ori cu sărăcanii. Ne-am scuturat pe picioare şi pentru că peronul era curăţat şi măturat ca o casă. Zăpada adunată de pe el era făcută grămezi-grămezi ceva mai departe.

Boier Gogu, de care ne apropiasem, purta pe cap o căciulă mare de blană, înfundată până peste urechi, haina cu guler îi ajungea până la genunchii pe care-i acopereau cizmele galbene, lucioase, cu carâmbii răsfrânţi. Pe umăr, boier Gogu ţinea o puşcă de vânătoare cu două ţevi. Alături îi stăteau doi zdrahoni, logofeţii trufaşi de îmbrăcămintea lor groasă şi turnată pe trup şi de puştile de vânătoare pe care şi ei le purtau, ca şi boier Gogu, pe umăr. Se mai afla acolo, ţopăind şi învârtindu-se ea un titirez în jurul boierului, Dichirliu, şeful gării Troian, mărunţel, oacheş şi mustăcios, înfăşurat într-un palton sărăcuţ.

Boier Gogu s-a întors cu faţa rotundă şi puhavă către noi, când ne-a simţit că suntem la numai câţiva paşi de el.

— Ăstuia, chiar dacă n-ar fi purtat căciulă, nu i s-ar fi învineţit urechile. Are destul sânge în trup. Poate mai mult decât noi toţi la un loc.

— Taci, măi, că poate te-aude.

— Iaca, tac, ca să nu vă supăr, dar sudalma îmi stă pe limbă.

— Păstreaz-o acolo…

Rumânii s-au strâns stol, cu copiii şi cu femeile printre ei, şi s-au ţinut, cum se şi cuvenea, mai departe. Boierul, e boier… Numai dacă te pofteşte te poţi apropia de el. Însă şi atunci trebuie să ştii să păstrezi distanţa. Ne-am scos căciulile şi i-am urat într-un glas:

— Bine aţi venit, boier Gogule.

— Bine v-am găsit, rumânilor.

Boier Gogu aştepta să începem noi. Noi aşteptam să înceapă dumnealui.

Vântul care se înteţise şuiera în firele telegrafului: ţiu! ţiu! ţiu! Parc-ar fi trecut pe lângă noi gloanţe. Nu şuierau gloanţe. Prin faţa magaziilor, care erau despărţite de peron prin patru şiruri le linii de fier, patrulau doi soldaţi înarmaţi, îmbrăcaţi în mântăluţe subţiri, cu marginile capelelor lăsate peste urechi. Le bătea şi lor vântul trupurile, ca şi nouă. Îi învineţise şi pe ei vântul, ca şi pe noi.

A binevoit să deschidă gura boier Gogu:

— Sunteţi de la Omida, nu? Ori de la Stănicuţ? Ba nu, parc-aţi fi de la Cârligaţi…

— Suntem de la Omida, domnule Gogu, ne cunoşti dumneata pe fiecare… Eu sunt Gruia Popozină, ăsta e Tiţă Uie, ălălalt Tudor, cel de lângă el e Pascu Ologu… Ce să vă mai spunem, ne cunoşti pe toţi bine de tot, boier Gogule…

— Da, da, că bine ziceţi… Acum îmi aduc aminte. Vă cunosc, cum să nu vă cunosc! Ei, bată-vă dumnezeu să vă bată, vă uitasem de când n-am mai călcat pe la moşie, de când nu v-am mai văzut faţa…

— Păi, dumnezeu ne-a bătut destul, boier Gogule…

— Ne-a bătut până ne-a făcut zob, aşa cum ne vedeţi, cucoane!

— Ei, atunci să vă bată norocul…

— Aşa se mai potriveşte… Că după noroc am şi plecat de pe la casele noastre…

— Şi încotro aţi plecat voi, rumânilor, după noroc, cu nevestele şi cu copiii, pe o vreme ca asta? Ce mare necaz v-a scos din casă? Că eu ieşii să mă plimb puţin prin jurul conacului, cu logofeţii, să văd dacă nu cumva îmi cade un iepure în cătarea armei şi îngheţai… Dar voi? Nu v-a fost milă de copii să-i scoateţi de lângă sobă? Nu se pleacă, rumânilor, la drum, pe vreme de iarnă, cu copiii şi cu femeile… Şi… după câte văd, sunteţi cam sărăcuţ îmbrăcaţi… Ei, trebuia să vă fie milă măcar de copii…

— Milă ne-a fost, boierule, că tocmai de-aia i-am şi luat cu noi. De mila lor am plecat de-acasă. Mai mult de mila lor…

— Şi… vă mai întrebai şi nu-mi răspunserăţi.. Încotro?

— La dumneavoastră veneam, boier Gogule…

— Şi suntem bucuroşi că tocmai v-am întâlnit, cucoane Gogule…

— Ne temeam că n-o să ne primiţi la curte, boierule…

— N-am fi vrut să vă supărăm, domurile Cristofor…

— Nu vrem câtuşi de puţin să vă supărăm, cuconaşule…

— Să mă supăraţi?

Boier Gogu a râs cu hohote. Îi dârdâia pântecul mare şi-i dârdâiau umerii de râs. Au râs şi logofeţii. A râs şi Dichirliu negriciosul. Când face boierul haz de o glumă a lui, trebuie să faci şi tu, dacă vrei să-i fii pe plac. Noi n-am râs. Nu puteam să râdem. Nu mai ştiam să râdem. După ce s-a săturat de hohotit şi s-a potolit încetul cu încetul, boier Gogu a continuat:

— Eu? Să mă supăr? Nici nu-mi trece prin gând să mă supăr! Nu mă cunoaşteţi bine, deşi muncim şi mâncăm pâine împreună de-o viaţă… Eu să mă supăr? Haida de! Nu sunt eu omul care să mă supăr cu una cu două. Nu mă cunoaşteţi. Deşi de atâţia ani ne avem ca fraţii. Ba chiar mai bine. Nu v-am tras în judecăţi… Nu v-am…

— Niciun rău nu ne-aţi pricinuit, boier Gogule…

— Iar de cunoscut vă cunoaştem, boierule…

— Nu sunteţi dumneavoastră boierul nostru?

— Mai sunt şi al altora.

— Mai sunteţi şi-al altora, boier Gogule, aşa e, aşa e, mai sunteţi şi-al altora… Că şapte sate, dacă nu şi mai multe, năduşesc pe pământurile dumneavoastră…

— Şapte sate, Popozină, şapte sate, başca slugile boiereşti şi logofeţii.

— Da, cucoane Gogule, başca slugile şi logofeţii…

— Şi… slugi n-aveţi puţine…

— Obrazul subţire cu cheltuială se ţine…

— Cu cheltuială, boier Gogule, cu cheltuială…

Guşa boierului se umfla de mulţumire, ca guşa curcanului când se-nfoiază. Tot ca guşa curcanului era roşie şi guşa lui boier Gogu, numai că nu era stropită cu bobiţe albastre.

— Şi… cam ce v-aduce la mine?

— Ştiţi dumneavoastră, boier Gogule, cu seceta…

— Ne-a prăpădit foamea, cuconaşule…

— Ne pier copilaşii, boier Gogule…

— Aşa? Vasăzică aţi plecat cu cerşitul? Mă cam gândeam eu că altceva nici nu putea să fie la mijloc…

— N-am plecat cu cerşitul, boier Gogule… Să ne ferească dumnezeu… Au plecat unii pe la oraşe, dar noi, nu… Să ne ferească dumnezeu…

— Dumnezeu te fereşte, te fereşte, pân’ te nimereşte.

— Venisem pentru învoieli, boier Gogule…

Sprâncenele lui Gogu Cristofor se încruntau. Obrazul i se întuneca şi guşuliţa începu să-i tremure, de parcă i-ar fi venit nişte vorbe în fundul gâtului şi, oprite în osânza guşii, s-au apucat să înoate şi să se zbată. Bătea cu talpa piciorului în lespezile peronului, sprijinindu-se pe tocul cizmei şi spunea într-una:

— Da! Da! Da! Pentru învoieli! Da! Da! Pentru învoieli…

Şeful de gară îşi freca mâinile, le ascundea în buzunare, pe urmă iarăşi le scotea şi le freca una de alta, să şi le dezgheţe. Logofeţii nu spuneau un cuvânt. Aşteptau să vadă ce-o să facă şi ce-o să rostească boierul.

— V-aţi ostenit degeaba, oameni buni. Avem contracte de învoieli încheiate mai demult, pe trei ani. Unul a trecut. Mai sunt doi. Aşa că nu mai are niciun rost să încheiem altele.

— Boierule…

— Boier Gogule…

— Cuconaşule…

— Dar, fiindcă aţi luat atâta drum în picioare, eu zic să mergem să stăm de vorbă, mai pe larg, la curte, să aud cam ce poftiţi de la mine, că aici ne bat toate vânturile şi dacă

mai stăm mult, degerăm de frig şi degeră odată cu noi şi amicul Dichirliu.

— Nu, boier Gogule... Se poate? Eu cu dumneavoastră... Eu pentru dumneavoastră... Ca şi nevastă-mea... Oricând... Orice... La ordin... Numai să vă vedem mulţumiţi... Aveţi atâtea griji... Atâtea necazuri...

— Ştiu! Ştiu! La revedere, Dichirliule. Transmite omagiile mele doamnei Dichirliu şi... îmi pare rău că m-a ocolit norocul cu iepurii! Parc-a fost un făcut! N-am avut măcar în ce să trag două cartuşe! Mi-a rămas puşca încărcată...

— Poate că mai încercaţi mâine, conaşule. Şi... dacă îngăduiţi, v-aş însoţi şi eu. Ţin atârnată de perete o vechitură de puşcă.

— Da? Eşti vânător, Dichirliule? Nu ştiam...

— Puşca o am de pe când eram impiegat de mişcare pe Bărăgan. Mai vânam o dropie, mai un iepuraş... Bărăganul era plin de sălbăticiuni şi toamna veneau boierii la vânat. Mă luau cu dumnealor. De când am avansat şi-am venit aici...

— Bine, Dichirliule, bine, dacă ies mâine după vânat, te iau cu mine...

— Mulţumesc anticipat, conaşule!

A plecat boierul cu logofeţii, care se ţineau după el cu un pas mai în urmă.

Am plecat şi noi după ei.

Boierul uitase să-i spună ceva şefului de gară. S-a oprit, s-a întors şi i-a strigat peste capetele noastre:

— Dichirliule...

Şeful de gară a sărit ca ars şi a început să alerge după noi.

— Da, conaşule.

— Am uitat să te întreb. E mulţumită cucoana Caterina?

— Mulţumită, conaşule, cum nu se poate mai mulţumită...

— Ţi-a povestit noutăţile din Bucureşti?

— Mi le-a povestit, conaşule, cum să nu mi le povestească... Dar mi-a spus că n-aţi terminat conversaţia.

— Tocmai!… Tocmai asta uitasem să-ţi spun. Roag-o să vină spre seară la curte să continuăm…

— Nu e nevoie s-o rog conaşule, că ea atâta aşteaptă! Am s-o aduc chiar eu, ca şi ieri, până la poartă…

— S-o aduci, Dichirliule…

— Am s-o aduc, conaşule…

— Zilele astea am să vă poftesc pe amândoi la masă… Ai avut noroc de nevastă, Dichirliule… Nici nu m-aş fi aşteptat să găsesc aşa ceva prin pustietăţile astea… Ce să-ţi spun, e grozav de deşteaptă, cucoana Caterina…

— Păi tocmai de-aia, cucoane Gogule, vrem să fim mutaţi la Omida… Acolo gara e mare, satul aproape, mai un avocat, mai un doctor, mai un cerealist… Ai cu cine schimba o vorbă… Aici, cum spuserăţi, pustietate, cucoane Gogule, te usuci de-a-mpicioarelea…

— Pe la şase seara, dac-o aduci la curte pe cucoana Caterina, e ceasul cel mai potrivit. Am să vorbesc cu dumneaei şi despre mutare.

— O aduc până la poartă, cuconaşule, diseară pe la şase…

Vântul, la câmp deschis, se repezea asupra noastră să ne doboare. Norii vineţi acopereau soarele. Vedeam marginea marii umbre pe care o aruncau norii, cum alerga spre apus şi stingea strălucirea zăpezilor. Odată cu lumina care se depărta şi se stingea, parcă ni se furase ceva neobişnuit de drag. În lumină înduri mai uşor necazul. Ţi se pare că lumina îţi scaldă nu numai obrazul, dar şi inima, care bate ascunsă undeva în piept. Întunericul face ca gândurile negre pe care le ai să devină şi mai negre, şi mai apăsătoare. A minţit cine a spus că noaptea aduce liniştea şi uitarea. Liniştea o aduce numai lumina, moale şi dulce a dimineţii.

Acolo în câmp, la pieirea soarelui pe care l-au acoperit şi l-au ascuns curând norii, inimile noastre strânse şi triste ni s-au strâns şi ni s-au întristat şi mai mult. Până unde mai vedeam cu ochii, zăpezile deveniseră reci, muriseră.

Când am ajuns, plini iarăşi de îndoieli şi de griji, la curtea boierească, un logofăt din cei doi care-l însoţeau pe boier Gogu, s-a repezit şi a deschis uşa largă a curţii boiereşti, după ce i-a căutat şi i-a găsit zăvorul.

Boier Gogu a intrat în curtea care mi s-a părut tot atât de mare cât o jumătate de sat şi s-a depărtat de noi cu paşi mari şi îndesaţi. Ne-am grăbit şi noi să pătrundem în cuprinsul curţii, temându-ne ca nu cumva cuconul voinic şi burticos să se răzgândească şi să poruncească logofeţilor să ne închidă poarta în nas şi să ne lase pe dinafară.

Atunci, ieşind de după hambare şi de sub pătule, de după căpiţele de fân şi de pe lângă grajdurile cailor şi ale vacilor, s-a repezit asupra noastră să ne sfâşie, o landră de dulăi mari, cât lupii, şi graşi ca stăpânul lor, cuconul Gogu Cristofor. La hărmălaia iscată, boierul nici n-a întors capul. S-au grăbit însă să sară în apărarea noastră, a zdrenţăroşilor, nişte slugi care trebăluiau prin curte. Cu harapnice şi cu beldii lungi au alungat dulăii furioşi care, lătrând să ne înspăimânte, ne încolţeau din toate părţile.

Slugile au izbutit să ne despresoare de aceşti vrăjmaşi colţoşi, la care nu ne gândisem, şi huiduindu-i şi ocărându-i, ca pe nişte rumâni săraci, pocnind şi plesnind harapnicele pe deasupra lor, i-au alungat până dincolo de acareturi. Dulăii, dacă au văzut că suntem primiţi la curte de boier şi de logofeţi şi că slugile, în loc să-i asmuţă asupra noastră, strigându-le: „Şo pă ei”, ne apără de colţii lor cu harapnicele şi cu beldiile pe care le cunoşteau, s-au cuminţit, aşa că nu i-am mai zărit şi nici nu le-am mai auzit lătrăturile fioroase. Ne-am strâns unii de alţii mai aproape, noi, copiii şi femeile intrând în mijloc, şi lăsându-i pe cei cu ciomege mari pe margini, ca acum când slugile se risipiseră, să ne putem apăra mai bine dacă vom fi iarăşi atacaţi de turbata haită. Dulăii însă, plăcându-le şi trândăveala, nu numai lătratul, nu s-au mai arătat.

Am ajuns în sfârşit în faţa marii case boiereşti. De sus, din capul scărilor, de lângă prag, domnul Gogu Cristofor s-a

întors spre noi şi-a binevoit să ne zâmbească. Ba chiar s-a îndurat să ne şi vorbească:

— V-aţi speriat de dulăi, hai?

— Nu prea ne-am speriat, boier Gogule, că de când ne ştim suntem învăţaţi să ne latre câinii. Ne latră, şi uneori ne şi muşcă, şi câini mai mari, aşa, ca dulăii dumneavoastră, şi câini mai mititei… Dar să vă spunem drept, dulăi ca ăştia n-am mai pomenit.

— Sunt grozavi! Şi trebuie să vă mărturisesc că ţin la ei ca la ochii din cap. Am plătit pentru fiecare bani grei. Sunt câini de sămânţă bună, nu corcitură. La ei îmi e nădejdea. Sunt neadormiţi. Ei îmi apără avutul mai abitir decât slugile, că sluga e om, se mai îmbată, mai adoarme, dar câinele aude şi simte duşmanul şi prin somn.

— Apăi să vă trăiască dulăii, boier Gogule.

— Să-mi trăiască, să-mi trăiască, Popozină, de ce nu, că am mare nevoie de ei. Şi mă şi costă parale întreţinerea lor. Că nu mănâncă orice.

Boierul a dat să intre în casă. Un rumân din ceată a cutezat şi l-a întrebat:

— Dar cu noi ce faci, boier Gogule?

— Aşa e! Parcă vă poftisem la curte să discutăm despre învoieli…

— Despre învoieli, boier Gogule…

— Ei! învoieli nu mai fac… Dar, ia spuneţi-mi, oameni buni, cum a-ţi dus-o cu seceta?

— Rău, boier Gogule, rău de tot, că s-a uscat pământul. Ca piatra s-a uscat pământul…

— A secat şi gârla…

— Şi nu s-a făcut firişor de iarbă…

— Şi voi cu ce-aţi trăit, oamenii lui dumnezeu?

— Cu mai nimic, boier Gogule…

— Uitaţi-vă la noi, arătăm ca nişte umbre…

— Şi la copiii noştri… Abia se mai ţin pe picioare, boier Gogule…

— Şi la nevestele noastre, boier Gogule, cad de-a-mpicioarelea de istovite ce sunt…

— Şi n-a venit nimeni la voi în sat, oameni buni? Nu v-a întrebat nimeni ce vă doare, nu v-a întrebat nimeni ce vă lipseşte?

— Nimeni, boier Gogule, să v-ajute dumnezeu, nimeni…

— Nici prefectul n-a venit să stea de vorbă cu voi?

— Nici prefectul, boier Gogule, şi nici măcar zapciul…

— Şi ne-au murit vitele, boier Gogule, că n-avem picuşor de nutreţ să le dăm…

— Şi unora dintre noi au început să le moară copiii de foame, boier Gogule… Şi copiii care au murit, au fost îngropaţi înfăşuraţi în rogojini rupte, că n-au avut rumânii bani să le cumpere scânduri pentru sicrie…

— Aşa îngropăm acum morţii noştri, boier Gogule, înfăşuraţi în rogojini vechi…

— Şi unii am ajuns să mâncăm coajă de copac…

— Şi pământ ars…

— Şi miez de coceni…

Boier Gogu Cristofor asculta vaietele rumânilor, se uita la ei, se uita la noi, copiii, care căutam să ne adăpostim de vânt pe lângă părinţi, se uita la cele câteva femei care tăceau, aşezate pe la mijlocul cetei, cu mâinile negre-galbene duse la gură.

Şi buzele groase ale lui boier Gogu se ţuguiau de mirare; şi ochii lui înecaţi în grăsimea pleoapelor se întristau; şi obrazul lui rotund şi puhav îi căzuse peste fălcile late. Iar ochii rumânilor se luminau, fiindcă-l vedeau pe boier Gogu înduioşat de amara noastră soartă şi se întărea din ce în ce mai mult în ei credinţa că inima lui boier Gogu a fost câştigată şi că lungul nostru drum de-a lungul câmpurilor năpădite de zăpezi n-a fost zadarnic.

— Da, boier Gogule, am ajuns să mâncăm pământ ars şi să murim cu zile…

— Ah, Drăculea, Drăculea! O să-l trag de urechi când o să-l întâlnesc… Cum n-a avut el grijă de judeţ? Cum n-a

avut el grijă de oameni? În ce hal, Doamne, în ce hal v-a lăsat să trăiţi… Dar ce a făcut el e o adevărată ticăloşie… Ce spun ticăloşie? O adevărată crimă…

Ochii lui boier Gogu Cristofor se aprinseseră în balta de osânză albă în care se roteau şi vărsau flăcări de mânie.

Iar pe feţele rumânilor necăjiţi, care nu mai luau în seamă vântul şi frigul şi nici zăpada care le degerase picioarele, răsărise de-a binelea bucuria şi nădejdea.

— Da, oameni buni, am să-i rup urechile lui Drăculea şi dacă ajung ministru, acum, la schimbarea guvernului, nu numai că am să-l dau afară, dar am să-l trimit şi în judecată… Legea îl obligă să aibă grijă de vieţile oamenilor… Asta e datoria lui… Legea îl pedepseşte…

Rumânii dintr-odată au tresărit. Au simţit dintr-o dată cum vântul iute le taie în bucăţi trupurile slabe şi uscate. Dintr-odată au simţit cum îi ustură picioarele îngheţate, degerate. Nu e de-a bună, dacă boierul vorbeşte de lege şi de pedeapsa care i se cuvine şi pe care o s-o primească Drăculea, ginerele boierului olog de la Băneasa, Milarez-Colarez, el însuşi boier. Ei şi-au adus aminte de vechiul cântec al corbului:

Pe culmiţa dealului
Ţipă puiul corbului…

Şi şi-au mai adus aminte şi de vechea zicală: corb la corb nu-şi scoate ochii. Boier pe boier nu se bagă la puşcărie. Puşcăriile n-au cunoscut decât desculţi şi dezbrăcaţi… De ce-şi bate joc boier Gogu de sărăcia lor şi de mintea lor, socotindu-i proşti? Boier Gogu Cristofor glumeşte, cum a mai glumit şi adineauri, dar inima lui e câştigată. Deşi a spus nu, o să facă până la urmă noi contracte de învoială, în socoteala anilor care vor veni… Nu se poate să-i lase să piară de foame…

— Să v-ajute dumnezeu s-ajungeţi ministru, boier Gogule..

— O s-ajung, oameni buni, o s-ajung… O să-mi vie în curând sorocul, poate chiar în iarna asta, s-ajung şi ministru…

Iată că iar s-a înfuriat boier Gogu. Se răsteşte la logofeţii voinici de lângă el, care au lăsat capetele în pământ, şi-i ceartă cu glas aspru aci, în faţa învoitorilor prăpădiţi din Omida:

— Dar voi ce-aţi păzit, mă, logofeţilor? De ce nu mi-aţi scris la Bucureşti că mor oamenii de foame? Ori, dacă nu mi-aţi scris, de ce nu s-a repezit unul din voi până la mine, să-mi spună adevărul curat? Pâinea mi-o mâncaţi, dar slujba… Slujba nu prea v-o faceţi…

— Ca să nu vă supărăm, cuconaşule…

— Să nu mă supăraţi… Să sufere oamenii de pe moşia mea atâta şi eu să nu ştiu… Să le moară vitele de foame şi eu să nu ştiu… Să înceapă şi copii a muri de foame şi eu să nu ştiu… Şi vouă o să vă rup urechile, logofeţilor! Boierul trebuie să ştie tot… Tot ce se întâmplă…

Până acum Gruia Popozină aruncase două trei vorbe mai la început, apoi îi lăsase pe ceilalţi rumâni să-şi spună lui boier Gogu păsurile… A ieşit mai în faţă, şi, cu căciula în mână, l-a întrebat pe moşier:

— Boier Gogule, ne-a omorât şi pe noi şi pe copii gerul şi vântul. V-am ruga să vorbim despre învoieli… Despre nevoile noastre… Vă muncim oricât, cu vitele care mai avem vite, cu mâinile, care n-avem vite, şi la anul, şi în anii care vor veni, numai ajutaţi-ne să scăpăm de foamete, să ajungem cu zile până la primăvară, când vor ieşi verdeţurile, că ne-om hrăni apoi cu verdeţuri fierte… Nu mai avem niciun pumn de mălai pe fundul sacului… Vă rugăm, boier Gogule, nu ne lăsaţi…

— Ah! Fir-ar afurisit de vânt să fie, Gruio! S-a înteţit gerul!… Mi-au îngheţat şi mie picioarele. Aşteptaţi-mă, oameni buni, aici în curte, un picuşor, până îmi schimb haina şi cizmele. Ies îndată şi-om sta de vorbă şi despre învoieli…

— Te-om aştepta, boier Gogule…

Rumânilor le-a venit inima la loc. Săracul boier! Se plimbase puţin prin preajma conacului şi îi şi îngheţaseră cizmele, ba chiar era în primejdie să-i degere degetele de la picioare!…

— O să-şi schimbe repede încălţămintea, o să iasă la noi, o să vorbim…

— Chiar dacă ne-o prinde noaptea pe aici, nu face nimic. Numai să ducem la bun capăt înţelegerea.

— Ne-o trece şi osteneala, şi frigul, şi foamea…

Credeam, în nepriceperea şi nemăsurata mea prostie, că boier Gogu, cum o să ne vadă, o să ne poftească undeva într-o odaie mare, să ne mai încălzim oasele la adăpost de vântul care scutura crengile uscate şi negre ale salcâmilor din curtea boierească şi poate chiar lângă o sobă în care să pâlpâie focul. Ba mersesem cu presupunerile şi mai departe. Nu mărturisisem nimănui, dar gândisem că, odată ajunşi la curte şi dând ochii cu boierul, acesta, înduioşat de jalnica noastră înfăţişare, citind neodihna şi foamea scrise pe chipurile noastre, va porunci slugilor să ne omenească îndată cu câte-o strachină de zeamă caldă şi cu câte un boţ de mămăligă. Zeama de varză se încălzeşte cât ai clipi din ochi şi mămăliga se fierbe şi se mestecă lesne, cât ai bate din palme. O! nechibzuinţă omenească! De ce mi-ai întunecat o clipă mintea şi mi-ai aprins atunci, în preajma curţii boiereşti de la Troian, cu atâta nepăsare, închipuirile?

A trecut mai bine de un ceas şi boier Gogu nu s-a arătat!…

Trupurile înfăşurate în zdrenţe se schimbaseră aproape la toţi în soiuri de gheaţă.

— S-o fi apucat să se bărbierească, boier Gogu…

— Era ras proaspăt… L-am văzut bine. Îl şi ciupise briciul sub buză…

— Ori să facă cine ştie ce socoteală cu domnul Roşculeţ, contabilul…

— Ce socoteli? Socotelile poate să le facă şi după ce plecăm noi. Că Roşculeţ zi şi noapte tot la curte stă şi altă treabă n-are decât să scrie în condici şi să socotească.

Logofeţii se duseseră la cancelarie. Fumau şi ne priveau de departe prin cele două rânduri de geamuri ale ferestrei.

Ne frământam pe loc, sfărâmând zăpada cu picioarele şi acum, când deznădejdea pătrunsese iarăşi în noi, nici măcar nu ni se mai părea că ne încălzim…

— E vremea prânzului… S-o fi aşezat la masă, boierul…

— Nu se poate, că doar n-o fi câine, el să şează la masă şi pe noi să ne lase afară, în iadul ăsta…

— Câine, necâine…

Ne-am apropiat de zidul casei boiereşti şi ne-am rezemat cu spatele de el. Aşa cum stam acum, vântul ne izbea numai dintr-o parte. Nu se mai înfăşura în jurul nostru ca un vrej. Eram, cum s-ar zice, mai la azăvadă.

Ne-am făcut stol şi ne-am lipit trupurile unii de alţii, ne-am îmbulzit cum se îmbulzesc oile pe vreme de zăpuşeală. Numai că noi nu de zăpuşeală, ci de frig ne îmbulzeam.

— Nu sta pe vine, băiete, c-o să-ţi îngheţe aşa de tare picioarele, încât n-ai să te mai poţi ridica de jos.

— Mi-au şi îngheţat, tată.

Cât mersesem de la Omida la Troian şi de la gară la curtea boierească, mai tremurasem, ne mai clănţăniseră dinţii, dar ne mai şi încălzise mersul. Nemişcarea şi vântul care se înteţea cu fiecare clipă, întunecarea care se lăsase peste întinderile albe şi nemărginite, dar mai ales această aşteptare ce începuse să fie fără nicio nădejde, lângă zidul şi la uşa boierului, ne schimba în stane de gheaţă. Carnea noastră îngheţa deopotrivă şi dinafară şi dinăuntru, din acel miez de viaţă care e inima omului.

— Asta trebuie să fie… Boierul s-a apucat să ia o gustare…

— Ce gustare? S-a aşezat de-a binelea la masă, că e tocmai vremea prânzului. N-aţi băgat de seamă? A trecut personalul de ora unu…

— Dacă i s-a întins masa, putem să-l aşteptăm mult şi bine. Să fim mulţumiţi dacă iese să vorbească cu noi peste două-trei ceasuri.

A trecut pe lângă noi, cine ştie cu ce treburi, o slugă de casă, o femeie tânără şi bucălată, cu nasul cârn şi cu ochii mari, albaştri, înfăşurată într-o broboadă groasă de lână şi încălţată cu ghete negre, cu nasturi.

— Nu te supăra, jupânească, că te întrebăm: ce face boier Gogu?

— Ce face conaşul?

— Da, conaşul…

— Mâncă, ce să facă… Mâncă de se sparge…

— Şi când se apucă să mânce, cum spui dumneata – se vede treaba că nu eşti de prin părţile noastre – stă mult la masă?

— Mult di tăt, că mâncă, nu glumeşte.

Femeia a chicotit scurt şi a plecat.

— Când mâncă, nu glumeşte…

— Numai cu noi glumeşte…

— Ne lasă să aşteptăm lângă ziduri…

— Dacă e boier…

— Mănâncă mult…

— Başca vinişorul şi cafeluţa…

— Are burta mare.

— Tăceţi, măi, din gură! Dacă ne-aude pe fereastră? Abia am izbutit şi l-am împăcat. Îi sare ţandăra şi pierdem tot ce-am câştigat.

— Nu ne-aude. Vorba noastră o copleşeşte vuietul vântului. Şi-apoi… n-am câştigat încă nimic, numai o făgăduială.

— O făgăduială e mult…

Vântul prinsese a vui.

Se lovea de case şi de hambare, de pătule şi grajduri, de salcâmii negri ai conacului şi de trupurile noastre şubrede şi vuia vântul!

Haiduceşte vuia!

S-au dus vremurile de haiducie!

Câmpurile erau pe atunci acoperite de păduri bătrâne.

Şi grâul şi orzul, meiul şi secara, numai în luminişuri se semănau.

Dacă boierul îţi punea genunchiul pe grumaz şi te apăsa prea tare, te scuturai odată voiniceşte, luai calea codrului şi cântai:

Pe culmiţa dealului
Ţipă puiul corbului.
— Ce ţi-e, puişor de ţipi?
Au ţi-e foame, au ţi-e sete,
Au ţi-e dor de codru verde?
— Mi-e şi foame, mi-e şi sete,
Mi-e şi dor de codru verde;
Aş bea sânge de boier
Şi-aş zbura până la cer
Să pic de-acolo, să pier…

Şi codrul darnic te hrănea, şi când îl prindeai pe boier la strâmtoare, îi înfigeai jungherul în piept.

— Iartă-mă – gemea el cu ochii bolboşaţi, ieşiţi din cap – o să mă port bine cu rumânii mei…

— Să te ierte dumnezeu, că eu nu pot să te iert, boierule…

Şi sângele boierului îl sorbea pământul…

Şi trupul lui îl hărtăneau jivinele codrului…

Şi ochii lui îi ciugulea cu cioc negru, corbul negru… Îi luai pungile de la brâu şi galbenii îi împărţeai săracilor prin satele de bordeie:

— Lua-ţi, fraţilor că voi i-aţi muncit…

Iar capul boierului, fără ochi, îl înţepai în ţepuşa prepeleacului, la margine de drum, să putrezească în soare şi-n ploaie.

L-ai jupuit pe sărac
Şi-acum stai în prepeleac
Să te bată soarele,

Ploile, ninsorile,
Şi să-ţi cânte ciorile…

E mult de-atunci.

Ehei! E tare mult de-atunci…

Sunt patruzeci de ani de când domneşte în ţară vodă Carol şi legea lui cea mare, pe care a jurat în faţa marilor şi graşilor boieri.

Vreme de suspin şi de plâns…

Vreme de supunere şi de tăcere…

Vreme de îngenunchere şi moarte…

O să mai cântăm într-o zi cântecul corbului?

O să mai cântăm într-o zi cântecul prepeleacului?

Vântul iernii izbeşte în trupurile noastre şubrede, făcute ghem pe lângă zidul casei boierului, la uşa casei boierului…

Vuieşte vântul…

Noi stăm şi aşteptăm şi tremurăm şi simţim cum ne cuprinde ca o apă îngheţul înspăimântător al morţii.

Şi în casa caldă, cu picioarele în papuci calzi, boier Gogu, mâncă nu glumeşte – cum spunea ardeleanca lui – şi râde de noi, de aşteptarea noastră, de răbdarea noastră, de zdrenţele noastre, de foamea noastră…

E vreme de supunere şi de tăcere.

Dar vântul creşte.

Vuieşte.

Haiduceşte vuieşte.

Haiduceşte fluieră…

Şi eu îmi aduc aminte.

Îmi aduc aminte, din spusele lui moşu-meu Burdulea, şi ale unchiului meu Alisandru Nasta, şi ale mătuşii Uţupăr, şi ale altora pe genunchii cărora am sorbit poveşti şi povestiri despre ce a fost odinioară pe lume.

Şi mă uit, prin pânza anilor înainte, la zilele care vor veni cândva.

Şi nu ştiu de ce, dar parcă văd soarele, strălucind.

După ploaie se arată totdeauna soarele…

Şi în mine înviază cei care au suferit şi au murit demult.

Şi-i simt fremătând în mine.

Şi-mi cer să mă ridic şi să făptui.

Îmi cer să mă ridic de lângă zid, să-mi salt fruntea, să prind glas şi să izbesc cu pumnii în această uşă care rămâne închisă înaintea noastră, în aceste ziduri prin care nu răzbate glasul nostru…

Dar eu sunt numai un pui de om…

Numai un pui de om…

Şi noi rămânem toţi ghemuiţi pe lângă zid, sleiţi de puteri.

Şi vântul vuieşte haiduceşte.

Şi ne izbeşte cu barda lui tăioasă…

Stăm ghemuiţi şi dârdâim…

Şi simţim cum ne cuprinde şi ne înăbuşe apa rece a morţii.

Stăm ghemuiţi şi neputincioşi, biete zdrenţe omeneşti, galbene-pământii, scheletice, cu buzele albe şi plesnite de ger, cu mâinile cioturi fără vlagă.

Şi vântul şuieră…

Trăiesc? Sau am îngheţat şi am căzut într-un somn asemănător cu moartea şi, înainte de a mi se stinge pentru totdeauna gândurile, mai visez odată, ultima dată?

Murmur cu buzele plesnite şi uscate:

— Tată, am îngheţat de tot.

Tata îmi ia mâinile într-ale lui, să mi le încălzească…

Dar eu nu simt mâinile tatei.

Aud lângă mine:

— După ce mănâncă şi-şi soarbe cafeluţa, boier Gogu o să-i tragă şi un pui de somn…

— Dacă doarme şi după masă, noaptea ce mai face?

— Doarme şi noaptea. Doarme până se satură de somn, că de-aia e boier, să se îndestuleze cu de toate…

— Se satură de mâncare…

— Se satură de somn…

— Se satură de căldurică…

— Ce-i lipseşte?
— Inima…
— Nu poate fi vorba de inimă la boier…
— Numai de mâini.
— Adună cu ele şi risipeşte.
— Adună de la noi…
— Şi risipeşte pentru poftele lui…
— Câte pofte poate să aibă un om?
— Multe. Atât de multe că nici nu se pot număra.
— Şi omul le poate împlini pe toate?
— Boierul poate. Noi, pe ale noastre, câte le avem, le mai punem în cui…

O femeie înaltă şi slabă, Ivanca lui Mănoiu, sta rezemată de perete, mai departe. Nu rostise nici pe drum, nici de când sosisem la curtea boierească, un singur cuvânt. Numai din ochi clipise. Tăcută, s-a clătinat o clipă, apoi s-a prăbuşit ca un copac pe care-l retezi din rădăcină. A rămas lungită lângă zid.

Ne-am ridicat, ne-am apropiat şi ne-am aplecat asupra ei. Căzuse pe o parte. În cădere i se ridicase fusta.

I se vedeau până mai sus de genunchi picioarele galbene şi subţiri. I le-a acoperit cineva.

— O fi leşinat.
— Poate să fi şi murit. E rece.
— Toţi suntem reci ca sloiul.
— Am îngheţat proptind zidul casei boierului.

Au ridicat-o rumânii pe braţe şi-au dus-o spre cancelaria unde se aflau logofeţii.

Văzându-ne, logofeţii au deschis uşa şi au ieşit în prag.

— Ce s-a întâmplat?
— A leşinat Ivanca lui Mănoiu.
— Ori poate o fi şi murit, domnilor logofeţi…
— Sta rezemată lângă noi, de zid. Poate că i-o fi venit rău. S-a împleticit şi a căzut.
— Se mai întâmplă uneori şi de-astea. Ce să-i faci? Aşa e viaţa, a rostit un logofăt cu nepăsare…

— Îngăduiţi-ne, domnilor logofeţi, s-o ducem la dumneavoastră înăuntru, la căldură, poate şi-o veni în fire…

— La căldură nu-şi vine în fire… O să-i fie mai rău. Frecaţi-o cu zăpadă pe obraz…

— Păi de dimineaţă şi până acum tot cu zăpadă a biciuit-o vântul… Şi nu numai pe obraz…

— Hai – hai, nu mai faceţi fasoane, că vă stă urât…

— Ce fasoane, domnule logofăt?

— Aşa, fasoane… ca să câştigaţi mila boierului.

— Câine!

— Gura, că rămâi fără măsele, ai lui Ududui… Gura!

— Taci, Ioane, nu-i mai întărâta, că şi fără asta sunt destul de porniţi logofeţii împotriva noastră.

— De ce să fie porniţi? Că doar n-am venit la ei. La boier Gogu am venit. Şi lor, slugilor, n-o să le cerem nimic.

— Apăi tocmai de-aia sunt întărâtaţi împotriva noastră. Sluga boierească vrea să i te căciuleşti întâi ei şi pe urmă boierului.

— Noi nu suntem slugi, Gruia Popozină. Nu da cu clonţul în noi, că acuş ţi-l tăiem niţeluş! Noi suntem logofeţi! În lipsa stăpânului de acasă, noi suntem stăpâni. O ştii prea bine, Gruia Popozină. O ştiţi cu toţii prea bine.

— Adevăr a spus cine-a spus că până la dumnezeu te mănâncă sfinţii.

— Sfinţii mamelor voastre de câini…

Logofeţii au pus mâinile pe arme.

— Taci, Ududui, taci! Trebuie…

— Trebuie, nene Gruia, trebuie… Până când să tăcem?

— Trebuie, Ududui. Într-adevăr, trebuie… Ne aşteaptă copiii şi femeile acasă.

Pe leşinată o ţineau rumânii pe braţe. Mâinile moi ale femeii îi atârnau lungi şi galbene pe lângă trup.

— Ridicaţi-i mâinile şi aşezaţi-i-le pe piept. A murit…

— Poate e numai leşinată…

— I-au căzut pleoapele peste ochi.

— Poate că avea ochii închişi înainte de a se prăbuşi. Când eşti obosit tare, închizi ochii şi ţi se pare că oboseala începe să te mai ierte. Poate că totuşi n-a murit.

Logofeţii ne pândeau, gata să sară pe noi.

Vederea chipului galben şi uscat al femeii moarte o fi trezit stropul de omenie ce se află ascuns şi în sufletul celui mai ticălos. A rostit unul din logofeţi, un mocârţan cu mustaţă mare şi păr lung, pe care ştiam că-l cheamă Iacov Asandei, cu glas molâu:

— Duceţi-o, mă, la slugi! Ce dracu o mai ţineţi aici pe braţe? N-o putem întinde pe jos, în cancelarie!

Au purtat-o rumânii pe Ivanca lui Mănoiu la casa slugilor, care se afla tocmai în partea cealaltă a curţii boiereşti, şi au dus-o într-o odaie. Noi am rămas afară. Au intrat după femeia lui Mănoiu trei muieri din ceata noastră. Una mai bătrână a ieşit curând, încercând să-şi şteargă cu dosul palmei ochii în care lacrimile nu puteau să izvorască.

— S-a potolit… N-o să-i mai fie foame. Nici frig…

— A murit fără lumânare.

— O să-i lumineze dumnezeu drumul spre cer, cu marile lui lumini…

— Mai bine i-l lumina aici pe pământ…

— Mai bine ne lumina dumnezeu viaţa tuturor, aici, pe pământ. Să-şi păstreze cerul pentru sfinţii lui…

Ne-am scos căciulile rupte de pe cap şi am îngenunchiat în zăpadă, începând să ne închinăm:

— Iartă-i, doamne, păcatele ei…

— Iartă-ne, doamne, păcatele noastre…

— Odihneşte-i, doamne, sufletul…

— Odihneşte-i, doamne, ţărâna…

Rumânii şi femeile îngenunchiate, şi noi, care ne aflam printre ei, ne-am plecat frunţile galbene şi reci şi am atins cu ele pământul îngheţat.

Pe urmă oamenii s-au ridicat dintr-odată dârzi, de parcă atingerea pământului cu fruntea i-ar fi umplut pe toţi de puterea de care erau lipsiţi şi, ca şi cum le-ar fi poruncit

cineva, s-au strâns unii într-alţii de păreau un singur trup, un singur suflet. Şi-o singură pereche de ochi şi s-au îndreptat cu paşi neşovăitori spre casa boierului.

Parcă nu-i mai era nimănui nici frig, nici foame, nici teamă. Sângele puţin şi subţire a început să clocotească fierbinte în trupurile oamenilor şubreziţi de boli şi de foame. Poate că ura îndelung înăbuşită în rumâni le înzecea puterile, alungând vremelnica slăbiciune şi şovăială.

Dacă oamenii slabi, galbeni şi zdrenţăroşi, ar fi vrut să strige, glasurile lor s-ar fi auzit poate până la marginile pământului şi până la cer. N-a strigat niciunul. Tăcuţi, posomorâţi, încruntaţi, oamenii şi-au luat moarta, şi cu ea pe braţe, cu paşi mari, dar fără grabă, au străbătut curtea boierească şi au urcat treptele de piatră ale casei boierului. Cei din frunte au bătut cu pumni de fier în uşa grea, de stejar, ferecată cu plăci de oţel.

— Deschide, boier Gogule!

— Vino şi ne întreabă cu ce necazuri am venit la curte!

— A murit o femeie sub fereastra dumneavoastră.

— Deschide! Nu te face că n-auzi!

Nu ridica niciun rumân ciomagul, furca sau toporul.

Numai glasul îl ridicaseră.

Numai glasul.

Şi pumnii care păreau viguroşi şi cu care cei din faţă băteau puternic în uşa care suna înfundată, dar care nu se zguduia din ţâţânile ei.

Nu s-a mai văzut picior de slugă prin curte.

Landra dulăilor voinici şi fioroşi, de care şi uitasem, văzându-ne singuri şi gălăgioşi, şi ridicaţi împotriva stăpânului lor, ori mai curând asmuţiţi de slugile boiereşti trimise într-adins pentru asta, se repeziseră la noi din câteva salturi, ne înconjuraseră din trei părţi şi ne atacau cu furie. Ochii le sticleau ca ai lupilor şi din gurile mari şi roşii le curgeau bale albe. Oamenii au rămas tăcuţi, neînfricoşaţi, însă cei cu ciomege mai lungi, cei cu furci şi cu topoare s-au tras la marginea cetei, să facă pază.

La vederea beldiilor ridicate, a furcilor şi a topoarelor gata să izbească, landra turbată şi-a înteţit atacul. Dulăii se repezeau, se izbeau de vârfurile ciomegelor şi se trăgeau îndărăt, ca apoi să se arunce iarăşi asupra noastră, sărind şi lătrând şi încercând să ne apuce cu dinţii de grumaz.

Petrea Zgămâie, câre-i pândea neclintit, când a văzut că-i vine la îndemână, a repezit furca de fier în pântecul unui dulău vânăt, tărcat. În aceeaşi clipă, Treaşcă cel mare a izbit cu toporul în fruntea altuia şi i-a despicat în două capul.

Uluiţi şi speriaţi, ceilalţi dulăii uriaşi s-au depărtat de noi de-a-ndărătelea, mânjind zăpada cu balele lor, lătrând şi chelălăind de parcă toţi ar fi fost bătuţi. Apoi au fugit şi s-au pitit pe sub pătulele pline până sus cu ştiuleţi mari şi galbeni de porumb şi pe lângă hambarele cu grâu. Continuau să ne latre de acolo şi să chelălăie. Dar de apropiat nu se mai apropiau de noi.

Dulăul cu capul despicat murise. Stropea zăpada albă cu sângele lui cald, din care, în aerul rece, se ridicau aburi. Celălalt, străpuns cu furca, scâncea încet, ca un copil bătut cu nuiaua, şi încerca să se tăvălească prin zăpada pe care o păta cu sânge.

Loviturile fuseseră date în dulăii boiereşti cu setea cu care rumânii ar fi izbit în însăşi făptura grasă şi burduhănoasă a lui boier Gogu.

La toţi ni se aprinseseră ochii.

— Deschide, boierule, n-auzi? Deschide!

— Ieşi să stăm de vorbă, burticosule! Ieşi să stăm niţeluş de vorbă!

Pumnii de fier cădeau grei peste uşă, dar uşa groasă nu se clintea din loc. Suna numai scurt şi înfundat, ca un butoi plin.

— Deschide, boierule, nu face pe surdul!

— Deschide, n-auzi?

— Deschide, boierule!…

Glasurile rumânilor se ridicau din ce în ce mai puternice şi mai pline de mânie.

Din ce în ce cădeau mai grei pumnii pe uşă.

Nu se ridicase încă niciun ciomag.

Nu se ridicase încă nicio furcă.

Niciun topor nu se ridicase.

La toate ferestrele casei boiereşti fuseseră trase demult, şi închise pe dinăuntru, obloanele grele, din scândură groasă de stejar.

— Deschide, boierule!

— A murit o femeie…

— Deschide, boierule!

— Deschide!

— Deschide!

— Deschide, câine!

— Deschide, dulău turbat!

— Deschide, cioclovină!

— Deschide, trântore!

— Ne-ai mâncat viaţa, tâlharule!

— Deschide, puturosule!

— Deschide!

— Deschide!

În vremea aceasta, cerul îşi desfăcuse băierele şi arunca peste lume fulgi mari şi proaspeţi de zăpadă, pe care vântul furios îi răsucea în mii şi mii de vârtejuri între pământul alb şi cerul vânăt, pornit spre întunecare.

Abia mai vedeam, ca printre flăcările aci despicate, aci răsucite ale unui uriaş foc alb, ulucile înalte care despărţeau curtea boierească de câmpul care se întindea la nesfârşit spre zări.

Atunci am auzit împuşcături.

— Deschide, câine!

Pumnii s-au oprit.

S-au oprit şi strigătele.

— Trag slugile boiereşti în noi…

În vijelia care bântuia, stârnită parcă de toate furiile iadului, nu ne puteam da seama dincotro veneau focurile de armă.

Rumânii au coborât scările şi s-au tras mai la adăpost lângă zid.

Ne-au luat părinţii de mână şi ne-au dus mai la fereală. Dacă veneau cumva de sus, din casă, gloanţele nu ne puteau ajunge.

— Să ne luăm moarta.

Pe moartă, care fusese culcată pe zăpadă, au luat-o câţiva oameni pe braţe.

— Ţineţi copiii de mână, să nu se sperie!

— Nu ne speriem, tăicuţă!

— Nu vă speriaţi, dar de tremurat tremuraţi…

— Dârdâim de frig.

N-avea nimeni timp să ia seama că minţim.

— Să ne tragem încet şi mai risipiţi spre ieşire.

Împuşcăturile continuau să se audă repezi, când dintr-o parte, când din alta a curţii. Acum ştiam că trag slugile ascunse, ca şi dulăii, pe după acareturi.

Atacul acesta fusese pus la cale, în timp ce rumânii băteau cu pumnii în uşa casei boiereşti şi-l rugau pe boier Gogu Cristofor să deschidă şi să coboare pentru a le asculta necazurile şi a le împlini, măcar în parte, cererile nefericite. Nu cădea niciun om.

— Trag cu cartuşe oarbe, să ne sperie, nene Gruia.

— Nu se ştie, Zgămâie…

— Poate nu ne nimeresc. Le-or fi tremurând mâinile slugilor…

— Când eşti slugă boierească şi stai la adăpost şi tragi în oameni fără apărare, nu-ţi tremură mâna.

— Au!…

Ne-am oprit ca şi cum fiecare dintre noi ar fi fost lovit de glonţ.

Rămăsese ceva mai în urmă nenea Spiridon Bădoi. Când ne-am întors capetele, l-am văzut căzut cu faţa în jos, cu

mâinile întinse în lături pe zăpadă, ca două aripi negre, lungi şi subţiri. A zvâcnit odată din picioare; pe urmă…

Dar nu numai pe Spiridon Bădoi l-am văzut.

În uşa, în sfârşit deschisă, apăruse boier Gogu Cristofor.

Purta pe cap un fes roşu, turcesc, cu moţul negru atârnând pe-o ureche, şi era îmbrăcat într-un halat lung până la călcâie. Peste halat se încinsese cu un şnur, ai cărui ciucuri se prelungeau pe şoldul stâng. În mână ţinea un pistol cu ţeava în jos. Faţa îi era bucălată, umflată şi roşie, şi gura cu buze groase, rânjită sub mustaţă.

În capul de jos al scării, râdeau logofeţii cu care umblase dimineaţa după iepuri.

Amândoi logofeţi ţineau armele întinse spre noi.

— Daţi-mi câteva ciomege!

I-au întins rumânii ciomegele lui Gruia Popozină. Omul le-a încrucişat şi a făcut din ele un fel de targă. L-a aşezat pe Spiridon Bădoi cu faţa în sus pe această targă, i-a închis ochii, i-a potrivit şi i-a îndesat căciula pe cap şi i-a aşezat mâinile în cruce pe piept.

— Vă rog, fraţilor rumâni, faceţi şi pentru Ivanca una la fel… Şi acum, veniţi încoa trei inşi.

Rumânii au pornit cu morţii întinşi pe tărgile improvizate spre poarta conacului.

Boierul ne-a strigat:

— Mi-aţi omorât dulăii, hoţomanilor! O să mi-i plătiţi cu pielea. Cu pielea voastră o să mi-i plătiţi dulăii, păcătoşilor!

Am mai auzit câteva împuşcături răzleţe. Nu s-a ferit nimeni. N-am fugit şi nici măcar nu ne-am întors capetele să vedem ce se mai întâmpla în urma noastră.

Oamenii ştiau că acum, după ce boierul şi-a potolit mânia, după ce zăpada a fost stropită nu numai cu sângele dulăilor lui ci şi cu sângele unui rumân, slugile îşi descarcă armele în vânt, ca să ne înspăimânte şi să ne grăbească plecarea de la curte.

Dacă au văzut că nu ne speriem, că nu o luăm la goană şi că nici nu ne gândim la împotrivire ori la răzbunare, au

renunţat la trista şi zadarnica lor îndeletnicire.

Rumânii nu se speriau, pentru că în ceasul acela le era poate tot una dacă trăiau ori dacă mureau.

Merseseră cinstiţi şi cu oarecare încrederea la curtea boierului, pe moşia căruia munceau până se speteau, să-i propună noi contracte de învoială, şi mai în folosul lui decât cele vechi, şi, în schimb, să capete câteva baniţe de porumb, pentru a putea să ajungă primăvara.

Boierul nemernic, întâlnit din întâmplare în gară, jucându-se în chip ticălos cu oamenii, ca pisica cu şoarecele, le dăduse nădejdi. Apoi se încuiase în casă şi ne lăsase să aşteptăm în ger şi în viscol. După ce femeia lui Mănoiu căzuse moartă de slăbiciune şi foame, boier Gogu îşi făcuse râs de rumâni, punând slugile să asmuţă dulăii asupră-le şi să tragă cu armele.

Revolta, aprinsă o clipă în inimi, se stinsese.

Rămăseseră aprinse numai ura şi mânia, şi pe deasupra lor se aşternuse un strat gros şi amar de scârbă şi deznădejde.

Dacă rumânii s-ar fi aruncat asupra boierului şi asupra logofeţilor, poate ar fi izbutit să-i doboare, dar câţi dintre ei ar fi căzut de focul armelor, fără niciun folos? Fapta, oricât de cutezătoare ar fi fost, n-ar fi dus nici măcar la potolirea foamei… Poate că în ceasul acela de grea încercare, rumânii îşi aduseseră aminte de vorbele învăţătoarei, care-i povăţuise să-şi cântărească bine gândurile şi faptele.

Gruia Popozină, Tiţă Uie, Dumitrache Piele şi Ion Ududui purtau targa pe care se clătina, la fiecare călcătură, trupul tânăr şi găurit de gloanţe al lui nenea Spiridon Bădoi.

Tata şi cu alţi trei o purtau pe altă targă pe Ivanca Mănoiu.

— Cum de ţi-a dat în gând să faci tărgile astea? Fără ele ne-ar fi fost greu să ducem morţii pe braţe sau la spinare…

— Am învăţat la armată. Eram odată la nişte manevre pe Olt. Un soldat a răspuns cam cu îndrăzneală unui maior care îl înjura de mamă. Maiorul s-a înfuriat, ca adineauri

Gogu Cristofor, şi a bătut soldatul până l-a omorât. Ne aflam pe câmp. Soldaţii vechi, care văzuseră mai multe, au făcut targă din puştile lor. Am ţinut minte…

— Şi maiorului ce i s-a întâmplat, nene Gruio?

— Nu i s-a întâmplat nimic. Parcă lui Gogu Cristofor o să i se întâmple ceva? În ţara asta, legile, cum ştim din totdeauna, cum am învăţat din totdeauna pe pielea noastră, au două feţe: una cumplită pentru săraci, alta blajină, zâmbitoare şi iertătoare pentru bogaţi. Bogatul, chiar dacă făptuieşte omor de om, nu cunoaşte puşcăria. Săracul însă intră la zdup chiar dacă din greşeală calcă gâscanul primarului pe coadă… La manevre mor totdeauna soldaţi. L-au trecut şi pe cel cu pricina printre soldaţii pieriţi la manevre. Cine se gândeşte la viaţa unui soldat? Cine se gândeşte acum la viaţa milioanelor de săraci ai satelor, care se sting de foame?…

— Ar trebui totuşi să se gândească măcar unul…

— Ar trebui… Dar poate acela nu s-a născut, încă… Ori poate că n-am ajuns noi să-l cunoaştem…

Viscolul alb ne învăluia şi ne orbea.

Şi câmpurile nesfârşite, frământate de viscol ca şi văzduhul vânăt, vuiau, vuiau…

Şi noi mergeam înainte spre sat, mai tăcând, mai vorbind, dar mereu dibuind linia ferată cu picioarele, ca să nu călcăm în şanţurile adânci şi să ne afundăm în zăpadă.

Curând am ajuns la gara Troian, pe peronul căreia îl întâlnisem cu câteva ore mai înainte pe boier Gogu Cristofor – nu l-am mai fi întâlnit!

Speriat de împuşcăturile dese pe care le auzise răsunând spre curtea boierească şi crezând, cu mintea lui năvleagă, că rumâni l-au atacat pe boier şi pe logofeţi, pentru a sparge şi a jefui hambarele şi pătulele pline, şeful gării – Stroe Dichirliu, băiatul unui prăpădit de negustoraş de piei de cloşcă de pe la Ruşii de Vede – şi mai socotind că la întoarcere oamenii vor ataca şi gara, chemase pe peron pe

cei doi soldaţi care păzeau magaziile cu cereale şi-i ţinea lângă el.

Când ne-a văzut că ne apropiem liniştiţi, că purtăm cu noi doi morţi, Stroe Dichirliu, grijuliu, a sărit cu gura mieroasă pe noi:

— S-a întâmplat ceva la curte, nene Gruio?

— A murit o femeie de foame şi de frig, pe când aşteptam să iasă boierul din casă şi să vorbească cu noi.

— De foame? Nu se poate! Nu se poate, nene Gruio! În ţara românească, o ştie lumea întreagă, n-a murit nimeni, niciodată, de foame. Nu se poate, nene Gruio, nu se poate! O fi fost bolnavă mai demult! Cine ştie ce boală ascunsă o fi avut!…

— O fi fost şi bolnavă… Că niciunul nu mai suntem sănătoşi la trup…

— Şi pe flăcăiandrul ăsta cine l-a-mpuşcat?

— Boierul.

— Boierul? Cuconaşul Gogu, zici?

— Dar cine altul?

— Nu se poate, nene Gruio, nu se poate!… Cuconaşul e un om aşa de cumsecade… Bun şi glumeţ şi darnic… Mi-a spus-o şi cucoana Caterina, nevastă-mea… Nu se poate, nene Gruio, nu se poate!… Zău că nu se poate!

— Nu ştiu cum o fi boierul cu cucoana dumitale, dar uite că s-a putut să împuşte un om fără vină.

— Şi pentru ce a făcut asta, cuconu Gogu?

— Du-te şi-l întreabă, domnule şef… dacă ai poftă să ştii… Ori trimite-ţi cucoana… C-o poftea azi dimineaţă boierul la el, mai pe înserat…

Stroe Dichirliu, care la început, când ne apropiasem de gară, avea teamă pe faţă şi se gudura ca un căţeluş pe lângă rumâni şi din „nene” nu-l mai scotea pe Gruia Popozină, văzând oamenii potoliţi, după ce fuseseră alungaţi de la curtea boierească cu focuri de arme, ba încă purtând pe tărgi doi morţi, nu numai că-şi venise în fire, dar căpătase şi curaj. S-a întors la soldaţi şi le-a poruncit:

— Soldaţi, arestaţi-i! Arestaţi-i pe toţi! Fără alegere! E caz de răzvrătire. Împotriva legii, împotriva stăpânirii. L-or fi omorât chiar pe cuconul Gogu.

— Noi suntem trimişi aici să păzim magaziile, şefule de hardughie de câmp, nu să arestăm oamenii care trec liniştiţi spre satul lor. Treburi de astea fac numai jandarmii. Noi nu suntem jandarmi.

— Şi apoi, dumneata nu ne poţi ordona nouă. Nu eşti gradat. Eşti un simplu civil.

— Am să vă raportez…

— Raportează!

Soldaţii s-au depărtat de şeful gării, au trecut rândurile de linii şi s-au pierdut în viscol, spre magazii, la gheretele lor de scânduri.

Erau doi soldaţi tineri, cu obrazul galben şi scofâlcit. Prin bocancii lor sparţi li se vedeau, goale, vârfurile degetelor groase… Mantalele verzui, în care tremurau, erau rupte şi mototolite, căci dormeau înfăşuraţi în ele de cine ştie când. Capelele, purtate de atâtea rânduri de soldaţi care au trecut pe la acelaş regiment, le erau găurite în fund.

Am pornit cu morţii înainte, mai departe, pe calea ferată pe unde venisem, spre satul în care ne aşteptau ai noştri cum aşteaptă mortul colacul…

Viscolul alb, dezlănţuit în toată puterea lui sălbatică, ne înfăşura, strângându-ne în chingi, şi ne biciuia din toate părţile, de parcă n-ar fi avut pe câmpul nesfârşit de cine să se mai împiedice.

Se mai putea împiedica de stâlpi de telegraf şi de sârmele care jeleau.

Peste noi şi peste albele nesfârşiri cădea, nu numai zăpada răscolită şi chinuită de viscol, ci şi, întunecată, înserarea acelei zile de iarnă.

— Numai de nu ne-ar mai ataca şi lupii…

— Lupii? După câte ni s-au întâmplat la curtea boierească, asta ar fi floare la ureche. Că lupii au numai colţi, iar colţii lor nu sunt mai ascuţiţi decât colţii dulăilor cu

care avurăm de furcă şi din care doborârăm numai doi. Primejdia nu e la lupi, ci la oameni. Boierul ne-a atacat înarmat cu pistoale şi slugile lui cu puşti, iar jandarmii care ne vor aştepta, dacă nu cumva ne şi aşteaptă la marginea satului, nu sunt nici ei cu mâinile goale… Ehei, ce bine ar fi dacă pe lumea asta n-am avea a ne teme decât de fiarele codrilor şi ale câmpurilor.

Obrazul lui Gruia Popozină era ca de piatră. Nicio cută nu se clintea pe el.

Pe feţele descoperite ale morţilor zăpada, pe care cu duşmănie o arunca viscolul, nu se mai topea.

Un bărbat ori o femeie, din cei care mergeau pe lângă targă, o îndepărta din când în când cu mâna. Viscolul se grăbea însă şi acoperea iarăşi feţele morţilor cu zăpadă, de parcă ar fi vrut să nu le mai vadă nici el şi să nu le mai vedem nici noi, cât sunt de uscate, de trase şi de galbene.

După chiu şi vai, mai poticnindu-ne, mai împiedicându-ne, mai cazând de-a binelea şi ridicându-ne, am trecut, în sfârşit, de cantonul singuratic, în care nu se aprinsese încă nicio lumină şi am ajuns destul de aproape de tăietura în care urma să pătrundem pentru a străbate, prin iadul alb al viscolului, până în sat. Atunci, o voce stinsă de femeie din cârdul nostru a strigat:

— Lupii!

— Unde sunt, Mărico?

— Îndărătul nostru.

Am întors capetele. La treizeci-patruzeci de paşi în urmă se ţineau după noi trei lupi mari, gălbui.

Ne-am uitat o clipă la ei şi ne-am continuat drumul, ca şi cum nu i-am fi văzut.

Pentru a fi feriţi totuşi de orice primejdie, au trecut în coada cetei noastre bărbaţii care purtau furci şi topoare.

Din când în când mai întorceam capul. Lupii se opreau, adulmecau văzduhul cu nările, pe urmă iarăşi îşi potriveau paşii după ai noştri, deşi vedeau bine că în seara aceea aveau să rămână tot hămesiţi.

Când s-a lăsat întunericul adânc peste întinderi, ochii lupilor s-au aprins ca nişte stele.

— Da, da, fraţilor rumâni. Nu de lupii ăştia trebuie să ne temem, ci de dulăii stăpânirii, care ne aşteaptă la capătul satului.

— De jandarmi?

— Da, de jandarmi!…

— S-a grăbit, fără îndoială, să le dea de veste, prin telegraf, Stroe Dichirliu. Nu putea, el să scape un prilej ca ăsta pentru a mai linge odată tălpile boierului…

— O să vedem…

— Ce-o fi, să fie… Altceva, ce putem face?

— Tot ce s-a întâmplat a fost din pricina dulăilor.

— Nu tocmai din pricina dulăilor obişnuiţi, fraţilor, ci din pricina dulăilor care umblă în două picioare în straie îmblănite…

Încordarea prin care trecusem se micşorase în oameni cu încetul, până pierise. Pe rumâni îi cuprinsese iarăşi istoveala. Iarăşi mergeam greu. Abia-abia ne mai mişcăm picioarele pe care nu le mai simţeam, de parcă nici n-ar mai fi fost ale noastre.

— Cum de mai avem putere să le răbdăm pe toate „fraţilor?

— Omul poartă în el puteri nebănuite, care ies la iveală când îl ajunge nenorocirea.

Viscolul, răscolind câmpurile şi spulberând văzduhul, acoperise linia ferată cu nămeţi uriaşi de zăpadă proaspătă.

Tot mai greu dibuiam drumul cu picioarele.

Şi întunericul acoperea câmpurile albe şi nesfârşite, acoperea ceata noastră vie, acoperea şi morţii pe care rumânii îi purtau pe târgi şi pe ale căror chipuri nu se mai topea zăpada căzută.

Când să intrăm în tăietură, ne-au ieşit înainte, ca nişte matahale negre, ca nişte uricioase şi mişelnice făpturi ale întunericului, câţiva jandarmi călări.

— Veniţi de la Troian, nu?

— De la Troian venim…

— N-o mai apucaţi prin tăietură, c-a astupat-o viscolul cu zăpadă. Nici trenul n-o mai poate străbate. Lua-ţi-o peste câmp.

Altceva nu ne-au mai spus. Nu ne-au întrebat ei pe noi nimic. Nici noi nu le-am pus lor vreo întrebare.

Am luat-o peste câmp, înconjuraţi de jandarmi, şi în curând am început să coborâm coasta lină şi dulceagă a dealului. Uneori nămeţii ne veneau până la piept. Mă ţinea de mână nenea Dumitrache Piele, vecinul nostru.

Ne-am uitat pentru ultima dată îndărăt.

N-am mai văzut ochii lupilor sclipind ca stelele.

Am ascultat însă vuietul sălbatic al vântului, care parcă ştia că peste puţin o să ajungem în sat, la adăpost, şi-o să-i scăpăm din gheare, şi se repezea tot mai năprasnic asupra noastră, să ne doboare…

Şi-am ascultat tropotul moale al cailor, care se împiedicau în zăpadă, şi zăngănitul săbiilor pe care jandarmii le purtau la brâu, şi târşâirea paşilor noştri obosiţi şi împleticiţi prin puful moale şi ud şi neprihănit, pe care-l dăruiseră pământului slăvile pogorâte jos de tot ale cerului vânăt şi mânios.

Am intrat în sat în plină noapte. Ici-colo, licărea un ochi de fereastră.

Dar satul, cu toate aceste lumini mărunte, părea mort şi pustiu sub domnia crâncenă a viscolului.

Pe morţi i-au întins rumânii pe duşumeaua murdară a săliţei primăriei.

Iar pe noi ne-au înghesuit jandarmii în odaia cea mare, unde lucrează notarul şi unde, dedesubtul pendulei care măsoară timpul, se află prins în perete telefonul.

— Daţi ciomegele încoace. Şi furcile. Şi topoarele. Şi cuţitele, dacă aveţi cuţite.

— N-avem cuţite.

Au dat oamenii ciomegele lor jandarmilor, două toporaşe, două furci…

— Arme de foc aveţi asupra voastră?

— N-avem.

I-au bârcâit jandarmii prin sân şi pe la brâu pe rumâni, le-au bârcâit şi pe femei.

— Într-adevăr, n-aveţi arme de foc. Aţi avut grijă, ucigaşilor, să le aruncaţi, la întoarcere, în zăpadă.

Ne-am ciucit pe scânduri şi ne-am îndesat unul într-altul, ca să avem toţi loc.

Pendula bătea.

Lumina cu lumină puţină şi galbenă lampa atârnată, ca la cârciumă, de tavan.

Soba era caldă şi ne ajuta să ne dezmorţim.

Vătăşelul Dărăială ne-a adus un ulcior cu apă.

— Poate c-o să-i fie sete la noapte vreunuia dintre voi…

Nu ne era nici foame, nici sete. Sfărâmaţi de oboseală cum eram, voiam să adormim, să dormim şi să ne trezim cât mai târziu cu putinţă.

— Păziţi-i jandarmi, să nu fugă vreunul. Îi cercetează mâine domnul plutonier major Nichifor Budu.

— Am înţeles, să trăiţi, domnule şef…

Juvete, şeful postului de jandarmi de la noi din Omida, a răspuns la salutul sergentului ducând un deget la chipiul său albastru cu două moţuri. Apoi a plecat.

Jandarmii boboci s-au aşezat pe nişte scaune strâmbe, cu picioarele descleiate, care scârţâiau la fiecare mişcare, în dreptul uşii şi s-au sprijinit în puşti să ne păzească.

Unul s-a sculat, s-a urcat pe masă şi a mărit flăcări lămpii. Dar lumina ei a rămas tot puţină, tot galben-mohorâtă.

Soba de tinichea era caldă.

Pendula îşi continua tic-tacul ei.

Afară, viscolul vuia, chinuind copacii negri.

Nu-mi aduc aminte când am adormit…

Dar cred c-am adormit destul de curând, cu vuietul viscolului în urechi…

• 3 •

Să nu dea Dumnezeu cel sfânt
Să vrem noi sânge, nu pământ!
G. COŞBUC

Nu se luminase încă de ziuă când ne-a trezit toaca.

În alte sate de pe valea Călmăţuiului, bisericile sunt aşezate la margine, de obicei pe un dâmb de deal, să fie văzute mai de departe, şi în jurul lor se întind cimitirele cu cruci noi de lemn şi cu cruci mai vechi, de piatră, lângă morminte.

La noi la Omida, cimitirul e pe coastă, aproape şi de sat, dar mai aproape de gară. În mijlocul cimitirului se află o bisericuţă veche de lemn, făcută cu veacuri în urmă, când satul nu avea ca acum, aproape două mii de case, dacă le socotim şi pe cele din cătun, ci era alcătuit dintr-o mână de bordeie risipite într-un larg luminiş de pădure. În bisericuţa de lemn nu se ţin slujbe. Acolo intră părintele Tomiţă Bulbuc numai când moare cineva şi-i citeşte mortului la cap ultimele rugăciuni înainte de a fi pus în groapă şi aruncaţi bulgării de ţărână peste el. Lângă mort, cât citeşte popa în ceasloavele lui, rămân şi plâng rubedeniile. Ceilalţi oameni veniţi la înmormântare, femeile mai ales, se răspândesc prin cimitir şi-şi plâng, la mormintele unde i-au îngropat, părinţii ori copiii.

Biserica în care se fac slujbe duminica, şi în celelalte sărbători ale anului, unde se botează copiii şi se cunună însurăţeii, e mai nouă. Rumânii au ridicat-o când s-a înmulţit lumea şi s-au întins ariile caselor până spre Stănicuţ şi spre dealul Poşarliei doborând copac cu copac vechea pădure, chiar în mijlocul satului, şi se află la numai o

zvârlitură de băţ de primărie. Un gard înalt de uluci o desparte de ogrăzile vecine, şi de şoseaua care cotind în dreptul şcolii, o apucă, lunecând uşor, spre gară. Clopotniţa, în care sunt spânzurate două clopote unul cu glas gros şi altul cu glas subţire şi scândura veche pe care un ţârcovnic bate toaca, e şi mai aproape. Ca să intri în curtea bisericii, treci pe sub stâlpii de cărămidă ai clopotniţei.

Părintele Tomiţă Bulbuc, ca în toate duminicile, se trezise cu noaptea în cap, îşi spălase mâinile şi obrazul cu o cănuţă de apă, că de, avea să pună mâna pe sfintele vestminte, pe cruce şi cădelniţă, pe cărţile vechi cu crucea pe scoarţă şi poate chiar pe potirul cu împărtăşanie, îşi trăsese cizmele peste ciorapii de lână pe care nu şi-i scosese seara din picioare, şi aruncându-şi cojocul flocos peste anteriul lung, îndesându-şi căciula pe cap, plecase molfăind printre dinţi înjurături, prin viscol, să-şi împlinească slujba.

Când auzeam toaca, noi toţi cei care trăiam în Omida, ştiam că părintele Tomiţă Bulbuc a ajuns la biserică şi ţârcovnicii Florea Stoican zis şi Florea Floacă şi Lazăr Durac au şi început citaniile sub bolta rece şi goală. Era un vechi obicei al popii de a face slujba bisericească dis-de-dimineaţă şi satul se împăcase demult cu el. Chiar bătrânii care aveau somn puţin nu izbuteau niciodată să asculte slujba de la început până la sfârşit. Oricât de dimineaţă s-ar fi dus ei, îl găseau pe popă îmbrăcat în odăjdii şi pe ţârcovnici citind în ceasloave şi cântând pe nas cântece vechi bisericeşti, ale căror cuvinte nu putea nimeni să le audă limpede şi să le înţeleagă niciodată.

— De ce începi slujba aşa de dimineaţă, părinte Bulbuce?

— Ca s-o termin mai repede, taică tăiculiţă… Să scap mai repede de-o grijă…

— Că ai şi multe griji, părinte Bulbuce…

— Multe, puţine… Nu e bine să ai griji. Nu e bine să ai niciun fel de grijă.

În timpul cât ţinea slujba la biserică, toate cârciumile din sat erau închise… prin faţă. Cârciumarii se aflau însă la

tejghelele lor, gata să asculte comenzile clienţilor încă din zorii zilei şi muşterii, ocolind niţeluş prin curtea cârciumii, puteau intra prin uşa din dos. Aşa făceau primarul şi notarul, şeful postului de jandarmi şi dirigintele poştei, văru-meu Niculaie Dimozel, cel ce purta ghete cu scârţ în picioare şi pălărie tare şi cenuşie pe cap. Pilda lor o urmau şi bogătanii care îşi puteau îngădui, chiar pe timp de mare lipsă, să arunce de sus bani sunători de argint ori de nichel, pe tejghea. Obloanele fiind însă trase şi uşa din faţă zăvorâtă, se chema că e respectată legea…

În noaptea aceea, care avea să rămână mereu vie în amintirea noastră, a celor ce am trăit-o, dormisem adânc printre picioarele celorlalţi, cu spatele rezemat pe peretele primăriei. Pe la ţară, omul doarme de mic, cum poate şi pe unde poate; în pat, pe rogojină aspră şi tare, în tindă, cu un ţol sub el, pe prispă şi în bătătură şi de multe ori pe câmp. Te lungeşti pe pământ, pui mâna sub cap, şi adormi. Dormi dus. Osteneala te adoarme.

Prin geamurile pe care le zgâlţâia viscolul, se vedea afară pâcla alburie a începutului de ziuă. Lampa fumega demult, dar nu se ostenise nimeni nici să-i cureţe feştila de scrum, nici să sufle în ea şi s-o stingă. Abia treziţi, buimaci încă de somn, ne frecam la ochi, în sunetul toacei, şi se frecau la ochi şi jandarmii boboci care, mai moţăind, mai dormind de-a binelea, ne păziseră. Unul dintre ei, scurt, rotofei şi ocheşel, cu mustaţa groasă şi neagră şi cu nasul mic şi aproape turtit, se întindea ca o tigoare şi-i auzeam oasele trosnind. Întindea pielea măgarului. În primărie aerul era greu şi îmbâcsit şi mirosea a trupuri şi a răsuflări omeneşti.

— Păziţi-i voi – le-a spus ocheşelul celorlalţi jandarmi mai tinerei – că eu am să ies puţin pe-afară să mă mai dezmorţesc la aer curat.

— Îi păzim, domnule sergent…

Ruşinate din pricina ghiurturilor şi a fustelor în care dormiseră şi care acum erau boţite şi murdare, femeile închise cu noi în primărie se ridicaseră în picioare, îşi

scuturau şi-şi potriveau straiele cu mâna, şi după aceea se ştergeau la gură şi la ochi cu colţurile cimberelor. S-au sculat şi rumânii şi şi-au potrivit pe ei zăbunele şi nădragii. Câţiva şi-au desfăcut nojiţele, şi-au strâns mai bine obielele pe glezne şi pe fluierele picioarelor şi pe urmă le-au înfăşurat fără grabă la loc.

— Poate ne-or duce pe viforniţă la secţia de jandarmi de la Băneasa. Să nu ni se desfacă nojiţele pe drum. Nu ştii niciodată din ce poate să ţi se tragă o năpastă. Când cu răscoala din 94, un rumân dintr-un cârd de arestaţi din Balta Sărată, pe când treceau pe aici spre Turnu şi se afla prin dreptul cimitirului, a simţit că i s-a dezlegat nojiţa. S-a oprit omul din mers şi a rămas niţeluş mai în urmă să şi-o lege. Însoţitorii arestaţilor l-au împuşcat pe loc, sub învinuirea c-a vrut să fugă de sub escortă…

— Dacă vor să te împuşte, jandarmii te împuşca oricum… Parcă le cere cineva socoteală de ce fac prin sate ori de ce nu fac? Nu le cere nimeni nicio socoteală…

Jandarmii tineri tăceau şi ascultau. Unul din ei, după o vreme, s-a repezit cu vorba:

— Cel puţin în faţa noastră să nu vorbeşti aşa, Gruia Popozină…

— Apăi, de arestat m-aţi arestat… Altceva ce-mi puteţi face? Că doar nu mi-am încărcat sufletul cu viaţă de om! N-am făptuit nimic. Nici oamenii ăştia n-au făptuit nimic. Nici muierile… Nici copiii… De ce ne-aţi arestat?

— De ce ne întrebaţi pe noi? Noi suntem slujbaşi ai stăpânirii. Împlinim poruncile pe care ni le dă stăpânirea prin mai marii noştri. Ieri am primit ordin de la şeful secţiei de jandarmi din Băneasa să vă arestăm. Şi v-am arestat.

— Şi când ne prindeţi prin sat şi ne izbiţi cu patul puştii în spinare, fără niciun motiv, o faceţi pentru că aşa vă cere stăpânirea, sau pentru că aşa aveţi voi poftă?

— Du-te dracului, omule, nu ne mai sucăli cu întrebări…

Jandarmului tânăr îi sărise ţandăra. Poate că era o fire ţâfnoasă…

S-a încruntat şi celălalt, dar de vorbit a vorbit dulce, de parcă ne-ar fi poftit la masa lui ca pe nişte prieteni:

— O s-o aflaţi chiar în dimineaţa asta de la domnul plutonier major Budu. Toţi o s-o aflaţi. Îl aşteptăm să sosească din clipă în clipă cu domnul şef de post Juvete. Au întârziat pesemne din pricina nămeţilor.

— Îi aşteptăm şi noi, a răspuns liniştit Gruia Popozină. Îi aşteptăm şi noi, să le povestim ce s-a petrecut la curtea lui Gogu Cristofor şi să ne dea drumul să ne ducem pe la casele noastre, că ne aşteaptă muierile şi copiii.

— De dat drumul nu cred c-o să vă dea drumul aşa de repede. Trebuie să se facă cercetări, să se încheie acte…

În satul îngropat sub zăpezi şi bântuit de viscol, uliţele împovărate cu nămeţi înalţi erau pustii. Pentru a doua oară un ţârcovnic a bătut toaca şi apoi a tras clopotele tânguitoare, până ne-a asurzit urechile.. Femeile închise în primărie s-au închinat repede, şoptind printre buze rugăciuni.

— A ajuns părintele Bulbuc la jumătatea slujbei…

— Şi abia s-a luminat de ziuă…

— Când o să bată a treia oară toaca şi au să sune a doua cară clopotele, slujba o să fie pe sfârşite…

— Mai e până atunci.

Dar noi n-am mai auzit bătând a treia oară toaca.

Nici clopotele nu le-am auzit sunând a doua oară în dimineaţa acelei duminici.

Părăsind înainte de vreme biserica şi luptându-se ca un urs jigărit cu nămeţii uriaşi şi cu harapnicele viscolului, părintele Tomiţă Bulbuc a venit la primărie, s-a uitat la morţii întinşi în săliţă, pe lângă ziduri… apoi a deschis uşa şi a intrat printre jandarmi în sala cea mare, unde ne aflam închişi şi unde ne petrecusem noaptea.

— Bună dimineaţa, oameni buni…

— Bună dimineaţa, părinte Bulbuce…

Şi-a trecut degetele prin barbă, părintele Tomiţă Bulbuc, s-a uitat la noi toţi cu mâhnire adâncă şi cu mare scârbă şi a

clătinat din cap:

— Văzui doi morţi în sală. N-aţi avut grijă de ei, taică tăiculiţă… I-aţi, lăsat să moară ca nişte câini; nespovediţi, negrijiţi, fără lumânare… Ce mă fac eu acum? Morţii sunt enoriaşii mei… Au murit ca nişte câini, nespovediţi, negrijiţi, fără lumânare… Am să dau socoteală lui dumnezeu, taică tăiculiţă…

Îşi lungea şi-şi răsucea botul, părintele Tomiţă Bulbuc. Şi botul lui semăna cu botul de vulpe. Şi ochii lui semănau cu ochii de vulpe, iar glasul părintelui era batjocoritor şi mieros…

— Lasă, părinte Bulbuce, nu te mai îngrijora. Păcatul ăsta să-l ai sfinţia ta… Să nu mai ai şi altele…

— Gruio, Gruio, n-aţi vrut să mă ascultaţi pe mine ieri, taică tăiculiţă, că oamenii n-ar fi murit ca nişte câini, cum au murit, nespovediţi, negrijiţi, fără lumânare. Şi acum, stau şi mă întreb, câţi din voi o să mai moară azi, mâine, poimâine? Stau şi mă întreb, taică tăiculiţă.

— Odată şi odată, orice om moare, părinte Bulbuce, aşa că te rugăm să nu ne mai cobeşti şi sfinţia ta. Şi aşa suntem noi destul de întunecaţi la suflet…

— Nu vă cobesc, taică tăiculiţă, nu vă cobesc… Să mă mănânce talpa iadului dacă vă cobesc… Dar eu la toate trebuie să mă gândesc, că sunt parohul satului, sunteţi enoriaşii mei, nu vă pot lăsa sufletele pe mâna necuratului… Zic să mă reped până la biserică, pentru un minut, c-o închisei mai înainte de a sfârşi slujba, că tot nu venise nimeni, să-mi iau sfântul patrafir şi sfântul potir cu grijanie, să mă întorc şi să vă spovedesc unul câte unul în odăiţa alăturată. Chiar pe copii să-i spovedesc, că şi ei sunt oameni, şi ei au păcate, şi pe ei s-ar putea să-i pândească moartea… Să vă aduc şi o chită de lumânărele, să mi-o plătiţi, taică tăiculiţă, că biserica e săracă şi ceara e scumpă… C-au murit astă vară albinele de secetă şi nu s-a făcut miere, şi nu s-a făcut ceară… S-aveţi la voi lumânărelele… Chibrituri vă vor da la nevoie domnii

jandarmi, că sunt şi dumnealor suflete de om… Şi dacă s-o întâmpla vreunuia ceva, să-i aprindeţi lumânărica, după datină şi lege, să nu-i încapă sufletul pe mâna necuratului… Şi când o să vă spovedesc, unul din domnii jandarmi, o să stea de pază la uşă să nu fugiţi, taică tăiculiţă, şi eu, om bătrân, să intru în cine ştie ce belea… Că voi, zurbagii cum sunteţi, vă pricepeţi să băgaţi omul în belea, dar de scos nu săriţi să-l scoateţi…

Cine ştie cât ar mai fi sporovăit popa, dar s-a întors de afară, de pe unde fusese să-şi mai dezmorţească oasele cu o litrişoară de ţuică fiartă, jandarmul sergent. Când a dat cu ochii de părintele Bulbuc, a sărit ca fript şi-a început să se răstească la jandarmii tineri:

— Ce caută părintele Bulbuc aici? Voi nu ştiţi că nu e voie să vorbească nimeni cu arestaţii înainte de cercetări? Aţi uitat regulamentul?

— Nu l-am uitat, domnule sergent, dar, vedeţi, părintele e faţă bisericească… A venit să întrebe arestaţii dacă nu vor să se spovedească…

— Da, domnule sergent, chiar pentru asta am venit, taică tăiculiţă… Numai pentru asta…

Sergentului i s-a luminat obrazul şi a început să râdă cu hohote.

— N-avea nicio grijă, părinte Tomiţă. Acuş vine domnul plutonier major Buciu, cu domnul şef de post Juvete… Îi ducem la sediul postului şi le tragem o spovedanie de-o să le meargă untul… Niciunul n-o să scape nespovedit de noi. O să le cântăm rugăciuni la cap până o să se hotărască fiecare din ei să spună şi laptele care l-a supt de la maică-sa…

— Atunci, taică tăiculiţă, dacă-i spovediţi dumneavoastră la post, eu nu mai am nimic de zis despre spovedanie. Că omul dacă se află pe câmp ori în pădure, singur, şi simte că-i dă moartea târcoale, e bine, dacă nu vrea să moară ca un câine, nespovedit, să se apropie de un mărăcine şi să se spovedească mărăcinelui… Dumnezeu îl aude şi-i iartă

păcatele, măcar că s-a spovedit unui mărăcine… Dar vreau să-ţi fac o rugăciune dumitale, domnule Cârnule…

— O ascult cu plăcere, părinte Bulbuce, şi dacă se va putea…

— Dacă se-ntâmplă ceva cuiva, taică tăiculiţă, ştii dumneata, că s-au mai văzut de-astea… dacă e gata să se prăpădească vreun om, aşa, din întâmplare, trimiteţi repede un vătăşel după mine… Casa e ici, biserica aproape, postul nu e nici el departe… Vin numaidecât, cu sfântul patrafir, cu sfântul potir, cu grijanie. Carte nu mai iau, că ştiu rugăciunile de spus la capul celui ce trage să moară, pe dinafară. Ca pe apă le ştiu, taică tăiculiţă… Nu mă uit că e viscol… Nici nu mă uit la nămeţi că sunt mari… În fugă viu. Numai să scap un suflet, două, din ghearele necuratului… Că altfel, domnule Cârnule, e păcat, e păcat de dumnezeu… Fiecare om, taică tăiculiţă, fiecare om, domnule Cârnule, trebuie să moară după datină, după lege, spovedit, grijit, cu lumânărica aprinsă în mână!…

— Bine, prea bine, părinte Bulbuce, o să raportez întocmai domnului plutonier major Budu, şi dacă dumnealui îngăduie, mă rog, se va proceda după cum doreşte sfinţia ta… Nu putem să te refuzăm, părinte Bulbuce… Eşti prea cinstită faţă bisericească… Eşti… ca şi noi… omul stăpânirii…

— Adevărul l-ai grăit, taică tăiculiţă… Adevărul curat ca poalele maicii precistii… Sunt omul stăpânirii.. Omul lui dumnezeu şi omul stăpânirii, domnule Cârnule… Că stăpânirea e lăsată de la dumnezeu… Cum a spus şi domnul nostru Iisus Hristos: „Dă cezarului ce e al cezarului şi lui dumnezeu ce e al lui dumnezeu”… Şi eu doresc să împlinesc la un caz de nevoie, datina, domnule Cârnule, datina şi legea, taică tăiculiţă.

— Se va face, se va face, părinte Bulbuce… Vom raporta mai sus şi se va face, se va face…

Părintele Tomiţă Bulbuc a făcut asupra noastră, cu degetele împreunate, sfânta cruce, după ce i-a binecuvântat

cu acel as semn al degetelor împreunate şi pe jandarmi, a închis uşa pe dinafară. Peste o clipă însă a deschis-o din nou şi şi-a băgat capul cu bot de vulpe înăuntru.

— Te-aş întreba ceva, domnule Cârnule…

Îi râdeau ochii în cap părintelui Tomiţă Bulbuc.

— Întreabă-mă, părinţele…

— Taică tăiculiţă, mi se pare că amiroşi a ţuiculiţă. Mi-au îngheţat oasele bătrâne în biserică şi n-aş vrea să iau în piept nămeţii pe degeaba… Care cârciuma e deschisă, domnule Cârnule?

— De deschis, nu s-a deschis încă nicio cârciuma, părinte Bulbuce, dar la oricare, cum ştii prea bine sfinţia ta, se poate intra pe uşa de din dos. Eu fusei la Voicu Buciuc, c-am văzut fumul ieşind pe coş. Duduia soba în cârciumă. Am pus la fiert nişte ţuiculiţă, am îndulcit-o cu zahăr şi am dat-o pe gât… Straşnică ţuiculiţă, părinte Bulbuce, tare de-ar învia şi morţii…

— Dar de ce să învieze morţii, domnule Cârnule… Că pe pământ n-au loc nici prăpădiţii ăştia care trăiesc… Ce să mai caute şi morţii pe pământ? Taică tăiculiţă, să nu mai spui asemenea vorbe nesăbuite… Că e păcat. Să stea fiecare unde i-e locul, domnule Cârnule… Morţii cu morţii, vii cu viii… Şi zi, taică tăiculiţă, la Voicu Buciuc arde soba?

— La Voicu Buciuc, părintele. Duduie ca trenul soba şi ţuiculiţa se fierbe în ibric numaidecât.

— Am avut noroc că mi-a dat în gând să te întreb, domnule Cârnule… Am avut noroc, taică tăiculiţă… Până la cârciuma lui Voicu Buciuc răzbesc uşor… Nici treizeci de paşi de la uşa primăriei… Mulţumesc, domnule Cârnule, mulţumesc…

Prin uşa întredeschisă de popă, aerul proaspăt de afară năvălea înăuntru rece şi tare, îngheţându-ne trupurile supte de vlagă.

Părintele Tomiţă Bulbuc a mai făcut o cruce spre noi prin deschizătura uşii şi s-a dus să-şi dezmorţească şi el oasele,

cu ţuică fiartă, ca şi domnul sergent de jandarmi Cârnul Amedeu.

Ziua venise de-a binelea. Prin geamurile care prinseseră flori de gheaţă pe margini se vedea, şcoala îngropată pe jumătate în zăpadă, partea de şosea care ducea spre cătun trecând printre cârciuma lui Voicu Buciuc şi a lui Mareş, mocârţanul, şi casa de peste drum, unde ţinea cafenea pentru acriturile satului, ţaţa Leanca.

La fereastra cafenelei erau înşirate borcane pline cu cofeturi colorate şi o cutie cu căişori şi păpuşi de turtă dulce.

— Trăcălie, spune drept, ce-ai vrea tu să mănânci acum? Cofeturi?

— Nu.

— Căişori de turtă dulce?

— Nu.

— Păpuşi de turtă dulce?

— Nu.

— Atunci?

— Ca să-ţi spun drept, Dinţosule, aş vrea să mănânc o jumătate de dovleac copt…

— Ca atunci când mergeam toamna pe câmp cu caii şi dormeam cu ei la păscut şi adunam balegi uscate, şi făceam focul, şi coceam în spuză dovleci…

— Da, ca atunci… Vara asta nu s-au făcut nici dovleci. Nimic nu s-a făcut…

— Dacă a fost secetă…

— N-am mai mâncat dovleac copt de anul trecut. Când mă gândesc, Dinţosule, îmi lasă gura apă…

— Nu te mai gândi, Trăcălie. Cine te pune să te gândeşti la dovleac copt?

— Te gândeşti la ce-ţi vine să te gândeşti…

Viscolul vuia, lovindu-se de acoperişuri şi de salcâmii cu ramurile negre ca tăciunii. Un jandarm a suflat în lampa care fumega şi care rămăsese uitată aprinsă. Cutia galbenă a telefonului, prinsă în peretele din fund, lângă dulapurile

cu hârţoage, rămânea mereu mută. Vântul rupsese pe undeva, prin afara satului, sârmele ori poate că doborâse şi stâlpii.

Nenea Gruia Popozină s-a uitat întrebător la rumâni:

— Măi, fraţilor, are careva dintre voi câteva fire de tutun şi-o foiţă? De ieri n-am mai aprins o ţigară.

— Noi tocmai voiam să-ţi cerem ţie…

— Nu mai am niciun fir pe fundul pungii.

Unii rumâni îşi ţineau tutunul în pungi lunguieţe de piele subţire, încreţite la gură pe şiret verde, pe care de cumpărau de pe la bâlciuri cu câţiva gologani. Cei mai mulţi însă puneau tutunul în beşici de porc uscate… Luau beşica porcului, o puneau în tindă pe poliţa coşului şi o lăsau să se afume şi să se usuce. După ce se usca, îi lărgeau deschizătura şi-i găureau marginile.. Băgau prin găuri o aţişoară împletită şi punga era gata.

— Ce să mai cumpăr pungă de tutun de la bâlci ori de la mărchidani? E bună şi beşica porcului. Tutun să am să pun în ea!

Acum, niciun rumân nu mai avea tutun. Nici punguţe noi făurite din beşici de porc. Le muriseră porcii… Şi prin sat, în iarna aceea, nu mai trecuse niciun mărchidan care să strige pe uliţă cât îl ţinea gura: „Mărchidanul, a venit mărchidanul, cumpăraţi de la mărchidanul”!

În alţi ani n-aveam trai în casă din pricina mărchidanilor. Noi copiii, mereu ne certam, ne gherăiam, şi ne dondăneam între noi pe părul din coama porcului…

Mărchidanii veneau din sus, dinspre Piteşti, pe jos, purtând la spinare cutii lungi, de mai de sus de ceafă şi până la pulpe. Curelele cutiei erau trecute peste umăr şi pe sub braţe. Ce frumoase erau aceste cutii, care se deschideau ca un dulăpior! Pe uşa lor erau lipite poze colorate: doi copii bucălaţi, care se jucau cu nişte căluţi de lemn; o cuconiţă cu umbrelă, care zâmbea unui căţeluş zburlit; călăreţi cu şepci cu cozorocul lung, urmărind în goana cailor sprinteni doi cerbi cu coarnele rămuroase pe o

margine de pădure; un flăcău bucălat cântând din ghitară pe marginea unei ape… Şi câte şi mai câte… Şi câte şi mai câte…

— Mărchidanul! A venit mărchidanul! Cumpăraţi de la mărchidanul!

Îl auzeam de la fereastră, săream şi ieşeam afară şi-l strigam!

— Ei, mărchidan!…

Nici nu trebuia să-i mai spunem altceva… Mărchidanul ştia că vrem să-i vedem mărfurile minunate din cutia în care era închisă sub cheie toată averea lui, lor poate chiar să-i facem ceva aliş-veriş, se întorcea, zâmbea, se apropia de poarta noastră şi-şi punea jos cutia. O descuia şi deschidea capacul lung al dulăpiorului. Stol în jurul lui, îi priveam marfa înghesuita pe răftuleţe.

— Vreţi numai şi priviţi marfa, ori să şi cumpăraţi?

— Vrem să privim, să ne săturam de privit, nene mărchidanule dar să şi cumpărăm… Nu vezi c-am adus părul porcului, nene mărchidanule?

— Mă cheamă Luţă, copii, Bunea Luţă…

Luam mâinile de la spate şi-i arătam chitele de păr smuls din coama porcului la Crăciun, când porcul abia tăiat mânjea zăpada ariei cu sângele lui cald şi roşu.

— Ia să văd eu părul de porc, copii, să-mi dau seama cam câte parale face…

— Poftim, nene Bunea…

Mărchidanul îl cântărea în palmă.

— A fost cam slab porcul vostru, copii…

— A fost cam slab, nene Bunea, dar părul e bun…

— E niţeluş cam aspru, copii. Dar perii tot se pot face din el…

Ni se luminau feţele. Ni se luminau ochii…

— Facem aliş-verişul, nene Bunea?

— Se poate, copii, să nu-l facem? Acuşica îl facem…

— Scoate marfa, nene Bunea, să vedem ce ai.

Îşi scotea mărchidanul cutiuţele. Noi ne uitam în ele şi ne îmbătăm de fericire…

— Aici am fluierice…

— Nu vreau fluierice.

— Aici am bricege…

— Nici briceag nu vreau, că mai am unul, nene Bunea…

Aş fi vrut să-i cumpăr toată marfa. Îmi sticleau ochii şi după fluierice şi după briceag…

— Atunci ce vrei să cumperi?

— Un fluierici şi un briceag…

— Parcă spuneai că…

— Spuneam… Dar m-am răzgândit.

Încercam pe rând fluiericile… Fluierau toate la fel… Alegeam unul…

— Pe ăsta îl vreau, nene Bunea… Fluieră… mai frumos..

— Tiii! Dar cum îl nimerişi tocmai p-ăsta copile? Pe ăsta vroiam să-l păstrez pentru un băieţaş de la Secara, care-mi place mie…

— Şi nu mi-l vinzi, nene Bunea?

— O să ţi-l vând, dacă ţii numaidecât. Băieţaşului de la Secara o să-i dau altul…

— Mulţumesc, nene Bunea…

— Ei, acum spune-mi, care briceag ţi-ar place să-l porţi la brâu?

— Să le văd pe toate…

— Poftim, vezi-le…

Le cercetam unul câte unul… Erau nişte biete cechii cu limba de fier bleau, ieftin şi cu plăselele de lemn vopsite în galben, în roşu, în verde… Mi se părea că sunt mai tăioase decât săbiile cu care turcii îi tăiaseră odinioară pe rumâni, cum îmi povestise mătuşă-mea Uţupăr, şi mai strălucitoare decât paloşele cu care mai târziu cazacii retezaseră capetele cu fesuri şi cealmale ale turcilor… Alegeam unul cu plăsele roşii…

— Pe ăsta îl vreau, nene Bunea…

— Iar l-ai ales pe cel mai bun, copile…

— Şi pe ăsta îl păstrezi tot pentru băieţaşul de la Secara?

— Nu, copile, pe ăsta l-am purtat şapte poşte în spate ca sa ţi-l vând ţie… Te ţin minte de anul trecut…

— Mulţumesc, nene Bunea Luţă…

Bătea palma cu mine mărchidanul. Mă umflam în pene. Mă socoteam om în vârstă, care poate să vândă şi să cumpere. Îmi luam fluiericiul. Îmi luam şi briceagul. Mărchidanul punea într-o cutie din dulăpiorul lui chita de păr de porc pe care i-o adusesem.

Începea să se tocmească cu mărchidanul soră-mea Evanghelina.

În faţa fetelor mai mici, ori mai măricele, mărchidanul desfăcea alte cutii; cu alte minunăţii: mărgele de sticlă roşii şi verzi şi albastre, turcheze şi nărâmzate; şiruri de mărgean crescut departe, pe fundul unor mări adânci, calde şi albastre; inele şi brăţări galbene de tumbac; mosorele cu arnici în toate culorile pentru cusut râuri pe ii, aţişoară albă; nasturi mici de os, de sidef şi de piatră; testele de ace; piepteni de pieptănat şi curăţat părul de lindini şi piepteni înguşti şi încovoiaţi, albaştri, de prins în păr deasupra coadelor; şi fluturi, fluturi de polei pe care dacă-i coşi pe marginea altiţei la cămaşă, când ieşi la horă orbeşti cu strălucirea lor ochii flăcăilor.

Aşezată pe vine în zăpadă, lângă mărchidan, soră-mea Evanghelina se tocmea mai mult decât mine şi se hotăra mai greu ce anume să cumpere… Până la urmă se alegea cu un mosorel de arnici albastru, cu un inel gros, de tumbac, cu floare… Soră-mea Riţa cu o testea de ace se alegea, şi cu un şireag sărăcuţ de mărgeluţe mici şi albastre. Bâzâia pe lângă noi şi pe lângă mărchidan, în zăpadă, soră-mea Elisabeta:

— Eu n-am putut să smulg niciun fir de păr din coama porcului… M-au îmbrâncit ei! Nu pot să cumpăr nimic, nene mărchidane!

— O să cumperi la anul fetiţo! Până atunci îţi dau pe datorie păpuşica asta.

Îi întindea mărchidanul soră-mi Elisabeta o păpuşa de piatră, goală, cât degetul de mică. Păpuşa avea ochii albaştri şi gura roşie…

— Să ai grijă, fetiţo, să-i faci rochie păpuşii… Să n-o laşi dezbrăcată, că îngheaţă…

— Am să-i fac, nene mărchidane…

Încuia dulăpiorul mărchidanul, lua cutia la spinare, pleca mai departe şi striga:

— Mărchidanul, a venit mărchidanul… Cumpăraţi de la mărchidanul…

Mai în josul uliţei îl opreau alţi copii să-i vadă minunile din lădiţa lungă şi să-i cumpere câte ceva…

Săptămâni de zile nu mai vorbeam în casă de altceva decât de bogăţiile fără seamăn în lume de frumoase, din lădiţa mărchidanului…

— Când o veni mărchidanul, la anul, am să-mi cumpăr altă cechie.

— Şi eu altă păpuşă…

— Eu o brăţară de os, nu de tumbac, că uite, inelul ăsta de tumbac a prins cocleală.

— Freacă-l cu cenuşă: o să iasă cocleala şi o să lucească iarăşi… Dar… la anul… o să avem porc de Crăciun, mamă? Că fără porc nu avem de unde jumuli păr… Şi fără păr din coama porcului, nimic nu poţi cumpăra de la mărchidan…

— O să avem, maică… O să cumpărăm un purceluş şi o să-l creştem…

De mulţi ani nu mai auzisem grohăind niciun groştei în preajma casei. De mulţi ani nu ni se mai oprise niciun mărchidan la poartă…

Anul ăsta căzuseră zăpezile şi mărchidanii nu se mai arătaseră, aşa cum astă-vară nu se mai arătaseră pe uliţele satului cavafii turci care veneau călări de departe cu fesul roşu ca floarea macului pus pe-o sprânceană, şi de la care rumânii cumpărau pe gologani gheaţă brice cu mânere de os de ras obrazul, cuţite lucitoare, tabachere de lemn negru

şi frumos mirositor, cu moschei care-şi ridicau, pe capac, minaretele albe spre cerul albastru.

Seceta… Seceta şi sărăcia cumplită pe care o adusese cu ea vara şi care rămăsese în urma ei…

Şi acum…

Acum stau lângă zid, în primărie, între tata şi văru-meu Dumitru Pălică, lângă slăbănogul care cu o zi înainte mă purtase un timp ciuş, în drumul nostru către curtea boierească, de unde ni se trăgea toată nenorocirea.

Tata, abătut, întinde mâna şi-mi mângâie obrazul ca degetele lui cu pielea aspră şi mă întreabă încet, de parcă i-ar îi ruşine de ceilalţi oameni şi ar vrea ca numai eu să-l aud:

— Ţi-e foame Darie?

— Nu, tată, nu mi-e foame… Nu-mi e nici măcar sete…

— Mă mir…

Prin tăcerea aceea a satului, pe care numai vuietul vântului o alunga când se repezea cu mai multă furie în arbori şi în acoperişuri, a început să se audă un păcănit îndepărtat de maşină.. Nu era trenul. Linia ferată era înzăpezită de cu seară, de când se înteţise viscolul şi începuse să frământe şi să spulbere zăpezile întinse pe câmpuri şi zăpezile pe care le cerneau peste lume norii vineţi ai cerului. Şi apoi, noi cunoaştem sunetul pe care îl fac trenurile când urcă dealul spre Ruşii de Vede, sau când vin, devale, dintr-acolo, spre gara de la marginea satului nostru.

— Să ştiţi c-a aflat procurorul de întâmplarea de la conac, şi cum trenurile nu pot să umble, s-a repezit încoace cu otomobilul…

— Ce otomobil e ăla să umble prin nămeţi?

— La asta nu m-am gândit… Nu poate fi vorba de otomobil…

Jandarmii, toţi trei, ieşiseră din primărie. Domnul Cârnul, sergentul, plecase pentru scurt timp spre post înfruntând

nămeţii, iar pe ceilalţi doi îi auzeam tropăind cu cizmele pe lângă morţii întinşi de aseară pe duşumeaua săliţei.

— Atunci trebuie să fie motorul lui Gună Isopescu… El păcăne şi sughiţă aşa…

— De ce să fi dat el drumul acum motorului nou de la moară? Azi e duminică şi de măcinat n-are Gună ce măcina nici în zile de lucru…

— A dat drumul motorului să nu îngheţe. Motoarele astea noi îngheaţă pe ger, şi pe urmă, când vrei să le dai drumul să umble, n-o mai iau din loc. Gună Isopescu îşi ţinea iarna motorul acoperit cu pături… Tot aşa se întâmplă şi cu motorul de la otomobil… Când e frig, îngheaţă şi nu se mai aprinde. Şi dacă nu se aprinde focul în el nu merge. Rămâne fier mort.

Cu doi ani înainte venise în sat, se oprise un ceas în fata primăriei şi apoi plecase mai departe, primul automobil pe care îl văzusem prin părţile noastre. Nu ne-am mirat că trăsura aceea lungă, cu roţile înfăşurate în cauciuc, şi în faţă cu doi ochi mari şi rotunzi de sticlă, care se aprindeau pe întuneric, aleargă şi face aproape o poştă pe ceas, fără să fie trasă de cai. Ne-am mirat numai că nu umblă ca trenul, pe şine, şi că aleargă ca orice trăsură pe şosea, ba chiar pe drumuri lăturalnice. Prefectul, care îşi cumpărase automobil şi plecase cu el prin judeţ să fie văzut de oameni, purta halat alb, şapcă şi ochelari mari, cu marginile de piele neagră, care se lipeau de obraz şi fereau ochii de praful pe care maşina, în goana ei, îi stârnea. La fel era îmbrăcat şi doctorul judeţului, care venise cu prefectul să facă inspecţie prin sate. Nici omul care pornea şi oprea maşina când voia, nu purta altă îmbrăcăminte.

I-am dat ocol noi, copiii, automobilului, şi i-au dat ocol şi oamenii mari.

Mai târziu mai treceau şi alte automobile prin sat, nu numai automobilul prefectului, pe care îl cunoşteam de departe şi după formă şi după guiţat. Automobilele călcau în fuga lor raţele şi gâştele şi uneori câinii şi copiii care se

jucau în şosea şi nu aveau timp la grohăitul goarnei, să se dea la o parte.

Ele lăsau în urmă o dâră de fum negru, care strica aerul şi-l făcea să miroasă mult timp urât.

Înainte de a-şi cumpăra automobil, boierul State Pantazi de la Cârligaţi l-a luat pe văru-meu Tănase Dimozel, fratele lui văru-meu Niculaie de la poştă, la Bucureşti şi l-a trimis să înveţe să umble cu o asemenea maşină. Când văru-meu Tănase Dimozel a învăţat toate merchezurile automobilului, boierul de la Cârligaţi şi-a cumpărat şi el unul, să nu fie mai prejos nici decât prefectul Drăculea, nici decât miniştrii de la Bucureşti, cărora trăsurile cu cai nu le mai erau pe plac. Din când în când, văru-meu Tănase Dimozel, fudul nevoie mare de meseria şi de straiele lui, de şapca turtită şi de ochelarii mari, venea cu boier State Pantazi la moşie, la Cârligaţi, cu automobilul.

— Noroc au băieţii lui Dimozel, spuneau rumânii. Unul la poştă, altul şofer la State Pantazi… Le-a pus dumnezeu mâna în cap…

Văru-meu Tănase Dimozel trecuse în rândul oamenilor care nu mai aveau nicio grijă. Pâinea-pâine, leafa-leafă, haina-haină. Nici văru-meu Niculaie, dirigintele poştei, nu mai avea griji.

Dar celălalt văr al meu, fratele mai mic al lor, nenea Lixandru Dimozel, aştepta şi el rezemat de zidul primăriei, cu faţa posomorâtă, între Tiţă Uie şi Gruia Popozină, să vină plutonierul major Budu să ne ridice pe toţi şi să ne ducă la post ori tocmai la secţie, la Băneasa.

— M-am dus anul trecut la Gună Isopescu când şi-a făcut moară cu motor şi l-am rugat să mă ia pe lângă el, să învăţ cum umblă motorul ăsta şi să mă fac mecanic.

— Cum o să te faci tu, măi Lixandre, mecanic? Nici cucoana Verginia, nevastă-mea, care stă toată ziua cu nasu-n fundul meu, de fricã să nu-mi fugă ochii după altă muiere, nu pricepe cum merge şi de ce merge motorul cu motorină, dar un ţăran ca tine, cum o să priceapă?

— Păi, frate-meu Tănase cum a învăţat, domnule Gună? Motorul ăla de la otomobil fuge. Ăsta al dumitale, de la moară, stă pe loc. Nu e nărăvaş. Lasă-mă numai să mă uit eu niţeluş la el şi-i pricep sicretele…

— Nu te las, măi Lixandre, nu te l-as… Că… mi-l deochi!

— M-a luat la trei păzeşte… Dacă mă lăsa, nu mai eram acum aici…

— Poate că tu nu erai… Dar noi tot eram…

Gună Isopescu se îmbogăţise, ca şi Mareş, ca şi Dobre Grivu, sub ochii satului. Dobre Grivu se îmbogăţise slugărind pe la curtea boierească de la Troian şi apoi cumpărând şi închiriind pământuri de la săraci, pe care tot cu săracii le muncea. Gună Isopescu, om venit şi aşezat în sat de prin alte părţi, prinsese cheag făcând misitie pe lângă negustorii greci din gară. Îi venise în cap să facă, într-o coşacră de paiantă, o mică moară, pe apa Călmăţuiului, cu o singură piatră. Umbla ca vai de lume, dar umbla. Rumânii se duceau, măcinau, lăsau lui Gună Isopescu uium. Morarul a adunat, a strâns, şi-a cumpărat maşini de treierat. Apoi a ridicat la marginea cătunului, în luncă, moara cu vapor care umbla cu paie… Şi de vreo doi ani schimbase vaporul, care mânca pe an şuri întregi de nutreţ, cu nu motoraş adus din ţara nemţească, ieftin, care se punea în mişcare cu motorină.

— E ieftină motorina… Câştig mai mult…

La marginea cătunului Viorica, Gună Isopescu îşi încerca motorul să vadă dacă nu cumva i-au îngheţat maşinăriile de ger… Sunetul înfundat, cu bătăi regulate ca bătăile pendulei din peretele primăriei, se auzea venind de dincolo de gârlă. După un timp, noi toţi cei închişi în primărie n-am mai auzit sunetul motorului din luncă, ci fâşâitul şi tropotul moale pe care îl făceau caii voinici şi graşi ai jandarmilor, care spărgeau nămeţii înalţi de zăpadă cu piepturile lor late.

Ni s-a suit inima în gât, ne-au trecut sudori reci şi nu ne-am putut împiedica să nu ne întoarcem capetele şi să ne

uităm pe fereastră. Erau patru jandarmi, veniseră dinspre Băneasa şi-şi opriseră caii lângă ulucile primăriei. Plutonierul major Budu şi Juvete, şeful postului de jandarmi de la noi, din Omida, au descălecat şi, călcând apăsat prin nămeţi, au venit spre primărie. Ceilalţi doi au rămas călări, în şosea, ţinând caii lor, calul plutonierului major şi pe cel al lui Juvete, de frâie.

Mi s-a oprit inima câteva clipe. Am simţit că mă înăbuş. Apoi inima a început să-mi bată tare, să se zbată de parcă voia să-mi spargă pieptul şi să sară afară. Tremuram vargă… Prindeam uneori vrăbii cu laţul în arie. Făceam laţuri din fire de păr smulse din coama sau coada calului, le legam de nişte beţişoare, întingeam beţişoarele în zăpadă, în fundul ariei pe lângă şura de paie, şi presăram pe deasupra laturilor întinse o mână de tărâţe ori de mălai… Vrăbiile îngheţate şi flămânde veneau să ciugulească mălaiul ca să-şi astâmpere foamea… Până li se prindeau picioarele în laţ. Începeau să se zbată ca să scape. Dar cu cât se zbăteau, cu atât se prindeau mai tare. Săream din locul meu de pândă. Prindeam vrabia… Îi desfăceam laţul… Tremura în mâna mea… La fel cum tremur eu acum, tremura vrabia în mâna mea… N-avea scăpare… O momisem cu mălai… De când nu mai avem mălai, nici boabe, nici tărâţe, nu mai prindem vrăbii. N-am să mai prind vrăbii cu laţul. Nici alte păsări… Niciodată… Niciodată…

— Nu te teme, taică, ţie n-o să ţi se întâmple nimic…

— Nu mă tem. S-a făcut frig în primărie…

S-a deschis larg, izbită puternic cu botul cizmei, uşa. Numai că n-a sărit din ţâţâni. Şi în pragul ei s-a arătat făptura măruntă şi îndesată, groasă şi scârnavă a plutonierului major Budu. Mustăţile cu vârfuri lungi îi atârnau căzute pe oală. Purta pistol la brâu şi în mână clătina o vână de bou, vânătă, cu noduri mari de plumb la vârf. În spatele lui Budu se afla Juvete, cu mustăţile cu vârfuri subţiri, ascuţite, îndreptate în sus şi aproape lipite

de obraji. Ceilalţi trei jandarmi înmărmuriseră pe săliţă – lângă morţii lungiţi pe lângă ziduri, pe duşumea – în poziţie de drepţi, cu armele pe umăr. Numai ochii le clipeau des în cap.

— Ăştia-s netrebnicii, şefule?

— Ăştia, să trăiţi, domnule plutonier major.

— Alege mucoşii şi dă-le drumul să plece acasă.

Noi, copiii, eram mucoşii.

Juvete a intrat în primărie, s-a strecurat printre rumâni şi printre femei, ne-a ales, ne-a făcut grămadă lângă grilaj, apoi, unul câte unul, ne-a luat de umeri şi ne-a îmbrâncit spre uşa deschisă. Din prag, plutonierul major Budu ne cântărea mai dinainte din ochi, să vadă cam câte parale face pielea fiecăruia, şi, când ajungeam în dreptul lui, ridica vâna de bou şi ne izbea pe spinare, în cap, peste obraz, pe unde se nimerea la repezeală. Lovea cu o sete de sălbatic. N-aveam timp să ţipăm sau să ne văităm măcar. Ne clătinam o clipă pe loc, năuciţi, ameţiţi, orbiţi, văzând stele verzi. Sergentul de pe sală, domnul Cârnul, prietenul părintelui Tomiţă Bulbuc, ieşit din înmărmurirea în care căzuse când intrase în primărie Budu, ne apuca de ceafă, ne ridica în sus – eram toţi uşori ca fulgul – şi ne arunca în nămeţii înalţi din curtea primăriei. Zăpada moale şi rece ne alunga oarecum năuceala şi ameţeala. M-am proptit în mâini şi în genunchi şi am simţit cum mă cufund şi mai mult în zăpadă. Nu ştiu de ce, dar în clipa aceea când mă chinuiam să mă ridic, mi-am adus aminte că trecând prin săliţă pe lângă cei doi morţi, am băgat de seamă într-o fulgerare, că ei aveau feţele încă acoperite de zăpadă şi că n-am putut să le văd ochii închişi. Le-am văzut numai vârful nasului şi bărbia. Am tresărit, m-am încordat, m-am ridicat în genunchi şi pe urmă în picioare. Pe lângă mine încercau şi alţii să se ridice din zăpadă. Plin de spaimă, tremurând din toate încheieturile, cu dinţii clănţănindu-mi în gură, am luat în piept nămeţii cât mine de mari din curtea primăriei şi târâş-grăpiş am ieşit în şosea, împleticindu-mă; temându-

mă să nu cumva să cad iarăşi şi să nu mă mai pot ridica, am plecat spre casă.

Pe şosea începuseră să patruleze jandarmi călări. Satul sărăcimii se îndrepta în păr spre primărie şi jandarmii opreau oamenii urlând sudălmi şi-i alungau, plecându-se într-o parte din fuga cailor, cu lovituri de vâne de bou, spre case sau spre uliţele lăturalnice, cât mai departe de primărie.

— Înapoi, porcilor! Nu înţelegeţi că nu aveţi voie să vă apropiaţi de primărie?

— Înapoi, muiere, n-auzi? Spovedania şi grijania şi lumânarea…

— Înapoi, moşule! Ce? Eşti surd? Nu e voie… Nu e voie…

Dacă nu era voie, nu era şi pace!

Mai ocolind un nămete, mai împotmolindu-mă în altul, mai ţinându-mă de un gard, am ajuns în poarta casei noastre. Răsuflând greu, m-am sprijinit de bătrâna noastră salcie plângătoare de lângă fântână, să nu cad. Abia atunci mi-am simţit obrazul arzându-mi, usturându-mă, de parcă m-ar fi pus cineva cu faţa pe jărăgai. N-am cutezat să mi-l pipăi cu mâna…

Satul alb de zăpadă, văzduhul vuind de viscol, salcia cu coaja aspră, noduroasă şi îngheţată de care mă rezemasem, m-au ameţit.

Mi s-a părut că totul se clatină, am închis ochii şi am simţit cum plutesc gol goluţ, aşa cum m-a născut mama, pe o nesfârşire de ape calde, care îmi luluiau în urechi şi mă adormeau.

M-am trezit în casă, descălţat, dezbrăcat până la piele, înfăşurat într-un cojoc vechi şi rupt, lângă soba călduţă.

— Te-au ţinut toată noaptea la primărie?

— Toată noaptea.

— Credeam că te-ai prăpădit pe drum.

— Nu m-am prăpădit. Mi-a venit rău abia la poartă, lângă salcie…

— Pe taică-tău l-au oprit la primărie?

— Pe toţi i-au oprit. Ne-au dat drumul numai nouă, copiilor.

— Cine te-a lovit peste obraz?

— Plutonierul majur Budu… La plecare.

— Eu am încercat cu frate-tău Ion să ne apropiem de primărie, de cum s-a luminat de ziuă. N-a fost chip. Ne-au alungat jandarmii.

— Pe toată lumea o alungă… Până o să-i ducă pe oameni la post. Au venit să-i ridice.

— Bine c-ai ajuns cel puţin tu acasă.

— Dar tata…

— El e om în toată firea. O să ştie ce are de făcut.

Fraţii şi surorile mele stăteau ghemuiţi pe lângă soba călduţă. Din pricina frigului, se lipeau cu spinările de ea, cojind şi mai mult văruiala veche şi crăpată.

— Dar voi nici n-aţi dormit, mamă… Aveţi, toţi, ochii roşii de nesomn…

— N-am dormit. A dormit vreun sărac în sat? N-a dormit niciunul, maică… Numai acriturile şi bogătanii. Lor ce le pasă? Se mai şi bucură…

— Aţi ştiut de ieri seară ce s-a petrecut la conac?

— De ieri seară. Cum aţi plecat din Troian, a dat de ştire prin telegraf aici, jandarmilor, ticălosul ăla de Stroe Dichirliu, nu l-ar mai răbda dumnezeu pe faţa pământului!

— Şi dacă nu telefona el, tot se afla… Că întâmplarea… se întâmplase…

— Vestea, ca orice veste care duce nenorocire, s-a întins repede. Cred că s-o fi auzit, în sus, pe Călmăţui, până la Cârligaţi, şi în jos până la mătuşă-ta Uţupăr, la Secara…

O ascultam pe mama vorbind şi mă uitam la ea şi-i vedeam gura uscată cu buzele albe şi plesnite şi ochii uscaţi şi duşi în fundul capului şi faţa mai galbenă decât i-o ştiusem cu o zi înainte. Obrazul stropşit adânc de lovitura dată de Budu, cu vâna de bou mă ustura de-mi venea să ţip şi mi se părea că se învârteşte casa cu mine.

Deşi n-am rostit un cuvânt, mama a băgat de seamă că nu mai sunt în toate doagele.

Nici nu puteam fi, după câte văzusem şi păţisem.

Niciunuia dintre noi nu avea cum şi de ce să ne fie bine în zilele acelea.

— N-ai gustat nimic de ieri dimineaţă?

— Ba da. Am mâncat, în drum spre Troian, un bulgăre de zăpadă.

— Zăpada nu arâneşte.

— Ştiu şi eu că zăpada nu arâneşte, dar ce era să mănânc? Cum vezi, boierul burticos nu ne-a primit cu mese întinse şi cu făclii aprinse…

— Mânca-l-ar pământul…

— Până să-l mănânce pe el pământul, ne mănâncă el pe noi…

— Poate că-l mănâncă pământul întâi pe el… Dar spune-ne, cum a fost…

Le-am spus – vorbind pe larg şi tărăgănat şi oprindu-mă din când în când, ca să mai prind puteri – cum a fost. Ai casei m-au ascultat, tăcuţi şi negri la faţă.

Norii se subţiau şi ziua se făcea mai albă.

Mama a încălzit la focul de tor o oală cu apă, în care a aruncat o lingură de sare.

— Sorbiţi, maică, apa asta, cât e fierbinte. Minte foamea.

Am sorbit câteva înghiţituri din cănuţe mici de lut, ferindu-ne să nu ne frigem buzele.

După ce ne-a văzut mai potoliţi, mama a aruncat peste ghiurtul ei de stambă subţire un zăbun, şi-a încălţat poştalii şi a plecat cu frate-meu Ion să încerce iarăşi să se apropie de primărie, ca să vadă ce s-a petrecut cu tata şi cu ceilalţi oameni arestaţi decuseară. Patrulele de jandarmi plecaseră. La primărie a dat ochi cu Dârâială, vătăşelul.

— Vreau să intru în primărie să-mi văd omul…

— Nu mai sunt în primărie rumânii necăjiţi, femeie. Ce? Eşti turc de nu-nţelegi? Poftim, intră şi te uită…

— Dar unde sunt oamenii? Unde mi-aţi dus rumânul?...

— Eu nu l-am dus nicăieri, vai de păcatele mele… Jandarmii i-au luat pe toţi între cai, după ce le-au dat drumul copiilor şi i-au mânat l-a postul de jandarmi de lângă gârlă.

— Postul e mic, n-au loc toţi ai noştri în arestul postului. Nu se poate să-i fi dus acolo. Spune-mi drept, Dârâială!

— Ei, leică Mario, nu le purta tu de grijă jandarmilor! Au ei socotelile lor. Ştiu ei ce fac. N-o să-i ţie în zloată. Câţiva dintre oameni sunt şi bolnavi. I-or fi închis în grajd… Că în curtea postului se află un grajd mai mare decât le trebuie jandarmilor pentru caii lor. Încap în grajdul ăia şi-o sută de oameni, dacă nu şi mai mulţi…

A încercat mama, cum mai încercau şi alte femei, cum mai încercau şi alţi rumâni, să se apropie de postul de jandarmi.

Cum, cu un ceas mai înainte, jandarmii patrulau în preajma primăriei, patrulau acum, ba şi cu mai multă străşnicie, în preajma postului de jandarmi. Prin viscol se auzeau aceleaşi strigăte:

— Ei, unde vă duceţi? Nu înţelegeţi că nu e voie să vă apropiaţi de post?

— De ce nu e voie?

— Aşa e ordinul…

Îi alungau mereu jandarmii pe oameni…

Unii nu se îndurau să plece şi continuau să dea, pe dedeparte, ocol postului de jandarmi.

A dat şi mama ce-a dat ocol, ca şi ceilalţi, postului de jandarmi, cu frate-meu Ion înotând prin zăpadă după ea, apoi pierzând orice nădejde de a-l mai vedea în ziua aceea pe tata, s-a întors acasă. Se scutura de zăpadă pe prispă şi bombănea:

— Rumânii n-au făcut moarte de om. Moarte de om a făcut boierul. N-o să li se întâmple mare lucru rumânilor. O să-i înghesuie ce-o să-i înghesuie jandarmii; până spre seară or să se sature şi ei şi-o să le dea drumul…

— N-o să li se-ntâmple mare lucru! Dar parcă atunci când e vorba de săraci, pedeapsa se dă după măsura vinei? Boierul l-a omorât pe Spiridon Bădoi, împuşcându-l în spate. Ivanca lui Mănoiu a murit de foame şi de frig lângă zidul casei boiereşti. Cine ştie ce-o să scornească boierul şi slugile boiereşti? O să arunce vina asupra rumânilor. El, boierul, o să se spele pe mâini… N-am văzut, n-am auzit… Şi-o să fie crezut… Câte omoruri nu fac boierii şi logofeţii lor! Şi legea nu-i ajunge, că de ei e făcută, şi ei ştiu cum s-o sucească şi s-o învârtească, şi partea lor iese mereu deasupra… Pe câtă vreme săracul, vinovat- nevinovat, odată ce-a încăput pe mâna jandarmilor şi-a judecătorilor boiereşti, ocna-l mănâncă… Ai auzit să fi întrat vreodată vreun boier la puşcărie?

— Nu, nene Voicule…

— Eu sunt mai bătrân şi, iaca, să-ţi spun drept, Mărio, nici eu n-am auzit…

— Nimeni n-a auzit…

— Sunt mulţumit că Vasile al meu n-a plecat ieri la conac. Nu şi nu, că se duce şi el. M-am aşezat în prag. Dacă pleci – i-am spus – cu toate că alt băiat nu mai am, nu mai vreau să te cunosc, nu mai vreau să te văd. M-a ascultat băiatul. N-a plecat. Acum mă-njură, că-i pare rău. „Trebuia să mă fi dus şi eu, zice el. Trebuia să ne fi dus tot satul, cu căţel, cu purcel. Poate că atunci l-am fi înduplecat pe boier Gogu…”

— Poate că are dreptate, băiatul tău, nene Voicule…

— Da’ de unde? Nici şapte sate nu-l înduplecau pe burticos. Dacă se duceau mai mulţi la conac, poate că ieşea şi mai rău…

— Poate că totuşi n-o să li se-ntâmple cine ştie ce rumânilor. N-au făcut moarte de om…

Mama se agăţa de această nădejde, deşi nici ea nu credea ceea ce spunea. Sărăcanilor din Omida Călmăţuiului, după ce cântăreau cu chibzuială şi scoteau la iveală adevărul, le plăcea totuşi să se amăgească singuri cu

nădejdile lor, să-şi facă singuri curaj, ca să nu se lase doborâţi de nenorocire.

Cât fusese secetă în vară şi soarele pârjolise pământul, sărăcanii nădăjduiseră mereu că într-o zi tot va ploua şi că ploaia va pune capăt secetei. Abia toamna plouase şi încă în aşa fel, că atunci ei se temuseră de înecuri. Nădăjduiseră că se vor opri ploile. Şi ploile, se opriseră când le venise lor sorocul să se oprească; după aceea se ivise iarna. Ninsese şi acum viscolea năprasnic. Sărăcanii din Omida Călmăţuiului nădăjduiau că va trece şi viscolul, că iarna se va îndulci, că noi toţi, cu toate lipsurile pe care le înduram, vom găsi cu ce să ne hrănim cât de cât şi să ajungem vii până în primăvară…

Primăvara se va arăta, după iarna asta grea, cu verdeţuri.

Ne vom hrăni, începând din primăvară, cu verdeţuri până când se va coace grâul şi vom da de pâine. Atunci vom prinde într-adevăr puteri, ne vom pune flori la pălărie, care vom avea pălării, şi vom cânta şi vom hăuli să răsune câmpurile şi văile şi dealurile de cântecele şi de strigătele noastre.

— Cu nădejdea trăieşte omul…

— Da, cu nădejdea. Uite, se potoleşte viscolul…

Mă uitam pe fereastră. Cu o zi mai înainte văzusem viscolul pe câmp, dezlănţuit în toată puterea lui sălbatică. Îl văzusem şi îl simţisem cum se înfăşoară ca un şarpe alb în jurul trupului meu şubred. El, viscolul puternic, venind din pustiurile de la marginea pământului, cu toată forţa lui uriaşă, şi eu, o biată fărâmă de om. Şi el, viscolul năprasnic, mândru de puterea lui, nu mă biruise.

— Omul e mai tare decât soarele neîndurător al secetei, decât ploile nemiloase ale toamnei, decât viscolele cumplite ale iernii. Le înfruntă şi le biruie pe toate…

De ce spusese Turturică, în gară la Troian, că s-ar arunca în gâtul boierilor numai dacă ar fi leu? Mi se pare că nu e nevoie să fii leu ca să te arunci în gâtul cuiva şi să-l dobori!

Ieri, boierul n-a fost leu. A scos pistolul din buzunar, a tras şi a doborât un om.

Rumânii – după cum bine spunea fratele mai mare al tatei, unchiu-meu Voicu – ar fi putut să-l doboare pe Gogu Cristofor şi pe logofeţii lui în drumul scurt dintre gară şi conac, ori chiar pe peronul gării, când le arunca rumânilor, ca să-şi bată joc de ei, cuvinte mieroase şi mincinoase. Pe boier Gogu şi pe logofeţii boiereşti trebuia să-i omoare rumânii, nu pe dulăi. Poate că atunci n-ar mai fi murit Ivanca lui Mănoiu. Poate că n-ar mai fi murit nici flăcăul lui Bădoi…

Nu, nu e nevoie să fii leu! Om trebuie să fii! O să-i spun asta şi lui Turturică, atunci când o să-l întâlnesc. Numai că el o să râdă de mine. Nu face nimic. Să râdă de mine, să râdă de tot ce vrea el, numai să-l văd râzând. De atâta timp n-am mai văzut un om râzând, că am şi uitat cum se zâmbeşte şi cum se râde. Nici în casa noastră nu râde nimeni. Nici în multe alte case.

Am uitat să râdem. Am uitat cum te simţi când râzi.

Priveam pe fereastră, înfăşurat într-o zdreanţă de cojoc, cum se potolea viscolul, cum devenea domol, mai domol… Acum o să se oprească… N-o să mai fie viscol. Poate că mâine o să răsară chiar soarele.

Hanţele mele, întinse pe vârful sobei călduţe, începuseră să se usuce. Mă ustura umflătura obrazului. Grozav mă ustura. Ca să uit usturimea ei, mă gândeam la fel de fel de lucruri. Când m-am gândit că mâine dimineaţa s-ar putea să răsară soarele, umflătura m-a durut mai puţin…

— Ioane, toacă o mână de paie şi dă-le boilor să mănânce!

— Să se mai potolească niţeluş viscolul. Dacă ies acum afară, iar mă pătrunde frigul…

— Încearcă totuşi. Să nu rabde prea mult boii…

— Parcă dacă le dau paie se satură!…

S-a dus frate-meu Ion să dea boilor paie tocate.

Surorile mele nu ştiu ce tot moşmoneau pe vatră. Poate găsiseră ceva de mâncare şi pregăteau masa de la care tata avea să lipsească. În sat viscolul e mai puţin sălbatic. Se izbeşte de case, de copaci, de garduri, de cumpăna fântânii se loveşte. Cumpăna se clatină, scârţâie, îşi leagănă ciutura goală, dar nu cade.

— Nici tu să nu cazi când te-or bate marile vânturi…

— N-am să cad, mamă. Am să încerc să mă ţin bine.

— Să încerci…

Pereţii casei sunt vineţi şi goi. Varul de pe sobă s-a coşcovit de tot – de când nu s-a mai spoit casa! – dar soba e caldă. Părăsesc fereastra lângă care am îngheţat şi mă lipesc cu spinarea de sobă. Mi-e bine! Trăiesc! A venit iarna şi m-a prins trăind! Trăiesc! Toţi trăim în casă! O să vină primăvara şi-o să ne prindă trăind! Vom trăi! Cu orice preţ vom trăi!

Ieri îmi era silă de viaţă şi mi se părea că e tot una dacă trăiesc ori dacă mă prăpădesc. Mergeam istovit prin zăpadă. Rumânii duceau pe târgi doi morţi – morţii noştri…

Mi-e bine! Trăiasc! Voi trăi! Vom trăi! Eu voi spune mereu şi mereu inimii mele: bate încet, bate încet, bate încet, dar bate, bate mereu…

Voi trăi!…

Deşi nu se poate apropia nimeni de postul de jandarmi, rumânii ştiu ce se petrece acolo. Ştim şi noi. Ştie şi mama. Dar mai bine ştiu rumânii. Puţini n-au trecut prin mâinile lui Juvete. Puţini n-au trecut prin mâinile plutonierului major Budu de la Băneasa.

Loviturile nu se aud. Se aud însă gemetele celor loviţi, care nu-şi mai pot ţine gurile încleştate. Ele străbat pereţii de paiantă ai postului de jandarmi şi pun satul sărac pe jăratic.

Mai înainte, rumânii se mai ciorovăiau între ei, se mai dondăneau, ba uneori ajungeau chiar să se încaiere şi să se atingă cu ciomegele. Seceta care se abătuse asupra ţinutului, pe neaşteptate, şi uscase şi pârjolise câmpurile şi

grădinile, aducând foametea pentru oameni şi pentru vite, îi făcuse pe toţi săracii să uite vechile şi măruntele lor neînţelegeri. Ei vedeau acuma, cu mult mai bine decât putuseră să vadă altădată, cine erau adevăraţii lor duşmani, încotro trebuie să-şi îndrepte întreaga lor ură.

Vântul sufla prin ariile lor goale şi prin pătulele lor pustii, în vreme ce acelaşi vânt se izbea de pătulele şi hambarele pline până sus, la căpriori, ale bogătanilor satului şi de magaziile uriaşe ale moşierilor şi arendaşilor.

Ei auzeau mugetele slabe ale vitelor lor, din care rămăsese numai pielea şi oasele, dacă rămăsese şi atâta, şi vedeau în acelaşi timp cum vitele bogătanilor, ale moşierilor şi arendaşilor rămâneau grase, cu pielea acoperită de păr lins, care nu se lua pe ţesală…

Şi apoi…

Apoi îşi vedeau copiii şi nevestele şi părinţii bătrâni cum se usucă şi îngălbenesc pe zi ce trece de foame, cum se şubrezesc şi se aduc de spinare, de câtă suferinţă îndură. Dacă ar fi avut în case oglinzi şi s-ar fi uitat în ele, rumânii şi-ar fi văzut propriile lor chipuri uscate, pământii, străvezii, cu pielea de un galben bolnăvicios.

Dar nu era nevoie să-şi vadă chipurile în oglinzi. Îşi vedeau mâinile şi picioarele cum se topesc şi se subţiază. Îşi vedeau şoldurile numai oase şi pântecele supte şi lipite de şira spinării. Şi apoi… Apoi fiecare uitându-se la chipul şi la înfăţişarea altuia, se vedea pe sine.

Niciodată săracii nu semănaseră atât de mult între ei ca acum. Parcă ar fi fost toţi fraţi ieşiţi dintr-o singură mumă şi dintr-un singur tată. Şi flămânzind în jurul aceleaşi mese, la care parcă au mâncat alţii şi n-au lăsat nici măcar fărâmiturile, îmbrăcându-se în zdrenţele culese din aceleaşi gunoaie.

Şi era adevărat că erau fraţi, deşi fuseseră aduşi pe lume de părinţi diferiţi.

Gândurile acestea li se limpezeau din ce în ce mai mult în minte şi mâhnirea unuia începea să fie mâhnirea tuturor,

pentru că suferinţa cea mare a tuturor era.

Dar se mai limpezeau şi altfel de gânduri în minţile săracilor. Aşa cum ei, săracii, semănau între ei, din pricina lipsurilor pe care le răbdau şi a împilărilor la care erau supuşi, tot aşa semănau între ei şi bogaţii, din cauza bogăţiei lor, care le îngăduia, chiar pe aceste vremuri cumplite, să le fie casa casă şi masa masă. Săracii vedeau acum că pe săraci îi lega între ei sărăcia lor şi silniciile şi lipsurile la care erau supuşi şi că pe bogaţi îi lega între ei avuţiile lor.

Băgau acum şi mai bine de seamă că ei, cei săraci, rămân mereu dedesubt şi că pe spinările şi pe umerii lor aduşi stau mereu călare ceilalţi, graşii şi grăsunii, borţoşii şi burticoşii, boierii care-şi păstrau aurul la bănci şi bogătanii care-şi zornăiau argintul la chimir.

Săracii învăţau să priceapă şi mai limpede că această orânduire nu e dreaptă şi că ea nu poate să dăinuie la nesfârşit.

— Am ajuns toţi, fraţilor, mai sfrijiţi decât sfinţii zugrăviţi pe zidurile bisericii şi despre care se spune că s-ar fi hrănind prin pustiuri cu lăcuste, ca să li se ierte păcatele şi să li se bucure sufletele veşnic în boazurile cerului…

— Şi bogătanii s-au îngrăşat mai abitir decât boier Gogu…

— Şi boier Gogu s-a îngrăşat mai abitir decât porcul pe care-l îngraşă bogatul să-l taie de Crăciun…

— Pe sărac îl cunoşti după faţă.

— Şi pe bogat tot după faţă îl cunoşti… Şi după mers. Că bogatul merge fudul şi legănat şi calcă apăsat şi greu, de parcă şi-ar duce întreaga avuţie în spinare…

De un ceas şi mai bine, mama stă de vorbă în casă cu unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatei şi cu nenea Cristea Moga, care a venit la noi să afle ce s-a întâmplat cu tata. El a auzit la gară că trenurile neputând să umble şi drumurile fiind toate înzăpezite, cercetările vor fi făcute de şeful secţiei de jandarmi de la Băneasa, plutonierul major

Budu, a cărui cruzime este bine cunoscută. Tot Cristea Moga a mai aflat de la oamenii din gară că boier Gogu Cristofor s-a plâns prin telegraf prefectului şi procurorului că rumânii de la Omida, care s-au dus la el la conac, au încercat să-i spargă uşa casei, să intre peste el şi să-l omoare, pentru a-l jefui de bani şi de bucate, şi că numai dulăii, logofeţii şi slugile credincioase i-au scăpat viaţa şi avutul.

— Dar nu e adevărat nimic din tot ce-a spus boier Gogu…

— Nu e adevărat, Mărio, dar până să se lămurească cum s-au petrecut lucrurile, oamenii sunt smintiţi în bătăi la postul de jandarmi… Vor fi ţinuţi închişi cine ştie cât, vor fi judecaţi… Ar fi bine să mergem în primărie; s-au adunat acolo neamurile celor închişi să se sfătuiască cu primarul şi cu notarul…

— Ce să se sfătuiască? Ce ajutor poate să ne dea în asemenea împrejurări un ticălos ca Dobre Grivu?

Mama şi-a luat totuşi zăbunul pe spinare şi a plecat cu nenea Cristea Moga la primărie.

Mi se uscaseră hanţele întinse pe sobă. M-am îmbrăcat şi m-am dus şi eu după ei. Obrazul lovit mi se umflase. Umflătura devenise vânătă şi pe alocuri pielea crăpase.

În primărie, unde m-am strecurat uşurel, la o masă sta crăcănat primarul Dobre Grivu, cu căciula lângă el. Răsucise ţigară groasă şi trăgea de zor tutun aruncându-l afară, în două fuioare, pe nas.

Rumânii şi femeile, rubedenii de-aproape ale celor duşi la postul de jandarmi, care umpluseră primăria, se aflau în picioare, dincoace de grilaj, unde îşi trecuseră noaptea, întinşi pe duşumele, arestaţii.

— De ce nu te duci, primarule, la jandarmi să le spui să nu mai chinuiască oamenii? Că n-au făptuit nicio faptă urâtă. N-au omorât, n-au furat, nici măcar nu l-au înjurat pe boier Gogu.

— Dar ce te amesteci dumneata, Cristea Moga, în tărăşenia asta? Dumneata nici nu eşti plugar, nici nu eşti

din satul ăsta, n-ai niciun neam printre arestaţi!… Vezi-ţi, omule, de treaba dumitale… Şi apoi nici eu nu mă pot băga. Păcătoşii ăştia care sunt arestaţi au atacat conacul, s-a vărsat acolo sânge… Asta intră în atribuţia procurorului şi a jandarmilor… Aşa scrie la lege, aşa trebuie făcut…

— Dar trebuie să te duci, primarule. Eşti fruntaşul satului… Cine vrei să se ducă? Pe oamenii aceştia nici nu-i lasă jandarmii măcar să se apropie de post, necum să intre înăuntru şi să vorbească cu Budu.

— La urma urmelor, să zic că m-aş duce. Dar de ce să mă duc? Eu i-am trimis pe netrebnicii ăia la conac să facă prostiile pe care le-au făcut? Le-am spus de atâtea ori cu stăruinţă să nu să ducă. Nu m-au ascultat! Bine! Acum să pătimească pe unde au păcătuit…

— I-a mânat foamea, primarule… Şi de păcătuit, cu ce au păcătuit?…

— Foamea, foamea! Te iei şi dumneata după ei, Cristea Moga… Ei o ţin maţu-gaia cu foamea! Parcă altă vorbă nu mai cunosc! Ce? Numai pe aici e foamete? Mai e foamete şi prin alte părţi şi oamenii de pe acolo nu s-au apucat să facă pe nebunii, ca ăştia… Ce vrei de la mine? Ce vreţi cu toţii de la mine? Ce sunt eu? Dumnezeu? Nu sunt nici măcar boierinaş… Un simplu primar…

— Sătulul nu crede flamandului…

— N-o fi crezând. Dar la urma urmei de ce să creadă? Nu scrie la nicio lege că sătulul trebuie să creadă flămândului. Nici la legea cea mare, la muma legilor…

— Du-te la post, Grivule, maică, uite, te rog şi eu, că sunt femeie bătrână şi n-am rugat niciodată nimic, pe nimeni, numai pe dumnezeu l-am rugat, dar se vede că nici el nu m-a auzit, şi spune-le jandarmilor să nu mai chinuie oamenii… E şi băiatul meu acolo, şi altul nu mai am… Şi băiatul e slăbuţ!… Să nu mi-l omoare, maică, Grivule… Că altul nu mai am… Că am avut mai mulţi, dar au murit de mici şi am rămas singură pe lume, numai că băiatul ăsta… care e cam slăbuţ, maică, Grivule…

— Nu pot să mă duc, babo, nu pot să mă duc, oricât v-aţi perpeli voi pe lângă mine… Nu mă duc, iaca, nu mă duc…

Primarul îşi sprijinise mâinile pe masă şi-şi lăsase capul greu de aburul ţuicii pe ele.

— Atunci pune mâna pe telefon şi vorbeşte cu boier Drăculea, prefectul judeţului! El e mai mare şi peste jandarmi. Să-i închidă pe oameni, să-i judece şi să-i condamne judecătorii dacă au vreo vină. Dar să nu-i sfarme în bătăi jandarmii.. Mi se pare că nu scrie în nicio lege că jandarmii au dreptul să bată oamenii…

— Dar de unde cunoşti dumneata legile, Cristea Moga? Că doar nu le-oi fi învăţat când împingi rolul cu traverse în sus, pe tăietura trenului? Legile, Cristea Moga, numai judecătorii şi avocaţii le cunosc… Şi eu… de când m-a făcut boier Gogu primar.

— Am mai aflat şi noi câte ceva…

— Apăi să vă spui eu tuturor una, care trebuie să vă între bine în cap. Pe lângă lege, mai e şi obiceiul vechi. Şi după obiceiul vechi, oricine are putere în stat poate să-l bată pe sărac când vrea şi mai ales când săracul îi cade sub mână cu vreo pâră, cu vreo bănuială…

— Şi atunci ce fac cei ce trebuie să păzească legea, primarule?

— Ce să facă? închid şi ei ochii şi se prefac că nu văd, că altfel…

— Blestemată lege şi blestemaţi au fost aceia care au făurit-o!

— Blestemaţi, neblestemaţi, Cristea Moga, uite că au făurit-o! Şi legea merge înainte, aşa cum, vrem ori nu vrem noi, gârla curge la vale…

— Cât o mai curge…

— O să mai curgă, Cristea Moga, şi legea asta o să trăiască mult, cât lumea şi pământul…

— Totuşi, primarule, te rugăm, dacă nu vrei să te duci la Budu, vorbeşte măcar la telefon cu prefectul, ori măcar cu zapciul…

— Acum, dacă e vorba pe aşa, să vă spun drept. Eu am vorbit cu prefectul de ieri seară – cu prefectul, nu cu zapciul, că asta nu e treabă de zapciu – de cum am aflat că s-a petrecut faptul. Telefonul, vedeţi că nu sună. Pesemne a rupt pe undeva viscolul sârmele. Am raportat prefectului prin telegraful de la gară…

— Şi ce-a răspuns Drăculea?

— Mie mi-a dat ordin să nu mă amestec în niciun fel, că nu e de nasul meu, iar jandarmilor le-a poruncit să-i aresteze pe toţi câţi au fost la conac şi, înainte de a-i trimite la arest la Turnu pentru judecată, să se facă aici primele cercetări de către domnul plutonier major Budu… Şi Budu, cum e Budu, că-l cunoaşteţi, ce să vă mai spun eu, s-a apucat, împreună cu domnul şef de post Juvete, să-i strângă niţeluş pe rumâni în chingi, ca să-i înveţe minte şi altădată să nu mai dea buzna în curţile boiereşti şi să se apuce aşa, tam-nesam, să omoare gogeamite scumpătate de dulăi… Om bun, cuconaşul Drăculea, prefectul nostru, pupa-i-aş sufletul să i-l pup… A mai ordonat ca numaidecât să li se dea drumul copiilor care şi-au însoţit părinţii la conac. Ştiţi, cuconaşului Drăculea, domnului prefect, de, i-a rămas duduiţa în poziţie şi aşteaptă şi dumnealor să câştige spre primăvară un copilaş… Mi-a spus Oprea Căţui Strâmbul că s-ar fi bucurat grozav socrii, boierii Miliarezi, când a ajuns la ei la Bucureşti ştirea asta… Până acum a fost ce a fost, spunea Strâmbul, dar să vedeţi de-acum înainte cum o să mai strângă boier Gherasie şurubul… Trebuie adunată avere, nu glumă, pentru nepoţel…

— Se gândesc la asta înainte ca nepoţelul să fi venit pe lume…

— Poate joacă mai mult la bal şi-l leapădă, a spus o femeie de lângă zid.

— De ce să-l lepede? Nu-l leapădă. Are ea grijă, duduiţa să se ferească!

— I-or fi şi pregătind leagăn de mătase…

— De ce să nu-i pregătească? Omul trebuie să le facă pe toate cu prevedere… La botez o să-i ducem pruncului daruri din partea satului… Că de, pe moşia pe care muncim, fătul o să fie odată şi odată stăpân…

— Poate că o să-i duci, tu, primarule, noi n-avem nici ce-i duce, şi chiar dac-am avea, nici pentru ce-i duce daruri…

— Petrio, vedeţi cum sunteţi? Dumnealui, cuconaşul Drăculea, pupa-i-aş sufletul, inimă bună, a dat poruncă să li se dea drumul de la arest copiilor voştri… Şi voi, uite cum vorbiţi… Ba mai şi stăruiţi să pun mâna pe telefon să-l scol de la cine ştie ce treabă şi să-l rog să ridice ordinul pe care l-a dat jandarmilor în privinţa strângerii în chingi. Adevărat: nici salcâmul pom, nici calicul om…

— Noi spunem altfel, primarule Grivu…

— Cum, Cristea Moga? Cum?

— Nici salcâmul pom, nici boierul om… Aşa se şi potriveşte…

— Chisnovat om mai eşti şi dumneata, Cristea Moga… Chisnovaţi mai sunteţi şi voi, ăştia cu coatele goale… Până şi vorbelor le daţi înţelesul care vă place vouă. Totdeauna trageţi spuza pe turta voastră.

— Dac-am avea turtă, ar fi bine… Ne-am mulţumi să tragem pe ea cenuşa caldă. Spuza am lăsa-o altora. Dar n-avem turtă… Turta e la voi, spuza e la voi, e la voi şi cenuşa caldă; legea e şi ea tot la voi…

Viscolul vuia mai uşor, salcâmii satului se văietau obosiţi de atâta zbucium, negri şi trişti, încet-încet, căutând parcă să acopere cu aceste vaiete uşoare gemetele rumânilor schingiuiţi la postul de jandarmi de lângă gârlă. Peste vuietul uşor al viscolului care se potolea, s-au ridicat deodată din două părţi ale satului cântece răguşite, metalice.

Pendula îşi bătea tic-tacul ei mărunt. M-am uitat şi am văzut că era ora zece.

Ziua crescuse şi-şi albise faţa; norii care acopereau satul şi lunca, dealurile şi câmpurile, se subţiaseră şi lumina soarelui străbătea mai lesne prin aburul lor ce sta să se destrame cu totul.

— S-au deschis cârciumile…

— Au început să cânte gramofoanele…

— Bogătanii petrec…

— Petrece şi părintele Tomiţă Bulbuc…

— De ce să nu petreacă? S-a dus la biserică dis-de-dimineaţă, slujba şi-a făcut-o… E duminică… Duminica e zi de sărbătoare…

— Zi de odihnă şi de petrecere… Că aşa e lumea… Cine are ce, bea şi mănâncă, cine nu, stă şi se uită şi… face zâmbre.

— Aşa o fi, primarule, dar eu zic că nu e bine…

— Oi fi zicând, dumneata, Cristea Moga, ce-oi fi zicând… De la un timp aud că zici cam multe, şi-acum te ascult cu urechile mele şi mă mir că dumneata, ca venetic, n-ai fost încă trimis la urmă… Dar nu e trecut timpul… Şi de ce zici că nu e bine aşa cum e? Cine a călcat legea şi a intrat în proprietatea altuia, cu gând de ucidere şi de jaf, trebuie să stea legat la post şi să fie dat judecăţii… Pe mine de ce nu m-au arestat jandarmii? Nu acum, că sunt primar, şi n-ar putea s-o facă, dar altădată, când nu ajunsesem nici primar şi nici pe la curtea boierească nu trecusem, ca logofăt! De ce? Să vă spun eu de ce: pentru că îmi vedeam de treaba mea, de munca mea, de pământurile mele… Ba încă şi de pământurile altora, care erau luate de mine cu chirie de la sărăcanii care n-aveau vite să le muncească… Ba încă şi de slugi… Ba încă şi de zilieri… Le plăteam după cum ne învoiam, cum le plătesc şi acum… Aveam grijă să le dau mâncărică la timp… Să ai în grijă atâta lume, să bagi de seamă dacă fiecare vine la timp la muncă, dacă fiecare munceşte cât trebuie şi cum trebuie şi nu te trage pe sfoară; că rumânul e-al dracului, dacă nu stai cu ochii pe el

nimic nu face; e mai greu decât dacă îţi munceşti tu singur pământul…

— Da, adevărat, primarule, grijă mare…

— Păi nu? Şi cu mâncarea! Să ai grijă să le dai de mâncare la toţi!… Eu cu nevastă-mea nu suntem lingavi. Mâncăm ce se găseşte prin casă… Dar zilierii, să te ferească dumnezeu de gura lor! Ba că apa din butoi s-a încălzit, ba că mămăliga e făcută din mălai stricat şi e amară şi nu le place şi se bolnăvesc de pelagră, ba că peştele sărat s-a împuţit şi mişună viermii prin el… Lasă mă, le spui, că apa e bună şi caldă… Mămăliga o fi amară, dar e bună, satură, şi de pelagră de ce să vă mai feriţi, că tot aveţi… Iar peştele, de, e adevărat că a făcut viermuşi… Aşa e peştele! Cum dă căldura peste el, chiar dacă e sărat, face viermuşi… Scuturaţi-l de viermuşi şi mâncaţi-l… Greu de tot cu zilierii!… Ei, dar acum e bine? E mai bine acum? A fost secetă şi mi-am lăsat şi eu pământurile pârloagă… N-am avut nevoie de zilieri… Ar mânca rumânii acum şi peşte stricat, şi mămăligă amară… Ehei! Ogarul turcului, sireacul, a mâncat mere acre la nevoie… Slugile se plângeau ba că mâncarea pe care le-o dau e proastă, ba că nu le dau îmbrăcăminte prea bună… Le-am dat drumul, să se ducă fiecare încotro o vedea cu ochii… Că legea nu mă obligă să ţiu slugă, dacă nu vreau s-o mai ţiu… Au început să-mi ducă dorul. Am păstrat doi băieţandri pentru vite… La primăvară o să-mi iau alţi argaţi din cei care vor scăpa cu viaţă din lipsa asta…

— După câte ne spui, primarule, ar trebui să-ţi plângem de milă…

— Nu e nevoie să-mi plângeţi de milă… Că eu de mila nimănui n-am nevoie… numai de mila domnului. Şi mila domnului o am!… V-am spus aşa, ca să ştiţi şi voi că nu e om fără griji. Fiecare cu ale lui… Bogatul o duce mai greu decât săracul… Că săracul n-are ce pierde… Pe când bogatul…

Unii rumâni, văzând zădărnicia zbuciumului lor pe lângă primar, care se întinsese la taifas ca să-şi umple cu ceva timpul, părăsiseră primăria şi se gândiseră să aştepte să se mai potolească viscolul ca apoi să plece într-o ceată mai mare la oraş, să facă plângere la prefect şi la judecătorii cei mari împotriva boierului de la Troian, care împuşcase un rumân din sat, şi împotriva jandarmilor care stâlceau pe arestaţi în bătăi. Ei ştiau bine că n-or să se aleagă cu nimic, că prefectul Drăculea, şi el boier, şi ginere al boierului olog de la Băneasa, o să-i ia peste picior şi tot peste picior o să-i ia şi judecătorii cei mari din Turnu, dar oricum, trebuiau să se mişte, să nu rămână cu mâinile încrucişate. Nu fusese vorba de nicio răzvrătire. Atunci de ce să cadă năpasta pe oamenii nevinovaţi?

Cristea Moga, câţiva săteni, părinţi ori fraţi ai celor arestaţi, şi câteva femei, mame ori neveste de ale acestora, rămăseseră la primărie. Oamenii aceştia nu voiau şi nici nu puteau să înţeleagă că într-adevăr autorităţile săteşti, primarul, notarul, preotul nu aveau niciun cuvânt de spus în cele ce se întâmplau la postul de jandarmi. Nu mergeau până acolo cu nădejdile lor să ceară ca arestaţii să fie lăsaţi liberi, deşi ei nu făptuiseră nimic care să îndreptăţească arestarea lor, dar stăruiau ca rumânii şi femeile care se aflau la post, să nu mai fie bătuţi şi chinuiţi.

Părintele Tomiţă Bulbuc, găsit în cârciumă la Voicu Buciuc, de cei ce nu ştiau ce se petrecuse dimineaţa în primărie şi ce le propusese popa arestaţilor, făgăduise să vină la primărie niţel mai târziu, după ce se va mai încălzi cu o tescovină-două. Nu-şi puneau cine ştie ce nădejdi în popă, dar credeau că acum, când le-a ajuns cuţitul la os, popa o să se îndure, oricât ar fi el de păcătos, să coboare până la postul de jandarmi şi să vorbească cu plutonierul major Budu, să-i mai slăbească pe rumâni din bătăi, şi să nu se atingă de femei.

Tot acolo îl găsiseră şi pe notarul Gică Stănescu. Aproape că-l ridicaseră pe sus şi-l aduseseră la primărie. Luase loc la

obişnuita lui masă de scris şi ca să arate rumânilor că şi duminica, atunci când nu bea la cârciumă, e ocupat la cancelarie, deschisese un dulap, luase de acolo nişte condici şi nişte dosare şi le înşirase în faţa lui, ca şi cum s-ar fi pregătit să scrie. N-a pus însă mâna pe condei.

— Ei? Aţi vorbit cu primarul?

— Am vorbit. De azi dimineaţă vorbim…

— Şi?

Rumânii au dat din umeri…

Dobre Grivu însă n-a dat din umeri.

— Eu, notarule, mi-am spus răspicat gândul: nu pot şi nici nu vreau să mă amestec în treburile jandarmilor. Da, da… Nu pot şi nici nu vreau… Nu pot, că nu mă lasă legea şi am poruncă de la prefect să nu mă amestec… Şi nu vreau să pun măcar o vorbă bună. Oamenii nu m-au ascultat. Nu trebuiau să plece la conac să-l supere pe boier Gogu, care a venit să se odihnească… Auzi! Să-l supere pe boier Gogu, care după câte se aude, mâine-poimâine poate să ajungă prefect, dacă nu chiar ministru… Aşa că… vorba ceea: geaba vii, geaba te duci, geaba rupi bieţii papuci…

— Şi ce vreţi voi de la jandarmi?

— Să cerceteze cazul, dar să nu mai bată oamenii… Am auzit că-i omoară în bătăi…

— Şi credeţi că într-adevăr puţin lucru cereţi? Auzi!… Să nu-i mai bată… De când sunt pe lume jandarmi şi arestaţi, jandarmi bat şi arestaţii rabdă… Pentru că dacă jandarmii se poartă cu blândeţe cu nişte oameni care ziua nămiază mare au atacat, înarmaţi cu furci şi topoare, curtea boierească de la Troian, calea spre răscoale ţărăneşti e iarăşi deschisă… Noi, autorităţile, n-am uitat ce s-a petrecut la 88 şi la 94. Atunci tot aşa a început zurba. Dacă autorităţile n-ar fi avut mâna tare, dacă stăpânirea n-ar fi scos armata şi nu i-ar fi dat ordin să tragă fără milă, s-ar fi prăpădit biata ţară! Aşa… s-au prăpădit numai nişte netrebnici… Stăpânirea, oameni buni, trebuie să stea mereu de veghe. Ea nu poate îngădui să se aprindă şi să se

înece din nou ţara în sânge… Orice abatere, cât de mică, se cuvine să fie aspru pedepsită. După lege… Aşa că nu mai stăruiţi pe lângă primar. Nu mai umblaţi nici după popă, nici după învăţătoare. Niciunul dintre dumnealor nu poate să intervină cu folos…

— Şi credeţi că nu se poate găsi nicio cale pentru uşurarea oamenilor, domnule notar? Că atât cer oamenii: o uşurare. Sunteţi om de-al nostru, din sat, aţi văzut şi aţi trăit multe. Nu ne lăsaţi! Căutaţi ceva! O să mişcăm din urechi, dacă trebuie, să vă răsplătim osteneala…

— Aici nu e vorba de mişcat din urechi pentru mine, Lişcu Stângaciu… Că nici eu nu pot să fac nimic. Eu pot cel mult să vă dau o părere, să găsesc un clenci.

— Dacă dumneata vorbeşti de clenci, noi credem că l-ai şi găsit, domnule Gică…

— L-a găsit, l-a găsit, că e tare deştept notarul nostru! E mai deştept ca un zapciu… Vă las cu dumnealui şi trec peste drum la Mareş, să dau o prăştină pe gât, că sunt cam nedormit. Cred că până mă întorc o să vă înţelegeţi…

— O să ne înţelegem, primarule, o să ne înţelegem. N-avea nicio grijă… Dar nu te duce la Mareş… Du-te la Voicu Buciuc, că acolo e şi părintele Bulbuc, şi fraţii Cărăbaş, şi Iliuţă… Se lasă cu chef mare, primarule.

— Că bine spui, notarule…

După ce a plecat, grăbindu-se, Dobre Grivu, notarul i-a întrebat pe rumâni:

— Aţi putea să înhămaţi voi doi cai buni la o sanie uşoară, să vă repeziţi până la Cârligaţi şi să-l aduceţi într-o goană aici pe domnul avocat Mitiţă Bârcă? Numai la dumnealui ar fi un fel de scăpare…

— De putut, ne putem duce şi la avocat, domnule notar, că nu e departe Cârligaţiul, dar vorba e cu ce-l plătim? Că avocatului trebuie să-i plăteşti înainte de a deschide gura. Iar domnul Mitiţă Bârcă nu e chiar dintre cei filotimi la inimă…

— E om cumsecade, domnul Bârcă, degeaba aveţi îndoieli asupra dumnealui. Buhul care i s-a dus, degeaba i s-a dus. Pentru proces, o să fie înţelegător. N-o să vă ceară bani chiar acum, pe loc. Trăieşte în lume şi ştie că anul ăsta a fost secetă şi că nu prea vă dau gologonii afară din casă. Dar o să vă înţelegeţi, că oamenii cumsecade se înţeleg uşor între ei. Vorba aceea: mai dă rumâne, mai lasă jupâne… O să bateţi palma cu domnul avocat Bârcă şi o să-i iscăliţi nişte poliţe, că poliţele, dacă le iscăleşti în alb şi nu le pui termene, sunt bune şi peste un an, şi peste zece… Le încui în casa de fier şi aşteaptă acolo până le scoţi şi le duci la bancă; nu cer apă, nu cer mâncare… Şi s-or îndrepta timpurile. Veţi trăi, veţi munci şi veţi plăti, ca nişte oameni cinstiţi ce sunteţi. Nu moare nimeni din muncă…

— Dar care nu ştim să iscălim, cum ne descurcăm?

— Găsim noi o formă, că de-aia cunoaştem legile pe de rost şi le învârtim pe degete. Uite, îi daţi domnului avocat Bârcă, cum vă înţelegeţi cu dumnealui, câte o bucată de pământ, încheiem acte de vânzare-cumpărare şi actele astea pot fi semnate şi prin punere de deget faţă de martori. Dumnealui, domnul Mitiţă Bârcă, vă plăteşte pe loc pământul că, slavă domnului, are atâta bănet, că nu mai ştie ce să facă cu el… Luaţi banii cu o mână, îi plătiţi pentru proces – că o să iasă negreşit proces mare din tămbălăul ăsta – cu cealaltă mână…

Notarul Gică Stănescu îşi ciugulea încet mustăţile rare. Râdea, şi faţa lui galbenă se încreţea în cute subţiri şi adânci, iar ochii vineţi de boală îi jucau de zor în cap, oglindind marea bucurie în care îi înota sufletul.

— Dacă am fi avut pământ de vânzare, l-am fi vândut bogătanilor care ne dau ocol şi ne pândesc să ni-l smulgă pe mai nimica şi ne-am fi cumpărat ceva bucate, nu ne-am fi dus să-i cerem pe datorie lui Gogu Cristofor.

— Ai, n-ai, nene Niculcea, la nevoie scoţi şi dai… Eu, să vă spun deschis, de azi noapte studiez chestiunea şi am şi trimis avocatului un bileţel de dimineaţă, printr-un om al

meu; că afurisitul ăsta de telefon tocmai când îţi frige buza de nevoie se strică şi nu mai sună. Nu m-am uitat, măi oameni, că e viscol şi trimisul face drumul pe cheltuiala mea, cu primejdie! S-ar putea, dacă plecând după avocat o luaţi pe lângă lacul Vladei, pe unde drumul e mai scurt şi merge mai pe lângă sate, să-l şi întâlniţi pe domnul avocat Bârcă. L-am poftit să binevoiască să se urce în sanie şi să vină cât mai curând încoace. Aşa că… vedeţi… M-am gândit la voi şi fără să mă rugaţi. N-am aşteptat să vă căciuliţi la mine cum vă căciulirăţi degeaba la primar…

— Îţi mulţumim, notarule.

— N-am nevoie de mulţumiri. Am luat această iniţiativă, cu toate că e periculoasă, ca să nu vă tot aud văitându-vă că nu se ocupă nimeni de voi în satul ăsta păcătos în care mi-am îngropat tinereţile. Că-mi vine să-l înjur pe taica, cu toate că mi-e rudă, şi pe maică-mea, cu toate că şi ea mi-e niţeluş rudă, şi acum, când amândoi se află-n mormânt! De ce nu m-o fi dat taica la şcoală la oraş, să învăţ carte şi să ajung avocat? Că bani avea destui… Şi de ce m-o fi ţinut maică-mea pe lângă fustele ei, când eram mic?

— Răposatul Ignat Stănescu avea destui bani dar, aşa cum ţi-l aminteşti şi dumneata şi cum îl ştim şi noi, era – iartă-ne, notarule – cam zgârie-brânză…

— Nu tocmai zgârie-brânză, mai curând strâns la mână: fusese, sărăcuţ în tinereţe şi de-aia ţinea la ban, dar cum de nu s-a gândit că dând el cu o mână, ca să învăţ carte, eu, devenit avocat, aş fi adunat cu zece deodată?

— Socoteala e simplă, domnule Gică. Cu o mână ar fi dat dumnealui… Cu zece mâni ai fi adunat dumneata. Nu e totuna.

— Oricum, ar fi putut să se gândească. Îi eram doar copil…

— Nu erai singurul. Mai avea şi alţii…

— Pe ăia i-a mâncat demult oftica… după ce apucaseră să toace averea pe care le-o lăsase moştenire taică-meu…

În legăturile lui obişnuite cu oamenii din Omida, notarul Gică Stănescu, unicul fiu rămas în viaţă din cinci, al răposatului fost notar Ignat Stănescu, era destul de ţâfnos şi repezit. Umbla îmbrăcat în straie nemţeşti şi-şi adusese nevastă de la marginea Ruşilor de Vede. Satul nu-l suferea, că mereu strâmba din nas şi făcea mofturi când avea careva nevoie să scoată un act de la primărie, dar era nevoit să-l rabde. Altul, dacă ar fi venit în locul lui Gică Stănescu, notar în sat, tot aşa s-ar fi purtat, ori poate şi mai rău. Cu Gică Stănescu oamenii se învăţaseră ca sacul cu peticul. Primarii se schimbau, după cum venea la guvern unul sau altul din cele două partide boiereşti, se schimbau secretarii, se schimbau până şi telefoniştii şi vătăşeii, dar notarul, care făcuse o şcoală de câteva luni pe la Câmpulung, rămânea neclintit la tocul lui. Ştiuse să se pună bine cu toţi boierii. Rareori când vorbea omeneşte cu rumânii, mai ales dacă glasul îi devenea mieros, aceştia începeau să se teamă. Notarul le întindea o cursă din care, odată căzuţi, cine ştie cum, când şi cu ce preţ, izbuteau să scape. Nu de mila oamenilor şi nu din dorinţa de a-i scoate mai curând din mâinile şi de sub pumnii jandarmilor se grăbise el să trimită dis-de-dimineaţă om călare, şi încă pe vreme de viscol, tocmai la Cârligaţi, după avocatul Bârcă. La mijloc nu putea să fie decât o socoteală bine chibzuită şi, bineînţeles, nu în folosul celor arestaţi sau al neamurilor lor care umblau să-i vadă teferi şi nelegaţi.

Dacă miroşi că vrea să te lovească cineva, eşti plin de băgare de seamă, nu-l scapi din ochi pentru ca în clipa în care va sări la tine să te poţi feri şi lovitura să treacă pe alături, să nu te izbească.

Rumânii şi femeile din primărie erau numai ochi şi urechi.

— Ne-om duce şi la Cârligaţi, după avocat, dacă ne povăţuieşti dumneata, notarule, şi dacă socoteşti că altă cale nu s-ar găsi. E adevărat că avocatul se bagă peste tot şi mai botos ca domnul Mitiţă Barcă trebuie să cauţi cu

lumânarea ca să găseşti altul. Dar şi de lacom, e lacom de n-are pereche…

— Ar trebuie să vă grăbiţi şi să plecaţi după dumnealui, nu să staţi şi să-i cântăriţi lăcomia! S-ar putea să-l cheme şi prin alte părţi, că pretutindeni se întâmplă buclucuri şi necazuri oamenilor, iar oraşul unde se mai află şi alţi avocaţi e departe, şi acum, pe viscol, nici n-ai cum să ajungi la el, dar'mite să te şi întorci cu avocatul în sanie…

— Să căutăm nişte cai buni şi o sanie… S-o închiriem de la vreun om mai înstărit, domnule Gică… Poate de la Cărăbaş…

De când plecase la cârciumă primarul Dobre Grivu şi rumânii începuseră să vorbească cu notarul Gică Stănescu, care găsise „un clenci" pentru uşurarea rumânilor închişi, nenea Cristea Moga se trăsese într-un colţ, pierzându-se printre ceilalţi oameni din primărie.

Între timp, venise şi se strecurase printre oameni învăţătoarea Berta Câmpeanu. Dârâială îi adusese un scaun şi învăţătoarea mulţumise şi se aşezase pe el, pipăindu-şi mereu cu mâinile picioarele bolnave. Lângă ea, câteva femei tinere şi două-trei babe, cu spinările rezemate de zid şi cu mâinile la gură, ascultaseră, fără să spună un cuvânt, tot ce se vorbise în primărie. Rumânii, odată luată hotărârea să-l aducă la Omida pe avocatul Mitiţă Bârcă de la Cârligaţi, se mai încălziseră, li se mai luminaseră feţele. Femeile rămăseseră însă ca şi mai înainte, întunecate la chip, împosocate. Numai la intrarea în primărie a învăţătoarei le trecuse o clipă prin ochi, un fir de lumină, care se rupsese şi se stinsese numaidecât.

N-a fost nevoie să umble oamenii după sanie, s-o închirieze şi să plece la Cârligaţi în căutarea avocatului.

Sunându-şi voioasă clopoţeii, sania mare şi galbenă a avocatului Mitiţă Bârcă, pe care o cunoşteau toate satele din împrejurimi, trasă de doi cai voinici din care ieşeau aburii, s-a oprit în faţa primăriei. Un băiat golaş a sărit jos

din ea, a luat două pături păroase din sanie le-a întins peste cai şi a început să le frece boturile şi urechile.

Avocatul Mitiţă Bârcă, cu căciula mare trasă pe cap, cu gâtul gros înfăşurat în şal şi îmbrăcat într-o bundră îmblănită, lungă până la pământ, a coborât ca un urs greu din sanie şi din câţiva paşi a şi ajuns în primărie.

— Bună…

— Să trăiţi, domnule avocat.

— Noroc, notarule. Şi aşa, a? Mă scoţi din bârlog, de la căldurică, pe o vreme ca asta? Ce sunt eu, notarule? Câine sunt? Eu n-am dreptul la puţină odihnă? Că alerg primăvara pe vânturi, vara pe soare şi toamna pe ploaie, şi aştept iarna când se astupă drumurile să mă odihnesc şi eu niţel. Azi dimineaţă îmi zic: viscoleşte, o să stau întins în casă, în cămaşă de noapte; n-o să mă deranjeze nimeni, îmi zic. Şi tocmai când mi-era mai bine, pică bileţelul dumitale: „Vino repede la Omida. Caz grav. Câştig”… Parcă mi-ai fi dat o telegramă!… Nu puteai, notarule, să-mi scrii mai pe larg despre ce e vorba? Să ştiu şi eu, la o adică, pentru ce înfrunt prăpădul? Care sunt împricinaţii?

Îi turuise gura. Notarul Gică Stănescu nu apucase să-i răspundă la nicio întrebare. De altfel, avocatul nici nu aştepta vreun răspuns. Un singur lucru aştepta: să i se arate împricinaţii.

— Împricinaţii nu sunt aici. Au fost arestaţi azi-noapte, pe când se întorceau de la locul faptului, şi de azi dimineaţă îi muştruluieşte domnul plutonier major Budu… Năduşeşte pe lângă domnul plutonier major şi Juvete al nostru…

— Adică se întrec amândoi, care să le mute mai bine fălcile…

— Dacă le-ar muta numai fălcile, ar fi bine, domnule avocat. Gazul e grav. Aşa că nu e vorba numai de mutatul fălcilor. Repet: cazul e grav, domnule avocat…

— Bine! Bine! Şi câţi arestaţi sunt? Doi, trei, patru?

— Peste treizeci…

— Peste treizeci, zici? Oliolio! Oliolio! Şi cazul? Cazul?

— Oamenii au plecat ieri dimineaţă, în grup, din sat şi pe la prânz au pătruns în curtea lui cuconu Gogu Cristofor de la Troian, au omorât doi dulăi de-ai boierului şi-au vrut să facă devastare şi furt. Boier Gogu, cum era dreptul lui după lege, s-a apărat şi a împuşcat un om…

— Oliolio! Oliolio! Doi dulăi boiereşti împuşcaţi de ţărani… Devastare… încercare de furt… împuşcături… Oliolio! Într-adevăr, caz grav, notarule, caz neobişnuit… Şi eu cu cine mă-nţeleg? Cu cine tratez chestiunea.

— Cu rudele împricinaţilor. Sunt de faţă.

Notarul se ridicase în picioare, rămăsese cu capul uşor plecat şi se sprijinea în mâini de marginea mesei lui de lucru, pe care se aflau grămădite registre şi dosare. În mijlocul mesei, o călimară mare, plină cu cerneală violetă, proptea un toc roşu cu peniţa de curând pusă. Ceva mai departe, un tampon cu sugativa neschimbată de săptămâni şi un creion albastru cu vârful rupt. Masa de brad fusese cândva vopsită în aşa fel ca să pară de stejar. Vopseaua însă se cojise demult. Faţa mesei era plină de stropi mărunţi de cerneală. Ori de câte ori i se împiedica peniţa pe hârtie, notarul scutura tocul şi picăturile de cerneală se înmulţeau. Gică Stănescu, mai ales când avea mult de lucru, fuma, aprinzând ţigară de la ţigară. Pe masă nu se afla nicio scrumieră. Mucurile ţigărilor le arunca pe duşumea şi, spre nemulţumirea lui Dârâială care ar fi vrut să le adune, le strivea cu talpa ghetei cu scârţ.

Nici nu apucase notarul să-l poftească pe avocat să ia loc, atât de grăbit se arătase acesta să înceapă treaba pentru care venise pe vreme de viscol tocmai de la Cârligaţi, aci, la Omida.

— Ar fi fost mai bine dacă tratam chiar cu împricinaţii… Dar dacă nu se poate, mă rog, iau act că nu se poate. Ofofof! Câte greutăţi, câte necazuri pe bieţii oameni!… Ofofof! Câte belele cad aşa, pe negândite, pe capetele bieţilor oameni! Dar… să-mi scot blăniţa…

Şi-a scos bundra mare, grea şi călduroasă, sub care ar fi putut să se adăpostească şi să se încălzească o casă de oameni şi a pus-o pe un scaun. Şi-a scos şalul de la gât, l-a aşezat alături, iar lângă şal şi-a potrivit căciula. A deschis geanta mare cât un geamantănaş, a scos din ea o sumedenie de cărţi şi cărţulii, toate legate în piele neagră, s-a uitat prin unele, apoi le-a aşezat, rânduindu-le bine în faţa lui, pe masa cealaltă, dinspre fereastra care dă în şosea. S-a scurmat în buzunar, a găsit un creion, a luat de pe masa notarului o testea de hârtie, şi-a şters gura cu batista şi, pregătit de lucru, a prins iarăşi a grăi:

— Aşa!... Acuşica suntem în regulă! Acuşica putem să începem să lucrăm! Cu care rupem gheaţa, fraţilor? Care face salteaua? Care poartă mai mult noroc?

Rumânii, codindu-se, se băgau unii într-alţii ca şi cum ar fi vrut să nu le vadă avocatul faţa. Niciunul nu se grăbea să se arunce primul în gura fiarei. Îl cunoşteau destul de bine, unii din păţite, alţii din auzite, pe avocatul Mitiţă Barcă de la Cârligaţi. Spuneau despre el că trebuie să te fereşti să-i dai mâna. Rămâi fără degete. Ţi le fură avocatul. Pe câţi nu-i sărăcise şi nu-i despuiase! Pe câţi nu-i lăsase în sapă de lemn! Era mult până-i cădeai în labe. Nu te lăsa până nu te jupuia.

— Ei, cu care începem, fraţilor? A? N-avem timp de pierdut... Da... da... N-avem niciun piculeţ de timp de pierdut... Oliolio! Jandarmii îi căsăpesc pe oameni la post... Oliolio! Cum îi mai căsăpesc, doamne, cum îi mai căsăpesc! Şi procesul o să fie şi el lung şi greu. Va trebui să vorbesc, să mă zbat, să alerg... Peste treizeci de împricinaţi!... Bărbaţi şi femei!... Femei!... Ce dracu au căutat femeile să se bage în buclucul ăsta? Altă treabă n-aveau? Încercare de răscoală!... Ucidere!... Şi să se bage şi femeile în treaba asta!... Greu, nu?

— Ucidere de câini, domnule avocat Bârcă...

— De câini, de om, parcă nu e tot aia? A? E tot aia...

— Parcă n-ar fi...

— Domnul Gogu Cristofor o să-şi pună şi dumnealui avocat... Că n-o să se lase aşa, tocmai dumnealui, gogeamite boierul, să-i omorâţi dulăii, să-i dărâmaţi casa cu topoarele! Să-i spargeţi uşile! Să-i aprindeţi hambarele! Să-i ciomăgiţi logofeţii, care abia au scăpat cu fuga! Să-i smintiţi în bătăi slugile!... Păi ce? Credeţi că nu cunosc toată tărăşenia? De-aseară o cunosc! M-am făcut că n-o cunosc, ca să văd dac-o cunoaşte şi notarul care m-a chemat. O cunosc eu mai bine! Mai bine! Oliolio! O cunosc eu mai bine!...

— Nu s-au petrecut lucrurile aşa cum le înfăţişezi dumneata, domnule avocat. Dumneata le pui coarne...

— Ce coarne? Care coarne? De ce coarne? Oliolio! O fi fost aşa, n-o fi fost aşa, dar procurorul şi avocaţii boierului – că dumnealui, cuconaşul Gogu o să-şi angajeze o duzină de avocaţi că nu e pârlit şi calic ca voi – aşa au să prezinte chestiunea. Da, da! Aşa au să prezinte chestiunea... Ca să dovedim că nu-i aşa cum o să spună procurorul – oliolio! oliolio! ce mai spume o să facă la gură procurorul – trebuie să avem martori. Aşa scrie la lege... Să producem martori!... Am aici pe masă toate legile. Am şi legea cea mare, muma legilor, constituţia... Trebuie probă cu martori... Orice afirmaţie trebuie dovedită cu martori... Aveţi martori?

— Toţi câţi au fost la conac sunt arestaţi, afară de copii.

— Copii! Copiii nu pot să depună mărturie în faţa justiţiei. Justiţia e serioasă, nu se poate glumi cu ea. Copii!

— Ar mai fi slugile boierului şi logofeţii care tot timpul s-au uitat la oameni pe fereastră, din cancelarie, şi care au văzut totul şi au auzit totul...

— Slugile boierului au să ţină cu boierul, că boierul le îmbracă, boierul le dă masă, boierul le dă casă...

— Dar au să fie puse să jure pe cruce.

— Au să jure pe cruce şi au să spună ce o să le înveţe boierul să spună. Parcă ar fi întâia sau ultima oară când martorii ar jura strâmb? Jurământul strâmb e pedepsit de

lege, dar este atât de des practicat că... nu se mai pedepseşte... Apoi, slugile, – dacă nu se supun voinţei boierului, rămân fără pâine, şi cine vrea să rămână fără pâine pe-o vreme ca asta?

— Şi logofeţii?

— Mai vorbiţi de logofeţi! Logofeţii au să spună la instrucţie şi la judecată nu numai ce-o să-i înveţe boierul, dar au să mai adauge şi de la ei.. Or să-şi bată capul şi-or să scornească cine ştie ce ticăloşie, ca să fie pe placul boierului şi să-i bage şi mai adânc la apă pe arestaţi. După urma boierului trăiesc logofeţii şi nu trăiesc deloc rău. Adună uşor avere. Unii, mai cu cap, ajung chiar arendaşi de moşii, se boieresc carevasăzică... Noi avocaţii, bieţii de noi, trebuie să ne câştigăm pâinea cu sudoarea frunţii, pe arşiţă şi pe viscol, ca acum.

— Ne gândim totuşi, domnule avocat, că în fiecare om se află un pic de cinste şi că slugile, care sunt slugi boiereşti, dar nu sunt boieri, n-au să cuteze să spună minciuni, mai ales după ce au jurat... Slugile au văzut că nu oamenii arestaţi sunt vinovaţi. Ele ştiu bine că boier Gogu, care şi-a făcut râs de rumânii necăjiţi şi a împuşcat şi un om cu mâna lui, e singurul vinovat...

— Oliolio, fraţilor, iertaţi-mă, dar chiar aşa de nătărăi nu vă bănuiam! Voi nu ştiţi, mă, că în lumea asta interesul poartă fesul şi că fiecare, afară de gogomani, îşi apără cu străşnicie fesul? Ce e aia cinste? Dacă s-ar afla undeva, m-aş duce şi eu să cumpăr, nu ca să fac uz de ea, doamne fereşte, ci ca s-o pun la păstrare în ladă, s-o scot din când în când şi să mă uit la ea, să râd să mă prăpădesc... Vouă vă trebuie cinste? A? Cu cinstea credeţi voi că trăieşte omul? A? Oliolio! Numai pentru prostia asta şi aţi merita să intraţi cu toţii la puşcărie... Ei? Cu care încep, notarule? Spune şi dumneata o vorbă, că n-oi fi mut, şi dumneata m-ai adus pe nepusă masă aici! Hai, spune! Că n-am timp de pierdut... Da... da... N-am niciun picuşor de timp de pierdut... Acuş

mă sui în sanie şi plec… Şi nu mă mai întorc nici dacă-mi trimiteţi acasă o căruţă de aur…

Notarul Gică Stănescu, care se aşezase în sfârşit pe scaun după ce avocatul Mitiţă Bârcă se dezbrăcase şi-şi înşirase cărţile pe masă, tăcea, dar oamenii îşi frământau mâinile uscate şi galbene şi se gândeau la rumânii şi la femeile închise, la bătăile pe care le primiseră de la jandarmi şi pe care le mai îndurau şi acum, la acelea, mai cumplite poate, pe care aveau să le încaseze săptămâni ori poate chiar luni, de aci înainte, din partea procurorului cel mare, din Turnu, şi la anii de puşcărie la care aveau să-i condamne judecătorii de la oraş.

Dar în acelaşi timp ei se gândeau la seceta care trecuse ca un blestem şi-i lăsase şi mai săraci decât fuseseră mai înainte, de ajunseseră muritori de foame, la datoriile mai vechi pe care le aveau pe la boieri şi care trebuiau şi ele plătite, la vitele pe care le pierduseră, şi mai ales la pământurile lor puţine şi risipite în fişteici mici, care erau singura lor avere. Dacă vindeau şi aceste pământuri, cu ce aveau să mai trăiască în anii ce vor veni? Mai vânduseră unii ceva pământ bogătanilor în schimbul porumbului sau al grâului care-i mai ajuta să-şi ţină cât de cât zilele. Mai puteau oare să vândă şi restul, pentru a-şi scăpa neamurile, pe care căzuse năpasta? Ce aveau să se facă mai târziu, ei şi copiii lor?

— Domnule avocat, nu s-ar putea să luaţi procesul şi asupra plăţii să vă înţelegeţi cu arestaţii? Frate-frate, dar, vorba aceea, brânza pe bani. Mi-e mai aproape pielea decât cămaşa. Eu aşa zic.

Pavel Ududui i se adresase avocatului Bârcă, dar, înainte ca acesta să poată să răspundă rumânului, sărise cu gura notarul gălbejit, Gică Stănescu:

— Asta ai de spus domnului avocat, Pavel Ududui? Atunci de ce m-ai trezit azi dimineaţă din somn – eu nu mă supăr, dar nevastă-mea, ai auzit-o, te-a ocărât de te-a trecut Dunărea – şi mi-ai stat la uşă cu căciula în mâini? Scapă-ne,

domnule notar, scapă-ne, dă-ne, domnule notar, o mână de ajutor… dă-ne măcar o nădejde… domnule notar… Îl omoară jandarmii pe frate-meu Ion… Eu ce să vă fac? Pot să mă pun cu stăpânirea? Nu pot. Sunt omul stăpânirii. Mai mult: eu însumi sunt o părticică din stăpânire… M-am sucit, m-am răsucit, în sfârşit mi-a venit o idee. Am găsit, cum v-am spus, un clenci. Eu, cu funcţia pe care o am, de amestecat în buclucul ăsta nu pot să m-amestec. Nici primarul. Nu are dreptul, după lege, să se amestece, şi degeaba sunteţi îmbufnaţi pe el! Dar am putut, am avut dreptul să vă dau o povaţă: luaţi-vă avocat; luaţi-l avocat pe domnul Mitiţă Bârcă de la Cârligaţi. Dându-vă povaţa asta, n-am călcat nicio lege. Orice împricinat, scrie la lege, poate să-şi ia un avocat care să-l apere în faţa judecăţii. Avocatul poate chiar să meargă la postul de jandarmi, să ceară voie domnului plutonier major Budu să vorbească cu arestaţii. E dreptul avocatului. Aşa scrie la lege. Dar pentru asta trebuie ca avocatul să fie angajat de cel care are nevoie de serviciile lui.. Aşa tam-nesam, neangajat şi neplătit de nimeni, nu se poate duce şi deci, nu poate să facă nimic, nici avocatul, fie el cât de renumit, fie el chiar domnul avocat Mitiţă Bârcă… I-am scris domnului avocat să vie. Pentru voi i-am scris să vie… Aşa că, acum, ce tot vă mototoliţi căciulile în mâini? Şi voi muierilor, ce staţi ca proastele lângă doamna învăţătoare Berta şi nu spuneţi nimic? Văd că şi doamna învăţătoare tace. Ar trebui să spună şi dumneaei ceva… La gard vă turuie gurile ca nişte mori stricate, ba că una, ba că alta, ba că dracu’, ba că lacu’ şi aici aşteptaţi să vă scoatem vorba din gură cu cleştele. Ei, uite, cleşte n-avem noi. Cleşte are domnul plutonier major Budu… Lucrează cu el fără hodină. Iar rumânii şi muierile de la post nu tac… De asta pot să vă asigur…

Vătăşelul Dârâială arunca din timp în timp câte o bucată de lemn de salcâm în soba de tuci, al cărei burlan se strecura pe lângă perete şi ieşea afară printr-un ochi de fereastră, unde geamul fusese înlocuit cu o bucată de tablă.

Soba duduia, i se încingea capacul până aproape să roşească, pe urmă tăcea. În primărie era cald. Avocatul şi notarul îşi scoseseră hainele şi le puseseră pe spatele scaunelor pe care stăteau, dar ţăranii, slabi şi uscaţi, cu feţele negre şi nerase de câteva zile, cu mustăţile pleoştite, îşi păstrau zăbunele tocite pe spinări. Ei erau obişnuiţi cu arşiţa nimicitoare a soarelui de vară şi, deopotrivă, cu gerul ascuţit al iernii. Atâtea trupuri omeneşti într-o încăpere făceau greu aerul pe care ţigările avocatului şi ale notarului precum şi luleaua mereu aprinsă a lui Dârâială, îl îngroşa, îl amăra şi-l acrea cu fum.

— Aveţi dreptate, domnule notar, dar ce să facem? Aveam două pogoane de pământ; unul l-am vândut lui Iordache Diman pentru şase duble de porumb. Pe celălalt nu-l dau nici mort… Mă blestemă copiii când or să crească mari că nu le-am păstrat pământul…

— Eu l-am făcut vânzător pentru câteva baniţe de mei, că meiul e mai spornic la mâncare, lui Gună Isopescu.

— Mie mi-a şterpelit pământul cârciumarul Toma Ocî.

— Pe-al meu l-a luat pe nimica Voicu Buciuc.

— Eu l-am dat cu chirie pe cinci ani lui Guţă Cărăbaş.

— Se cheamă c-ai făcut bine. Anii or să treacă cum or trece şi pământul o să ţi se întoarcă la loc, pentru copii.

— Noi n-am avut norocul ăsta…

— După ce s-a aflat în sat învoiala ta, erau să-l omoare bogătanii la cârciumă pe Guţă Cărăbaş. Prostule, îi spuneau ei, acum e timp de luat pământ cu chirie? Asta se face în vremuri bune, când pe sărac, dacă-l strânge opinca, o scoate şi-o aruncă şi umblă desculţ. Dar acum, vere Cărăbaş, sărăcanilor le crapă măseaua. Trebuie să ne folosim de împrejurări, să le luăm pământurile, că tot n-au ei cu ce să le muncească! Abia le zgârie cu plugul… Şi pământul, de, e făcut să fie muncit şi trebuie să-l aibă cei care-l ştiu munci şi care-l pot munci…

— Adică noi, vere Cărăbaşule!

— Dacă ne mai strici socotelile, îţi dăm foc!

— Şi dacă tot te mai ţii de milostenii, te pândim la-ntuneric şi-ţi crăpăm capul!

— Eu m-am ţinut tare – se văicărea Guţă Cărăbaş – dar i s-a făcut milă nevesti-mii…

— Şi nu puteai s-o părui?

— N-o să vă mai stric socotelile, fraţi bogătani…

— Să te vedem, vere Guţă, să te vedem dacă ai obraz şi ştii să-ţi păstrezi cuvântul!

— Şi de când cu tărăşenia astă nu mai vrea’ nimeni să audă de pământ luat cu chirie. Bogătanii ne dau porumb numai dacă le vindem pământul.

— Ce să. Nai vindem, domnule avocat?

— Vi-l iau eu cu chirie – s-a repezit să-i lămurească avocatul – că eu trăiesc cu legea în mână şi cu pistolul încărcat în buzunar şi nu mă tem de-alde ăia care l-au înfricoşat pe Guţă Cărăbaş. Eu numai de dumnezeu mă tem, că el a făcut cerul cu stele şi pământul cu flori şi pe noi toţi care, dacă trăim, numai, din mila domnului trăim… Ei, notarule, cu care încep? Ne-am pierdut în palavre… E păcat de timp… Şi eu, ce credeţi? A? Am eu timp de pierdut? Oliolio! N-am, fraţilor. N-am! Trebuie să merg la post, nu? Că de vrut vreţi să merg la post! Nu? Trebuie să pregătesc procesul… Cum vă spusei… Boier Gogu Cristofor o să-şi ia şi el avocat… Ce spun avocat? Mai mulţi avocaţi o să ia… Că altfel nu se poate… Aşa scrie la lege… Toţi oamenii sunt egali între ei… Şi la proces amândouă părţile trebuie să aibă avocat în instanţă. Altfel… Altfel iese o bramburească din tot procesul…

Îşi făcuse loc mai în faţă şi se băgase cu întrebarea în avocat, Lişcu Stângaciu, care avea un frate, pe Văcălie Stângaciu, arestat la post şi muştruluit de jandarmi.

— Noi? Suntem noi egali cu boierii?

— Da, omule, da. Sunteţi egali cu boierii. În faţa legilor…

— Din tot ce se întâmplă cu noi, cu viaţa noastră, nu se vede câtuşi de puţin că am fi egali cu boierii. Cum? Sunt eu egal cu boierul Gogu Cristofor, pe moşia căruia muncesc şi care l-a împuşcat ieri pe la spate pe Spiridon Bădoi? Cu boierul Gogu Cristofor din pricina căruia se află frate-meu Văcălie arestat la post şi-l rup în bătăi jandarmii?

— Da, omule, da…

— Pe dracu! Stau cu căciula în mână la uşa lui în fiecare toamnă şi mă milogesc să-mi dea pământ în dijmă. El stă cu căciula în cap şi mă întreabă:

— Cât pământ vrei, Lişcule Stângaciule?

— Patru pogoane, boier Gogule.

— Îţi dau două, Lişcule Stângaciule… Numai două. Că ai boii mici şi neputincioşi.

— N-am bani să-mi cumpăr boi moldoveneşti, boier Gogule…

— Dacă n-ai, n-ai, Lişcule Stângaciule…

Îi mulţumesc şi pentru două pogoane. La măsurătoare, boier Gogu îmi socoteşte două pogoane, iar în loc de două, logofeţii dumnealui se fac că greşesc şi-mi dau numai unul şi jumătate. Aşadar, la catastivul boieresc sunt însemnat cu două pogoane şi în fapt mie mi s-a dat numai un pogon şi jumătate… Pentru asta, în afară de dijmă, eu trebuie să lucrez, pentru, dumnealui, boier Gogu, un pogon de pământ, de la arat şi semănat până la cules şi transportat grâul ori porumbul la conac, cu carul meu, cu boii mei, aşa mici şi neputincioşi cum sunt, pe degeaba. Dar când îmi măsoară pogonul ăla pe care eu trebuie să-l lucrez pentru boier, logofeţii iarăşi greşesc măsurătoarea, şi în loc de un pogon îmi măsoară un pogon şi trei sferturi – aproape de două ori cât scrie în contracte.

— Şi dumneata nu zici nimic, Lişcule?

— Ce pot să zic eu, domnule avocat Mitiţă Bârcă, ce pot să zic eu? Parcă dumneata nu ştii? Moşia e a lui boier Gogu. Dacă vrea îmi dă pământ în dijmă, dacă nu vrea nu-mi dă.

M-am apucat odată şi m-am plâns boierului, nu altcuiva, de logofeţi, că au greşit măsurătoarea.

— Da? Hoţomanii! Am să cercetez, Lişcule Stângaciule… Am să cercetez şi am să-ţi fac dreptate…

— Vorba, o ştii şi dumneata, domnule avocăţel, o ia vântul… N-a făcut nicio cercetare boier Gogu, dar n-a uitat că am cutezat să-i pârăsc logofeţii şi toamna, ca să mă pedepsească, mi-a dijmuit porumbul la Crăciun, după ce ninsese peste el în câmp şi-l putrezise udătura mai mult de jumătate. În afară de asta, pentru că i se face milă de mine – că aşa zice boier Gogu, că-mi dă de milă – şi-mi dă pământ să i-l muncesc în dijmă, îi mai duc plocon pe an trei găini şi treizeci de ouă, îi muncesc două zile pe lună cu carul şi patru cu mâinile, îmi ia pentru sămânţă optzeci de ocale vechi de bucate, când la contract scrie douăzeci de ocale noi că domnul notar Gică ştie, că dumnealui scrie contractele cu condeiul şi noi le iscălim muind în cerneală degetul cel gros şi mâzgălind hârtia. Iar când merg şi eu cu carul de coceni acasă, mă pândeşte, mă opreşte în drum şi mă pune să dau snopii de coceni jos. Îi dau, ce să fac? Atunci boier Gogu ori logofătul care se află lângă el, taie legăturile snopilor şi bârcâie cu mâna prin ei. Dacă găseşte un ghibure uitat cine ştie cum necules, îmi ia pentru el o mie de ştiuleţi de porumb, pe alese. Am doi boi mici, neputincioşi, dar îmi duc truda cu ei. Muncesc pe moşia lui boier Gogu. Pentru că îi duc la păscut pe izlaz, care e tot pământ boieresc, îi plătesc pe an zece lei de cap de vită…

Avocatul Mitiţă Bârcă făcea un cap mirat. Holba ochii şi ţuguia buzele:

— Vai, vai! Omule! Vai, vai! Lişcule! Cu toţi învoitorii se poartă boier Gogu aşa?

— Cu toţi, domnule avocatule! Parcă dumneata trăieşti în lună! Parcă dumneata nu ştii. Ştii! Ai şi dumneata învoitori. Mai puţini, dar ai…

— Am, n-am, nu e vorba de mine. E vorba de boier Gogu. Duceţi-vă şi munciţi şi voi la alt boier!

— Ce-am câştiga? Boierii sunt la fel. Parcă dumneata nu ştii! Nu e niciunul mai cumsecade decât altul… Asta e… aia… egalitatea de care sporovăie legea şi de care vorbeşti şi dumneata…

— De! Noi trebuie să ţinem în seamă ce scrie la lege… Şi la lege scrie că oamenii sunt egali între ei…

Bătea cu mâna peste o cărţulie legată în piele neagră.

— Asta-e legea! Asta! Aşa scrie la lege… Aşa şi este.

— Şi cu jandarmul sunt egal… după legea dumitale, domnule avocat Bârcă?

— Şi cu jandarmul, Lişcule, şi cu jandarmul…

— Şi dacă mă bate, cum îl bate acum pe frate-meu Văcălie, la post, ce să fac, domnule avocatule?

— Vedeţi, în legea legilor scrie că nimeni nu are voie să bată pe altul. Când se întâmplă ce s-a întâmplat acum, mergeţi la avocat, ori chemaţi avocatul la voi. Vin numaidecât, aţi văzut că vin numaidecât şi interveniţi ca oamenii să nu mai fie bătuţi. După aceea daţi jandarmii în judecată… Că la lege scrie că ei n-au voie să bată pe nimeni.

— N-o fi scriind în lege, dar uite că jandarmii bat oamenii… Ce să fac?

— Nu-ţi spusei să-ţi iei avocat? De-aia am şi venit aici… Să vă apăr neamurile… Să silesc jandarmii să respecte legea…

— Ce să-i facem atunci, noi toţi, nu numai jandarmului, dar şi boierului care ne stoarce de puteri şi ne înşală şi ne asupreşte şi-şi face jucărie şi avere din viaţa noastră şi-a copiilor noştri?

— Să-l daţi şi pe boier în judecată…

— Păi, uite, el a omorât un om şi jandarmii i-au arestat pe rumâni şi pe muieri… Cine poate să-l judece pe boier şi să-l pedepsească?

— Judecătorii, Lişcule!

— Domnule avocatule, domnule avocatule, parcă dumneata n-ai şti! Judecătorii au şi ei moşii. Au moşii şi,

părinţii şi socrii lor. Toţi au moşii. Curând, curând te vedem şi pe dumneata cu moşie, domnule avocatule…

Avocatul Mitiţă Barcă a înclinat uşor capul spre Lişcu Stângaciu.

— Mulţumesc, Lişcule, mulţumesc. Să te audă dumnezeu! Of! Ce bine ar fi să am moşie! Oliolio! Ce bine ar fi! N-aş mai umbla atâta pe drumuri pentru o bucăţică de pâine… Oliolio! Ce bine ar fi, Lişcule, ce bine ar fi!

Viscolul se potolise. Prin fereastră se vedeau nămeţii mari şi albi, şi casele pe care zăpezile le făceau parcă mai înalte, şi salcâmii care nu putuseră, din pricina vântului care-i scuturase, să prindă fulgi de zăpadă şi rămăseseră tot negri şi urâţi.

Obrazul mă ustura, mi se umflase şi mi se înnegrise un ochi, dar stam lângă mama, ascultam şi aşteptam să văd ce se mai întâmplă.

Notarului Gică Stănescu nu-i plăcea că între oameni şi avocat în loc să se facă înţelegerea pe loc, se lungise atât de mult vorba. Luase tocul în mână, îl muiase în cerneală şi-l scutura fără niciun rost deasupra mesei pe care petele mici, rotunde şi violete se înmulţeau la nesfârşit.

Nu-i plăcea nici faptul că tocmai când se pregătea să intervină, îşi făcuse în sfârşit apariţia în primărie, părintele Tomiţă Bulbuc.

— Ei, taică tăiculiţă, auzii c-a venit tocmai de la Cârligaţi domnul avocat Mitiţă Bârcă să va apere rubedeniile. La cârciumă auzii, că la cârciumă se aud toate şi la biserică nimic nu se aude. Taică tăiculiţă, la cârciumă oamenii vorbesc, şi la biserică sfinţişorii tac…

A deschis portiţa grilajului şi a trecut dincolo, lângă notar şi lângă avocat.

— Notarule, poate-mi dai dumneata un scaun că mi s-au slăbit de tot balamalele… De bătrâneţe, taică tăiculiţă…

Strâmbând din nas, i-a dat notarul un scaun şi l-a ajutat pe sfinţia sa Bulbuc să-şi ia căciula mare din cap şi să-şi dezbrace cojocul flocos…

— Mulţumesc, notarule, mulţumesc…

Părintele Tomiţă Bulbuc a scos din buzunarul anteriului a tabacheră mică de argint, înfloratã şi uşor înnegrită ca o candelă, şi şi-a răsucit o ţigară. Din alt buzunar a dat la iveală o cutie de chibrituri rotundă, a tras un băţ şi de la flacăra mică şi-a aprins ţigara. Sugea părintele ţigara cum suge iedul flămând la ugerul caprei şi arunca fum pe cele două nări păroase ale nasului turtit la vârf…

Notarul Gică Stănescu a aruncat o privire spre avocat, apoi s-a uitat peste toţi oamenii din primărie şi a rămas cu ochii pe mama.

— E şi Tudor închis, Mărio?

— Da, a răspuns mama. E şi bărbatu-meu închis la postul de jandarmi… Dac-o mai fi…

— Cum dac-o mai fi?

— Dac-o mai fi viu…

— Tot colţoasă ai rămas. Nu ţi-a omorât nimeni pramatia…

— Nu poţi să ştii dumneata, notarule… Şi omului meu să nu-i zici aşa, că…

— Ei, te-ai gândit? Ce-i plăteşti domnului avocat ca să-ţi apere bărbatul şi să încerce să-l scoată din buclucul ăsta în care s-a băgat singur?

— Praful de pe vârful sobei, notarule, praful de pe vârful sobei, că altceva n-am. Să vie domnul avocat Mitiţă Bârcă să-l adune cu limba…

— Ieşi afară…

— Să nu mă dai dumneata afară, notarule, că asta-i primărie nu e casa dumitale!

Notarul Gică Stănescu s-a prefăcut că n-o aude pe mama. Câteva clipe nu s-a mai auzit în primărie decât tic-tacul pendulei.

Aşteptam o izbucnire, fie din partea notarului, pe care toţi îl ştiam cât e de zăltat, ce uşor îşi iese din pepeni, fie din partea avocatului. Toţi oamenii din primărie aşteptau. Notarul s-a stăpânit şi a tăcut, iar, avocatul a început să

râdă cu gura până la urechi. Am băgat de seamă că avea gura plină cu dinţi şi cu măsele de aur.

— Oliolio! Dar bine îţi mai cunoşti oamenii din sat, notarule! Nu cunoşti nici măcar muierile! Tocmai pe clonţoasa asta ai găsit-o să rupă târgul? Auzi! Praful de pe vârful sobei! Ce să fac cu praful de pe vârful sobei? Dac-ar fi de aur… Oliolio! M-aş duce şi l-aş culege… Chiar cu vârful limbii, dar tot l-aş culege… Dar aşa… Te pomeneşti însă că e harnică, şi-şi ţine casa curată, şi n-are, nici măcar praf pe vârful sobei… Safteaua! Asta a fost saftea! Aferim, notarule…

— Credeam că nenorocirea a muiat-o. Dar unii sunt daţi dracului. Nimic nu-i moaie. Nici măcar, bătaia.

— Asta om vedea noi curând de tot, notarule. Eu am încredere în Budu… E vechi în meserie… Îşi cunoaşte bine meseria…

Avocatul Mitiţă Bârcă a şi scris un bileţel, l-a împăturit în patru, a cerut notarului un plic şi a mâzgălit adresa.

— Notarule, văd că rudele nu se îngrijesc de arestaţi. Nu fac nicio mişcare. Te rog să trimiţi bileţelul ăsta domnului plutonier major Budu. L-am rugat să-mi expedieze aici, sub escortă, în pas alergător doi-trei arestaţi în starea în care se află. O să mă învoiesc mai uşor cu cei implicaţi direct în cauză.

— Dârâială, du imediat biletul la post! Spui că eşti trimis din partea domnului avocat Mitiţă Bârcă şi-l dai chiar în mâna domnului plutonier major Budu. Ai înţeles?

— Am înţeles.

— Marş! Şi să-ţi scapere călcâiele…

— Vasăzică, taică tăiculiţă, o să vedem câţiva arestaţi… Azi dimineaţă arătau frumos, ba erau chiar puşi pe harţag. I-am povăţuit să se spovedească, să se grijească, să ia la ei o chită de lumânărele. Să nu moară vreunul fără lumânărică aprinsă. N-au vrut… Notarule, ia spune-mi, n-a trimis cumva Budu după mine? C-am vorbit cu domnul Cârnul şi…

— N-a trimis, părinte Bulbuce, n-a trimis nimeni după sfinţia ta…

— Mă mir, taică tăiculiţă. Mă mir că domnul Budu. Şi domnul Juvete, şi domnul Cârnul…

În timp ce avocatul Mitiţă Bârcă fierbea dar îşi stăpânea cu putere mânia, în timp ce notarul Gică Stănescu era gata să plesnească de ciudă că planurile de jefuire a oamenilor cu prilejul închiderii lor la postul de jandarmi nu-i ies deocamdată tocmai-tocmai aşa cum le-a întocmit, în timp ce primarul Dobre Grivu petrecea cu bogătanii la cârciuma lui Voicu Buciuc şi părintele Tomiţă Bulbuc se mira că plutonierul major Budu nu trimite un pui de jandarm după el să-l cheme la post să spovedească, să grijească şi să aprindă cuiva în mână lumânărică, şi-n timp ce rubedeniile arestaţilor tremurau şi se temeau de soarta celor închişi, la postul de jandarmi din Omida Călmăţuiului jandarmii îşi dădeau osteneala să-şi facă datoria, aşa cum li se poruncise prin telegraf încă decuseară, de către prefectul judeţului, Drăculea, ginerele lui boier Gherasie de la Băneasa şi de către mai marele lor, căpitanul de jandarmi Mărinciu I. Ciupitu.

Morţii – Spiridon Bădoi şi Ivanca Mănoiu – fuseseră culeşi, din ordinul lui Budu, de pe săliţa primăriei, de către jandarmii boboci şi aruncaţi într-o odăiţă din fund, care servea uneori de arest, din care cauză geamul acestei odăiţe era întotdeauna acoperit pe dinăuntru cu hârtie neagră şi fereastra zăbrelită cu cercevele groase de fier.

Pe rumânii şi pe femeile arestate, după ce fuseseră bătuţi şi alungaţi copiii, jandarmii îi purtaseră prin nămeţi, între ei, la sediul postului, care se afla mai jos de primărie, pe drumul care cobora şi ajungea în cătunul Viorica, după ce trecea gârla Călmăţuiului prin dreptul morii cu motor a lui Gună Isopescu.

Sediul postului de jandarmi din Omida se afla instalat într-o clădire veche, mare, cu pereţii de paiantă ca mai toate casele din sat, dar podită cu scânduri şi acoperită cu tablă. În clădirea aceasta, care avea destulă vechime, locuise mult timp un meşter fierar neamţ, pe care îl chema Albert Knapp şi care muncise alături de alţi meşteri străini la lucrările de cale ferată, când se construise drumul de fier Ruşii de Vede – Turnu.

Fusese, după spusele oamenilor mai în vârstă, mare ceartă între boieri pe atunci, fiecare dorind ca noul mijloc de comunicaţie să treacă, dacă nu pe moşia lui, cel puţin cât mai pe aproape de moşia lui. O cale ferată aduce mare folos. De la conac încarci grâul în care şi-l transporţi la gară. Un car poate să facă între conac şi gară câteva drumuri pe zi. Altfel, încarci grâul de la conac şi trimiţi carele, sub paza logofeţilor, tocmai la Turnu, la portul de la Dunăre. Transportul te costă mai mult şi deci câştigul, oricât, e ceva mai mic. În afară de asta, cum boierii au case la Bucureşti, unde locuiesc o mare parte din an, când nu le vine pofta să plece în lungi călătorii prin ţări străine, dacă linia ferată trece pe lângă moşia lor, au şi gara aproape şi nu se trambalează prea mult în trăsură care, chiar dacă are roţile înfăşurate în cauciuc, tot hurducăie şi-i alungă boierului lenea.

Mai drept ar fi fost ca de la Ruşii de Vede, linia ferată să facă o scurtă cotitură spre Olt, trecând prin satele risipite pe câmp. Şi odată ajunsă lângă această repede şi spumoasă şi plină le bulboane apă, s-o apuce pe malul muntean al Oltului, spre Turnu. S-ar fi prelins atunci prin aproape paisprezece sate, înlesnind şi călătoriile oamenilor de pe aci spre oraşul de reşedinţă al judeţului, şi transportul masiv al cerealelor de pe întinsele moşii tăiate în două de Olt, ale latifundiarilor din această mult mai bogată în grâne regiune. Dar în lupta care avusese loc la Bucureşti între boieri, învinseseră marii proprietari de la Belitori şi de la Băneasa, de la Băduleasa şi Putinei, de la Cârligaţi şi de la

Secara. Aşa se făcea, că între Ruşii de Vede şi Turnu, calea ferată străbătea întinderi aproape goale de sate. Trenurile se opreau la Troian, în câmp, pentru că Troianul era aşezat tocmai în mijlocul moşiei domnului Gogu Cristofor, se opreau la Omida, la gara ridicată pe moşia lui Miliarezi, care era însă şi la îndemâna lui State Pantazi de la Cârligaţi, şi a colonelului Pienaru de la Secara şi chiar a boieroaicei Madalena Ghinescu de la Dracea, pe care învoitorii ei, pe bun drept o porecliseră Şerpoaica.

De la Omida, după ce urcau pufăind un sfert de ceas la deal, prin tăietură, trenurile alergau iarăşi pe câmpuri goale de sate, până ajungeau în lunca înfloritǎ, plină de vii bătrâne, de sălcii şi plopi şi de grădini de zarzavat, a Dunării. Dacă satele nu erau slujite de calea ferată, erau, şi încă din plin, slujiţi moşierii. La gara din Omida se umpluse cu mii de vagoane de pământ şi pietriş, rupte din buza dealului apropiat, adâncă vale în acest loc, a Călmăţuiului. Gara era mare şi traficul de mărfuri intens. Şapte opt rânduri de linii despărţeau peronul de magaziile uriaşe în faţa cărora zecile de vagoane aşteptau să fie încărcate. Păreau a fi ale gării, magaziile; ele însă, de fapt, erau ale moşierilor care-şi depozitau aci o mare parte din cerealele lor, aşteptând momentul să le vândă cu preţuri cât mai ridicate. Căci preţul cerealelor nu era totdeauna acelaşi, cum era preţul opincilor, al gazului lampant, ori al postavurilor şi pânzeturilor proaste, pe care le cumpărau, atunci când izbuteau cu chiu cu vai să adune ceva gologani, săracii satelor. Grâul era ieftin vara, numaidecât după treierat, când perceptorul îţi punea sula în coastă să plăteşti dările către stat şi când trebuia să restitui boierului ceea ce ai luat la el pe datorie în primăvară. În martie un sac de grâu era de trei ori mai scump decât în iulie. Luai un sac de grâu pe datorie, de la boier, în martie, şi în iulie – chiar la maşina de treierat i-l plăteai cu trei saci de grâu, dacă nu cu mai mult. Datoria se însemna în catastiv, nu în grâu, ci în bani. Aceleaşi socoteli le făceau boierii şi cu

porumbul. În martie ori în aprilie porumbul valora aur curat, şi în noiembrie, după cules era mai ieftin decât tărâţele pentru porci…

Perceptorul nu-l păsuia pe ţăran. Îi bătea toba la poartă, îi lua tigaia, vedrele şi căuşul, căldarea de mămăligă şi aşternuturile, şi-i lăsa la gura hambarului sigiliul cu ceară roşie pe care dacă-l atingeai, te păştea puşcăria.

— Dacă nu plăteşti acum, când ai treierat grâul, când o să plăteşti? La iarnă nu mai ai nici cenuşă în vatră!…

Foiau pe lângă batoze misiţii învoiţi cu perceptorii şi cu agenţi fiscali, şi rumânul sărac, cu mâna preceptorului înfiptă în gâtul lui, după lege, îşi vindea, aproape pe nimic, bruma de grâu ce-i mai rămânea din ce-i lăsaseră logofeţii boiereşti…

Boierii însă nu erau urmăriţi de agenţii fiscali. Ei aveau avere de nu puteau s-o mănânce cu lingura, statul avea încredere în ei, erau buni oricând de plată. Plăteau puţinul pe care îl aveau de plătit, când voiau şi cum voiau. Ei puteau să aştepte uneori cu anii până când se ivea, pe undeva prin lume, vreo mare secetă, şi-şi vindeau atunci miile de vagoane de grâu ori de porumb cu un preţ care le răsplătea lunga aşteptare. Calea ferată Ruşii de Vede – Turnu îi îmbogăţise şi mai mult pe cei peste ale căror pământuri, sau pe lângă ale căror pământuri, treceau zi şi noapte lungile trenuri cu vagoane de pasageri şi cu vagoane de marfă.

Drumul de fier Ruşii de Vede – Turnu, care se lega prin Costeşti cu întreaga reţea de cale ferată a ţării, fusese construit de ingineri nemţi, aduşi sub domnia lui vodă Carol, tocmai din depărtata Germanie. La timpul său, se vorbise destul de mult, fără să se rostească niciun neadevăr, că din construirea de căi ferate în ţările româneşti câştigaseră până peste cap nu numai bancherii nemţi, care finanţaseră construirea liniilor, nu numai fabricanţii nemţi de vagoane, locomotive, şurupuri şi şine, nu numai inginerii nemţi care întocmiseră planurile ori supravegheaseră

înfăptuirea planurilor – ridicarea terasamentelor, întinderea liniilor şi aruncarea podurilor peste ape, clădirea cantoanelor, a gărilor şi a turnurilor de apă – ci câştigase mai mult chiar decât avusese la început de gând să câştige însuşi vodă Carol şi neamurile lui princiare din castelul german de unde fusese luat cu patruzeci de ani în urmă şi adus în ţară de Ion Brătianu.

Cele ce se întâmplase pe nesfârşitele câmpii ale Teleormanului, pe unde se întinsese cândva pădurea veche de la începutul lumii, deliormanul – pădurea nebună – cu căile ferate, între apa îngustă şi verde a râului Vedea şi între Dunăre, se petrecuse, mai în mare, aproape pe întregul cuprins ai ţării: construcţiile de căi ferate slujiseră la îmbogăţirea băncilor brătieniste, la îmbogăţirea moşierimii şi la îmbogăţirea curţii regale. Vodă Carol devenise, într-o ţară care de fapt era a moşierilor, proprietarul cu cele mai întinse şi mai bogate moşii. Într-o ţară care începuse să fie şi a negustorilor, vodă Carol devenise şi el negustor de frunte.

Când doctorul Ganciu, ori avocatul Mitiţă Bârcă, ori chiar părintele Tomiţă Bulbuc aveau poftă să bea două-trei pahare de vin bun şi scump, cereau o sticlă înfundată, cu dopul lipit cu ceară, pe care scria *Domeniile Coroanei*, şi pe care se şi vedea zugrăvită cu auriu coroana regelui Carol.

Pretutindeni moşierii se dondăniseră între ei să tragă cât mai aproape de moşiile lor linia ferată care înlesnea vizitele boierilor la moşiile pe care le aveau şi transportarea pe preţ ieftin a cerealelor produse pe moşii spre centrele unde aceste cereale erau plătite cu un preţ mai mare.

Inginerii care conduseseră lucrările de construcţii de căi ferate şi meşterii mai mici erau germani, lucrătorii însă, care potriveau terasamentele, ciopleau şi aşezau traversele, întindeau pe deasupra lor şinele, le potriveau şi le legau cu găici şi cu şurupuri unele de altele, fuseseră aduşi în ţară din sărăcimea mereu flămândă a Italiei. Rumânii satelor din apropiere ajutaseră şi ei cu ceva, săpând cu cazmalele

tăieturile de-a curmezişul dealurilor şi cărând pământ şi pietriş cu roabele, să înalţe terasamentele.

Inginerii nemţi se îmbogăţiseră şi ei, căci fuseseră aduşi din ţara lor cu contracte care la asigurau salarii mari pe timp îndelungat; meşterii nemţi purtau vara ca şi inginerii, haine albe, subţiri, şi ca să-şi ferească de arşiţa soarelui capetele, şi le acopereau cu căşti albe, cum se poartă dincolo de mări, prin ţinuturile veşnic fierbinţi, şi locuiau în casa ridicată în grabă, în lunca satului, la margine, în care se află de mulţi ani adăpostit postul de jandarmi din Omida.

Italienii munceau aproape despuieţi, erau oacheşi şi râdeau mereu, arătându-şi fetelor şi muierilor dinţii albi şi frumoşi şi cântându-le cântece vesele, izvorâte parcă din însăşi inima luminoasă şi fierbinte a soarelui. Dormeau în câmp, pe iarbă, vara, şi când ploua cu ropote, cu tunete şi cu fulgere albastre-gălbui, se adăposteau, ca soldaţii la manevre, în corturi de pânză. Iarna se culcau prin bordeiele satului alături de rumâni. Mână de lucru ieftină, italienii erau plătiţi cu câţiva gologănaşi pe zi. Mai nimic nu mâncau. Prăpădeau verdeţurile şi mămăliga, iar duminica, pe malul Călmăţuiului, prindeau broaşte, cărora, fripte pe jărăgai, le mâncau picioarele albe şi grase ca pe nişte scumpe raritǎţi.

Zidari italieni au zidit cantoanele şi gările, fiecare şină de tren a fost purtată de ei pe umeri, după cum fiecare şurup şi şurupaş de ei a fost potrivit şi strâns cu cheia franceză, pe care pe orice piuliţă o poţi potrivi.

Numai rumânii din sate nu s-au ales cu nimic. Bărbaţii şi femeile care erau în stare să muncească au primit ordin de la stăpânire să vie cu mâncarea de acasă şi să lucreze de corvoadă la săpături, la căratul pământului şi al nisipului, la tăierea în două a dealurilor şi la astuparea, pe lungi distanţe, a văilor. Cine nu-şi aducea de acasă cazma trebuia să scurme, pământul nisipos şi pietros cu degetele, rămânând fără unghii. Şi cine nu-şi aducea de acasă roabă, trebuia să care pământul cu poala, prăpădindu-şi cămaşa

de cânepă, ori cu coşul de nuiele împletit, la spinare ori pe umăr. O cămaşă, fie şi cârpită, tot are fiecare rumân, şi un coş împletit din răchită, pe lângă fiecare casă, tot se găseşte. Poţi să te împotriveşti, dacă-ţi dă ordin stăpânirea? Nu s-au împotrivit prea mulţi.

Rumânii care erau obişnuiţi să muncească pe degeaba la boier, când voiau şi când nu voiau, şi cu mâncarea adusă în şervet ori în traistă de acasă, să muncească pe degeaba la popă şi la primar, la perceptor, la picher şi la orice altă acriturâ a satului şi mai pe nimic pe la bogătani, s-au supus stăpânirii, au venit şi au muncit pe gratis, ani de-a rândul, şi la construcţia căilor ferate. Dacă aduceau fiecare din ei patruzeci de care de piatră pe an şi le întindeau pe şosea, dacă săpau cincisprezece zile la şanţul aceleaşi şosele pe care carele lor nu umblau, şi mai erau şi înjuraţi, iar uneori şi amendaţi, că piatra nu e destul de spălată şi şanţul cu marginile destul de bine potrivite, şi toate acestea, pe degeaba, de ce n-ar fi muncit, tot pe degeaba, şi tot cu uneltele lor, şi tot cu mâncarea lor adusă de acasă, şi la căile ferate ale statului? Scria la lege că rumânul trebuie să facă atâtea zile de corvoadă cu carul şi atâtea zile corvoadă cu braţele…

Şi rumânii săraci se supuneau legilor, iar bogătanii nu, căci bogătan era primarul şi bogătani erau consilierii comunali, bogătan era şi notarul şi toţi aceştia hotărau cine să împlinească legea şi cine să treacă pa lângă ea fluierând în dorul lelii şi nebăgând-o nicidecum în seamă.

Mulţi rumâni, tot umblând cu mâinile pline de bube, şi de julituri, prin măruntaiele pământului, şi-au pierdut degetele, iar alţii s-au bolnăvit de buba neagră a dalacului şi au murit în chinuri. Mulţi flăcăi au rămas surpaţi, neoameni între oameni, cu boaşele căzute în vine, şi mulţi au şi murit din surpătură. Muierilor cu copii mici, de atâta trudă le-au secat sânii şi copiii li sau prăpădit cu zile de foame, iar altele, tot urcând şi coborând dealul cu coşul de

pietriş pe umăr, au lepădat pruncii, au căpătat beteşuguri de nelecuit şi au rămas pentru totdeauna muieri fără rod.

Dar drumul de fier s-a făcut şi de atunci, ani şi ani, au umblat mereu pe el trenurile care duceau spre ţări străine grâul şi porumbul, orzul şi ovăzul, porcii şi cornutele, chiar în timp de secetă şi de foamete…

Italienii oacheşi şi veseli, când s-a terminat de întins linia ferată, după ce au ridicat din cărămidă roşie gările şi cantoanele, turnurile de apă şi gheretele macagiilor, au plecat spre alte locuri. Au plecat şi inginerii nemţi. Dar unul dintre micii meşteri, fierarul Albert Knapp – era un bărbat înalt şi blond, cu mustaţă roşcovană – să fi tot avut pe atunci treizeci şi cinci de ani, n-a mai plecat. Venit din Pomerania cea nisipoasă, cu mulţi meşteri care căutau şi nu găseau totdeauna de lucru, odată terminată linia, în loc să plece spre cine ştie ce colonie africană, a rămas aici, la Omida, unde se învăţase cu locurile şi cu oamenii. El îndrăgise poate oamenii aceştia necăjiţi şi blânzi, răbdători şi tăcuţi, îndrăgise poate nesfârşitele câmpuri pe care se ridică ici-colo, ca o cocoaşă a pământului, o măgură rotundă, îndrăgise poate dealurile line din jurul satului străvechi care poartă numele de Omida, şi poate îndrăgise şi apa lişteavă, şi totdeauna turbure, a Călmăţuiului. A cumpărat pe puţini bani casa pe care o ridicase societatea care construise linia ferată, a reparat-o şi a umplut-o cu mobilă adusă din ţara lui şi cu oglinzi. În aria largă, în jurul căreia a sădit plopi şi sălcii, şi-a făurit meşterul neamţ un atelier de fierărie. Prinsese bine limba locului, şi a început să lucreze pentru rumâni. Ba a încălţat un car, ba o căruţă, ba a ascuţit un fier de plug ori a scos cu ciocanul dintr-un fier vechi, trecut prin flăcările focului, un vătrai cu coada înflorată pentru o muiere ai cărei ochi i-au plăcut. Ucenic l-a luat pe unul Niţu, la care am râvnit eu o vreme să învăţ fierăria, iar nevastă şi-a adus neamţul cu scrisoare, tocmai de la el de-acasă.

Satul s-a obişnuit curând cu amândoi. Neamţul, care purta şapcă, îşi lăsase barbă şi fuma tutun frumos mirositor, cu pipa, părea om de treabă iar nevastă-sa, cu părul alb ca hârtia şi cu ochii albaştri, deşi cucoană, nasul nu şi-l purta pe sus. Dacă voiai să-i plăteşti pentru treaba pe care ţi-o făcea, neamţul primea plata. Dacă nu aveai, amânai plata pe altădată. Nu se arăta lacom meşterul şi, dacă se bolnăvea un copil în sat, la nemţoaică găseai un leac ori un sfat. Rosamunda o chema. Dar Omida îi scurtase numele acesta greu de rostit. Meşterului îi spuneau rumânii domnul Albert, iar femeii lui, cucoana Rozica.

În odaia cea mare, femeia îşi adusese clavecin la care cânta uneori seara cântece îngânate, suspinate, care adunau plozii satului la gard. Două odăiţe le potrivise domnul Albert pentru copiii pe care-i aştepta. N-au venit copiii. Şi anii au trecut, şi femeia blondă s-a îngrăşat, şi domnului Albert i-a crescut şi burta odată cu barba. Şi satul a uitat că erau nemţi, iar când cucoana Roza a îmbătrânit şi soţul ei a murit, l-a îngropat într-un colţ al cimitirului, i-a pus o cruce la cap şi a rămas mai departe în sat. Când am început eu a ţine minte oamenii pe care îi vedeam, avea şi mustăţi femeia, era scurtă şi grasă şi groasă şi nimeni nu-i mai spunea cucoana Rozica. Numele pe care îl purta ea atunci era „Madama”. În amintirea bărbatului care o adusese aici, Madama boteza băieţi şi le punea numele Albert, şi ca să nu i se piardă nici ei amintirea, boteza fete şi le dădea numele ei din tinereţe, Rosamunda… Aşa se face că la Omida, chiar pe un văr al meu îl cheamă Albert – Albert Gigoi – iar pe o muiere care acum nu mai are niciun dinte în gură, şi e toată albă de bătrâneţe, o cheamă Rosamunda Băţăgui…

După ce Madama s-a culcat în pământ, în colţul cimitirului de sub coastă, lângă Albert al ei, casa lor a rămas fără stăpân, căci demult îi uitaseră neamurile lor din depărtata ţară de baştină dinspre miazănoapte. A luat-o, cu tot ce se găsea într-însa, primăria în stăpânire şi a instalat

în ea postul de jandarmi. Au pierit pozele de pe pereţi. Oglinzile sunt tot la locul lor, cum le-a lăsat la moartea ei Madama, dar de la un timp, în apele lor altădată limpezi, au început să apară pete mari, ca de rugină. Nevasta lui Juvete, – o lepădătură de oraş – a încercat să cânte la clavecin, a zdrăngănit ce-a zdrăngănit la el şi clavecinul, cu coardele plesnite şi cu clapele sparte, a fost aruncat în podul casei, printre vechituri.

Cum lui Juvete îi plac porumbeii, şi mai ales porumbeii jucători pentru care are o adevărată patimă, i-a lăsat, după ce n-au mai avut loc în pătuiag, să se prăsească în pod. Au acoperit porumbeii – care atunci când zboară sus, sus de tot, aproape de slăvile cerului, beau apa albastră a înălţimilor – cu gunoiul lor, adunat de ani în straturi, clapele clavecinului şi coardele clavecinului, omorând toate cântecele de bucurie ori de jale care au răsunat cândva în el.

În dormitorul unde altădată se odihnea barba roşcată a domnului Albert, lângă obrazul de puf al doamnei Roza, doarme acum cu chipul încruntat şi cu dinţii strânşi, şi cu mustaţa prinsă în plasă, jandarmul Juvete! Şi alături de el, faţa ciupită şi spoita cu făiniţă a paceaurei!

În odăiţele din fund, pregătite de domnul Albert pentru copiii pe care doamna Rosamunda nu i-a putut aduce pe lume, se odihnesc, când vin din patrulare, cei doi jandarmi tineri, ajutorii care acum îşi învaţă meseria, ai lui Juvete. Acolo unde a fost atelierul, jandarmii au scos uneltele de fier şi le-au aruncat în ierburi, în fundul ariei, iar în locul lor au făcut grajd pentru cai şi despărţitură pentru vaca tărcată cu roşu. Cum atelierul era prea mare, l-au împărţit în trei: într-o parte stau legaţi la iesle, între stănoage, trei cai, în a doua vaca de lapte a jandarmului – a doua vacă din sat – iar în a treia îşi pune de obicei, balcâza lui Juvete, să clocească ouăle, găinile, curcile şi gâştele care au căzut cloşti.

Plopii şi sălciile au crescut. Pe mormintele din cimitir, străjuite de stâlpii de piatră, cresc în fiecare vară ierburi care putrezesc iarna. Astă-vară n-au crescut ierburi, că a fost secetă. O să crească la primăvară.

Acum e iarnă. Miez de iarnă. Paceaura lui Juvete, care pe numele ei adevărat se cheamă Chiva, nu şi-a pus încă orătăniile la clocit. O să le pună, cum o face în toţi anii, spre primăvară.

Până azi dimineaţă, fostul atelier de care era atât de mândru domnul Albert, era gol. Acum nu mai e gol.

Pe duşumelele murdare, între zidurile coşcovite şi pe alocuri crăpate, sub acoperişul dincolo de care, în pod, se află fânul uscat, dat în dar jandarmilor de logofătul Oprea Căţui Strâmbul din ordinul boierului olog de la Băneasa, stau ciuciţi pe vine rumânii şi muierile care au luat ieri nămeţii în piept şi drumul în picioare şi au mers pe linia ferată de la Omida la gara Troian şi de acolo mai departe până la curtea boierească a domnului Gogu Cristofor, proprietarul moşiei Belitori, de douăsprezece mii de pogoane şi al altor moşii de pe Bărăgan, şi al unor întinse bălţi dunărene de la Brăila în sus, spre deltă.

Stau ciuciţi pe vine şi-şi ţin capetele sprijinite în mâini rumânii şi muierile care au aşteptat ieri ceasuri întregi în curtea boierească a lui Gogu Cristofor; rumânii şi femeile asupra cărora, asmuţiţi de slugi şi de logofeţi, s-au repezit să-i sfâşie dulăii graşi şi voinici ca nişte lupi; rumânii şi muierile în care slugile boiereşti ale lui Gogu Cristofor au tras cu armele; rumânii şi muierile care s-au întors prin viscol, urmăriţi de lupi, cu doi morţi pe tărgi improvizate; rumânii şi muierile care au fost arestaţi ieri seară, ceva mai sus de sat, de jandarmii călări ai stăpânirii.

Stau ciuciţi pe vine, îşi sprijină capetele în mâini şi feţele lor sunt galbene-pământii. Galbene-pământii le sunt şi mâinile. Pielea li s-a întins pe oase şi prin piele li se văd, vinete şi umflate, vinele prin care sângele subţire şi gălbui abia mai aleargă. De zile întregi n-au pus nimic în gură. Nici

măcar apă. În drumul spre conacul boieresc şi în drumul de la conac spre sat, bătuţi mereu de viscol, unii din ei au luat zăpadă în mâini, au făcut-o cocoloş şi au muşcat din ea ca să-şi ude buzele şi să-şi mintă, să-şi amăgească foamea. Foamea nu şi-au potolit-o, nici măcar n-au izbutit să şi-o mintă, să şi-o amăgească. Buzele însă şi le-au udat o clipă, şi le-au răcorit o clipă, pe urmă arşiţa trupului s-a adunat toată în ele, le-a ars, le-a învineţit, le-a plesnit, parcă le-a făcut ţăndări. Buzele plesnite ard şi ustură. Ustură şi pielea obrazului, căci şi pielea obrazului a fost mai mult de o zi arsă de viscolul tăios care vuia în firele telegrafului de lângă calea ferată, în salcâmii şi zidurile conacului boieresc al lui Gogu Cristofor. Şi pielea obrazului are mii şi mii de plesnituri. Ard şi ustură urechile. Ustură şi ard mâinile uscate, galbene-pământii.

Şi înlăuntrul fiecărui trup de aci doare şi ustură, undeva în adânc, inima. Oamenii au inimă. Au inimă făpturile îngheţate şi rebegite de aci, din grajdul postului de jandarmi, care a fost cândva, demult, atelierul de fierărie al domnului Albert Knapp.

Domnul Albert Knapp nu iubea porumbeii. Nici măcar porumbeii jucători, care atunci când se apropie de cer, în zborul lor rotat, mai sus decât poate zbura uliul şi eretele, vulturul cu moţ rotund încrestat şi vulturul cenuşiu şi pleşuv, beau apa albastră a slăvilor. Domnul Albert Knapp îşi iubea uneltele cu care încălţa roţile carelor şi ale căruţelor.

Pentru porumbei au dragoste jandarmul Juvete şi cucoana Chiva, soţia lui, căruia satul îi spune uneori Paceaura, alteori Balcâza, cum le vine mai uşor oamenilor la gură şi la rostire. Pentru porumbeii jucători, jandarmul Juvete are o adevărată patimă. Câteva perechi le-a crescut în casă. Le-a dat să bea apă, le-a dat să ciugulească boabe de mei din palmă. Vara iese în faţa postului, în tunică albastră, cu chipiu albastru în cap, ţuguie buzele: gu-gu-

gu… Porumbeii vin şi i se aşază pe umăr. Le sărută aripile şi ciocurile jandarmul.

— Zburaţi, arhanghelii mei…

Porumbeii zboară, se ridică în slăvile cerului. Acolo îşi strâng aripile şi se prăbuşesc ca nişte mingi. Ai crede, privindu-le prăvălirea, că atunci când se vor izbi de pământ, praful şi pulberea se va alege de ei. Dar nu. La o palmă numai de pământ, porumbeii jucători îşi desfac aripile, o apucă glonţ îi sus şi, ajunşi în slăvi, îşi încep iarăşi rotirea…

Pe marginea ferestrei au venit în zbor lin din pătuiagul de alături şi s-au aşezat pe marginea ferestrei, doi porumbei albi ca zăpada… Numai ciocurile lor sunt roşii… Ciocurile şi picioarele… Roşii ca sângele…

„Când a potopit dumnezeu pământul, din pricina păcatelor oamenilor, peste apele nesfârşite plutea legănată de valuri mari corabia lui Noe. Şi în corabie se afla familia lui Noe, pe care o luase el din porunca celui ce a făcut văzutul şi nevăzutul, ca să nu se piardă sământa omenească. Şi se mai aflau acolo câte o pereche din fiece fel de vieţuitoare. Se aflau şi corbi. Se aflau şi porumbei… Şi s-au înecat toţi oamenii. Şi s-au înecat toate vieţuitoarele. Numai ce era pe corabia lui Noe a rămas viu. Şi dacă a văzut Noe că a încetat potopul şi că apele au început să se tragă în matca lor, l-a chemat pe corb şi i-a zis: «Zboară corbule, cât poţi de departe şi vezi ce s-a întâmplat pe pământ, dacă putem să cârmim încotrova, la loc uscat, să coborâm din corabie…» Şi a plecat în zbor corbul. Şi găsind hoituri de oameni şi de animale a început să mănânce din ele şi nu s-a mai întors la corabie… Şi atunci Noe a chemat porumbelul şi i-a zis: «Zboară, porumbelule, cât poţi de departe şi vezi ce s-a întâmplat pe pământ, dacă putem să cârmim încotrova, la loc uscat, să coborâm din corabie…» Şi a plecat în zbor porumbelul. Şi a văzut morţi şi s-a aşezat să se odihnească pe trupurile lor… Şi picioarele i s-au înroşit de sânge. Şi după ce s-a odihnit, a zburat mai departe, şi pe o poală de munte a văzut măslini înverziţi în lumina

soarelui… Şi a rupt o ramură de măslin verde, a luat-o în cioc, şi s-a întors la corabie… Şi dacă a văzut Noe ramura verde de măslin, a înţeles că apele s-au tras, pământul a început să se usuce pe munţi până la poale şi că poate coborî din corabie, că viaţa poate iarăşi să înflorească pe pământ… Şi pe corb l-a blestemat cât or fi corbi pe lume, numai cu hoituri urât mirositoare să se hrănească, iar pe porumbel să-i rămână picioarele roşii, oricare ar fi culoarea penelor lui, pentru ca oamenii să-şi aducă aminte de potop şi să lepede din inima lor răutatea şi pornirea spre răutate.”

— Mai bine se îneca şi corabia lui Noe…

— Nu s-a înecat…

Pe marginea ferestrei, porumbeii guruie şi-şi apropie ciocurile ca doi oameni care ar voi să se sărute pe buze…

Nu poţi săruta cu buzele plesnite şi uscate alte buze…

Juvete iese din post, se apropie de fereastra grajdului, îşi face moţ buzele – buzele lui Juvete nu sunt nici uscate, nici plesnite:

— Gu-gu… Gu-gu…

Porumbeii albi ca zăpada şi cu picioarele roşii ca sângele zboară. Din câteva fâlfâituri de aripi au ajuns la el, îi dau ocol şi i se aşază pe umeri… Jandarmul, care are patimă pentru porumbeii jucători, se hârjoneşte cu ei… Îi ia în palmă, îi pune pe umăr, iar îi ia în palmă…

— Şi astăzi corbii se hrănesc cu hoituri…

Albi, porumbeii şi-au luat zborul, cu fâlfâiri repezi de aripi albe, prin văzduhul viscolului alb…

După ce i-au adus între cai prin zăpadă şi viscol şi i-au închis în grajd, jandarmii au descălecat. Plutonierul major Budu, Juvete şi Cârnul au intrat în casă, s-au descins de centiroane, s-au dezbrăcat de mantale, şi-au atârnat chipiile cu colţuri în cuierul de pe săliţă şi au intrat în cancelarie să ţină sfat. Ceilalţi jandarmi au plecat, unii călări, să patruleze ca să nu se apropie nimeni de post, alţii să facă paza arestaţilor.

Cancelaria se află în odaia cea mare, care-i slujea altădată de salonaş domnului Albert. Se găseşte acolo o canapea de piele, pe care doarme uneori Juvete, când vine noaptea târziu din sat, afumat, şi nu-l primeşte lângă ea în patul larg şi moale Paceaura. În mijlocul odăii stă sprijinită pe picioare rotunde o masă de lucru fără sertare, făcută din stejar masiv. În jurul ei, patru scaune mari, cu spetează şi cu rezemători în amândouă părţile, par mai curând foteluri decât scaune. N-au însă perne moi de pus sub şezut şi nici n-au avut vreodată. Pe peretele orb din fund se reazemă un dulap care a fost cândva negru, cu zăvor puternic şi cu numeroase sertare. Aci îşi ţine Juvete arhiva şi condica de inspecţii. Într-unul din sertarele de jos, sub cheiţă separată, Juvete îşi ţine economiile pe care a izbutit să le adune în cei optsprezece ani de când a intrat în slujbă la sat, iar în celălalt sertar, actele lui personale: extractul de naştere şi biletul de botez, extractul de pe actul lui de căsătorie cu domnişoara Chiva Zdrehuş şi foaia de zestre, iscălită de socru înainte de nuntă, în care scrie negru pe alb că cele două perechi de case ale bătrânilor, din Zimnicea, vor deveni proprietate absolută şi de nimeni pusă în discuţie, după ce vor muri semnatarii, a domnului şi a doamnei Haralamb N. Juvete, dacă aceştia nu se vor despărţi prin divorţ până la susmenţionatul trist eveniment. Ceasul cel mare de perete, pe care domnul Albert şi-l adusese odată cu mobila din ţara lui, atunci când se pregătea să se căsătorească, a fost luat la înghesuială de notarul Gică Stănescu, când a întocmit inventarul bunurilor rămase de pe urma răposaţilor soţi Knapp şi dacă mergi în vizită la notar, îl auzi şi acum bătând clipele şi măcinând timpul în dormitorul lui. Cearceafurile albe de olandă, pe care şi le-a dăruit singur, cu acelaşi prilej, nu le mai păstrează. Demult s-au ros şi s-au tocit. Dar vesela e în bună stare. O păstrează s-o dea de zestre, fetei lui mai mari, Jana, când o fi să se mărite. Fierul de călcat îl foloseşte nevastă-sa când îşi potriveşte cutele la rochii şi se pregăteşte să plece gătită

la oraş să-şi vadă părinţii, fraţii şi surorile, pe care le mai are, căci unele au murit mai demult. Tot nevasta notarului foloseşte şi maşina de tocat carne, care a fost cândva a familiei Knapp, şi cuţitele de bucătărie cu lucioase mânere de os. De ce să le treacă pe inventar şi să încapă pe mâna cine ştie cărui nepriceput? L-a cam bănuit atunci părintele Tomiţă Bulbuc, dar notarul i-a alungat repede, la o prăştină, bănuiala.

— Trebuia, taică tăiculiţă, să te gândeşti şi la biserică… Vreo iconiţă îmbrăcată cu argint, vreo stofuliţă bună de acoperit masa de lângă altar, nu se poate să nu fi avut Madama prin casa ei…

— Zău, părinte Bulbuce, dacă am găsit aşa ceva! Ce? Nu ţi-aş fi spus eu sfinţiei tale?

— Şi n-ai luat dumneata, notarule, nimic-nimicuţa din casa Madamei?

— N-am luat, părinte Bulbuce, pe onoarea mea că n-am luat…

— Dar prost ai mai fost, măi notarule, dumneata! Prost ai mai fost, taică tăiculiţă… Mai plăteşte, notarule, o jumătate de prăştină, şi să nu mai vorbim de asta, că hoţul are un păcat şi păgubaşul o sută. Că păgubaşul bănuie pe toată lumea…

— În cazul de faţă, părinte Bulbuce, păgubaşii nu mai bănuie pe nimeni că… amândoi au murit…

— Asta cam aşa e, taică tăiculiţă… Plăteşte prăştina! O să-mi spui dumneata, notarule, la spovedanie… Că doar n-o să mori nespovedit…

— Sper să mor după sfinţia ta, părinte Bulbuce…

— După mine? Dar de ce să mori după mine, taică tăiculiţă? De ce să nu mori înaintea mea?

— Sunt mai tânăr decât sfinţia ta, părinte Bulbuce…

— Te-ai uitat dumneata, pe garduri, primăvara, notarule?

— M-am uitat, părinte Bulbuce, de ce să nu mă uit?

— Şi ce-ai văzut?

— Păi…

— Uită-te bine primăvara pe garduri, notarule. Ai dă vezi înşirate la uscat multe piei de miel şi rar de tot una de berbec bătrân…

În locul ceasului de perete luat de notar, jandarmul Juvete a prins un ceas nou, în formă de farfurie, cu marginile înflorate albastru, primit cadou de la un târgoveţ care încerca să facă acriturile satului şi se aboneze la ziarul *Minerva*. Pe ceasul-farfurie chiar scria, cu litere citeţe de departe: Citiţi numai ziarul *Minerva*… Era cam urât ceasul. Dar arăta cu precizie orele şi ţăcănea destul de tare, aproape ca o maşină de cusut. Dacă aveai urechea ascuţită, puteai să-i auzi ţăcănitul chiar din mijlocul ariei. Juvete avea urechea ascuţită. Se află însă pe undeva un jandarm fudul da urechi? Nici măcar printre cei ieşiţi la pensie.

Pe peretele dinspre răsărit nu se afla în cancelarie nicio icoană. Icoana reprezentând învierea se găsea atârnată deasupra patului, în dormitor.

— În dormitor am eu nevoie, cucoană, de înviere, nu în cancelarie!

În cancelarie era atârnat portretul înrămat în auriu al lui vodă Carol, de pe vremea când, tânăr, fusese adus în ţară şi purta nu barbă tăiată scurt ca acum, ci barbeţi, câte unul pornind de la fiecare tâmplă în jos, de-a lungul obrazului şi întrecându-l cu un lat de deget.

Pe scaunul din mijloc, pe care se aşeza şi se crăcăna de obicei Juvete când avea de citit vreun ordin ori de scris vreun raport, fusese invitat acum să ia loc plutonierul major Budu, care avea să conducă, cu meşteşugul lui de care se dusese vestea în tot judeţul, interogatoriile arestaţilor.

— Duceţi-vă la biserică, luaţi şi aduceţi-mi aici un sfânt zugrăvit pe zid, lăsaţi-mă să-l muştruluiesc cum mă pricep eu o jumătate de ceas, numai o jumătate de ceas, nu mai mult, şi-l fac să mărturisească cum a ucis-o pe maică-sa, cum l-a omorât pe taică-său, cum i-a pus pe amândoi în frigare, cum i-a fript şi i-a mâncat şi tot nu s-a săturat. A fi

jandarm, ehei, ţi se cer multe. Nu înseamnă numai a purta tunică albastră, grad pe umăr şi pistol la brâu… Înseamnă…

La un capăt al mesei se aşezase Juvete, iar la celălalt Cârnul, care îşi aştepta şi el pe curând mutarea de la secţie unde trăia mereu sub ochii lui Budu, într-o şefie de post, într-o comună păcătoasă, cât de departe, chiar unde şi-a-nţărcat dracu copiii mânjindu-i cu pelin pe bot, şi care nădăjduia ca din întâmplarea asta, din cazul ăsta neobişnuit, să-şi rotunjească, săltând în grad şi devenind şef de post, cariera…

— Începem, domnule plutonier major?

— Încet, Cârnule, încet, nu te grăbi. Că nu intră zilele în sac… Şi nici arestaţii nu fug. La o treabă grea ca asta trebuie răbdare şi trebuie putere, Cârnule… Şi răbdare nu poţi să ai dacă te-au lăsat puterile… Şi puteri, Cârnule, nu poţi să ai, dacă stai şi aştepţi, la şapte dimineaţa, în casa domnului Juvete, că pentru noi jandarmii, casa noastră e postul nostru – şi cucoana Chiva doarme dusă şi ne lasă flămânzi, să ne ghiorţăe maţele, să râdă mârlanii de noi când i-om lua la refec, când i-om suci şi i-om răsuci… Că eu, jandarmul care fac ancheta, trebuie să-l văd pe arestat chinuindu-se, şi nu el pe mine! Eu, jandarmul care fac ancheta în numele legii, eu trebuie să râd de arestat, nu arestatul de mine. Şi dacă-mi ghiorăie mie maţele, şi el aude şi nu se poate să nu audă că e sub mâna mea, râde el de mine… Şi dacă arestatul a ajuns să râdă de mine, ce autoritate mai pot să am faţă de el? S-a dus dracului autoritatea… Şi dacă se duce dracului autoritatea noastră, atunci eu unul nu văd cum se mai ţine statul pe picioare…

Lui Juvete îi creştea inima în el, bucurându-se mai dinainte de capul pe care avea să-l facă Budu când va da cu ochii de surpriză.

— Nu doarme nevastă-mea, domnule plutonier major… Nu doarme! Pregăteşte o gustăricã să ne ţină tari într-o zi grea ca ziua asta păcătoasă care ne aşteaptă… Că noi, jandarmii, n-avem casă, n-avem masă, n-avem odihnă…

Mereu pe drumuri… Uite, chiar dumneavoastră, domnule plutonier major… La ora asta, aici… după ce v-aţi bătut cu viscolul, călare… în loc să dormiţi în plăpumioară lângă…

S-a deschis uşa tăindu-i vorba lui Juvete, şi coana Chiva, îmbrăcată într-un capot de casă galben, cu flori mari roze brodate pe poale şi pe mâneci, la maşina de însăilat flori a lui văru-meu Neagu Nasta, încălţată în papuci moi, turceşti, şi cu părul strâns turn în creştet şi prins cu pieptănaş de os, a intrat în odaie, ducând în mână o faţă de masă proaspăt scrobită şi călcată şi câteva şerveţele pe care scria cu litere cusute cu arnici turchez: *Poftă bună*. A dat bună dimineaţa jandarmilor, zâmbindu-le larg şi dulce ca o gazdă care ştie cum să se poarte cu aleşii ei musafiri.

Budu s-a sculat, şi-a lovit călcâiele cizmelor, s-a înclinat şi i-a sărutat mâna plină cu inele. I-a plăcut lui Budu că, mâna pe care o pupase mirosea a apă de colonie, când el, ştiind că cuconiţa vine din bucătărie, se aştepta să-l trăsnească în nas mirosul tare şi ascuţit al cepei tocate. La fel s-a comportat şi sergentul Cârnul Amedeu.

Juvete şi-a sărutat nevasta pe frunte, că altfel nici nu se cădea în faţa superiorului, şi i-a mângâiat uşor părul tare şi aspru ca de capră roşie.

— E gata masa, dragă?

— Gata, porumbelule, gata…

În urma doamnei Chiva Haralambie N. Juvete – cum scria pe cartea ei de vizită – intrase în cancelarie o fetişcană învestmântată într-o rochiţă de stambă cadrilată, cu părul strâns într-un petec de cimber şi cu picioarele goale şi crăpate. Purta în braţe un teanc de farfurii de porţelan.

— Vezi să nu le spargi, toanto!

— Nu le sparg, coniţă că nu e întâia oară când umblu cu ele! M-am învăţat…

— Obrăznicătură…

A întins faţa de masă cucoana, a aşezat farfuriile. Între timp fetişcana s-a repezit şi a venit cu furculiţe şi cu cuţite, cu pahare mai mari, pe picior, şi cu pahare mici, otova.

Când cucoana Chiva a ieşit din odaie cu fetişcana după ea, domnul plutonier major Budu şi-a răsucit vârfurile destrămate ale mustăţilor lăsate în jos, s-a uitat spre Juvete şi i-a făcut cu ochiul, ştrengăreşte.

— Nostimă bucăţică, şefule, nostimă… De pe unde ai cules-o? Nu te prea ştiam crai… Şi încă dintre ăia pe care-i pândeşte codul penal… Nostimă codană, şefule, nostimă…

— A venit singură, după mâncare, acum două săptămâni… E din cătun… A unuia Ciuciumiş, ăla de astă-vară cu povestea cu lingura… V-am raportat la timp.

Cum plutonierul major Budu dădea semne din mirare ochilor că nu-şi aduce aminte, Juvete a continuat.

— Îl însoţeam pe perceptorul Gâdea prin cătun să adune dările. Am mers şi în vârful dealului, la unul Pârvu Ciuciumiş. Perceptorul i-a luat tot din casă. Ciuciumiş e cunoscut ca rău platnic. I-a luat şi găvanele, şi lingurile, perceptorul, doar-doar l-o convinge să umble după gologanii puşi la ciorap… Când să coborâm în vale, să ne oprim ca să ne răcorim un pic la cârciuma lui Agana, ne-am pomenit cu Ciuciumiş, care alerga cu limba scoasă după noi. Aducea o lingură veche, peste care nu dăduse perceptorul, cu toate că-i scormonise casa cum o scormonim noi când facem cuiva percheziţie. „Luaţi şi lingura asta, luaţi-o – urla omul – c-aţi uitat s-o luaţi.” Perceptorul a luat-o, s-a uitat la ea şi a aruncat-o în căruţă peste celelalte boarfe şi trăncănăi… Era o lingură de lemn veche şi spartă, nu preţuia o ceapă degerată. Am raportat în scris, la timp… Caz de luare în bătaie de joc a stăpânirii, a legii… Aşteptam ordin să-l arestez pe Pârvu Ciuciumiş… Dar raportul, spre mirarea mea, n-a avut nicio urmare… Mi-a părut rău, domnule plutonier major… O lingură… Orişicât… O lingură de lemn. Era şi spartă…

— Am să caut prin arhivă… Am să caut. Desigur, o scăpare. Nu poate să fie altceva la mijloc decât o scăpare. Nu-mi aduc aminte…

— S-o fi pierdut pe undeva hârtia…

Purceluşul fript, adus întreg şi pe tavă de cucoana Chiva, era gras. Fript şi rumenit la cuptor, îi crăpase pe spinare şi pe lângă urechi şoricul alb şi subţire. Prin plesnituri se vedea albă şi te momea grăsimea de spumă.

— Să iertaţi, domnule Budu, că n-am găsit o frunză verde de leuştean să-i pun, după cum e obiceiul, lui cici-cici în gură… Dar ca să nu se cheme că am călcat datina – că eu ţin la datină şi la biserică, tot aşa cum ţine Lămbică al meu la lege – i-am pus în guriţă o foicică de praz… Se cheamă că e tot verdeaţă…

Fată a unui grefier, Condilă Zdrehuş, de la judecătoria de pace din Zimnicea şi a unui fiice de cântăreţ bisericesc, doamna jandarm Juvete fusese crescută bisericoasă şi rămăsese şi în aceşti zece ani de când se măritase cu şeful de post. Paceaura era una din puţinele femei care mai călcau din când în când pe la biserica părintelui Tomiţă Bulbuc. Se gătea ca de nuntă şi pleca de la post, urca deluşorul, trecea pe lângă cârciumi şi pe lângă primărie, uitându-se în dreapta şi în stânga, să vadă lumea şi să fie văzută, şi ajungând la biserică pe la sfârşitul slujbei, cumpăra de la paracliserul de lângă uşă câteva lumânărele pe care se grăbea să le aprindă şi să le înfigă în faţa icoanelor.

— Măi dă-o încolo de biserică! îi spunea răstit Juvete, că în rai tot n-ai să ajungi!

— Parcă pentru rai mă duc eu la sfânta slujbă…

— Că nu te-oi duce pentru popa Tomiţă…

— Pentru popa Tomiţă!… Mă duc de ochii lumii, Lămbică!… Şi mă mai duc şi pentru păcatele tale…

— Dar ce păcate am eu? Mai multe păcate ai tu, că tu primeşti plocoanele de la oameni…

— De primit, le primesc eu, Lămbică, dar de mâncat le mănânci tu…

— Amândoi le mâncăm…

— Lumea, Lămbică, trebuie să ne vadă că suntem cu biserica. N-ar strica să-i calci şi tu pragul…

— Dar ce împeliţat a mai văzut jandarm în biserică? M-oi lăsa dus când oi fi mort…

Ochii domnului plutonier major Budu au crescut privind purceluşul aşezat pe varză călită şi gura a început să-i lase bale albe. Sergentul Cârnul căuta să se stăpânească, să nu-l vadă superiorul că e mâncău, dar nodul gâtului îi juca în sus şi în jos, de parcă ar fi fost legat pe o sfoară; înghiţea în sec. Juvete, care în noaptea aceea abia aţipise, nu era nici el mai puţin pofticios. Toţi trei aveau de ce. Purceluşul, rumenit la cuptor, părea a fi grozav.

Cum auzise de întâmplarea de la conac, Juvete ştiuse că tot greul o să cadă pe capul lui – căci doar făptaşii erau din Omida – dar şi toată plăcerea. Un jandarm în satul căruia nu sunt cazuri de cercetat în permanenţă, înseamnă că nu e un bun jandarm. Penru că – după părerea prefectului Drăculea, a căpitanului de jandarmi din Turnu, Măriniciu I. Ciupitu, şi cu atât mai mult a guvernului – nu se poate, mai ales pe vremea asta de foamete, venită după cumplita secetă din vară, să nu fiarbă satele, să nu existe nemulţumiri şi începuturi de fapte împotriva legii. Ori, jandarmul care la toate ordinele în care i se cer cu insistentă să semnaleze „cazuri”, răspunde mereu, cum răspunsese până acum Juvete: „Nu am de semnalat niciun caz. În sectorul meu oamenii sunt liniştiţi”, începe să fie bănuit că a prins prea multă osânză sub piele, că se mişcă greu şi, că a uitat să vegheze la păstrarea liniştii şi la păzirea legilor. Juvete nu începuse să fie încă bănuit de îngrăşare – deşi numai uscat ca ţârul nu era – şi nici de lenevire, în împlinirea serviciului, dar nici prea departe de aşa ceva nu era. Cazul de la Troian îi picase în palmă ca un mare dar. Era sigur că au să-l invidieze toţi jandarmii de pe valea lungă şi săracă a Călmăţuiului. Toată grija lui Juvete,

pe care i-o împărtăşise şi lui Budu, era ca nu cumva să intervină ceva neprevăzut şi ţăranii arestaţi să le scape din mână. Budu îl uşurase însă numaidecât de această grijă. În jocul politic care se încinsese la Bucureşti, între cele două partide boiereşti unii nevoind să lase din mână cârma statului şi ceilalţi voind să le-o smulgă, cazuri asemănătoare celui de la Troian erau binevenite şi pentru unii şi pentru alţii. Boierii din opoziţie, printre care se afla şi cuconul Gogu Cristofor, aveau să strige acum în gura mare că guvernul s-a uzat, a slăbit, şi nu mai este în stare să facă faţă grelei situaţii ivite în ţară din pricina secetei, iar boierii de la putere, pentru a le dovedi liberalilor că ei, conservatorii, nici nu s-au uzat, nici nu le-a slăbit mâna, se vor servi de acest caz de la Troian, îl vor umfla, îi vor da proporţii neobişnuite, aşa că acel probabil neprevăzut care îl îngrijorase pe Juvete nu avea niciun rost. Dacă trenurile nu ar fi înzăpezite şi orice mijloc de comunicaţie între Omida şi Turnu de asemeni devenit cu neputinţă, ar fi venit să facă cercetarea la faţa locului însuşi procurorul, ba poate chiar primul procuror al judeţului. Viscolul le-a fost de folos şi lui Juvete şi lui Budu. Autorităţile superioare au dat ordin prin telegraf ca ei doi să faci cercetările şi să le ducă în aşa fel încât să iasă „cum trebuie”. Acest „cum trebuie” însemna că ţăranii trebuiesc strânşi în chingi şi „băgaţi la apă”. Ei doi vor fi răsplătiţi, şi de cei care au acum puterea, şi de cei ce o vor lua negreşit până la primăvară. Asemenea probleme nu se ridicau pentru întâia oară în faţa plutonierului major Budu, care purta tunica stăpânirii de peste treizeci de ani. Cazul de la Troian era, cum îi spuneau jandarmii în limbajul lor, „un caz gras”. Pentru a sărbători acest „caz gras”, Juvete se hotărâse să sacrifice, chiar pentru „gustarea” din dimineaţa începerii cercetărilor, unul din cei şapte purcei albi şi graşi care grohăiau pe lângă scroafa de rasă în cocina ridicată în fundul marii curţi, între sălcii şi plopi. Purceluşul îl tăiase vătăşelul primăriei, Dârâială, ginerele gornistului veteran Diş, care se pricepea

la astfel de lucruri. Dârâială fusese ordonanţă la un căpitan, în timpul cât îşi făcuse armata, şi în această calitate învăţase nu numai să taie porcii şi purceii pe care soldaţii îi aduceau plocon căpitanului când se întorceau din câte o scurtă permisie, dar să şi gătească bucate alese, ca un bucătar meşter, să legene copiii, ca o doică, să-i ducă la plimbare, să-i spele în baie şi să le cureţe scutecele. Între altele, mai învăţase cum şi pe unde trebuie să plimbe ordonanţa căţeluşul cuconiţei, legat cu cureluşă prinsă de zgardă lucitoare: nu pe uliţe, ci prin centru, ba chiar prin grădina publică... Numai ţâţă n-a putut Dârâială să dea copiilor căpitanului de infanterie, pentru că dumnezeu, în marea lui bunătate, nu-l dăruise şi cu sâni. Acolo, în armată, şi mai ales ca ordonanţă, a învăţat Dârâială multe lucruri vrednice de ţinut minte în viaţă: să-şi plece capul, să tacă şi să împlinească orbeşte ordinele care i se dau de către oamenii stăpânirii.

Din ordinul cuconiţei Chiva, Dârâială a tăiat, pe la miezul nopţii, purceluşul şi l-a curăţat de păr. De gătit însă, l-a gătit cucoana Chiva, cu mâinile dumneaei. Tot dumneaei a călit varza, ca s-o scoată bună la gust şi neafumată. Dârâială a coborât însă în pivniţa casei şi a scos varza din butoi. Nu s-a mirat de câtă varză, de câte putini cu murături şi borcănaşe de sticlă cu gogoşari verzi şi roşii are Juvete în pivniţă. El, Dârâială, cărase toate aceste zarzavaturi, noaptea, să nu-l vadă satul, cu sacul în spinare, de la grădinile de zarzavat ale bulgarilor până la postul de jandarmi. Treaba asta o făcea de ani de zile, nu numai pentru jandarm, dar şi pentru notar, şi pentru primar... Bulgarii îşi plângeau munculiţa lor dată pe degeaba, rămâneau însă cu plânsul şi cu văicăreala, iar jandarmul, primarul şi notarul cu plocoanele. Dacă grădinarii s-ar fi arătat zgârciţi la plocoane, într-o singura noapte ar fi fost ridicaţi de la grădinării şi trimişi la urma lor, peste Dunăre. Perceptorul Gâdea îşi lua singur plocoanele de la bulgari. Pe el şi aşa tot îl înjurau oamenii, tot hoţ îl numeau. Cel puţin să aibă pe ce

să-l înjure. Şi nu venea pe jos, ca să plece cu sacul la spinare şi pe înnoptat, ci ziua în amiaza mare, cu căruţa.

Pe Dârâială nu-l mirau nici sacii cu grâu şi cu făină, cu mălai şi cu porumb, aşezaţi, ca la moară, unul lângă altul. El, Dârâială, îi aşezase, după ce-i descărcase din căruţa trimisă de logofătul Oprea Căţui Strâmbul ca „dar” din partea curţii boiereşti de la Băneasa, şi-i cărase cu spinarea.

Pentru masa de prânz aveau să se sacrifice două gâşte, iar pentru cea de seară, carne de viţel pe care el, Dârâială, trebuia să se ducă şi s-o ridice tot de la logofătul Oprea Căţui Strâmbul. În timpul cercetărilor, jandarmii trebuiau să fie bine dispuşi. Şi trebuia să fie bine dispus mai ales plutonierul major Budu, pe care Juvete şi-l socotea oaspete.

Cu vinul şi cu ţuica nu avea să fie nicio încurcătură… De ce erau şapte cârciumi în sat? Şi de ce cârciumarii deschideau şi închideau cârciumile lor când voiau? Pentru ca pivniţa lui Juvete să nu rămână niciodată goală.

Fetişcana lui Ciuciumiş se învârtise toată noaptea pe lângă cucoana Chiva. Ba aruncase un lemn în maşina de gătit, ba spărsese şi tăiase mărunţel o ceapă, ba spălase şi ştersese cu şervetul, până le făcuse lună, farfuriile şi paharele… Acasă la ei ar fi fost fericiţi să aibă o mână de mălai, s-o arunce în oală – că nu mai aveau căldare din vară – şi să pregătească o mămăligă pripită… Pe câtă vreme aici… se gătea şi se pregătea mâncare ca pentru o liotă întreagă…

Se sătura fetişcana lui Ciuciumiş în casa jandarmului mai mult cu mirosul…

Plutonierul major Budu, cunoscut ca mare mâncău, se aştepta la o cinzeacă două de ţuică şi la o masă înjghebată în grabă, cu câteva felii de şuncă şi-un boţ de brânză. Purcelul prăjit pe varză călită, murăturile şi gogoşarii, vinul alb şi vinul negru îi întrecuse toate aşteptările. Era o dovadă pentru el că subalternii îl iubesc şi îl preţuiesc, ceea

ce îi măgulea vanitatea, dar era şi o dovadă că aceiaşi subalterni îi cunosc puterea şi, temându-se de ea, umblă pe toate cărările să-i câştige bunăvoinţa.

Îl măgulea şi faptul că soţia lui Juvete, cucoana Chiva, se grăbise să-şi ceară scuze pentru o lipsă atât de puţin însemnată ca aceea a absenţei tradiţionalei ramuri de leuştean în gura purceluşului de pe tavă.

Înclinase capul, cum se cuvine să facă orice om bine crescut, care are de-a face cu o doamnă din lumea bună, şi oftase uşor:

— Atâta supărare s-avem pe ziua de azi, cucoană Chiva, dar socotesc c-om avea mai multe şi mai grele…

Purceluşul a fost căsăpit şi împărţit cu meşteşug de cucoana Chiva în trei porţii mari, care s-au ridicat purcoi pe trei farfurii.

Dar dumneata nu ne onorezi, cuconiţă Chiva?

— Eu nu obişnuiesc gustare de fripturică dimineaţa, domnule Budu… îmi iau mai târziu cafeluţa…

Nici nu începuse să le clefăie bine fălcile celor trei oameni îmbrăcaţi în tunici albastre, că fetişcana, opintindu-se şi ţinându-se de marginea uşii să nu cadă, îşi scutura de zăpadă picioarele goale şi se chinuia să aducă în casă o găleată în care, afundate în zăpadă amestecată cu gheaţă, îşi arătau gâturile subţiri câteva sticle mânjite cu ceară în jurul dopurilor, Juvete a aşteptat ca fetişcana să pună jos găleata, lângă cizmele lui, ca să-şi consulte şeful asupra băuturii:

— Avem „Grasă Brătianu” roşu, şi „Domeniile Coroanei”, alb… Cu ce să începem, domnule plutonier major?

— Păi, eu zic, şefule, că la carnea grasă, vinişorul alb e mai potrivit. Om bea şi roşu mai târzior… Şi începem deci cu „Domniile Coroanei” şi să-i punem capac cu „Grasa” domnului Brătianu… Dar… şefule, porunceşte să avem şi pe mai târziu la îndemână câteva sticlişoare reci… O să ne încălzim curând lucrând cu mârlanii şi o să avem nevoie să ne răcorim…

Din purceluşul care nu era chiar cât vrabia, ci cam cât curca, dar purceluş, purceluş într-adevăr de lapte, după un sfert de ceas n-au mai rămas pe farfurii decât uşoare resturi de oscioare, iar din varza călită, adusă fierbinte la masă, niciun firişor.

— La purceluşul de lapte, mai ales dacă e fript cu rumeneală, oscioarele sunt mai gustoase decât tot restul. Le sugi dulceaţa măduvei, le spargi în măsele, le mesteci şi le înghiţi… Şi după fiecare înghiţitură torni un pahar pe gât… Vinişorul lunecă, ajunge purceluşul din urmă şi… te simţi cum nu te-ai mai simţit niciodată…

— Aşa şi facem, domnule plutonier major…

— Aşa se şi cuvine, Juvete… Aşa se şi cuvine, Cârnule… Nu poţi munci fără să mănânci… Şi noi avem de lucru azi, băieţi, nu glumă… Grozavă muncă… Hai noroc pentru izbânda noastră, Juvete… Hai noroc pentru izbânda noastră, Cârnule..

— Să trăiţi, domnule plutonier major Budu…

S-a golit sticla cu vin alb şi când, după purceluş s-au adus la masă brânzeturile, au început să se golească şi butelcile cu vin roşu..

— Schimbi mâncărica trebuie să schimbi-şi vinişorul… Aşa scrie la regulament, după lege…

— După lege, domnule plutonier major, după lege…

Au venit în ceşti albastre, cafelele, şi au fost sorbite pe îndelete, la fum subţire de ţigară.

Apoi fetişcana lui Ciuciumiş a strâns farfuriile, a strâns faţa de masă şi şerveţelele mototolite şi mânjite cu grăsime… A luat găleata cu sticle goale, în care zăpada şi gheaţa începuseră a se topi, căci soba din colţ era doldora de jărăgai, şi a dus şi a pus altă găleată, cu alte sticle pline, lângă cizmele lui Juvete.

— Asta n-o mai pune aici, fetişcano, pune-o în colţ, că acum ne ridicăm de la masă!

Trei pahare au fost lăsate, să le aibă oricând la îndemână cei trei oameni îmbrăcaţi în tunici albastre, aşezate jos, pe

un şerveţel, lângă găleată.

— Cuconiţă Chiva, îţi mulţumim pentru gustărică…

— Şi pentru vinişor…

— Facem şi noi ce putem, domnule plutonier major… Tot ce putem…

— Puteţi mult, cuconiţă Chiva! N-am mulţi subalterni în plasă, ca Juvete… Poate Cârnul să-l ajungă… când va deveni şi el şef de post… Eu pe altul nu-l văd… Şi acum, te-aş ruga ceva, cuconiţă Chiva.

— La ordin, domnule plutonier major!

Luând în glumă poziţia de drepţi, cuconiţa Chiva zâmbea fericită de plăcerea şi mulţumirea pe care le citea pe obrazul domnului plutonier major Budu.

— Ar fi bine să iei fetişcana şi să treceţi în odăile din fund. De alături, din dormitor, o să se audă…

— Aveţi dreptate, domnule plutonier major! Totdeauna se aude… Dar eu m-am învăţat… Legea e lege… Meseria e meserie…

Cucoana Chiva s-a strecurat spre odăile din fund, urmată de fetişcana lui Ciuciumiş, care se ţinea de paşii ei ca o umbră.

Ridicându-se de la masă, îngreunat de gustărica preţuind cât o îndelungată petrecere, încălzit de vin şi niţeluş întărâtat de cafeaua cu care nu prea era obişnuit, plutonierul major Budu din jandarmerie s-a simţit, deşi râgâia întruna, devenind iarăşi şef.

În timpul mesei parcă se cobora un pic de omenie în el şi îşi îngăduia uneori, dacă mai era şi bine dispus, să facă glume cu subalternii, ba chiar să treacă la uşoare gesturi familiare.

Acum însă începea serviciul – servici greu, dar care îi dădea satisfacţii de zeu atotputernic – şi-şi potrivea ţinuta, să-i fie cât mai fără cusur.

Odaia – odată strânse farfuriile şi solniţele cu sare şi cu ardei pisat, cuţitele şi furculiţele, şerveţelele şi faţa de masă

– îşi căpătase din nou înfăţişarea ei severă de cancelarie a unei jandarmerii, cu ziduri albe, cu masa plină de hârţoage, cu dulapul arhivei.

În odaie stăruia mirosul de carne fragedă şi grasă, de brânză şi de vin, jandarmii, sătui îl simţeau, dar când eşti sătul, mirosul de carne mai curând te supără decât îţi aţâţă pofta. Pentru flămânzii care urmau să fie aduşi aici, mirosul acesta constituia însă o tortură în plus. De aceea jandarmii nu deschiseseră nici pentru o clipă ferestrele să se aerisească încăperea.

Într-un colţ, acoperită de un şervet, se ferea parcă de ochii jandarmilor găleata în care – înfăşurate în zăpadă şi în bucăţi de gheaţă – se răceau sticlele de vin înfundat.

Juvete şi Cârnul aşteptau în picioare, lângă fereastră. Nu se uitau afară. Ca s-o facă, ar fi trebuit să se întoarcă cu spatele la plutonier. Îşi dădeau însă seama şi aşa că viscolul nu s-a potolit. Auzeau arborii văitându-se şi şuierătura hornului şi a acoperişului casei.

După ce a făcut câţiva paşi în lungul şi latul cancelariei, domnul plutonier major Budu din jandarmerie s-a oprit în faţa lui Juvete:

— Ei, şefule, începem?

— Cum ordonaţi, domnule plutonier major…

— Cine o să ia note pentru procesul verbal?

— Ca de obicei, domnule plutonier major, caporalul Lindină Axente. Are scriere frumoasă şi citeaţă.

— Şi cine ne mai ajută?

— Ca de obicei, domnule plutonier major, caporalul Blajinu Aurel…

— Ordonă să vie aici amândoi caporalii şi strigă să ne aducă un arestat… Unul singur… Capul…

— Am înţeles, să trăiţi, domnule plutonier major…

Chipul lui Cârnul, care sta drepţi mai deoparte, s-a luminat de parcă soarele ar fi spart într-un iureş norii şi şi-ar fi aruncat toate razele asupra lui…

Au intrat caporalii în tunici şi s-au prezentat. Lindină Axente a orânduit pe masă hârtie şi toc, cerneală şi sugativă. Blajinu Aurel s-a apucat să mute scaunele, aşezându-le cu grijă lângă peretele din fund, ca să nu le încurce mişcările pe care aveau să înceapă a le face. Blajinu Aurel mai ştia că nici lui Budu, nici lui Juvete, nu le place dezordinea.

Un jandarm care patrula prin zăpada de afară, s-a dus la grajd, a intrat înăuntru şi luându-l de umeri şi îmbrâncindu-l tot timpul prin zăpada ariei, l-a adus la post şi l-a împins în cancelarie pe Gruia Popozină.

Rumânul îmbrâncit s-a împleticit să cadă, a ajuns însă cu mâinile la un perete şi s-a proptit în el. S-a întors numaidecât cu faţa la jandarmi. Era galben pământiu, cu fata trasă şi cu ochii scufundaţi în adâncul capului. Văzându-i pe jandarmi fără chipie, şi-a scos şi el căciula din cap şi, neştiind dacă se cuvine ori nu s-o aşeze pe marginea ferestrei, a prins a o frământa la întâmplare în mâini.

Plutonierul major Budu s-a repezit la jandarmul tânăr care-l adusese de la grajd pe Gruia Popozină şi-l îmbrâncise în cancelarie.

— Jandarm! De ce-ai îmbrâncit omul? Ce ţi-a făcut? Aşa te-am învăţat eu să te porţi cu arestaţii? Omul e numai arestat. N-a fost cercetat… Nu ştim dacă nu e nevinovat… Cum ţi-ai permis să-l brutalizezi?

Jandarmul boboc luase poziţie de drepţi. Nici nu clintea. Asculta tăcut mustrarea făcută cu glas aspru şi se uita drept în ochii plutonierului major Budu.

— Să trăiţi, domnule plutonier major… Am crezut că…

— Ce-ai crezut? Cine ţi-a dat voie să crezi? Nu ai voie să crezi nimic… Trebuie să asculţi… Atât…

— Am înţeles să trăiţi, domnul plutonier major. Trebuie să ascult… Atât…

— Du-te şi-ţi vezi de treabă! Şi altădată să nu te mai prind, că ocna te mănâncă… Unde ai citit dumneata, jandarm, că avem voie să îmbrâncim oamenii? Unde?

— Am înţeles, să trăiţi, domnul plutonier major!

Cât timp îl certase pe jandarm, Budu avusese faţa încruntată. Şi-o luminase imediat ce, mergând de-a-ndărătelea până la uşă, jandarmul boboc ieşise din odaie, potrivindu-şi-o după feţele vesele ale celorlalţi.

Acum cei patru jandarmi se aflau în picioare. Singurul care se aşezase pe scaun, la masă, era caporalul Lindină Axente. Cu o mână potrivea hârtia, cu alta făcea rotocoale prin aer cu condeiul pe care nu-l muiase încă în călimara cu cerneală violetă.

Plutonierul major Budu din jandarmerie l-a cântărit câteva clipe din ochi pe arestat, şi cu nedumerirea şi blajinătatea înflorindu-i faţa, cu glasul mieros, l-a întrebat:

— Cum te cheamă pe dumneata, omule necăjit?

Niciodată până atunci nu-i spusese cineva lui Gruia Popozină „dumneata”. Din „tu” şi din „mă” nu-l scosese nimeni.

— Gruia Popozină… Mă cunoaşte domnul şef de post Juvete. Mă cunoaşteţi şi dumneavoastră, că sunteţi de mult timp prin părţile noastre…

— Poate să te fi cunoscut cândva, dar… acuma nu-mi mai amintesc. Şi… cam câţi ani ai dumneata, rumâne?

— Treizeci şi şase…

— Şi eşti căsătorit?

— Da.

— De când?

— Demult…

— Ia adu-ţi bine aminte… încearcă să-ţi aduci bine aminte… Ori nu poţi?

— Ba da. Pot să-mi aduc aminte…

— Te întreb de câţi ani eşti însurat…

— De optsprezece ani, domnule plutonier majur…

— Vai de capul şi de pielea dumitale, omule! Şi ce ţi-a venit să te însori aşa de tânăr? Că la optsprezece ani nici nu-ţi răsărise mustaţa…

— Murise maică-mea. Şi mai aveam cinci fraţi mai mici… Taica nu se mai putea însura de-a doua, că era sărac şi nu-l lua nimeni, şi la casă trebuia femeie pentru spălat, pentru cârpit o cămaşă…

— Omul care se însoară de tânăr n-are tinereţe…

— O fi având, n-o fi având..

— Şi cât pământ ţi-a rămas de la taică-tău?

— Nicio palmă de pământ. Vă spusei că era sărac. Numai o parte dintr-un loc de casă…

— Şi de la nevastă ce zestre ai luat?

— N-am luat nicio zestre, domnule plutonier majur…

Budu s-a întors către caporalul de la masă:

— Ai scris tot, Lindină Axente?

— Tot, să trăiţi, domnule plutonier major…

— N-ai uitat nimic?

— Nimic n-am sărit, domnule plutonier major… Tot, tot am scris, să trăiţi, ca maşina…

— Ai scris că n-a moştenit nicio avere de la taică-său?

— Am scris, să trăiţi…

— Şi că s-a însurat cu nevastă fără zestre?

— Am scris şi asta, domnule plu…

— Aşa, care vasăzică te-ai însurat de tânăr… Vasăzică te-ai însurat din dragoste… din dragoste… din dragoste... Ţi-e dragă nevasta, nu?

— Dacă e nevasta mea…

— Foarte bine, Gruia Popozină… Odată ce te-ai însurat, trebuie să-ţi iubeşti nevasta… Şi… câţi copii ai?

— Şase, domnule plutonier majur…

— Şase… Scrie, Lindină Axente… Scrie tot ce spune, tot ce spune dumnealui…

— Scriu, să trăiţi, domnule plutonier major… Nu-mi scapă o vorbă…

— Băieţi? Fete?

— Doi băieţi şi patru fete…

— Numai doi băieţi! Şi fete, patru… Fetele sunt sărăcie la casa omului…

— La casele noastre, domnule plutonier majur, e sărăcie, fie că ne nasc nevestele băieţi, fie că ne nasc fete…

— Ai scris, Lindină Axente, ce-a spus dumnealui?

— Am scris, domnule plutonier major… Tot am scris…

— Şi sunt mari copiii dumitale?

— Măricei… Băiatul cel mai mare de cinsprezece ani şi fata cea mai mică numai de doi…

— Şi-i iubeşti, nu?

— Oricărui om îi sunt dragi copiii lui, domnule plutonier majur, şi dacă-ţi sunt dragi copiii tăi, îţi sunt dragi şi copiii altora…

Deşi nu înţelegea unde vrea să ajungă şeful secţiei de jandarmi de la Băneasa cu astfel de întrebări, Gruia Popozină îşi dădea totuşi seama că, într-un fel, Budu îşi bate joc de el. Tot în bătaie de joc i se păruse a fi şi mustrarea făcută de Budu jandarmului tânăr. Ştia ce avea să urmeze şi căuta să se stăpânească, să-şi ţină firea şi să nu se arate temător. Cu cât văd că-ţi este teamă de ei, cu atât jandarmii îşi arată mai mult câinoşenia. Cu bătaia, el, Gruia Popozină, aproape ca toţi rumânii săraci din sat, era învăţat. Copil, îl mai altoiseră uneori cu palma ori cu nuiaua, părinţii. Părul pe la tâmple şi pe la ceafă i-l smulsese, smoc cu smoc, timp de cinci ani cât învăţase carte la şcoala primară, învăţătorul Dabija Găman care acum, la bătrâneţe, a ajuns inspector şcolar pe trei judeţe. Tot Dabija Găman l-a smintit în palme şi l-a pus să stea la colţ în clasă, cu genunchii goi pe coji de nucă. Învăţa bine Gruia Popozină, îşi scria lecţiile pe caiet, la socoteli nu-l întrecea nimeni. Dar când învăţătorul întârzia la cârciumă – grozav îi plăcea paharul – copiii, cum sunt copiii, se zbenguiau prin clasă, până ridicau tot praful în tavan.

— Cine-a făcut nebunii în lipsa mea?

Şcolarii, cu mâinile la piept şi cu năsucurile mucoase lăsate în jos, tăceau. Se auzea musca zbârnâind în clasă.

— N-auziţi? Cine-a făcut nebunii în clasă în lipsa mea? Spune-mi tu, Popozină Gruia…

— Nu ştiu, domnule învăţător..
— Nu ştii?
— Nu ştiu…
— Păi n-ai fost aici, în clasă?
— Ba da. Aici am fost, în clasă.
— Şi n-ai văzut?
— N-am văzut, domnule învăţător.
— Cum n-ai văzut?!
— Citeam. Îmi învăţam mai bine lecţia.
— Aşa? Vasăzică nu vrei să-mi spui?
— Nu ştiu!…

Tăbăra învăţătorul Dabija Găman pe el cu rigla, cu palmele, uneori şi cu picioarele…

— Să te-nveţi minte, să nu mai tăinui. Altădată să-mi spui…

Niciodată, în cinci ani, învăţătorul nu-i smulsese din gură un singur nume.

— De ce nu i-ai spus învăţătorului pe cei care au făcut praf în clasă Popozină?

— Dar tu de ce nu i-ai spus?

— Pe mine nu m-a întrebat…

— Eu nu vreau să pârăsc pe nimeni. Nu vreau să fiu coada de topor a nimănui…

— O să mori prost, Popozină.

— O să mor prost…

Mai mâncase bătaie cu palmele, cu pumnii şi cu reteveiul cât argăţise pe la diferiţi bogătani, aşa că, atunci când l-a luat la armată şi-au început, ca pe oricare răcan, să-l tupungească sergenţii şi majurii, deşcile bătrâne ale regimentului, şi ofiţeraşii cu puf pe obraz abia ieşiţi din şcoala militară, el nu s-a aflat în faţa unor grozăvii noi. Era învăţat cu de toate. Era învăţat cu bătaia. Se strângea în el. Se aduna tot înlăuntrul lui aşa cum se ascunde melcul în căsuţa răsucită de os, ori cum se face ghem ariciul zburlindu-şi ţepile ascuţite. Îşi încleşta fălcile şi căuta să se gândească la altceva. Cel care îl bătea lovea în el ca într-o

piatră. Nu i se clintea un singur muşchi pe obraz. Atât de tare izbutea să se stăpânească, încât nici măcar buzele nu-i tremurau. Dacă îl umpleau de sânge, se ducea şi se spăla şi-şi vedea înainte de treabă. Dar în sufletul lui se aduna veninul şi se aduna ura. Poate că va veni o zi, gândea el, când veninul adunat ani şi ani în inima lui, ca într-un ulcior, îl va da asupritorilor săi să-l soarbă. Poate va veni o zi când ura adunată ani şi ani în sufletul lui se va schimba în putere, într-o putere de nebiruit, cu care el, Gruia Popozină, şi alţii ca el, vor lovi până la nimicire în asupritorii celor mulţi şi săraci. Cristea Moga, cu care întârziase deseori la taifas, credea în sosirea unor astfel de zile, deşi nimeni nu ştia dacă această zi e apropiată sau îndepărtată tare. Acum era neîndoielnic că plutonierul major Budu avea să-l bată. Cu pumnii? Cu vâna de bou cu care îi altoise pe copii în primărie? Cu cizmele? Ori poate aveau să-l pună să se descalţe şi să-l bată la tălpi? Uneori jandarmii vârau rumânului în sân o pisică, coseau gura cămăşii, loveau cu bâtul pisica până o înnebuneau şi o sileau, căutându-şi ieşire, să sfâşie pieptul şi coastele omului cu ghearele… Nu se vedea nicio pisică în încăpere. Doar vâna de bou, săbii, pistoale, puşti, centiroane şi…

Plutonierul major Budu îi da ocol cu faţa roşie, puhavă. Îşi aprinsese o ţigară şi trăgea fum din ea.

Ceilalţi jandarmi stăteau deoparte şi-l lăsau pe şeful lor să-şi arate meşteşugul şi puterea, dornici să-l admire şi să-i dea dovadă că ei toţi mai au ceva de învăţat de la un jandarm cu atâta experienţă.

Cu gura întinsă până la urechi râdea Juvete. Râdea mai stăpânit, dar totuşi râdea şi Cârnul. Râdea până şi caporalul Lindină Axente, care se făcea că mâzgăleşte hârtia din faţa lui, însemnând întrebările domnului plutonier major Budu şi răspunsurile arestatului Gruia Popozină, de ani treizeci şi şase, care se afla sub anchetă. Numai plutonierul major Budu, din jandarmerie şi caporalul Blajinu Aurel nu râdeau. Plutonierul major s-a întors dintr-odată pe călcâie şi s-a

vârât tot, mărunt şi rotofei ca un butoi, sub nasul rumânului.

— Te-ai însurat din dragoste! Nevasta ţi-o iubeşti. Dar ţara, ţara asta a noastră, ţara asta românească de ce n-o iubeşti, mă nemernicule? Mă vită, mă porcule, mă… Ţara de ce nu ţi-o iubeşti, mă prăpăditule? Mă amărâtule, mă… Că ţara e maica noastră a tuturor, e nevasta noastră a tuturor, e copilul nostru al tuturor…

Gruia Popozină nu mai răspundea nimic. Unor asemenea întrebări n-avea ce răspuns să dea. Acum nici nu se mai uita la plutonierul major Budu. Nu se mai uita nici la ceilalţi jandarmi. Privea prin fereastră văzduhul frământat de viscol, fulgii albi care se vânzoleau în vârtejuri şi plopii înalţi şi negri, cu vârfurile subţiri îndreptate spre cer ca nişte suliţe lungi şi ascuţite. Se zburlea tot mai mult, ca ariciul. Se închidea tot mai adânc în el. „Să nu alunec, gândea rumânul… Să nu vorbesc. Să nu-i spun niciun cuvânt din cele ce-ar dori Budu să audă din gura mea. Să tac… Să tac…”

— Taci? Taci, nemernicule?! Bine! Bine! Să zicem că nu-ţi place ţara ta, că nu vrei să-ţi iubeşti ţara! Mă rog! Nu te putem sili… O să-ţi spunem că eşti un ticălos, o otreapă, dar de silit, nu te putem sili. Dragoste cu sila nu se poate… Dar, mă vierme, mă păduche, ce-ai avut, mă, cu ţara? De ce-ai turburat-o, mă ploşniţă? De ce i-ai înfipt, mă tâlharule, cuţitul în spate? Ce rău ţi-a făcut ţie ţara, mă? Ce rău? Bestie! Golanule! Ţăranule! Taci? De ce nu răspunzi?

Pe Gruia Popozină l-au biruit o clipă vorbele care-i năvăleau în gât:

— Ce să vă răspund?

— De ce-ai adunat oamenii în sat?

— Nu i-am adunat eu. S-au adunat singuri. În fiecare zi, spre seară, când n-au de lucru, oamenii se adună în faţa primăriei şi stau de vorbă. Uneori vine între noi şi primarul Dobre Grivu, alteori vine şi părintele Tomiţă Bulbuc…

Domnul şef de post ştie tot… Că noi n-avem ce ascunde… N-avem niciun cuget rău în inima noastră…

— Scrie, Lindină, scrie: inculpatul Popozină Gruia, aflat în cercetarea noastră, recunoaşte c-a adunat oamenii din sat în faţa primăriei şi că…

— Am spus că s-au adunat singuri. Numai primarul ne adună cu goarna, când are să ne spună vreo poruncă de-a stăpânirii.

— Scrie, caporal Lindină Axente, scrie tot! Arestatul mărturiseşte că…

— Tot scriu, să trăiţi, domnule plutonier major!

— Şi la conacul de lângă Troian ce-aţi căutat? Şi în curtea lui boier Gogu de ce-aţi intrat? Şi de ce i-aţi ucis dulăii? Şi de ce aţi vrut să-i spargeţi uşa cu topoarele? De ce i-aţi bătut slugile? De ce aţi încercat să-l omorâţi chiar pe dumnealui în persoană cu furcile de fier? Şi de ce, trecând prin gara Troian, la întoarcere, l-aţi ameninţat pe şeful de gară Stroe Dichirliu cu bătaia? Şi de ce aţi încercat să spargeţi gara şi să furaţi banii statului, din casă? Scrie, Lindină Axente, scrie tot… Arestatul Gruia Popozină mărturiseşte că…

— Scriu, să trăiţi, domnule plutonier major, scriu tot…

— Taci? Taci, bivole? Taci ca piatra? Taci ca şarpele? Taci ca pământul? De ce taci, ticălosule? De ce nu scoţi o vorbă, hoţomanule? Dar prin tăcerea ta ai spus tot, ţăranule… Ai scris tot, Lindină Axente?

— Tot am scris, să trăiţi, domnule plutonier major. Tot. Tot. Arestatul a mărturisit…

— Foarte bine, caporalule…

Încleştându-şi puternic fălcile şi înghiţindu-şi mereu saliva de care i se umplea gura, Gruia Popozină rămăsese liniştit cu faţa galbenă-pământie ca împietrită. La unele întrebări i-ar fi răspuns lui Budu. La toate întrebările i-ar fi răspuns, spunându-i că nimic nu e adevărat din cele ce rosteşte. Doar nu fusese singur acolo. Mai mult de treizeci de oameni se aflaseră de faţă. Însă plutonierul major Budu

nici nu-i lăsase timp să răspundă, iar condeiul caporalului Lindină Axente, alergând pe hârtie cum aleargă locomotiva trenului pe şine, umpluse cu rânduri violete câteva coale de hârtie albă.

Cu faţa în care îi năvălise tot sângele, roşie, cu ochii jucându-i în cap ca nişte măsline galbene, necoapte, plutonierul major Budu îi da ocol, cu paşi mărunţi, aşa cum, cu o zi înainte numai, stolului de oameni care-l aşteptau pe boier Gogu să iasă din casă să le vorbească, îi dăduse ocol dulăii mari şi graşi, cu colţii albi şi tăioşi.

Pe aceia îi asmuţiseră asupra rumânilor logofeţii şi slugile boiereşti, în urma poruncii dată de boier Gogu Cristofor.

Pe dulăii aceştia turbaţi cine îi asmuţea asupra lui şi a celorlalţi, care aveau să fie şi ei chemaţi, în curând, unul câte unul?... Răspunsul ieşise ca la o chemare din gura plutonierului major.

— Legea!... urla acum Budu, cu glas atât de puternic, că începuse a se zgâlţâi geamurile, cu ochii ieşiţi afară din cap şi cu vinele gâtului gata să plesnească. Aţi călcat legea nemernicilor... Aţi călcat legea în picioare! V-aţi bătut joc de lege!...

„Da, îşi spunea în gând Gruia Popozină, legea îi asmute. Legea şi cei care au făcut legea îi asmut pe jandarmi asupra lui şi asupra tuturor celor deopotrivă în sărăcie cu el.” Deşi ştia acum că ori de ar vorbi, ori de ar tăcea, soarta lui este hotărâtă, Gruia Popozină şi-a călcat pe inimă şi i-a răspuns plutonierului major:

— Dar noi n-am călcat nicio lege, domnule plutonier majur...

— Aţi vrut să spargeţi hambarele boierului de la Troian... Aţi vrut să vă înfruptaţi din avutul boierului şi legea spune...

— Domnule plutonier major, vă rugăm să vă calmaţi... Nu face! Ştiţi, după gustarea noastră, turburarea asta nu e bună...

— Am îmbătrânit, Juvete, asta este... Am îmbătrânit, Cârnule, asta este... Îmi ies prea uşor din fire... Scrie

caporal Lindină Axente, scrie: „Eu, Gruia Popozină, de ani treizeci şi şase, născut la Omida şi trăitor în Omida, recunosc că am adunat oamenii din sat, bărbaţi şi femei şi chiar copii – nu, copii şterge – că i-am condus la conacul de la Troian al domnului Gogu Cristofor, mare moşier, fost şi viitor ministru…” Nu, nu, Lindină Axente, şterge cuvântul „fost”, că domnul Gogu n-a fost încă ministru până acum. Şterge, caporal Lindină Axente, şi cuvintele „viitor ministru”. Că nu se ştie ce aduce viitorul. Numai dumnezeu ştie ce aduce viitorul şi eu, Lindină Axente, nu sunt dumnezeu. „…şi că acolo am încercat să-l omorâm chiar pe boier…”

— Dar nu e nimic adevărat din toate astea. Dumneata ştii bine, jandarmule, că nu e nimic adevărat…

— Aşa? Vasăzică eu mă port părinteşte cu tine şi tu, puturosule, mă faci de mincinos?… Ei, află că pe mine, pe mine plutonierul major Budu din jandarmeria rurală, până acum nimeni n-a cutezat în ţara românească, da, în ţara românească, să mă facă de mincinos…

— N-oţi fi spus nicio minciună până acum, domnule plutonier majur…

Budu a dat iarăşi semne că e gata să-şi iasă din sărite, dar Juvete şi Cârnul s-au apropiat de el:

— Calmaţi-vă, vă rugăm, domnule plutonier major, nu face să vă iritaţi atâta pentru „cazul” ăsta. Dacă ne îngăduiţi, eu şi sergentul Cârnul suntem gata să-i aplicăm constituţia. O să ne ajute şi caporalul Blajinu Aurel.

— Nu, şefule de post, încă nu. Avem destul timp să-i aplicăm şi constituţia, articol cu articol, de la început până la sfârşit… Scrie, caporal Lindină Axente: „Am spart uşa casei boiereşti cu topoarele, am bătut logofeţii şi am ciomăgit slugile; am spart hambarele şi pătulele; am furat grâu şi porumb; am încercat să dăm foc conacului, dar fiind viscol şi zăpadă mare, n-am izbutit; am omorât dulăii domniei sale domnului Gogu Cristofor; am tras cu armele în boier şi în logofeţi şi l-am împuşcat pe numitul Spiridon

Bădoi… Acesta îmi este declaraţia, dată de buna mea voie, pe care, ştiind carte, o iscălesc. Despre cele întâmplate în gară la Troian, voi da declaraţie aparte, fiind caz aparte.” N-ai sărit niciun rând, caporal Lindină Axente?

— Niciunui, să trăiţi, domnule plutonier major…

— Atunci adaugă jos, în stânga „Dată azi 11 Decembrie 1906, în al patruzeci şi unu-lea an de strălucită şi glorioasă domnie a M.S. Regelui Carol I” . Iscăleşte, Gruia Popozină, şi ne avem ca fraţii…

— Nu este adevărat ce-a scris acolo pe hârtie domnul caporal Lindină Axente. Nu pot să iscălesc…

— Iscăleşte, mă băiatule, mă…

— Nu pot să iscălesc aşa ceva, domnule plutonier majur…

— Ca pe dumnezeu te rog, mă copile, iscăleşte…

— Nu iscălesc…

— Iscăleşte mă ţâncule, mă…

— Nu iscălesc…

— Şi mai spuneai că-ţi iubeşti nevasta…

— Nu iscălesc…

— Şi pretindeai că-ţi iubeşti copiii…

— Nu iscălesc…

— Ai şase, Gruia Popozină…

— Şase copii am, dar de iscălit nu iscălesc…

— N-o să-i mai vezi…

— Poate că nici aşa n-o să-i mai văd cine ştie cât. Până la primăvară au tot timpul să moară de foame…

— Pentru ultima oară, îţi spun, Gruia Popozină, iscăleşte!

— Nu iscălesc…

— Caporal Blajinu Aurel…

— La ordin, să trăiţi, domnule plutonier major…

— Începe aplicarea constituţiei…

— Am înţeles, să trăiţi, domnule plutonier major! încep să-i aplic constituţia arestatului Gruia Popozină.

Rumânul cu faţa galbenă-pământie sta nemişcat în mijlocul cancelariei, mototolind mereu cu amândouă

mâinile căciula veche, ruptă în fund, şi tocită pe margini. Acum, Gruia Popozină nu se mai întreba dacă mai are rost s-o puie pe fereastră. El vedea că pe fereastră se aflau două glastre cu muşcate, iar muşcatele erau înflorite şi florile catifelate erau roşii ca sângele.

Afară bântuia acelaşi viscol, care nu se mai potolea. Plopii înalţi şi negri şi sălciile plângătoare vuiau. Şuiera hornul casei, trosnea acoperişul clădirii, vechi, pe care cândva o locuise domnul Albert Knapp şi Madama lui, care fusese odinioară, în tinereţea ei, atunci când venise de departe, subţire ca trestia, iar după lungi ani murise grasă şi bătrână, cu mustăţi groase deasupra gurii cu care rostea stricat vorbele româneşti.

De toate câte i se întâmplase în viaţă îşi amintea fără voia lui, în clipa aceea, Gruia Popozină. De un singur lucru nu-şi putea aduce aminte şi el se chinuia, se străduia mereu să-şi amintească: când şi de unde îşi cumpărase căciula pe care o frământa şi o răsucea şi iarăşi o mototolea în mâini şi nu ştia unde s-o pună? Şi era tare mâhnit că nu-şi aminteşte.

L-a văzut apropiindu-se de el pe caporalul Blajinu Aurel. S-a rupt de gândurile lui, şi-a adus aminte că e între jandarmi şi că acum are să urmeze ceva îngrozitor. Dar el trebuie şi tacă. El trebuie să rabde şi să tacă, să nu scoată niciun strigăt, niciun gemăt măcar, să nu-l audă jandarmii călăi şi să se bucure că au făcut din el o cârpă şi să nu-l audă şi să se sperie rumânii închişi în grajd şi muierile sleite de puteri care tremură de frig alături de ei. Cu orice preţ, orice s-ar întâmpla, el trebuie să rabde şi să tacă şi să nu iscălească hârtia jandarmului care e menită să-l ducă la ocnă. Trebuie să tacă. Trebuie!

— Dezbracă-te şi întinde-te pe duşumea!

Omul n-a înţeles prea bine ce i se cerea.

— Nu-nţelegi? Dezbracă-te şi culcă-te pe duşumea!

Văzându-l că pare năuc şi şovăie, caporalul Blajinu Aurel s-a apucat să-l dezbrace pe îndelete; i-a scos zăbunul, i-a

scos flanela pe care o purta dedesubt şi dintr-o smuncitură i-a scos şi cămaşa neagră şi cârpită, sfâşiind-o.

— Nădragii poţi să ţi-i păstrezi.

L-a lovit cu pumnul fulgerător în ceafă. Rumânul slab şi galben, cu trupul numai oase şi piele, s-a clătinat o clipă pe picioare şi s-a prăbuşit. Lovindu-se cu fruntea de duşumea, şi-a revenit repede în fire. Ţinea încă într-o mână căciula veche. Şi-a pus-o în dreptul gurii, între duşumea şi obraz, şi a prins între dinţi, muşcând adânc, o margine a ei.

— Întindeţi-l!

Cum era aşezat cu faţa în jos, aşa cum nimerise din cădere, omul n-a văzut ce se mai întâmplă în odaie. A simţit însă cum jandarmii Cârnul şi Blajinu, apucându-l de mâini şi de picioare, îl târăsc şi-l întind în mijlocul odăii, apoi cum unul din ei îi ţine mâinile şi-i potriveşte capul şi cum şezutul mare, gras şi cald al celuilalt, se aşază peste şezutul lui. Acum vor începe să mă bată şi să mă chinuie, îşi spune Gruia Popozină în gând. Acum trebuie să fiu tare ca piatra. Să nu scot un cuvânt, să nu ţip, nici măcar să nu gem… Nu trebuie să-i bucur pe jandarmi. Nu trebuie să-l sperii pe Pascu Ologu, nici pe Tudor, nici pe Tiţă Uie. Pe niciunul din cei închişi în grajd nu trebuie să-i sperii. Îşi strângea fălcile şi muşca adânc din căciula pe care o ţinea strâns între dinţi. Atunci i-a auzit pe plutonierul major Budu şoptind dulce:

— Caporal Blajinu Aurel, îţi ordon să-i aplici constituţia arestatului Gruia Popozină, care a refuzat să iscălească declaraţia pe care de bună voie şi nesilit de nimeni ne-a făcut-o şi la care toţi puteţi depune mărturie că aţi fost de faţă…

— Să trăiţi, domnule plutonier major, am înţeles, încep să-i aplic constituţia arestatului Gruia Popozină…

Întâia lovitură pe care a primit-o a fost dată cu sete, sus de tot, lângă ceafă. Dar nu în ceafă, ci în apropierea ei, lângă şira spinării. I s-a părut că s-a prăbuşit tavanul casei şi că l-a lovit acolo capătul rotund şi greu al unei grinzi.

— Aplică-i constituţia! Repede! Articol cu articol! Dumnezeul mamei lui!

Tot glasul lui Budu… Tot glasul lui Budu, gândea rumânul… A pomenit de muma legilor, de constituţie, de muma legilor în care scrie negru pe alb, cum îi spusese Cristea Moga şi învăţătoarea Berta Câmpeanu, şi cum citise el însuşi, că toţi oamenii sunt egali între ei, constituţia lui vodă Carol şi a lui Gogu Cristofor, a lui Budu şi a lui Juvete în care nu era înscrisă pedeapsa cu bătaia… Jandarmul, lovindu-l, îi aplica articol cu articol constituţia… Constituţia o pomenise Budu… Şi pe dumnezeu… Constituţia o simţea cum îl sfărâmă şi-l pisează şi-l zdrobeşte cu fiecare lovitură a caporalului Blajinu Aurel… Iar dumnezeu… Dumnezeu stă undeva sus în ceruri.

Are ochi albaştri dumnezeu, şi barbă lungă şi galbenă. Aşa e zugrăvit în biserică. Stă undeva sus, sus de tot, în ceruri. Pe un tron de aur stă aşezat dumnezeu şi în jurul lui sunt rânduiţi sfinţii şi îngerii, şi un înger frumos şi bucălat stă de-a dreapta lui dumnezeu, cu o condică deschisă. Şi în condică, îngerul scrie ceea ce îi spune dumnezeu despre fiecare om. Ce-o fi scriind acum îngerul despre Gruia Popozină? Păcatele câte le-a făcut? Ce păcate?

Dumnezeu stă sus, sus de tot, în ceruri, pe un tron de aur, are barba lungă şi ochi albaştri. Şi toate câte se petrec pe pământ le ştie şi pe fiecare om o să-l răsplătească acolo, în ceruri, după inima şi după faptele lui.

— Caporal Blajinu Aurel, învaţă-ţi bine meseria! Dobitocule! Nu lovi în şira spinării, ci alături: dacă loveşti în şira spinării, omul moare. N-avem interes să-l omorâm.

Casa în care locuise odinioară domnul Albert Knapp şi Madama! Cum putea oare să aibă atâtea grinzi şi atâtea tavane şi atâtea acoperişuri? Mereu se prăbuşea un tavan. Şi mereu o grindă cu capul rotund şi greu izbea în spinarea omului întins pe duşumea, cu mâinile ţintuite sub tălpile cizmelor lustruite ale sergentului de jandarmi Cârnul Amedeu.

— Stelele mamei lui!

A pomenit şi de stele, Budu… Şi de stele…

Stelele! Toate stelele stau sub picioarele lui dumnezeu cel sfânt şi mare şi bun, care a făurit cu mâinile toate câte se văd şi toate câte nu se văd, care l-a făurit chiar pe plutonierul major Budu, după chipul şi asemănarea sa… Dar Budu nu poartă barbă. Poate o să poarte când o ieşi la pensie… Nici nu are ochi albaştri ca dumnezeu. Ochii lui Budu sunt galbeni, ca ai şarpelui. Stau nemişcate stelele. Unele clipesc din gene, ca nişte ochi vicleni. Clipesc şi nu spun nimic. Şi câteodată o stea cade, şi atunci undeva în lume moare un om. El, Gruia Popozină, trebuie să stea nemişcat ca o stea şi să nu cadă…

— Ei! Gruia Popozină, îţi ajunge? Te scoli şi iscăleşti declaraţia?

Gruia Popozină stă întins pe scânduri. Îl dor cumplit mâinile osoase pe care i le-a ţintuit de duşumea cizmele sergentului de jandarmi Cârnul Amedeu. Îl doare spatele în care parcă i-a înfipt cineva o mie de cuţite. I s-a uscat gura. Nu. Nu trebuie să răspundă lui Budu. Nici să iscălească nu trebuie. Muşcă mai adânc din marginea căciulii. Muşcă şi tace.

— Vasăzică taci! Continui să te încăpăţânezi şi să taci; vasăzică nu vrei să iscăleşti. Luceafărul mamei tale.

Iar s-a mai dărâmat un acoperiş. Mai multe grinzi l-au lovit cu capetele lor rotunde… Luceafărul… El, Gruia Popozină, când pleacă la oraş – era departe oraşul – pornea la drum târziu, după ce se lăsa întunericul şi răsărea luceafărul de seară. Toată noaptea mergea pe câmp, mergea şi mergea… Şi ajungea la oraş când se vărsau zorile şi când alt luceafăr, luceafărul dimineţii, abia răsărit, îşi stingea lumina.

— Nu vrea să iscălească, porcul! Nu vrea să iscălească! Raliţa mamei lui!…

…La câmp pleca – pe vremuri, când avea boi şi car să muncească pe moşia boierului. Ca să-l apuce mijirea zilei cu

boii înjugaţi şi cu brazda începută, să nu-l suduie logofătul ori chiar boierul, o pornea din aria lui când cerul rotindu-se făcea să lucească spre miazănoapte raliţa luminoasă.

— Aplică-i constituţia, caporal Blajinu Aurel! Dobitocule! Învaţă bine meseria! învaţă cum se aplică constituţia, articol cu articol! După lege… După regulament… Nu lovi în şira spinării că leşină şi moare, parşivul! Alături! Alături de şira spinării!

De ce şi-o fi făcut domnul Albert casa cu atâtea acoperişuri şi atâtea grinzi? Da. Îl bate. Îl bate cumplit. Simţea cum se năruiau peste el din tavan, ori poate din ceruri, grinzi de plumb cu capetele rotunde şi-l sfărâmă şi cum suliţe ascuţite îi străbat trupul din creştet până în unghiile picioarelor. Trebuia să se ascundă şi mai adânc înlăuntrul lui. Trebuia să se gândească la altceva, la cu totul altceva. Gustul căciulii din care muşca mereu era acru… Nu… Nu era acru…

— Nu vrei să iscăleşti? Nu? Taci? Taci? Spovedania mamei tale…

Erau binevenite cuvintele plutonierului major Budu. I se părea acum că se zbate gol într-o gârlă umflată şi rece. Îl ustură pielea şi-l ustură carnea. Se înăbuşă. E gata-gata să se înece. Plutonierul major îi aruncă de pe mal o frânghie. Deşi-l dor mâinile, el se prinde de această frânghie! Dar ce ciudat lucru! Se târăşte de-a lungul acestei frânghii prin gârla rece, dar nu înspre malul pe care stă încruntat şi răguşit plutonierul major Budu, ci spre celălalt…

— Aşa! Aşa caporal Blajinii Aurel… Loveşte mai de sus! Loveşte mai tare! Şi mai tare! Aplică-i constituţia. Cu sete… Nu vrea să iscălească! Tace! Îl facem noi acuşi să iscălească… Acuş… Spovedania mamei lui de mârlan!…

Mereu o pomenea plutonierul Budu pe maică-sa. De ce oare nu-l pomeneau jandarmii şi pe taică-său? Nici domnul plutonier major Budu, nici Juvete, nici Cârnul, care-i ţinea mâinile ţintuite sub cizmele lustruite, nu-l pomeneau deloc pe taică-său! Şi taică-său trebuia să fie pomenit: murise

nespovedit. La 94 murise, împuşcat pe câmp. Fusese lăsat acolo mort, să putrezească… Îi culesese trupul Gruia, în miez de noapte, furişându-se pe poteci şi cărări numai de el cunoscute şi-l îngropase undeva pe câmp. Şi de teamă să nu-i scoată trupul abia îngropat, oamenii stăpânirii, şi să i-l batjocorească iarăşi, nu-i pusese la cap nici cruce, nici măcar un stâlp. Nici muşuroi nu-i făcuse. Potrivise pământul cu mâinile şi-l risipise, şi ţărâna proaspătă o acoperise cu ierburi. Şi ca să-şi aducă aminte, să ştie unde sunt îngropate oasele lui taică-său şi unde-i putrezeşte carnea, el, Gruia, i-a sădit la cap un puiandru de măceş. Şi măceşul crescuse înalt, cât poate să crească un măceş pe răzor, şi stufos. În primăverile câte au venit peste lume de atunci şi au trecut, măceşul a înflorit. Florile lui strălucesc în fiecare primăvară ca nişte mici candele aprinse şi pe lumina lor blândă, care nu arde, se aşează fluturii şi albinele şi gâzele câmpului. Leagă rod florile, iar rodul e mic şi ghimpos, şi nimeni nu-l culege. Şi toamna, după ce cad toate frunzele pădurii şi toate frunzele salcâmilor, şi după ce cad chiar toate frunzele măceşului, pe toate vinetele ramuri încâlcite ale măceşului din câmp, rămân, roşii ca sângele, măceşele, mici şi tari ca mărgeluşele de piatră pe care le vând mărchidanii prin sate fetelor, să se împodobească cu ele. Trece uneori pe acolo Gruia Popozină, dar nu aprinde nicio lumânare. Priveşte măceşul şi fructele lui de sânge şi se închină: „Iartă-mă, tată, că n-am putut să-ţi înfig cruce pe mormânt… Ar fi smuls-o şi ar fi ars-o răii pământului. Iartă-mă, tată…”

— Tace! Tace dobitocul! Se lasă omorât şi nu spune o vorbă. Se lasă omorât şi nu iscăleşte!… Aplică-i mai bine constituţia, caporal Blajinu Aurel… Mai repede… Mai de sus… Aşa… Mama lui…

Lui Gruia Popozină i s-a părut dintr-odată că a încetat viscolul, că s-a limpezit cerul şi că a venit primăvara. Şi că în clipa următoare cerul s-a acoperit iarăşi de nori, de nori groşi şi grei de primăvară. Un tunet prelung a spart slăvile

cu mugetul lui… După o altă clipă biciul de aur, bătând uşor în albastru, al fulgerului, i-a retezat cu flăcări spinarea… Şi iar s-a auzit mugind prelung tunetul ploilor de primăvară şi încă o dată flăcările fulgerului i-au înfăşurat trupul.

Îşi strânsese demult fălcile să nu ţipe, să nu geamă.

De cum îl întinseseră pe duşumea şi începuseră a-l lovi, se trăsese ca melcul, mult, din ce în ce mai mult, înlăuntrul lui, ca într-o carapace de piatră. Uneori gândul îi zbura afară ca un şoim, rătăcea ce rătăcea şi iarăşi se întorcea şi se zgribulea în miezul creierului ca într-o colivie. Undeva, în fundul inimii lui, se trezise, ca o flacără care stătuse mult timp sub obroc, mândria. Mândria lui. O mândrie pe care nu şi-o cunoscuse în întregime, ori poate că o cunoscuse demult şi viaţa îl învăţase s-o acopere mereu şi mereu cu cenuşă şi s-o adoarmă. Cu cât loviturile plouau, cu atât mândria creştea în inima lui şi-i şoptea: Strânge dinţii şi taci! Strânge dinţii şi taci! Strânge ochii şi din ochii tăi să nu curgă nicio lacrimă!

Şi odată cu mândria, creştea în inima lui Gruia Popozină, ura, ura sălbatică împotriva jandarmilor care îl chinuiau şi împotriva marilor stăpâni ai jandarmilor. Şi ura aceasta îi da puteri nebănuite să rabde şi să tacă.

Din ochii omului întins pe duşumea, peste spinarea căruia plouau ritmic loviturile date cu săculeţele de nisip de-a lungul şirei spinării, n-a curs într-adevăr nicio lacrimă.

Mândria lui se înălţa cu fiecare lovitură şi-l întărea.

Ura creştea sălbatică, uriaşă, şi-l întărea.

Numai carnea, pe care nu şi-o mai putea stăpâni, zvâcnea când şi când. Unghiile i-ar fi intrat demult în podul palmei, dacă ar fi putut să strângă pumnii.

— Nu vrea să iscălească! Tace! Niciun arestat nu mi-a tăcut până acum sub mână! Şi bivolul ăsta tace? Nici măcar nu geme! Tace! Se lasă omorât! Mă bagă în pământ cu tăcerea lui… Tace! Grijania mamei lui de sălbatic…

Iar o pomeneau pe maică-sa. Maică-sa fusese în tinereţea ei o femeie frumoasă, voinică şi oacheşă, care dăruise vieţii

şase copii. Pe el însuşi, pe Gruia îl adusese întâi pe lume. Mai pe urmă, pe rând, an de an, pe ceilalţi. Îi crescuse pe toţi cu palmele. Când să-l nască pe-al şaptelea, murise. Spovedită şi grijită murise. Acum poate că maică-sa stă în ceruri cu sfinţii şi cu îngerii, în preajma lui dumnezeu şi poate că-l aude pe dumnezeu spunându-i îngerului din dreapta tronului de aur, care scrie în condică: Scrie îngere: Jandarmii l-au întins pe Gruia Popozină pe duşumeaua odăii şi-l bat. Gruia Popozină nu e vinovat. Sufletul lui Gruia Popozină va veni în ceruri… Şi mai scrie îngere că… Dar îngerul şi-a frânt condeiul de aur şi l-a aruncat la dumnezeieştile picioare, afundate în puf alb de nori. Nu vrea să mai scrie nimic. Pe capul bucălat al îngerului a apărut un chipiu albastru. Pe umerii lui a căzut, acoperindu-i aripile, o tunică albastră. Şi îngerul seamănă acum la faţă cu caporalul Lindină Axente… Iar maică-sa nu se mai bucură. Îl aude pe dumnezeu cum îl ceartă pe înger. Îl vede pe îngerul Lindină Axente împotrivindu-se. El nu poate să scrie ce-i şopteşte dumnezeu. El nu poate să scrie decât ce-i porunceşte domnul plutonier major Budu.

Maică-sa pleacă de lângă tronul de aur şi de acolo de sus, printr-o fereastră mereu deschisă, ea se uită şi vede casa fiului ei, casa măruntă în care Gruia s-a născut şi a crescut. Şi-n casă vede vatra stinsă, şi în jurul vetrei stinse vede o femeie tânără încă. Femeia are ochii plânşi şi faţa galbenă şi pământie. În jurul femeii plânse, şase copii mărunţi, cu chipurile galbene, pământii, cu pielea înşirată pe oase, cu burţile lipite de şira spinării, plâng şi ei, iar din când în când unul îşi şterge nasul cu mâna… Se întoarce maică-sa la tronul de aur şi-i spune lui dumnezeu…

— Cerul lui de porc! Tace! Nici măcar nu geme! Se lasă omorât şi nu vrea să iscălească declaraţia pe care aţi fost doar martori, de buna lui voie şi nesilit de nimeni, a făcut-o… Aplică-i constituţia, caporal Blajinu Aurel! Aşa! Mai de sus! Mai repede! Alături de şira spinării! Începi să înveţi

meseria! Aşa... Nu vrea să iscălească... Cerul mamei lui de porc...

Gruia Popozină îşi descleştează fălcile. Dar nu ca să vorbească. Nici ca să ţipe. Muşcă adânc din căciulă. Jumătate din căciulă se află acum, ruptă şi mestecată, în gura lui.

Cerul! Cerul e uneori albastru, alteori vânăt şi înnorat. Popa Tomiţă Bulbuc, la biserică, pe uliţă, dacă se întâlneşte cu oamenii, ori la cârciumă, le spune mereu rumânilor:

— Purtaţi-vă bine, măi păcătoşilor, nu cârtiţi împotriva stăpânirii că stăpânirea de la dumnezeu îşi trage puterea... Nu cârtiţi împotriva boierilor, că pe boieri dumnezeu bunul i-a lăsat pe pământ. Nu vă plângeţi de lipsă şi de sărăcie. Adevărata viaţă este acolo sus în cer. Da, în cer e adevărata viaţă, rumânilor...

Aşa le tot spune părintele Tomiţă Bulbuc oamenilor. Apoi ciocăneşte cu degetele lui uscate şi galbene, cu unghii mari, negre şi cu buricele galbene şi tăbăcite de tutun, în masa cârciumii şi rosteşte de parcă ar citi în ceasloavele lui:

— Încă o prăştină, Voicule, şi o gustăricã, taică tăiculiţă...

El, Gruia Popozină n-a râvnit cerul. Nici cerul albastru, nici cerul vânăt şi nici oricum s-ar mai putea el vedea de pe pământ. N-a râvnit nici cealaltă parte a cerului, a cărui culoare n-o cunoaşte şi deasupra căruia, aşa cum se spune, se întind la nesfârşit boazurile sfinte ale raiului, pe unde umblă sufletele morţilor îmbrăcate în cămăşi albe, şi sfinţii, şi sfintele, şi îngerii domnului cu aripi albe, cu chipuri ca de copil şi cu guri mereu zâmbitoare. El a vrut să trăiască aici pe pământ... A vrut să trăiască... Vrea încă să trăiască...

— O să-l omorâm aplicându-i constituţia! Dobitocul! Mă face să cad în păcat! Tace! Tace mereu! Nu vrea să iscălească! Copiii mamei lui de ticălos...

Aici pe pământ a vrut el să trăiască. Aici pe pământ vrea încă să trăiască. Nu în cer. Şi el, şi copiii lui, şi nevasta lui, şi toţi copiii din lume sunt copii ai pământului. Pe pământ e

viaţa… Din vlaga pământului îşi trage viaţa toată puterea ei. Peste pământ îşi aruncă norii ploile şi soarele lumina…

— Tace porcul! Tace! Mă bagă-n mormânt cu tăcerea lui, pezevenghiul… Tace! Cristosul mamei lui de…

În sfârşit, glasul care a răguşit de atâtea urlete al plutonierului major Budu, a pomenit şi numele lui Cristos. Rumânul slab şi osos, întins pe duşumea, făcut zob, îşi aduce aminte de ce a învăţat în şcoală pe când era copil şi-l bătea învăţătorul Dabija Găman, şi de ce a auzit el povestind pe cei bătrâni… „Şi domnul nostru Iisus Cristos, îmbrăcat în vestmânt simplu şi cu picioarele goale umbla din sat în sat, însoţit de apostolii săi, şi le spunea oamenilor să fie buni, ca să-şi mântuiască sufletele. Şi-i povăţuia ca atunci când cei puternici îi lovesc cu palma pe obraz, ei să nu se împotrivească, ci să întindă şi obrazul celălalt, pentru a mai primi o palmă”.

Iarăşi s-a surpat peste omul răstignit pe duşumea întregul cer. Din nou, cu urechile care-i vâjâie şi-i vuiesc, a auzit mugetul prelung al tunetului şi în clipa următoare biciul arzător al fulgerului de aur galben-albăstrui i-a înfăşurat trupul într-o jerbă de foc. I-au scrâşnit în gură dinţii strânşi. Ochii i-au rămas tot uscaţi. Şi pentru întâia oară omul şi-a auzit trupul gemând. Era un geamăt de fiinţă strivită, mai curând un suspin surd.

— În sfârşit, se lasă biruit! Continuă, caporal, Blajinu Aurel! Aşa! Mai tare! Mai de sus! Mai repede! Aplică-i constituţia… Cristosul…

…„Şi răii şi fariseii l-au răstignit pe Cristos şi l-au încununat cu spini şi i-au mânjit buzele uscate cu buretele înmuiat în amară zeamă de cucută. Şi l-au înţepat cu suliţa în coaste. Şi l-au băgat în mormânt.”

Popa Tomiţă Bulbuc le vorbeşte oamenilor despre Cristos. Le mai vorbeşte oamenilor despre Cristos şi protopopul cel gras de la Turnu. Toţi popii şi protopopii îmbrăcaţi ca nişte corbi în negru, şi care poartă la gât cruci

de argint şi cruci de aur, le vorbesc oamenilor de patimile lui Cristos…

El, Gruia Popozină, nu se urcase niciodată pe corabie. Numai pe Dunăre, când îşi făcuse mai demult armata, se suise uneori într-o luntre şi patrulase pe ape. Şi când Dunărea era liniştită şi când o bătea vântul şi o încreţea în vălurele, luntrea îi legăna pe luntraşi, aşa cum mama îşi leagănă copilul pe genunchi şi-l adoarme şi-l luluie. El se simţea acum lungit într-o luntre care-l ducea departe, spre un ţărm înverzit. Şi luntrea îl legăna, îi clătina trupul. Şi mândria lui creştea mai înaltă, fiindcă acuma fulgerele cădeau asupra lui unul după altul şi-i încingeau trupul cu jerbe bogate de foc. Şi trupul lui era o singură rană, o singura arsură care îl durea şi îl ustura până în măduva oaselor şi până în miezul capului. Şi cu toate că mândria lui se ridicase înaltă ca un stejar puternic care sprijină pe vârful lui, cerul, şi cu toate că ura lui crescuse şi mai înaltă, iarăşi şi-a auzit trupul suspinând uşor.

— Lasă-l caporal Blajinu Aurel, destul! Dă-l în crucea mă-sii, să nu-l omorâm şi să intrăm în bucluc. O să-i facem pe ceilalţi să iscălească declaraţiile… Cu o declaraţie semnată mai mult ori mai puţin…

Demult se odihnea maică-sa la cimitir. Crucea ei se învechise, dar nu putrezise încă. El, Gruia, îi făcuse maică-sii o cruce voinică, să ţină mult. Dintr-un salcâm îi făcuse maică-sii crucea şi o îngropase adânc în pământ, să n-o doboare vântul şi ploile.

Şi vântul şi ploile n-o doborâseră.

— Lasă-l caporale, n-auzi? Dă-l în crucea mă-sii… I-am aplicat constituţia… Destul… Mai sunt şi alţii la rând… Nu-ţi irosi toate forţele cu slăbănogul ăsta. Uite, curge năduşeala după tine.

— Aţi obosit şi dumneavoastră, domnule plutonier, major, darmite eu…

— Am obosit toţi, caporale… Toţi am obosit… Şi suntem abia la început… Sergent Cârnul…

— Ordonaţi, domnule plutonier major…

— Umple câte-un pahar de vin pentru fiecare… Dă-le şi caporalilor… Merită…

Au aruncat peste el zăbunul. I-au luat mâinile strivite cu călcâiele cizmelor şi le-au băgat pe mâneci. L-au prins de subţiori. Lindină Axente i-a îndesat pe cap restul de căciulă pe care acum, în sfârşit, Gruia Popozină îşi aduce aminte când şi de unde a cumpărat-o. Sunt şapte ani de-atunci. Vânduse la târg, la Ruşii de Vede, o capră şi cumpărase pe preţul ei căciula pe care dacă o mai trăi o să şi-o cârpească şi-o s-o mai poarte şapte ani! Dac-o mai trăi!

— Al dracului rumân! Numai pielea şi oasele de el şi nici măcar n-a urlat! Duceţi-l dracului la grajd…

L-au scos ţinându-l mereu de subsuori în viscolul de afară. Aerul tăios şi rece care i-a pătruns în piept l-a mai înviorat. Jandarmii boboci l-au îmbrâncit şi l-au aruncat în grajd… Au aruncat după el flanela. I-au aruncat şi zdrenţele cămăşii…

— Pe care dintre voi îl cheamă Pascu Ologu?

— Pe mine. Eu sunt Pascu Ologu.

— Hai cu noi.

După ce s-a mai dezmeticit niţeluş, Gruia Popozină şi-a îmbrăcat cămaşa peste spinarea neagră şi umflată. Nu-şi dădea bine seama dacă pielea lui era de flăcări ori cămaşa. Peste cămaşă şi-a pus flanela şi peste flanelă zăbunul.

După plecarea lui Pascu Ologu, ceilalţi rumâni au venit lângă el. Au venit lângă el şi femeile. Au adunat un braţ de paie şi l-au întins pe Gruia Popozină.

— Stai lungit pe burtă şi odihneşte-te, omule!

— Vă mulţumesc, fraţilor. O să mă odihnesc… Dar băgaţi de seamă: jandarmii vor să vă facă să iscăliţi nişte hârtii, nişte declaraţii mincinoase, cum că noi am fi vrut să-l omorâm pe Gogu Cristofor… Să nu iscăliţi, fraţilor, că ne mănâncă ocna… Orice s-ar întâmpla cu voi să nu iscăliţi… că bătaia… trece… dar…

Acum grajdul i se părea lui Gruia Popozină a fi o corabie… care se clătina lin şi care îl ducea undeva departe, pe ape liniştite.

La ceasul prânzului, se aflau întinşi lângă Gruia Popozină încă cinci oameni. Niciunul nu era însă atât de fărâmat ca el.

— Te pomeneşti, fraţilor, că şi-or fi făcut până acum cheful jandarmii şi că noi scăpăm de bătaie.

— Nu vă faceţi nădejdi… Nu scăpăm unul nebătut… Le vine rândul şi femeilor.

Jandarmii, flămânzi şi năduşiţi leoarcă, osteniţi peste măsură, făcuseră o pauză să se odihnească şi să mănânce. Ei ieşiseră în faţa casei, pe prispa largă, dezbrăcaţi de tunici. Fetişcana lui Ciuciumiş le turna dintr-o cană smălţuită cu albastru, apă. Jandarmii se spălau pe mâini şi pe obraz, să-şi mai alunge oboseala. Fiecare, după ce se spăla, se ştergea îndelung pe mâini, pe faţă şi pe ceafă cu prosopul.

— Nu mai terminaţi cu spălatul, domnilor? Am întins masa…

Cancelaria, schimbată iarăşi în sufragerie, căpătase un aer cald, familiar. Ajuta la aceasta mai ales masa acoperită cu olandă albă, scrobită şi călcată, cu vase de porţelan, cu furculiţe şi linguri, cu şerveţele şi cuţitaşe lângă fiecare tacâm, şi scaunele cu speteze aşezate frumos în jurul ei.

— După gustarea de dimineaţă, cuconiţă Chiva, nimic nu putea să fie mai binevenit decât masa asta îmbelşugată.

Gâştele pe cartofi aşteptau să fie scoase din cuptorul fierbinte şi servite la masă. Aveau să mai aştepte. Abia începuseră jandarmii osteniţi să soarbă din farfuriile adânci ciorba acrişoară şi ardeiată de găină din care se ridicau aburii fierbinţi.

— Asta o să-mi dreagă gâtul…

— Ar trebui să vă păstraţi mai mult calmul, domnule plutonier major. Prea vă zbuciumaţi şi vă chinuiţi mult în

timpul interogatoriilor…

— Ştiu şi eu că ar trebui, Juvete, dar nu pot. Împotriva înfăţişării mele de om greoi… sunt iute… iute ca ardeiul ăsta care mi-a aprins gura. Meseria noastră e o meserie care se face cu iuţeală, cu iuţeală multă…

Jandarmii sorbeau ciorba fierbinte. Rupeau dumicaţi mari şi-i înghiţeau aproape nemestecaţi, din pâinea proaspătă şi caldă, albă ca zăpada. Din când în când unul din ei, năduşit şi istovit, îşi ştergea cu şerveţelul de masă nu numai gura şi mustăţile, dar şi obrajii şi chiar ceafa pe care sudoarea se aduna iarăşi în bobiţe mici. Cucoana Chiva, care mânca împreună cu bărbaţii, era grozav de fericită că i-au izbutit mâncărurile şi că musafirii ei nu mai încetează să-i aducă laude.

Spre sfârşit, când jandarmii îşi luau cafeluţele, mai mult ca să nu-şi supere gazda şi să-i arate că sunt rău crescuţi refuzând-o, decât fiindcă le plăcea cafeaua, un jandarm din bobocii care patrulau în uliţă a bătut în uşă şi a intrat înăuntru.

— Să trăiţi, domnule plutonier major! Se află la poartă Dârâială, vătăşelul de la primărie. Vrea numaidecât să vă dea o scrisoare.

— Cheamă-l încoace.

Citind scrisoarea, plutonierul major Budu a început să râdă.

— S-a băgat pe fir banditul de la Cârligaţi, avocatul Mitiţă Bârcă… S-a şi băgat pe fir banditul… Ăsta e ca un corb… Miroase numaidecât unde a căzut hoitul. Dar trebuie să-l satisfacem. De prieten, ne este prieten şi… cum e pezevenghi şi bogat, cu toate că e băiat de popă, îl vezi mâine-poimâine prefect, dacă nu deputat. E bandit, dar de satisfăcut trebuie să-l satisfacem… Caporal Lindină Axente, ia-l pe Gruia Popozină, pe Pascu Ologu şi încă unul şi trimite-i sub escortă la primărie. Să-i însoţească doi jandarmi, doi boboci…

— Am înţeles, să trăiţi, domnule plutonier major.

— Dacă mi-aţi îngădui, aş vrea să spun şi eu ceva, domnule plutonier major.

— Spune, Cârnule.

— Vedeţi, domnule plutonier major, satul e cam agitat. E adevărat că de post nu se apropie nimeni, dar la primărie s-au adunat o mulţime de oameni. Să nu cumva să fugă arestaţii…

— După ce le-am aplicat constituţia, cum le-am aplicat-o, aş fi bucuros să ajungă ei până la primărie fără să se împiedice şi să rămână întinşi morţi în zăpadă. Cred că nu pot fugi.

— S-ar putea, domnule plutonier major, să sară satul şi să-i scape.

— Şi ce propui dumneata? Să întărim garda?

— Nu, domnule plutonier major. Şi aşa avem destui de puţini jandarmi de pază – numai doisprezece. Sunt de altă părere. Cred că arestaţii trebuie să fie puşi în lanţuri… Ştiţi, asta ar impresiona oamenii şi i-ar potoli poate mai mult decât ar putea să facă o companie de jandarmi. Totdeauna lanţurile impresionează. Ar băga de seamă mârlanii ăştia că nu glumim cu ei.

— Ai cap, Cârnule, ai cap. N-ai nas, dar ai cap. Juvete, câte perechi de lanţuri posezi la post?

— Numai cinci, domnule plutonier major.

— Puneţi-i pe cei trei în lanţuri…

— Dacă-mi îngăduiţi, domnule plutonier major, aş vrea să fac personal operaţia asta.

— Voia dumitale, sergent Cârnule… Voia dumitale… Of, cuconiţa Chiva, grozav mai ştii să găteşti dumneata. Gâsculiţa asta pe care o mâncarăm a fost ceva, ce să-ţi spui… n-am cuvinte, cuconiţa Chiva…

— După cum ne pricepem şi noi, domnule plutonier major… După o zi ca asta şi după osteneala care vă mai aşteaptă, nu se putea să ne mulţumim cu orice…

Călătorul care trece, fie cu trenul, fie pe şosea, prin dreptul curţilor boiereşti ale domnului Gogu Cristofor, îşi închipuie, dacă nu e localnic, privind aceste curţi şi judecându-le după întreaga lor înfăţişare, că ele durează aci, în câmpul nesfârşit, de foarte multe vreme. Ulucile înalte, care le împrejmuiesc sunt negre de timp. Scândurile magaziilor uriaşe au prins şi ele patina vremii, iar olanele cu care sunt acoperite magaziile şi-au pierdut culoarea roşie şi au început să prindă pe la colţuri muşchi verde.

Nici marea casă boierească nu pare nouă. Tencuiala, bătută întruna de ploi şi neînnoită, a mai crăpat pe ici, pe colo. Varul s-a mai coşcovit şi a căzut, dar obloanele de lemn, nevopsite, au prins şi ele a se înnegri. E destul de ciudat felul în care a fost construită această casă, dar nu lipsit de semnificaţie.

Orăşenii care n-au umblat pe la ţară, când aud cuvântul conac, văd numaidecât în faţa ochilor ceea ce le-a sugerat ani de-a rândul romanele sau povestirile pline de întâmplări dulcege de dragoste între moşieriţe ochioase, logofeţi oacheşi şi cu mustăţile în furculiţa şi bouari vânjoşi, ale acelor scriitori cărora istoria literară mai veche sau mai nouă le-a zis „semănătorişti”. Ei poate îşi mai închipuie şi azi că un conac era pe vremurile de huruz ale boierimii un fel de gură de rai, cu livezi şi pomi roditori împrejur, cu case cu ferestre largi şi luminoase şi cu cerdacuri mari, în care boierii şi musafirii lor îşi sorbeau pe înserate cafeaua ori ceaiul, discutând ultimul roman franţuzesc la modă.

Se poate ca prin alte părţi ale ţării să fi fost şi astfel de conace, însă autorul acestor pagini, deşi a colindat mult, mai ales când nu-l părăsise tinereţea, nu le-a întâlnit niciodată şi pe nicăieri. De aceea crede că trebuie să stăruie câteva clipe, pe care nu le-ar dori plictisitoare pentru cititori şi nici inutile, asupra descrierii conacului boierului Gogu Cristofor, mai pe larg decât a făcut-o până aici.

Pământul în această parte a nesfârşitului câmp, care se întinde cât vezi cu ochii cam preţ de trei-patru poşte la nord de Dunăre, e negru şi gras. Dacă îl ari şi îl semeni cu îngrijire, grâul creşte până pe la începutul verii atât de înalt, că, om nălticel, abia te vezi din el. Porumbul semănat pe distanţe de nemăsurat îţi face, înainte de a începe toamna, impresia unor păduri uriaşe, verzi, pe care vântul le freamătă şi leagănă în toată voia lui. Pe acest pământ, negru şi gras, care dă rod bogat când este vorba de cereale, nu pot să prindă însă viaţă, chiar dacă pentru un timp prind rădăcini, pomii roditori. Mărul, dacă îl sădeşti, se ridică ceva moi înalt decât statura unui om, înfloreşte la trei-patru ani, te lasă să te bucuri de el, dar în anul următor îl vezi că s-a şi uscat pe jumătate. Aşa se întâmplă cu cireşii şi cu vişinii, iar de nuci nici nu mai vorbim. Nucul nu prinde măcar rădăcină. Caisul se usucă în anul în care l-ai sădit, la fel şi piersicul. Singurii pomi fructiferi pe care-i rabdă pământul în aceste părţi sunt zarzării şi corcoduşii, pomi săraci ale căror fructe acrişoare fac totuşi bucuria copiilor de prin sate, care nu cunosc altele. Dar la curţile boiereşti, zarzărele şi corcoduşele ar fi alungate de la masă până şi de slugi.

În schimb, salcâmul creşte unde vrei şi unde nu vrei, nesădit de nimeni, şi satele par la înfăţişare, privite de departe, asemeni unor adevărate păduri.

Rumânul iubeşte salcâmul care-i dă umbră şi floare ce poate fi mâncată la vreme de lipsă, lemn de foc şi lemn de construcţie. Într-o regiune în care pădurile de fag şi stejar au fost alungate pentru a se obţine loc curat, bun de arătură, salcâmul este o adevărată binefacere. El creşte într-un an cât creşte bradul în douăzeci şi stejarul în zece. Şi la trei-patru ani de când a răsărit, fără să-l fi sădit cineva, e înalt şi vânjos, iar la mai puţin de douăzeci de ani, el a devenit copac în toată legea, încât poţi să faci din el stâlp ori grindă groasă de casă.

Cine cunoştea ţinutul, în epoca în care s-au petrecut cele arătate aci – epocă pe care autorul acestei povestiri a trăit-o, cum a trăit şi întâmplările ce vi le înfăţişează – cu toată vechimea pe care o arătau casele boiereşti de la Troian şi acareturile din jurul lor, îşi dădea numaidecât seama că acest conac din câmp al domnului Gogu Cristofor nu avea o vechime mai mare de zece-doisprezece ani. Şi omul nu se înşela în aprecieri.

Familia boierilor Cristofor era stabilită de când nici nu se mai ţinea minte pe aceste meleaguri. Moşnegii şi-l aduceau aminte pe bătrânul Firican Cristofor, bunicul lui boier Gogu, şi ei dădeau mărturie că, fără îndoială, şi Firican moştenise moşia Belitorilor de la înaintaşii săi de sânge.

Vechile curţi boiereşti ale Cristoforilor nu se aflau aci în câmp, ci în marginea satului Belitori. Nici vechile curţi nu erau cine ştie cât de arătoase. Clădirea veche semăna cu o casă ţărănească mare şi era construită solid din cărămidă arsă făcută pe loc de meşterii ţigani, şi învelită cu şindrilă. Să nu ne mire faptul. Este vorba aci de un timp în care numai unele case de la oraşe cunoşteau olanul. Aceste case ale Cristoforilor aveau numeroase odăi, pentru că pe atunci boierul îşi petrecea mai mult timp pe la ţară. Acareturile şi casele pentru slugi nu erau nici ele puţintele, mai multe fiind pe atunci şi slugile boiereşti.

Boierii Cristofori se slujiseră, ca oricare alţi boieri, la munca grea a câmpului, nu numai de săteni, ci şi de şatre ţigăneşti. Ţiganii fuseseră însă dezrobiţi şi mulţi din ei plecaseră de la curte, pentru ca pe timpul în care boier Gogu intrase în stăpânirea moşiei să nu se mai vadă un singur picior.

Pe cei care nu plecaseră, îi alungaseră chiar boierii. Socoteau că erau prea gălăgioşi şi mâncau prea mult în raport cu puţina muncă pe care o îndeplineau. Pe deasupra nici nu mai era nevoie de atâtea slugi simbriaşe câtă vreme legile le îngăduiau lor, boierilor, să încheie contracte după bunul lor plac cu sătenii şi să-i oblige pe aceştia să îndeplinească toate dorinţele boiereşti, fără simbrie de la curte şi cu bruma de mâncare adusă în traistă de acasă.

Poate că nu şi-ar fi ridicat conac lângă gara Troian boier Gogu Cristofor, dacă la 94, n-ar fi avut loc răscoale şi în această parte a ţării, răscoale de pe urma cărora a şi suferit pagube. La 88, când cu celelalte răscoale, răposatul boier Lache Cristofor, tatăl lui boier Gogu, avusese grijă, când se aflase că s-au iscat tulburări prin alte ţinuturi, să telegrafieze prefectului din Turnu, să ceară şi să obţină din timp paza cu soldaţi a curţilor boiereşti din marginea Belitorilor.

La 94 însă, răscoalele izbucniseră aci pe neaşteptate, în timp ce boier Lache şi boier Gogu se aflau la Bucureşti. Rumânii răsculaţi – până să vină trupele – apucaseră să sperie şi să alunge slugile şi să dea foc curţilor. Clădirile şi acareturile arseseră repede, şi boier Lache, încărcat de ani, dar încă vânjos, murise de inimă rea, lăsându-i lui boier Gogu toată averea…

Aceste evenimente, precum şi construirea căii ferate, care tăia în două moşia domnului Gogu Cristofor, îl îndemnaseră pe boier, pe atunci în floarea vârstei, să-şi construiască noul conac în plin câmp şi în imediată apropiere a gării.

Aşezându-şi conacul la distanţă de mai mult de o jumătate de poştă de orice sat, slugile ar fi putut, în cazul când s-ar fi ivit iarăşi semne de primejdie, să stea de veghe, să semnaleze orice grup de oameni venind spre conac şi să ia din timp măsuri de reprimare, întărind paza. Apropierea de gară îi era de folos boierului, întrucât învoitorii, aci, la conac, erau obligaţi să aducă grâul şi porumbul, orzul şi ovăzul şi nutreţul pe care i-l culegeau de pe câmp. De la conac până la gară transportul era o nimica toată; el se făcea cu carele şi cu căruţele, iar la nevoie chiar cu spinarea; şalele rumânului învoitor, era ştiut, sunt tari, răbdătoare, şi nu costă nicio para chioară.

Dar boier Gogu Cristofor, atunci când se hotărâse să-şi clădească conacul, păţit de ceea ce i se întâmplase la 94 cu vechile curţi boiereşti, ceruse arhitectului care îi făurea planul, să-i proiecteze casa de cărămidă într-un anumit fel.

Dacă intrai în curtea boierească, vedeai numaidecât că această casă era destul de neobişnuită la înfăţişare. Semăna mai mult a fortăreaţă decât a locuinţă omenească. Ea avea numai două intrări. O intrare pentru slugi, îngustă, în dos, şi alta prin faţă, unde ciudata construcţie era despicată de o uşă de stejar groasă, ferecată cu fâşii de fier groase, asemănătoare cu acelea cu care se îmbracă roţile carelor ţărăneşti de către fierari. De aceea spuneam că aşa-zisa casă a lui boier Gogu Cristofor părea mai curând o cetăţuie decât o locuinţă pentru o familie paşnică. Şi cum se va vedea mai jos, nu numai de aceea la uşa de care am vorbit urca o scară de piatră cu zece trepte. Subsolul casei avea ferestruici mai mici peste care se puteau lăsa obloane groase, care aveau zăvoarele pe dinăuntru. Aceste ferestruici erau zăbrelite cu grilaje de drugi groşi ca şi cum în subsolul casei boiereşti nu s-ar fi aflat saci cu grâu şi cu făină, carne de porc afumată sau droburile de sare pe care le lingeau vitele, ci ar fi fost înşiruite una lângă alta înguste şi lugubre celule de închisoare. Subsolul era destul de ridicat, pentru ca la ferestrele parterului să nu poată

ajunge cu mâna un om, chiar dacă ar fi venit lângă zid călare. Ferestrele de la parter, ca şi cele de la etaj de altfel, scunde şi înguste, erau şi ele zăbrelite cu drugi groşi de fier, peste care la nevoie se puteau trage şi aci obloane groase, făcute din lemn de stejar, şi zăvorî în toată graba pe dinăuntru. La nevoie, odată ce închidea uşa şi se încuia pe dinăuntru, odată ce închidea ferestrele, trăgea obloanele şi le zăvora, boier Gogu Cristofor putea să stea în casă fără teamă, chiar dacă întreaga curte ar fi fost plină de ţărani răsculaţi şi chiar dacă toate acareturile ar fi fost sparte şi incendiate. Dacă o cerea cazul, boierul avea posibilitatea să organizeze apărarea casei-cetăţui, punându-şi logofeţii, scribii de pe la cancelarii şi slugile să tragă focuri de armă fie printre zăbrele ferestrelor subsolului, fie printre zăbrelele ferestrelor de sus. La ferestre nu s-ar fi putut ajunge decât cu o scară înaltă, proptită ţeapăn de zid… Boier Gogu Cristofor avusese însă grijă – şi ţinea cu străşnicie la acest lucru – ca în cuprinsul conacului să nu se afle niciun fel de scară.

Casa era clădită din două rânduri de cărămidă groasă şi fusese învelită cu tablă. Ca să o incendieze, ar fi trebuit ca cineva să arunce pe acoperiş sticle cu gaz şi şomoioage aprinse puse în vârful a două-trei prăjini înnădite să ajungă sub acoperiş, lucru cu neputinţă, după socoteala lui boier Gogu, mai ales dacă cinci-şase oameni ar fi fost puşi să pândească la ferestrele casei, de jur-împrejur şi să tragă cu puşca ochind bine în oricine ar încerca să se apropie.

Vara, când venea la moşia Belitorilor – numele statului şi al moşiei nu se trăgea de la ţărani, care erau beliţi de boieri, ci de la belitorii lor, boierii Cristofor – boier Gogu nu putea să-şi bea cafeaua într-un ceardac, fiindcă conacul lui, casa lui boierească din câmp, nu avea niciun ceardac şi nici măcar un balcon sau un balconaş.

Îşi ridicase prin urmare casele boiereşti boier Gogu, trăgând învăţăminte din trecut şi gândindu-se la orice

eventualitate în viitor, fiindcă înţelepciunea veche a poporului spune că paza bună trece primejdia rea.

Boier Gogu Cristofor îşi petrecea o parte din timp aici la Troian. Băiatul lui – avea un singur fecior boier Gogu, cum şi taică-său şi bunică-său avuseseră câte un singur fecior – venea în vizite scurte de două-trei zile la câţiva ani odată. Îl ţinea prins ca într-un cleşte Bucureştii, unde cuconaşul zburda şi unde avea, chipurile, şi o ocupaţie, fiind ofiţer la un regiment de cavalerie. Boier Gogu voise să-şi dea odorul la învăţături înalte şi să scoată din el avocat, fiindcă pe atunci era timpul avocaţilor. În parlament ajungeau înaintea oricăror alţi moşieri, aceia care deveniseră şi avocaţi, care ştiau să umble uşor cu vorbele, să facă şi să desfacă legile. Pe băncile ministeriale se cocoţau mai cu înlesnire acei moşieri care îşi câştigaseră faima la bara tribunalului, unde procesele sucite şi învârtite durau cu anii şi unele nu ajungeau să se termine niciodată.

Văzând însă că băieţaşul lui e cam bâlbâit, neavând încredere că ar putea să se vindece de bâlbâială făcând exerciţii, cu pietricele ca Demostene, se gândise să scoată din Bobuleţ Cristofor inginer. Fraţii Brătieni, dintre care unul avea să devină curând şef al partidului liberal, din care făcea parte şi boier Gogu, erau ingineri. Putea deci şi el, Gogu Cristofor, să-şi permită a-şi duce fiul la inginerie. Nu putea fi socotită o decădere. Încercase în toate chipurile să-l îndrepte pe băiat spre studiul matematicilor. Băiatul nu răspunsese însă câtuşi de puţin marilor speranţe ale tatălui său. Atunci, cu inima strânsă de durere, boier Gogu, după ce fiul său terminase patru clase de liceu, îl trimisese la şcoala militară. Profesorii se străduiseră destul, dar până la urmă izbutiseră să scoată din Bobuleţ Cristofor un chipeş şi năzbâtios ofiţer. Puţini ştiau să ţină calul în frâu ca dânsul. Apoi, la armată ca la armată, nu se cerea prea multă minte, şi câtă i se cerea, băiatul, slavă domnului, avea. Uniforma îi cădea pe trup ca turnată, şi boier Gogu începuse nu numai a se mulţumi cu situaţia fiului său, dar a se şi bucura de

succesele, pe care acesta le culegea prin saloane. N-avea să îmbătrânească boier Gogu până ce nu şi-o vedea feciorul general... Nimic nu-i lipsea pentru supremul grad în militărie: talie subţire şi relaţii, sânge vechi boieresc şi avere cu nemiluita pe care, căsătorindu-se chibzuit, putea s-o şi dubleze.

Băiatul lui boier Gogu avea nevoie de distracţii, ca şi cucoana boierului Gogu, şi unde te poţi amuza mai copios şi unde-ţi poţi susţine faima că eşti un om nemăsurat de bogat dacă nu la masa de joc de cărţi? Bobuleţ Cristofor juca şi uneori chiar câştiga. Dar alteori pierdea într-o noapte, cât aduna boier Gogu de pe un sfert de moşie într-un an. Noroc însă că boier Gogu nu avea numai moşia de douăsprezece mii de pogoane de la Belitori. Mai poseda, cu acte de zestre întocmite de avocaţi meşteri, după lege, opt mii de pogoane pe Bărăgan şi dacă se întâmpla – cum s-a întâmplat în vara acestui an – nenorocirea ca şi pe Bărăgan şi pe câmpul Belitorilor să fie cumplită secetă, veniturile lui boier Gogu nu prea erau puse în primejdie, pentru că recolta păstrată de anul trecut nevândută, avea acum preţ întreit, pentru că seceta, oricât ar fi fost de mare, nu izbutea să sece bălţile pe care boier Gogu le stăpânea pe Dunăre, ceva mai sus de Brăila. Fie secetă sau ani de belşug, peştii se prăsesc fără nicio osteneală din partea lui boier Gogu, în apele nesecătuite ale bălţilor. Şi pescarii boierilor, năduşind la vâsle şi la năvod, scot în fiecare zi vagoane de peşte, care şi ele, pe timp de lipsă, au preţ mai mare.

Boier Gogu Cristofor făcea demult politică. Făcuse taică-său, Lache Cristofor cu Mitiţă Sturza – cel ce fiind prim ministru, la un consiliu prezidat la palat de însuşi vodă Carol, se aşezase în patru labe pe regescul covor, începuse să latre şi apoi se ascunsese sub masă, mârâind şi lătrând şi de acolo ca un căţel bine crescut, fără să încerce să muşte – şi făcuse şi bunicu-său, Firican Cristofor, cu bătrânul Ion Brătianu. Dar nici taică-său, nici bunicu-său nu avusese ambiţii politice mai înalte. Niciunul dintre ei nu râvnise

decât să-şi sprijine şeful şi să aibe carte de intrare la clubul partidului.

Mai înainte nici boier Gogu, care era cam puturos din fire, nu avusese alte gânduri. Acum însă vedea că din ce în ce mai mult aceia dintre boieri pot căpăta şi alte avantaje decât acelea pe care le aduc moşiile, pădurile şi bălţile lor, care se avântă mai vârtos în politică, se bagă prin consilii de administraţie şi care ajung să stea şi pe banca ministerială.

Boier Gogu începuse cam de multişor a se visa ministru. Personalitatea lui, destul de ştearsă, putea acum, datorită întâmplării de la conac, să devină o personalitate dacă nu centrală cel puţin cunoscută. Şi asta conta mult, mult de tot în politică.

După plecarea ţăranilor şi după ce logofeţii raportaseră că aceştia trecuseră cu morţii lor prin gară şi plecaseră mai departe către Omida, boier Gogu Cristofor a repezit vorbă lui Stroe Dichirliu, şeful staţiei Troian, să înştiinţeze într-un anumit chip secţia de jandarmi de la Băneasa, cât şi pe prefectul judeţului. Stroe Dichirliu se şi grăbise s-o facă chiar mai dinainte. Boier Gogu se gândise şi se răzgândise şi până la urmă îşi dăduse seama că avea în mână dintr-odată un măr gata copt. Trebuia numai să se priceapă cum să culeagă merele rumene, unul câte unul, şi să se înfrupte din ele. Odată hotărârea luată, boier Gogu şi-a scos fesul din cap, l-a pus pe birou, şi-a lepădat halatul, căci în casă era cald ca într-o baie turcească, şi-a început să se plimbe agitat prin încăpere.

Casa boierului Gogu pe dinăuntru era mai puţin severă decât pe dinafară. Dormitorul boierului Gogu avea un dulap mare, în care într-o parte erau hainele lui de câmp şi într-alta rochiile cu care se îmbrăca, atunci când venea să-şi vadă moşia, nevastă-sa. Un pat dublu de nuc, cu saltele groase şi moi, se lăfăia la mijloc, şi în faţa patului lucea tradiţionala oglindă ovală. Când se trezea şi deschidea ochii, dacă era lumină în odaie, boier Gogu Cristofor se vedea în oglindă, îşi surâdea şi-şi dădea singur bună-

dimineaţa, mai înainte ca să intre fata în casă să-i spună „sărut mâna conaşule” şi să-i aşeze lângă pat, pe măsuţă, gustarea suculentă. Alături de dormitor se afla un mic spălător, cu un lighean şi o căniţă de argint.

În salonul mare, în care rareori primea un musafir, se găseau câteva vase cu flori, măsuţe şi fotolii, oglinzi şi câteva cromolitografii în rame late, aurite. Ceva mai luxos era biroul domnului Gogu: un birou mare, sprijinit pe patru picioare care se terminau în guri de lei; o călimară cu două ceşti de metal, în care cerneala era totdeauna uscată; câteva tocuri de argint şi o cutie cu peniţe claps; un tampon de argint pe care o sugătoare pusă de ani de zile nu purta urma niciunui scris. Între cele două ceşcuţe goale ale călimării se ridica, deasupra postamentului mare de piatră, o statuetă ce reproducea în bronz statuia libertăţii de la Ploieşti, pe care liberalii, într-un timp în care între ei şi vodă Carol începuseră oarecare frecături, o ridicaseră ostentativ în amintirea republicii care durase în urbea Ploieşti douăzeci şi patru de ore, înainte de războiul de la 77. Pe pereţi stăteau ţepeni, încremeniţi parcă, Ion C. Brătianu, bătrânul cu ochii severi, fondatorul şi beneficiarul cel mare al partidului liberal, financiarul Eugen Carada, precum şi moştenitorii acestora, Ionel şi Vintilă Brătianu. Ionel se pregătea să ia cârma partidului şi da asalt să prindă în mâinile lui puterea; Vintilă, ciufutul, conducea băncile pe care le înfiinţase şi le dirijase până la moarte Carada. Ramele ieftinelor portrete litografiate erau spoite cu bronz ca nişte coroane de flori artificiale, mortuare.

Boier Gogu a căutat febril, să nu-i zboare ideile care abia îi veniseră în cap, hârtie prin sertare şi s-a supărat foc şi pară că n-a găsit. Călimara era şi ea uscată. A sunt un clopoţel care se afla lângă călimară, pe birou, şi atunci a intrat o slugă de casă. Boier Gogu a poruncit să-i aducă numaidecât de la cancelaria conacului cerneală şi hârtie. I-a adus, grăbindu-se cât a putut, sluga.

— Ilinco, vezi că acum pe înserate o să vină la poartă domnul şef de gară Dichirliu cu nevastă-sa. Roagă-i să poftească amândoi înăuntru. Auzi? Amândoi.

— Am înţeles, sărut mâna, conaşule.

Se apropia înserarea, când boier Gogu a mai sunat o dată clopoţelul chemând sluga să-i aprindă lampa de pe birou, pentru că lumina vânătă care venea de afară era puţină.

Boier Gogu, neobişnuit cu condeiul, frământându-şi creierul şi canonindu-l, a compus două lungi telegrame. Una către şeful partidului liberal – Mitiţă Sturza – alta către şeful guvernului. În amândouă, boier Gogu a arătat pe larg cum a fost atacat de ţăranii care i-au spart conacul, vrând să se dedea la jaf, cum l-au ameninţat aceştia cu moartea, şi cum numai datorită prezenţei sale de spirit, faptului că din întâmplare avea o armă la el, precum şi credinţei neşovăielnice a vechilor lui slugi, a putut să-i pună pe goană pe răsculaţi. Cerea stăruitor şefului partidului liberal să facă o interpelare în cameră. „Trebuie să afle întreaga ţară – scria boier Gogu Cristofor în telegramă – că partidul conservator a scăpat frânele puterii din mână şi că, în sfârşit, a sosit timpul ca guvernul să fie silit să demisioneze. Cred, domnule preşedinte, că presa noastră, şi în primul rând *Viitorul*, nu va trece sub tăcere acest grav caz.”

Primului ministru al ţării, el, Gogu Cristofor, mare proprietar, îi cerea în numele legii, în numele constituţiei, să ia urgente măsuri, „pentru aspra reprimare a începutului de răscoală, pentru aspra pedepsire a ticăloşilor de făptaşi, precum şi să purceadă imediat la destituirea lui Drăculea, prefectul de la Teleorman, care a îngăduit ca printre ţăranii până acum cuminţi să se aciuieze duhul răzvrătirii”.

Când s-a prezentat la conac şeful gării Troian, domnul Stroe Dichirliu, textul telegramelor era pus la punct.

— Uite, Dichirliule, ce-am scris. Te rog să pui să se transmită numaidecât prin telegraf aceste scrisori la

Bucureşti. Într-un ceas ele trebuie să fie la destinaţie, ai înţeles? E vorba de capul dumitale.

— Am înţeles, să trăiţi, conaşule.

Dichirliu a vrut să plece.

— Nu; stai o clipă, Dichirliule, stai să mă îmbrac. Merg să asist şi eu la transmiterea telegramelor, să nu ne facă vreun pocinog telegrafistul şi să întârzie. Dumneaei, cucoana Caterina, o să fie drăguţă să mă aştepte aici…

— Aştept, boier Gogule, până mâine dimineaţă aştept, dacă e nevoie.

— Nu, coniţă dragă, nu; într-o jumătate de oră, cel mult într-o oră mă întorc.

Înconjurat de câţiva logofeţi înarmaţi cu puşti şi de câteva slugi care purtau în mâini furci şi ţepoaie, pentru orice eventualitate, boier Gogu Cristofor, împreună cu Dichirliu s-au dus la gară şi au asistat în odaia lungă şi îngustă a telegrafistului, la transmiterea telegramelor cuvânt cu cuvânt. Pe urmă l-a lăsat pe Dichirliu să-şi vadă de treburile lui şi s-a întors însoţit de alaiul lui la conac.

— Vezi, coniţă dragă, că n-am întârziat decât o oră?

— Văd, boier Gogule, cum să nu văd. Văd şi îmi pare bine. Ştiu că pentru mine te-ai grăbit, boier Gogule, puişorule…

— Păi, pentru cine, coniţă dragă, dacă nu pentru mata? Lui Dichirliu i-am spus c-o să te întorci la gară abia mâine dimineaţă. Ar fi şi periculos acum, că s-a lăsat întunericul şi lupii dau târcoale prin împrejurimi. În afară de asta avem atâtea de discutat, coniţă dragă… Numai despre întâmplarea de azi, câte avem de discutat… Era să mă omoară ţăranii de la Omida. Abia am scăpat cu viaţă…

Coana Caterina şi-a arătat dinţi albi de şoricel şi a început să râdă.

— Dumnezeu te-a scăpat, boier Gogule, dumnezeu, de dragul meu… Că mă închin în fiecare seară la icoană… Vai, boier Gogule, săracul Stroe-al meu! Ce lungă o să i se pară noaptea fără mine!

— Nu face nimic, coniţă dragă... O dată la an poate să doarmă şi el singur…

De luni de zile, în lumea ziariştilor din Bucureşti domnea plictiseala şi marasmul. Pe la mijlocul toamnei, frumoasa expoziţie din câmpul Filaretului se închisese oficial prilejuind reporterilor ultimele articolaşe şi notiţe asupra ei. Certurile din partidul conservator, pentru şefie, nu interesau decât un număr restrâns de politicieni, iar asalturile pe care le dădeau liberalii, cu puteri sporite, pentru a prelua guvernul nu mai constituiau demult o noapte. Accidente, într-un oraş în care abia de doi-trei ani începuse să circule câteva tramvaie cu cai înlocuind faimoasele tramcare ale lui Toma Blându, se întâmplau rar de tot, iar dramele sentimentale – parcă era un făcut – nu se mai iveau. Seceta care stăpânise aproape toată ţara de primăvara până toamna, abia fusese înregistrată în câteva rânduri tipărite cu litere mici, strecurate la rubrica atotcuprinzătoare a „informaţiilor”. Foametea, care bântuise şi continua să bântuie satele şi căreia îi căzuse pradă fără scăpare milioane de ţărani săraci, era un subiect asupra căruia să căzuse de acord să nu se sufle un singur cuvânt.

Viscolul din ultimele câteva zile înzăpezise unele linii de cale ferată, dar niciodată înzăpezirea unor linii ferate secundare nu produsese senzaţie în vreo redacţie bucureşteană. Cele două lungi şi vehemente telegrame ale domnului Gogu Cristofor – ajunse una la clubul liberal şi alta la clubul conservator, şi transmise imediat de şefi, cu indicaţiile de rigoare, oficioaselor lor – căzuseră, aşadar, în redacţii ca o adevărată mană cerească. În sfârşit, ziarele aveau un fapt, un fapt adevărat, şi încă unul senzaţional.

În lupta pentru putere a celor două partide boiereşti intervenise, într-adevăr, ceva nou, un început de răscoale ţărăneşti ca la 88 şi la 94. Oficiosul partidului liberal, *Viitorul*, publicase pe pagina întâi lunga şi agresiva

telegramă iscălită „Gogu Cristofor”, însoţind-o de tăioase comentarii. „Cât mai are de gând «coroana de oţel» să ţină la cârma ţării pe conservatori? N-a băgat încă de seamă palatul că partidul conservator împinge statul spre prăpastie? Ce altceva pot însemna începuturile de răscoală – dintre care cel mai elocvent e cel petrecut ieri, nu mai departe, la conacul de la Troian – decât că mâna conservatorilor, obosită peste măsură de o prea lungă guvernare, trebuie să fie înlăturată de la guvern? Cu prefecţi corupţi, cheflii şi fără energie, ca Drăculea de la Teleorman, crede coroana că poate fi păstrată ordinea şi liniştea în ţară? Şi cu un preşedinte de consiliu şi ministru de interne ca mult prea obositul domn Georges Cantacuzene socoteşte palatul că pot fi potolite satele care au început să atace conacele şi curţile marilor proprietari?” După ce mai punea şi alte întrebări lui vodă Carol, *Viitorul* nu întârzia să prezinte şi „unica soluţie salvatoare”: „un guvern liberal cu Ion I. C. Brătianu la interne”…

Conservatorul, oficiosul guvernului, se ocupa şi el pe larg de „cazul de la Troian”, încercând să-l reducă la proporţii mai mici şi făgăduind ferm că „făptaşii nu vor scăpa de pedeapsă”, întrucât „guvernul e departe de a fi uzat”. „Mâna tare a guvernului o vor simţi, şi încă din plin, ţăranii de la Omida”. „Dar, se întreba Conservatorul, nu cumva ţăranii au fost aţâţaţi chiar de liberali să treacă la acte de răzvrătire? Dacă bănuiala guvernamentalilor va fi dovedită, nu vor fi ocoliţi de stricteţea legii nici aţâţătorii.” În concluzie, *Conservatorul* anunţa o mai atentă cercetare a „cazului de la Troian” şi… „deschiderea unei anchete”…

Faptul, reluat în chip şi fel şi de aşa-zisele ziare independente, se deforma şi lua proporţii de la ediţie la ediţie şi de la zi la zi. Numele boierului Gogu Cristofor, care şi-a salvat viaţa şi avutul „ca prin minune”, era pe buzele tuturor celor din protipendadă. Un fotoliu ministerial în viitorul guvern liberal, a cărui formare n-avea să întârzie mai mult de o lună, două, era de pe acum ca şi rezervat

pentru norocosul boier Gogu, tare spărsese carapacea anonimatului cu o singură lovitură de maestru.

Doamna Cristofor, – ca soţie a „eroului de la Troian” – făcea furori prin saloane. Se cuvine să amintim că gloria venită atât de pe neaşteptate şi legată de numele lui boier Gogu, se răsfrângea cu destulă strălucire şi asupra lui Bobuleţ Cristofor, frumosul ofiţer de cavalerie. Cariera ministerială a tatălui nu va întârzia să influenţeze şi cariera militară a fiului. Şansele lui Bobuleţ Cristofor de a fi înălţat în grad creşteau deopotrivă cu şansele lui de a contracta o căsătorie strălucită.

Se dovedea, încă o dată, că vechea zicală „Unde dai şi unde crapă” nu e lipsă de adevăr.

Fumul din primărie se făcuse des de să-l tai cu cuţitul. Notarul fuma aprinzând ţigară de la ţigară. Mai calm dintre toţi era însă avocatul Mitiţă Bârcă. Părintele Tomiţă Bulbuc aştepta ca pe ghimpi să vadă că se ajunge în sfârşit la un rezultat.

— Şi aşa, care va să zică, fraţilor? Noi ne punem obrazul şi ştiinţa la bătaie, şi voi nimic… staţi de lemn tănase…

— Nici nu ne-a spus domnul avocat Bârcă ce preţ ne cere pentru apărare, notarule. De ce dai dumneata semne de supărare?

— Asta cam aşa e, domnule Gică… Să ne spună dumnealui cât cere, să ne chibzuim şi noi, să vedem ce putem plăti laolaltă. Că dumnealui poate să ne ceară cerul şi pământul, şi pe mama şi pe tata.

— Cerul şi pământul le-am da bucuros, că nu sunt ale noastre.

— Mama a murit. Dumnezeu s-o ierte! Dar pe tata să-l întreţină i l-aş da, că acum suntem nouă guri la masă şi cu a lui zece.

— Vă arde de şotii!… Sunteţi cu cuţitul la os şi vă arde de şotii!…

— Nu ne arde de şotii, domnule avocat, dar dacă dumneata, ne iei pe după piersic, îţi răspundem şi noi cum ne ajută capul.

— Vă ajută destul de bine. Îmi place gluma. O gust. Numai că nu ne putem ţine mereu de glume. Jandarmii nu glumesc la post cu arestaţii…

A intrat sfios, rebegit tot şi tremurând vargă, în primărie, băieţandrul golaş care îşi aşteptase răbdător stăpânul în şosea, lângă sanie. Avea obrazul tras şi galben ca al nostru. Slugă! Slugă la dulamă lungă!…

— Nu mergeţi la masă, domnule avocat? Au îngheţat caii la sanie în uliţă, cu toate că i-am acoperit cu pături…

— M-am prins de vorbă cu oamenii ăştia, băiatule, şi-am şi uitat de cai. Du-i la Bucur la cârciumă, lângă gară, şi bagă-i în grajd. Nu uita să le mai dai ovăz. Spune-i cârciumarului să-mi pregătească masa pentru seară. Acum mâncăm răbdări prăjite, că aşa ne cere serviciul…

După ce s-au depărtat zurgălăii, avocatul a rupt iarăşi tăcerea.

— Ai lista arestaţilor, notarule?

— O am.

— Dă-o încoace.

— Poftiţi…

— Unu, doi, trei. Treizeci şi şapte cu toţi… Cam multişori de apărat, dar ce să facem? Îi vom apăra. Vom munci, vom alerga, ne vom zbate şi-i vom apăra… Nu poţi lăsa oamenii la necaz. Ia să vedem acum, punct cu punct, lista. Din partea lui Anton Gherga e careva aici?

A ieşit în faţă o femeie bătrână, uscată, uitată de moarte.

— Eu sunt, maică, muma lui, Gherghina Gherga, muma lui, maică… Nevastă n-are, că nu e însurat. Că omul sărac se însoară greu. Şi dacă se însoară, tot cu o sărăcie poate să se însoare, şi dacă se însoară tot c-o sărăcie, se cheamă că în casă, în loc de o sărăcie se află două sărăcii şi…

— Ei, ce dai să-ţi scap băiatul de puşcărie?

— Eu ţi-oi săruta o mână, maică. Acuş-acuşica, şi băiatul ţi le-o săruta, maică, pe amândouă, când i-or da drumul câinii care-l muşcă…

— Care câini?

— Jandarmii, de, că noi aşa le spunem pe aici prin sat, câini. Că se poartă cu noi ca nişte câini. Şi câini şi sunt de-adevăratelea, maică, spun drept, câini ai stăpânirii…

— Bine, bine, o să-mi pupi şi mâna dacă vrei, dar mai târziu. Pământ aveţi?

— N-avem, măiculiţă, că dacă am avea pământ n-am fi atât de săraci… Că dacă ai să vrei, maică, să vii la noi acasă, ai să te şi miri cât de săraci suntem, măiculiţă…

— Nici boi n-aveţi?

— Am avut, maică, dar au murit astă-vară de foame… C-a fost secetă şi s-a uscat pământul… Piatră s-a făcut pământul astă-vară, măiculiţă… Piatră seacă…

— Altceva n-aveţi nimic, nimic?

— Un bordei, măiculiţă, la marginea satului. Că n-am avut, nici eu, nici bărbatul, loc de casă. Şi ne-a lăsat satul să ne săpăm bordei la margine, pe unde îşi pasc gâştele bobocii primăvara… E o frumuseţe pe la noi pe la margine primăvara. Gâştele albe ca zăpada, bobocii galbeni ca floarea dovleacului. Dar acum iarna e urât. Vin lupii la uşă şi mâşâie cu boturile…

— Şi cu ce trăiţi?

— Munceşte băiatul pe la bogătani cu mâinile, mai munceşte la gară, cară saci cu spinarea când se încarcă vagoanele, şi ce câştigă aduce acasă…

Tace un timp bătrâna. Se uită pe pereţi. Caută ceva. Ar vrea să-şi aducă aminte de un lucru care trebuie negreşit spus.

— Când mi-a luat neamţul băiatul la armată, m-a ţinut cu mâncare satul, că rude n-avem, au murit toate, toate. Au murit şi aşteaptă de la mine să le dau colaci de pomană. Mereu visez morţi. Vin în vis şi mă ceartă că nu le dau colaci. Le spun că n-am, dar ei vin mereu. Le-o fi şi lor

foame.. Că săracului dacă îi e foame pe lumea asta, îi e foame şi pe lumea cealaltă. Şi dacă trăieşti zdrenţăros şi flămând, zdrenţăros şi flămând te îngroapă când mori. Şi dacă te îngroapă aşa, aşa ajungi la dumnezeu în cer… Şi i s-o fi urât şi lui dumnezeu să vadă atâta sărăcime pe pământ şi atâta sărăcime în cer… Şi-o fi gonit sărăcimea mai încolo, mai la marginile raiului, şi i-o fi chemat lângă el pe împăraţi să stea cu ei la masă, că împăraţii au haine frumoase şi omul după haină, nu după inimă, e luat în seamă…

— Care neamţ, ţi-a luat flăcăul la armată?

Bătrâna a întins mâna uscată şi-a arătat cu degetul chipul lui vodă Carol, atârnat, în ramă aurită, pe perete.

— Regele, de, că noi, măiculiţă, aşa îi spunem pe-aici, neamţul. Că neamţ e, nu e de-al nostru. Şi l-au adus boierii cei mari şi l-au pus mai mare peste ţară, măiculiţă…

— Stănică Pârvu are pe cineva aici?

— Pe mine, nevasta lui.

— Boi aveţi?

— Am avut. I-au mâncat câinii satului în luncă astă-vară. Erau bătrâni şi n-au ţinut la secetă.

— Dar pământ?

— Două pogoane.

— Cât îmi faci vânzător?

— Nicio palmă. Noi cu ce să trăim dac-om scăpa din iarnă? Să-mi rămână copilaşii pe drumuri? Asta vrei?

— Şi dacă nu ţi se mai întoarce bărbatul acasă, cum ai să te descurci?

— Oi trăi şi singură, că multe femei trăiesc fără bărbat. Muncesc pe unde pot şi-şi cresc copiii…

S-a clătinat o clipă în părerea ei. A reluat vorba.

— Dar cât pământ îmi ceri dumneata ca să-mi scapi bărbatul?

— Nu te speria, nu ţi-l cer tot. Numai un pogon… Notează, notarule, să faci actul… Numai un pogon, femeie…

— Să nu se mai ostenească notarul de pomană. Nu dau nimic. V-am întrebat aşa, ca să ştiu, dumitale şi notarului

până unde vi se întinde lăcomia…

— Femeie…

Cu toate câte le spuneau rumânii şi muierile, avocatul Mitiţă Bârcă rămânea liniştit şi plin de voie bună.

— Nu te supăra, notarule, oamenii sunt necăjiţi şi au dreptul să fie. Or să se mai gândească ei şi o să le vină până la urmă mintea la cap.

— Mai gândeşte-te, femeie…

— Ce să mă mai gândesc? M-am gândit şi m-am răzgândit.

— Istratie Paraschiv.

— E băiatul meu, domnule avocat.

— Nevastă n-are?

— Are, dar e şi ea închisă, că s-a luat ieri după bărbatu-său; nu şi nu, că merge şi ea, că nu-l lasă să se ducă singur la conac, că dac-o fi să li se-ntâmple ceva, apăi să fiarbă amândoi în aceeaşi oală…

— Ei, i s-a împlinit muierii gândul. Acum fierbe într-o oală cu bărbatu-său…

— Fierbem şi noi, care nu suntem închişi, dar ei cu oscioarele răsucite şi frânte…

— O să li se lipească oscioarele la loc, că sunt tineri. La omul tânăr, osul se prinde repede la loc. Oliolio! Cum o să-i mai scoatem, moşule, de la gherlă, de-o să plesnească inima lui cuconu Gogu Cristofor de ciudă…

— Scoate-i, taică, scoate-i, şi să te miluiască dumnezeu cu mila lui cea mare!

— Boi aveţi, moşule?

— Am avut, tăiculiţă, dar nu mai avem. C-am fost datori la bancă şi-au venit portăreii cu hârtii, ne-au luat boulenii şi ni i-au vândut la târg. Geambaşilor ni i-au vândut. Vindea-le-ar dumnezeu sufletul diavolilor, că au banca plină de bani şi nu se mai satură! Ne iau şi boişorii şi ni-i vând la târg geambaşilor… Şi geambaşii n-au milă de boi… Că ei nu cunosc boii. N-au muncit cu ei. Îi iau de la unul, îi vând la altul. Cu preţ mai mare. Şi dacă li se pare că boulenii sunt

bătrâni, îi vând pentru tăiere. Vindea-le-ar dumnezeu sufletul diavolilor…

— Anul ăsta? Ştiu că anul ăsta banca n-a vândut boii datornicilor, că n-avea cine să-i cumpere. Sunt multe vite prin târguri de vânzare şi le-a scăzut preţul.

— Anul trecut, tăiculiţă, anul trecut… Şi pământ, ce să-ţi spun, numai un pogon jumătate am. Şi patru guri la masă. Că-mi trăieşte şi baba. Şi o să fim de Rusalii cinci, că norămea aşteaptă să nască. S-au luat astă-primăvară copiii. Taică… E secetă… I-am spus lui Istratie: Nu te-nsura. El râdea: O să trec mai uşor seceta, dacă-o să fiu însurat. Puteam eu să-l opresc? Nu puteam. O tinereţe are omul. Şi băiatul aşteaptă să-l ia acum în primăvară la armată, că i-a venit rândul. Şi de la armată mulţi nu se mai întorc, că-i omoară în bătăi gradaţii. Aşa, ce mi-am zis eu? Dac-o fi să i se-ntâmple ceva băiatului în armată, o să ne rămână nepoţelul ori nepoţica, să nu ni se stingă neamul… Şi mai am un căluţ, tăiculiţă, trage să moară… Şi un plug vechi de fier… Eu zic să-ţi dau, taică, pluguleţul, că tot n-o să avem ce face cu el, că dac-om putea noi să ne cumpărăm boi, o să găsim pe undeva o roajdă de plug… Să-l iei, tăiculiţă, că e de fier, şi se află unul la Ruşii de Vede – Chivici îi zice, poate că-l cunoşti şi dumneata, că toată lumea îl cunoaşte, – care cumpără fiare vechi. Când ne ducem pe la târg, se ţine Chivici după noi şi-mi spune: Moş Radule – că dacă-l cunosc eu pe el, mă cunoaşte şi el pe mine – nu mi-ai adus cumva fier vechi de prin arie? Ba ţi-am adus, domnule Chivici, cum să nu-ţi aduc? Pot eu să te uit pe dumneata? Nu pot nici dacă mă pici cu ceară. Mă ţin după domnul Chivici cu căruţa ori cu carul până lângă grădina publică. Are acolo domnul Chivici o curte mare plină toată cu fiare vechi. Dau jos fierul. Domnul Chivici îl cântăreşte din ochi şi-mi întinde un ban, doi. Beau o ţuică şi sunt mulţumit şi eu, e mulţumit şi domnul Chivici. Am făcut împreună negustorie: eu am vândut, el a cumpărat. Eu zic, domnule avocat Bârcă, să mă duc să-ţi aduc plugul; o să mă ajute baba, îl iei în sanie, şi

când ai drum pe la Ruşii de Vede, îl duci şi-l vinzi domnului Chivici, lângă grădina publică. Îl găseşti dumneata. Eu zic că cincizeci-şaizeci de bani poţi să iei pe el... Că altceva n-am ce să-ţi dau, domnule avocat... Pământul, vezi şi dumneata, nu-l dă nimeni... O muri băiatul, o muri nora, or muri amândoi... Omului ce-i e scris în frunte i-e pus...

— Ne-am lămurit şi cu cazul Istratie Paraschiv... Să vedem mai departe. Petre Voinea sin Voinea şi Pavel Voinea sin Voinea.

— Sunt aici eu, Stana Voinea sin Voinea, muma băieţilor.

— Băieţii sunt gemeni?

— Gemeni.

— Alţi copii mai ai?

— Nu. După ce i-am născut, mi-a murit omul. Muncea la gară, la magazii. L-a strivit trenul...

— Ce avere ai?

— O capră şi o casă cu loc împrejur. Casa e în Viorica, pe deal... Când vin apele mari, înecul nu ajunge până la noi...

— Şi dacă, totuşi, odată ajunge?

— Ar trebui să vie potopul ca să ajungă apele Călmăţuiului până în vârful dealului Poşarlia...

— Şi... ce dai pentru apărare?

— Capra, şi casa, adică tot ce am... Numai cu ţolişoarele să rămânem. Că nu putem să umblăm goi. Şade ruşine. Şi iar pun mâna pe noi jandarmii. Şi-atunci nu mai avem ce să-ţi mai dăm ca să ne scapi.

— Şi unde o să vă mutaţi?

— O să găsim noi, că lumea e largă şi nu suntem legaţi cu lanţuri de satul ăsta...

— Casa şi locul la iau pe nevăzute. Capra v-o las...

— Păi dacă pierdem casa şi aria, ce să mai facem cu capra?

— O vindeţi.

— N-o cumpără nimeni, aşa că ţi-o dau tot dumitale... pentru apărare...

— Notează, notarule.

— Am notat, domnule avocat.

— Vezi, notarule, că s-a rupt gheaţa? Aşteaptă niţeluş şi o să vezi cum o să pârâie şi o să crape. Cum pârâie şi crapă Călmăţuiul primăvara…

— Dar îmi scapi băieţii de bătăi şi de puşcărie, domnule avocat?

— O să fac pe dracu-n patru şi o să-i scot. Pe ai dumitale o să ţi-i scot negreşit, chiar dacă ar fi să-mi pun pielea în saramură. Mi-ai făcut saftea…

— Spiridon Bădoi…

— Pe ăsta l-a omorât Gogu Cistofor…

— Bine! Foarte bine! Putem să cerem despăgubiri lui cuconu Gogu. Despăgubiri mari putem să-i cerem boierului… E cineva din partea mortului aci?

— Nu, domnule avocat.

— Alde Bădoi şi-a luat mortul acasă şi-l jelesc… O să-l îngroape mâine, că s-a potolit viscolul…

— Ivanca Mănoiu…

— Şi asta e moartă. Dar şi dacă ar fi fost în viaţă, n-aveai ce să-i ceri, domnule avocat. Bărbatul e bolnav. Copiii… n-au ţoală pe ei…

— Gruia Popozină, Alecu Vâlcu, Pascu Ologu…

— La ţanc le-ai rostit numele, domnule avocat. Tocmai îi aduc jandarmii. Parcă ar fi fost potrivit mai dinainte…

Doi jandarmi tineri au deschis uşa şi au îmbrâncit înăuntru trei bărbaţi cu lanţuri la mâini şi la picioare. Chipurile le erau negre şi uscate, mâinile negre, cum îi văzusem cu o zi înainte, în drum spre conacul, lui Gogu Cristofor. Ochii însă le erau aproape stinşi, pierduţi în fundul capului şi abia mai licăreau. Abia se târau rumânii aduşi de spate, îmbătrâniţi parcă într-o singură noapte.

Oamenii în lanţuri s-au oprit în mijlocul primăriei şi s-au sprijinit cu mâinile de grilajul de stacheţi subţiri, care despărţea sala cea mare în două.

Dincolo de grilaj, podeaua era mai ridicată cu un lat de palmă. Acolo se aflau mesele la care scria notarul şi-şi făcea

uneori de lucru primarul. În spatele meselor se înălţau dulapurile de scânduri în care erau ţinute sub lacăt registrele de stare civilă şi arhiva.

La masa la care sta acum avocatul Mitiţă Bârcă, judeca o dată pe săptămână procesele mărunte domnul Constantin Năvârlie, judecătorul de plasă care umbla mereu prin sate cu trăsura şi care îşi avea reşedinţa la Cârligaţi, unde se afla judecătoria.

Când arestaţii se mişcaseră, ca să se aşeze mai bine pe picioare, lanţurile zornăiseră şi pe noi toţi, câţi ne aflam în primărie, ne trecuseră fiori reci pe şira spinării.

Nu mai văzusem până atunci oameni în lanţuri. Văzusem destule cete de ţărani duşi din urmă de jandarmi din post în post, către puşcăria din Turnu, oraşul de lângă Dunăre. Dar oamenii aceia nu purtau lanţuri. Aveau mâinile legate la spate cu o bucată de frânghie. Uneori, când arestaţii erau mai numeroşi, era legată întreaga ceată, om lângă om, de-a lungul aceleiaşi frânghii.

Cei trei rumâni fuseseră aruncaţi în lanţuri nu pentru că jandarmii se temeau că vreunul din ei ar încerca să fugă. Chiar dacă ar fi vrut careva, n-ar fi putut s-o facă. Aproape niciun om din sat nu mai avea atâta putere în trup câtă îi trebuia ca să iuţească pasul. Toţi ne simţeam ca şi cum ne-am fi sculat după o boală lungă şi după ce-am fi zăcut palangă pe sub salcâmi luni în şir.

Când te scoli după friguri, eşti galben ca turta de ceară. Mergi clătinându-te, genunchii îţi sunt slabi şi călcătura şovăitoare. Dacă ai în cale un pom sau un gard, te sprijini o clipă, răsufli, şi apoi încerci, ca un copil care atunci învaţă să meargă, să pleci mai departe.

Şi mai era un fapt pe care jandarmii îl cunoşteau.

După întâmplarea de la conac, rumânii, ştiind bine că-i aşteaptă jandarmii în drum şi nu ca să le întindă masa plină de bucate, nu s-au risipit. Şi-au purtat morţii pe tărgile făcute din ciomege încrucişate şi s-au ţinut strânşi.

Jandarmii îşi dădeau seama că în viscolul năprasnic care le tăia trupurile şi-i orbea, oamenii aveau atâta minte ca să nu se desfacă în stoluri mici, de câte doi-trei, şi să se risipească în albul nesfârşit al câmpului, unde i-ar fi mâncat cu uşurinţă lupii, înainte de a fi apucat să moară de îngheţ, îngropaţi în cine ştie ce nămeţi. De aceea ei, jandarmii, nu se grăbiseră să le iasă înainte nici măcar la cantonul ridicat lângă linia ferată, unde se isprăvea dealul care urca lin dinspre sat şi începea câmpul, ci-i aşteptaseră răbdători la patru-cinci sute de stânjeni de la cea mai mărginaşă casă a satului.

Cei trei rumâni fuseseră aruncaţi în lanţuri, după socoteala jandarmilor, ca să se înspăimânte şi mai tare ei înşişi şi să înspăimânte şi satul.

Cu oricâtă băgare de seamă te-ai fi uitat la faţa rumânilor în lanţuri – şi noi eram numai ochi – n-ai fi descoperit urmele bătăii la care se spunea c-au fost supuşi cu cruzime de către jandarmi. Dar rumânii din Omida, ca şi cei de prin alte părţi de altfel, ştiau că la obraz, ca să-l umfle, să-l învineţească şi să-l strâmbe, se reped jandarmii tineri, bobocii, care n-au avut încă timp să prindă meşteşugul, ori chiar cei cu practică, însă numai când e vorba de un dezbrăcat care a făcut niscaiva găinării şi al cărui dosar merge la judecată fără alte cercetări, la domnul Constantin Năvârlie, judecătorul de pace de la Cârligaţi.

În cazul de faţă însă, cercetările le conducea însuşi plutonierul major Budu, şeful secţiei de jandarmi de la Băneasa, care avea în grija lui şapte comune şi care slujea, în uniformă, de peste treizeci de ani stăpânirea boierească şi a lui vodă Carol. Nu era prima bătaie la care se deda plutonierul major Budu, de când se afla şef de secţie de jandarmi la Băneasa, lângă Omida. Trecuseră mulţi pe sub mâna lui. Nichifor Budu, ca şi Haralambie N. Juvete, ştia să bată fără să rupă ori să spargă oasele şi fără ca pe trupul bătutului să rămână urme de neşters. În timpul cât era supus chinului, – rumânului care gemea ori numai icnea din

când în când, îi erau sfărâmaţi plămânii şi rinichii; dacă acesta scăpa după ce bolea câteva luni, rămânea cu beteşug pe toată viaţa. Se întâmpla deseori ca unii să şi moară. Ei mureau însă pe la casele lor, nu sub mâna jandarmului, şi atunci vorba ceea: Prinde orbul, scoate-i ochii.

— I-am adus, să trăiţi, domnule avocat.

— Văd că i-aţi adus.

— Avem ordin să-i ducem îndărăt peste un ceas…

— Poate că o să-i duceţi şi mai curând…

— Voiţi să vorbiţi cu arestaţii aici, cu toată lumea de faţă, sau mai la feréală? Domnul plutonier major Budu ne-a spus să fie cum ordonaţi dumneavoastră…

— Aici, de faţă cu toată lumea. Că, slavă domnului, n-avem niciun secret. La post li s-au luat declaraţii oamenilor?

— Li s-au luat, să trăiţi. Înainte de a li se lua declaraţii la post, arestaţii n-au voie să dea ochi cu nimeni. Aşa scrie la regulament.

Jandarmul boboc era bucuros că poate să-şi arate ştiinţa lui într-ale regulamentului, unui avocat atât de mare ca domnul avocat Mitiţă Bârcă, cu care însuşi domnul plutonier major Budu ia uneori masa la cârciuma de lângă gară şi care este fără îndoială prieten şi cu căpitanul de jandarmi Mărinciu I. Ciupitu din Turnu, care e comandant peste toţi jandarmii din judeţ.

— Da? Aşa scrie la regulament?

— Da. Aşa scrie, să trăiţi…

— Îmi pare bine că mai învăţai ceva; omul cât trăieşte trebuie să înveţe mereu. Uite, cât sunt eu de avocat, asta n-o ştiam. Vasăzică aşa scrie la regulament?

— Da, să trăiţi, aşa scrie…

Rumânii şi femeile din primărie, slabi şi traşi la faţă, slăbiseră parcă şi se făcuseră şi mai galbeni decât fuseseră înainte de a fi aduşi între ei, de către jandarmi, cei trei rumâni prăpădiţi, în lanţuri.

Avocatul, rotofei şi mult prea bine dispus, şi-a aprins iarăşi o ţigară, a tras două-trei fumuri adânc în piept, le-a aruncat în rotocoale albăstrii spre tavanul coşcovit şi după ce a stat o clipă pe gânduri chibzuind cu ce cuvânt să înceapă, a oftat din băierile inimii, întristându-şi dintr-odată faţa, ca omul care se află la mare strâmtoare:

— Şi aşa, oameni buni, o făcurăţi…

Rumânii în lanţuri se uitau la el cu ochii stinşi de cenuşă, parcă n-ar fi înţeles ce-a rostit avocatul.

— Mă cunoaşteţi, nu?

— Vă cunoaşte toată lumea…

Glasul lui Gruia Popozină nu tremura. Era însă un glas trist şi obosit, ce ne-a făcut să ne cutremurăm şi mai tare decât zăngănitul lanţurilor ude de zăpadă pe care le auzisem sunând când jandarmii, care acum rămăseseră smirnă lângă uşă, cu armele la picior, îi îmbrânciseră pe arestaţi în sala cea mare a primăriei.

— Ştiţi pentru ce am venit încă de azi dimineaţă, pe nemâncatelea şi într-un suflet, de era să-mi omor caii, pe drum, prin viscol, tocmai de la Cârligaţi?

— Dacă o să ne spuneţi, o să ştim, domnule avocat.

— M-a chemat domnul notar Gică Stănescu…

Ferecaţii în lanţuri tăceau. Tăceam, înfioraţi şi scârbiţi, şi noi. Se auzea numai glasul pendulei: tic-tac, tic-tac… Pe urmă s-a auzit zgomotul făcut de un scaun mişcat de la locul lui şi scârţâitul uşii de la dulapul cu arhiva primăriei.

Notarul Gică Stănescu, puhav şi gălbejit ca totdeauna, se ridicase şi se întorsese cu faţa la dulap. A cotrobăit ce-a cotrobăit pe acolo, mai mult ca să-şi facă de lucru, a scos nişte dosare groase şi le-a pus lângă celelalte, pe masă. Apoi, fără niciun rost, a luat dintr-un raft crucea neagră de lemn, mâncată de carii, pe care se afla zugrăvit un Cristos slab, cu bărbuţă rară şi scurtă şi cu cunună de spini pe cap. A potrivit crucea pe masă, lângă dosare, să nu se clatine, ca atunci când vine de la Cârligaţi, odată pe săptămână,

judecătorul Constantin Năvârlie cu trăsura şi judecă neînţelegerile mărunte dintre oameni.

— Parcă fuseşi într-un gând cu mine, notarule! Parcă-mi citişi gândurile, taică tăiculiţă… Poate că aşa, în faţa domnului dumnezeului nostru răstignit pe sfânta cruce, le-o veni gândul ăl bun, să se spovedească şi să se grijească, să le ierte dumnezeu bunul păcatele… Că ăştia au uitat drumul bisericii de ani de zile, şi d-aia l-au uitat pe dumnezeu… Şi d-aia au început să se dedea la rele, au călcat întâi legea bisericii şi acum, taică tăiculiţă, au călcat şi legea tot atât de sfântă a stăpânirii..

Câteva clipe după ce a tăcut părintele Tomiţă Bulbuc, noi toţi i-am uitat şi pe avocat şi pe notar. I-am uitat şi pe cei trei rumâni ferecaţi în lanţuri. Cu ochii aprinşi am căutat ochii Cristosului zugrăvit pe cruce, să ne uităm adânc în ei, ca în bolta adâncă şi albastră a cerului senin de vară. Nu i-am găsit. Cu mâinile şi cu picioarele prinse în piroane de cruce, Cristosul încununat cu spini şi cu obrazul stors de puteri şi cutat, privea undeva în sus, spre tavanul coşcovit al primăriei, care cine ştie de când nu mai fusese spoită…

— Da… M-a chemat domnul notar Gică Stănescu…

— Treaba dumnealui..

— Şi nu vreţi să aflaţi pentru ce?

— Dacă doriţi să ne spuneţi, ne puteţi spune. N-avem de ce vă opri.

— Pentru dumnezeu! Ce fel de oameni sunteţi voi ăştia din Omida? Unde vă e capul? La ce vă gândiţi? Cum de nu înţelegeţi? Pentru voi m-a chemat! Pentru voi am venit! Pentru voi am biciuit caii, de era să-i omor prin nămeţi! Pentru voi am stat aici nemâncat şi chinuit ca şi Cristosul ăsta de pe cruce şi mă zbucium şi caut şi nu pot să mă înţeleg cu nevestele sau cu rudele voastre! Pentru voi, oameni buni, nu pentru altceva!… Oliolio! Fir-ar afurisită meseria asta a mea!…

— Aveţi vreo neînţelegere cu nevestele ori cu rudele noastre, domnule avocat Bârcă?

— N-am nicio neînţelegere, oameni buni, dar aş vrea să am o înţelegere…

— Ce înţelegere, domnule avocat?

— Nu mai faceţi pe încăpăţânaţii, că acuşi întorc foaia…

— Păi mai foaie ce-au întors cu noi jandarmii, nu poţi să întorci dumneata… Nu poţi şi… nici nu te pricepi… Au meşteşug mare, meşteşug grozav, jandarmii…

Avocatul Mitiţă Bârcă şi-a făcut faţa mai schimonosită şi mai tristă decât a Cristosului de pe cruce.

— Nu cumva v-au bătut jandarmii, oameni ai lui dumnezeu?

— Ne-au bătut.

— Dar nu se vede nimic pe obrazul vostru. Nu se vede absolut nimic…

— Scoateţi-ne zăbunul şi cămaşa şi priviţi-ne coastele şi spinarea, domnule avocat Bârcă, dacă vreţi să vedeţi şi să aflaţi… Ne-au făcut zob. Ne-au nenorocit. Ne mirăm că ne-au lăsat zilele…

— Ce să vă mai văd, ce să vă mai pipăi spinarea şi coastele!… Doar n-oi fi Toma necredinciosul! Vă cred pe cuvânt. Omul trebuie să aibă cuvânt… Că pe unde iese cuvântul, iese şi sufletul…

— Dacă ar fi aşa, domnule avocat, multora ar trebui să le iasă sufletul prin altă răsuflătoare decât gura. Dar nu ştie nimeni nici de unde vine sufletul, nici pe unde intră în om, nici pe unde iese…

Avocatul Mitiţă Bârcă, omul cu gura de aur, se prinsese în horă. Băgase de seamă că nu se pricepe să joace tocmai bine, dar îi era ruşine să se rupă şi să se dea deoparte. De oameni ca de oameni. De notar ca de notar. Se ruşina mai ales de cei doi jandarmi boboci care începuseră să zâmbească pe sub mustăţile subţiri şi negre, abia mijite pe buze.

— Am venit să vă apăr, oameni buni…

— De cine să ne apăraţi?

— De jandarmi… De proces…

— Dacă voiţi să ne apăraţi de jandarmi, pentru noi cei de aici şi pentru alţi câţiva care au rămas lungiţi în gunoiul grajdului jandarmeresc, e prea târziu. Dar dacă vreţi într-adevăr să faceţi ceva pentru ceilalţi care îşi aşteaptă rândul, mergeţi cu noi la post şi înţelegeţi-vă cu Budu. De azi dimineaţă trag la oameni cu săculeţii de nisip pe spinare şi cu centiroanele ude la şezut, mai abitir decât tragem noi cu ciomagul la sacul de fasole, când avem de bătut fasolea.

— Iar cât despre proces, vom vedea ce e cu procesul, dacă vom mai ajunge vreunul viu până la proces…

— Pe tine te cheamă…

— Pascu Ologu, după bunică-meu care a fost ologit în bătăi la curtea boierească de la Saele.

— Mergeţi cu noi, domnule avocat – a spus Alecu Vâlcu – nu pentru noi care am gustat constituţia, articol cu articol, cum spunea plutonierul major Budu, dar pentru ceilalţi, care aşteaptă cu sufletul la gură să li se facă şi lor cunoscută… constituţia… Sunt mai mult de douăzeci care n-au fost încă scoşi din grajdul în care ne-au închis jandarmii azi în zorii zilei.

— Îi iau jandarmii din grajd pe oameni, câte unul, câte unul, şi-i aduc îndărăt de subsuori.

— Aproape toţi care au fost bătuţi varsă sânge…

— Am vărsat şi noi…

— Şi-o să mai vărsăm.

Gruia Popozină a făcut un pas îndărăt, a întors capul, şi-a aruncat pe duşumeaua primăriei, din gură, a ulcică de sânge negru-galben. Lanţurile de la mâini şi de la picioare au sunat. Fiecare avea lângă tălpi un lăcuşor de apă. Se topise zăpada de pe lanţuri şi de pe opinci.

— Bine, de mers, merg, că de aceea am şi venit aici: pe viscol, pe nemâncatelea, în goană, de era să-mi omor caii… Dar…

— Dar ce?

— Nu pot merge. Nu-mi dă legea dreptul să merg până nu se face între mine, ca avocat, şi voi, ca arestaţi o

înţelegere…

— Ce înţelegere?

— Cât îmi plătiţi şi… când îmi plătiţi… Că aşa scrie la lege… Altfel eu… aş vrea, din toată inima… Dar nu pot. Fără înţelegere între noi, nu pot. Aşa scrie la lege…

— Nu poate să meargă, taică tăiculiţă, nu poate şi meargă, vă spun şi eu ca faţă bisericească… Nu poate să meargă domnul avocat, dacă nu-l plătiţi… Aşa scrie la lege…

— Ne… în legea voastră… Că legea voastră este… Nu ne-aţi întrebat când aţi făcut-o, dacă ne place ori nu ne place!

Avocatul Mitiţă Bârcă văzuse în întâmplarea nenorocită de la Troian, în care erau amestecaţi atâţia rumâni necăjiţi, un prilej neaşteptat de a-şi mări considerabil averea. Peste treizeci de clienţi dintr-odată, şi toţi într-un singur proces nu era un lucru cu care un avocat de sat se poate întâlni chiar în fiecare zi. Se grăbise să vină la Omida prin viscol, la chemarea prietenului său notarul Gică Stănescu, căruia avea să-i dea o mică parte din câştig dar ar fi alergat şi nechemat, pentru că vestea o aflase şi nici nu-i trecuse prin gând să îngăduie ca alt avocat, poate un fârţângău oarecare, să se repeadă, cu tot viscolul, de la Turnu, şi să-i smulgă prada. Şi prada, după socotelile pe care şi le făcuse la iuţeală nu era deloc de lepădat. Peste treizeci de împricinaţi, măcar câte un pogon de la fiecare, dacă nu mai mult, iată dintr-un condei un lot de cincisprezece-douăzeci de hectare! Ştia că ţăranii n-au bani şi nici nu se gândise să le ceară bani. Pământul era tot atât de bun ca şi banii. Poate chiar mai bun. Ţăranii înfricoşaţi, după socoteala avocatului şi a notarului, de schingiuirile la care erau supuşi de către jandarmi, temându-se şi de puterea boierului Gogu Cristofor, care avea să asmuţă asupra lor nu numai urgia jandarmeriei dar şi pe a justiţiei, mai ales acum, numaidecât după fapt, aveau să dea ce au şi ce nu au, numai să scape de belea ori măcar să se aleagă cu pedepse mai mici. Avocatul Mitiţă Bârcă avusese răbdare în

convorbirile cu ţăranii tocmai pentru că era încredinţat că vederea câtorva împricinaţi în lanţuri, care au mai trecut şi pe sub mâna plutonierului major Nichifor Budu, va frânge toate împotrivirile şi oamenii necăjiţi şi rupţi se vor lăsa uşor înşelaţi, în schimbul nădejdii că nu vor mai fi schingiuiţi şi că nu vor rămâne multă vreme la puşcărie. Îl mirase însă peste măsură purtarea ţăranilor şi-l mirase mai ales purtarea dârză a celor bătuţi şi ferecaţi în lanţuri. El nu pricepea ce se petrecuse în minţile acestor oameni, dar îşi păstrase calmul, crezând în puterea lui de convingere şi sperând că până la urmă va izbuti să-i înmoaie, să le şterpelească pământurile pe care le mai aveau, şi apoi să caute, ca de obicei, să-şi facă meseria. Un avocat nu răspunde dacă pierde procesul ce i s-a încredinţat. După lege nu va avea deci, orice s-ar întâmpla cu ţărancele şi cu ţăranii arestaţi, nicio vină. Cu plutonierul major Budu va vorbi însă ceva mai târzior, după ce acesta îşi va fi făcut pofta cu fiecare şi va fi smuls, măcar de la câţiva, iscălituri, pe declaraţiile ticluite, din care să se vadă că ţăranii sunt vinovaţi. Dar acum, când ţăranii arestaţi şi legaţi în lanţuri spuseseră vorbele pe care le spuseseră, avocatul Mitiţă Bârcă pricepuse dintr-odată că nu e nimic de făcut cu aceşti oameni, că-şi pierduse vremea fără folos; şi mai văzuse şi cele treizeci şi ceva de pogoane de pământ zburându-i de sub nas.

Cum în acest timp, satul alarmat de ştirea care se răspândise ca fulgerul din casă-n casă, că Gruia Popozină, Pascu Ologu şi Alecu Valeu au fost aduşi în lanţuri la primărie de către jandarmi, ieşise din case şi se aduna în şosea în apropierea primăriei, avocatul Mitiţă Bârcă, notarul Gică Stănescu şi părintele Tomiţă Bulbuc au schimbat între ei priviri, ascunzându-şi fiecare pe cât a putut, îngrijorarea.

Părintele Tomiţă Bulbuc, mai slab de înger decât ceilalţi doi, s-a ridicat şovăind de pe scaun, a stins, stropşind-o cu

degetele de masă, ţigara pe care tocmai o aprinsese şi adresându-se avocatului şi notarului le-a grăit dulce:

— Pe mine, taică tăiculiţă, eu zic să mă iertaţi. Văd că se lungeşte tărăşenia. Mă duc spre casă că nici n-am mâncat astăzi, şi mă aşteaptă preoteasa cu masa întinsă şi s-o fi răcit găina în oală…

Rumânii l-au văzut plecând domol şi apoi, după ce popa a ieşit din curtea primăriei, l-au zărit alergând prin nămeţi pe şosea, în direcţia cătunului. Dar nu s-au gândit în clipa aceea că locuinţa preotului e aşezată în altă parte a satului.

Avocatului Mitiţă Bârcă îi prinsese bine intervenţia neaşteptată a părintelui Tomiţă Bulbuc, precum şi plecarea grăbită a sfinţiei sale. Avusese timp să se reculeagă şi să chibzuiască. Era sigur că părintele Tomiţă Bulbuc, cu care nu putuse schimba nicio vorbă, dezgheţat la minte cum era, cântărise situaţia şi înţelesese bine de tot ce avea de făcut. Nu-i mai rămânea avocatului Mitiţă Bârcă decât să caute să câştige puţin timp.

— Pentru ceea ce aţi spus aici, pentru insulta pe care aţi adus-o legii, jandarmii de faţă au să depună, dacă va fi cazul, da, da, dacă va fi cazul, mărturie. Eu însă, oameni buni, am să-mi dau toată osteneala, da, da, toată osteneala, v-o spun pe onoarea mea de avocat, să caut să vă scap şi din noul bucluc în care v-aţi băgat prosteşte… Dar trebuie să…

Cristosul de pe cruce rămăsese ca şi mai înainte cu ochii în tavan, iar chipul regelui cu barbeţi în rama lui aurită, pătată pe alocuri de muştele necuviincioase, tot încruntat şi posomorât.

— Apoi, că totuna ne-o fi cu mărturia sau fără mărturia jandarmilor, că alte lanţuri, şi de ar vrea să ne puie, nu mai au unde… La picioare avem, la mâini avem…

— Şi în bătăi tot ne-au stâlcit…

— Şi la puşcărie, din pricina dulăilor boierului, tot au să ne ducă…

— O să depunem şi noi mărturie, domnule avocat. Dar o altfel de mărturie decât ţi-ar prii dumitale. De două ceasuri

şi mai bine ascultăm şi răbdăm şi ne uităm cum cauţi să te foloseşti de întâmplarea nefericită de la conac, de care numai boierul e vinovat, ca să înşeli şi să jefui oamenii, cu legile întinse pe masă, în faţă…

— Cristea Moga, dumneata de fapt nici n-ai avea ce să cauţi aici. Nu eşti nici împricinat, nici rudă cu împricinaţii…

— Nu sunt rudă cu niciunul, e adevărat, că nu sunt născut prin părţile astea. Dar sunt om şi nu pot să rămân nepăsător de ce se întâmplă cu semenii mei… Ţara asta, oricât ar stăpâni-o boierii, nu e a boierilor. O fi ea ţara lui Cremene, dar cele ce se petrec aici, nu vor fi ascunse şi tăcute…

— Cristea Moga…

— Ce Cristea Moga, ce Cristea Moga… Degeaba cauţi să mă sperii cu glasul, domnule avocat…

— Am văzut multe, domnule Bârcă, eu ca femeie, şi aici, şi dincolo de munţi, în împărăţia lui Franţ Iosef… Nu mă miră ce încerci să faci dumneata aici, cu notarul şi cu plutonierul de jandarmi, şi cu alţii mai mari. Povestea e cusută cu aţă albă… Atât pot să-ţi spun: să-ţi fie ruşine obrazului… Dar ştiu că nu ai obraz…

Prin ferestre se vedeau în şosea oameni din ce în ce mai mulţi strângându-se în stoluri, dar care se ţineau departe de primărie. Feţele lor erau toate galbene-pământii şi încruntate… Când s-a auzit tropot moale de cal prin zăpada înaltă, oamenii au întors capul…

L-au văzut oprindu-se în faţa primăriei, descălecând şi grăbindu-se prin zăpadă pe plutonierul major Nichifor Budu, care aruncase frâul calului, cum arunci un laţ, de vârful unei uluci.

— Ce e aici, notarule? Ce s-a întâmplat? Ce e aici, domnule avocat Bârcă?

— Să vedeţi, domnule plutonier major…

— Un moment, domnule avocat, numai un moment… Jandarmi!

— Ordonaţi, domnule plutonier major…

— Duceţi-vă afară şi păziţi primăria. Orice s-ar întâmpla, nu lăsaţi pe nimeni să se apropie. Prăpădiţii ăştia rămân în grija mea.

— Am înţeles, să trăiţi, domnule plutonier major…

Bobocii şi-au bătut călcâiele şi au ieşit postându-se în şosea. Rumânii adunaţi afară nu se clinteau din loc. Rămâneau tăcuţi mai departe cu picioarele îngropate în zăpada albă şi moale şi cu feţele îngrijorate şi mohorâte.

— Ei, spune-mi, dragă domnule avocat Bârcă ce s-a petrecut aici? A venit într-o goană la post părintele Tomiţă Bulbuc şi m-a alarmat. A rămas acolo. Tremura tot. Abia l-a potolit cuconiţa Chiva, când i-a pus în faţă o balercă de ţuică veche. Văd că m-a păcălit. Se ţine de păcăleli părintele Tomiţă. Se vede c-o fi tras prea multă aghiasmă de la Voicu Buciuc la măsea… Oamenii par liniştiţi… Ce l-a alarmat pe părintele? Că parcă tot nu-mi vine să cred că la mijloc e păcăleală…

— Aşa cum v-am scris, domnule plutonier major, am vrut să îndulcesc situaţia arestaţilor. Că om sunt şi eu, şi nu pot rămâne nesimţitor la suferinţele omeneşti. De aceea mi-am şi ales această nobilă profesiune. Ca avocat, pot ajuta celor care au greşit şi au călcat legea. Le poţi, făcând uz de lege şi în cadrul legal, uşura situaţia. Am venit la chemarea neamurilor celor arestaţi. Nu m-am putut înţelege cu ei… V-am rugat să binevoiţi a-mi trimite aici doi-trei arestaţi… Am socotit că, dat fiind că ei au călcat legea şi în consecinţă au a-i suporta rigorile, se vor arăta mai înţelegători. Nu numai că m-au luat peste picior în aşa fel că a trebuit să fac apel la tot calmul meu ca să nu-mi ies din sărite, dar… iertaţi-mă, domnule plutonier major, când le-am pomenit de legea legilor, de constituţie, arestaţii au spus, să am pardon, că… fac nu ştiu ce pe ea…

— Cum? Cum? Aşa au spus? Aşa au spus ticăloşii?

— Da, domnule plutonier major, chiar aşa, dar cu alte cuvinte, ştii dumneata cum vorbesc ei, ţăranii, fără niciun

ocol, aşa au spus... Poate să confirme şi domnul notar Gică Stănescu, aci de faţă...

— Da, domnule plutonier major, aşa au spus arestaţii, fără niciun ocol, cu vorbe care, mă rog, nici nu se pot pronunţa între...

Avocatul Mitiţă Bârcă, în picioare, la masă, vorbise de parcă pledase în faţa unei înalte instanţe. La fel şi notarul Gică Stănescu.

Plutonierul major Nichifor Budu se afla lângă uşă, cu faimoasa lui vână de bou în mână.

Pe măsură ce-i povestise avocatul, faţa roşie a plutonierului major se roşea şi mai mult. Vinele gâtului i se umflaseră de parcă voiau să plesnească din clipă în clipă, iar ochii bolboşaţi i se bolboşaseră şi mai mult, ieşindu-i, ca ochii de broscoi, din orbite... Nu mai avusese răbdare să asculte sfârşitul frazei notarului.

Se repezise cuprins de turbare şi începuse să izbească cu vâna de bou peste fetele galbene-pământii, în care nu mai era nici strop de sânge, ale arestaţilor ferecaţi în lanţuri, sprijiniţi cu mâinile de grilajul de stacheţi.

Atunci ca şi cum s-ar fi rupt un vechi zăgaz, pe care demult îl băteau cu valurile lor, apele neobişnuit de crescute, s-a dezlănţuit ura adâncă, ura sălbatică, ura fără de margini care mocnea în fiecare rumân, în fiecare muiere. Nemaigândindu-se la nimic, nemaiţinând seamă de nimic, rumânii necăjiţi şi muierile stinse de puteri care se aflau în primărie, s-au aruncat asupra plutonierul major Budu cu ciomegele, care aveau ciomege, cu mâinile goale muierile care nu se tem de câini şi obişnuiesc să umble prin sat şi pe câmp fără un beţişor în mână.

Luat pe neaşteptate, uluit că dezbrăcaţii nu numai că nu se mai tem de el, dar îl şi lovesc, plutonierul major Nichifor Budu, care nu mâncase bătaie, ci dimpotrivă bătuse mereu pe alţii de când i se prinsese pe umăr gradul de caporal, a avut un moment de slăbiciune, un singur moment. Dar asta le-a fost de-ajuns rumânilor, care nu se mai temeau nici de

vâna lui de bou, pe care o şi scăpase din mână, nici de puştile jandarmilor de afară, să-l dea cu capul de pereţi, să-l doboare, să-l izbească în obraz cu călcâiele şi peste tot cu vârfurile ciomegelor.

Un glas de femeie a strigat:

— A fugit notarul, pe fereastră. Scapă şi avocatul…

Un rumân a rupt grilajul, nemaizăbovind să caute uşiţa, şi a sărit să-l înghesuie pe Mitiţă Bârcă într-un colţ de lângă dulap şi pe sub mese.

A fost o luptă scurtă, încleştată, purtată în tăcere, cu icnituri numai şi cu încleştări de fălci şi cu ochii aprinşi dintr-odată de o lumină mare, ca a răsăritului de soare.

Rumânii şi muierile loveau în plutonierul major Budu cu ura adunată picătură cu picătură de atâta amar de ani în inimile lor triste şi obidite, în care pierise poate ultimul strop de nădejde între viaţă mai bună.

Loveau în plutonierul Budu, de parcă lovind în trupul lui scurt şi mătăhălos, lovesc în toţi cei care i-au asuprit de când au deschis ochii pe lume, i-au bătut şi batjocorit şi şi-au făcut joacă din viaţa lor. Îl rostogoleau şi-l călcau în picioare, de parcă se părea în acele clipe, care erau nesfârşit de lungi, că ei toţi rostogolesc şi calcă în picioare şi zdrobesc toată orânduirea nedreaptă, care făcuse din ei nişte umbre omeneşti.

Plutonierul major Budu, cu tunica albastră sfâşiată şi plină de sânge, a icnit un timp şi a tot încercat, ca un porc gras pe care nu l-a ajuns dintr-odată cuţitul, să se ridice.

Dar când i s-a înroşit capul izbit des şi repede cu ciomegele, s-a înmuiat şi a tăcut… Atunci nu s-a mai auzit nimic, decât pendula din perete: tic-tac, tic-tac.

Cristosul răstignit pe cruce rămăsese neclintit, cu ochii îndreptaţi spre tavanul coşcovit ai primăriei, care nu mai fusese demult spoită.

Soba de tuci rece tăcuse de mult.

La fereastra deschisă, pe care o zbughise la timp notarul Gică Stănescu, sta aplecat cu capul afară, cu un ochi

atârnându-i ca un albuş de ou, avocatul Mitiţă Bârcă. Îi era frică să geamă ori să strige, ori poate că îi şi pierise glasul.

Rumânii din şosea, pricepând ce s-a întâmplat, întâi din fuga notarului şi apoi din arătarea la fereastră cu chipul desfigurat a avocatului Mitiţă Bârcă, se apropiau încet, pas cu pas, strânşi toţi stol, ca şi cum stolul ar fi fost un singur om, spre primărie.

Jandarmii tineri, care aveau ordin să păzească primăria şi să nu lase să se apropie nimeni de ea, orice s-ar întâmpla în primărie, nu bănuiau adevărul. Ei credeau, şi pe bună dreptate, că în primărie, plutonierul major Budu, de care tremura întreaga vale a Călmăţuiului, îi bătea de unul singur, pe rumânii legaţii ca şi pe cei nelegaţi, cu cravaşa.

Stolul de oameni se apropia tăcut şi hotărât. Jandarmii boboci, care nu se mai aflaseră niciodată până atunci într-o asemenea situaţie, şi-au descărcat armele în aer, semnalând în felul acesta celorlalţi jandarmi care rămăseseră la post cu Juvete şi Cârnul, precum şi plutonierului major Budu, pe care îl ştiau viu, nevătămat şi înfricoşător de sălbatic, în primărie, pericolul. Rumânii s-au repezit asupra lor, i-au dezarmat cât ai clipi din ochi şi îmbrâncindu-i şi lovindu-i i-au răsturnat în zăpadă şi au năvălit în curtea primăriei.

Cei trei arestaţi în lanţuri, aplecaţi peste balustradă, vărsau gheme de sânge închegat lângă biroul cel mare la care, odată pe săptămână, domnul Constantin Năvârlie, judecătorul de la Cârligaţi, venea şi judeca la faţa locului procesele mărunte.

— Jandarmii! Vin jandarmii!…

— Să fugim fraţilor…

Şase jandarmi călări veneau în goana cailor dinspre post. În fruntea lor se aflau Juvete şi Cârnul.

Unii rumâni au sărit gardul care desparte primăria de biserică şi au izbutit să scape, alţii s-au risipit ca potârnichile printre nămeţii mari şi prin ariile alăturate, pe după case.

Câţiva însă au fost prinşi în primărie, cu mâinile, şi cu ciomegele pline de sânge.

A doua zi spre prânz, un convoi în care se aflau bărbaţi şi femei, toţi legaţi de-a lungul câtorva funii, căci jandarmii nu aveau nici la secţie atâtea perechi de lanţuri, plecau însoţiţi de un roi de jandarmi călări, în fruntea cărora se afla Juvete, şeful postului din Omida, spre Turnu, pentru cercetări.

În urma convoiului lunecau, scârţiind pe zăpada proaspătă, două sănii. Întruna erau culcaţi, pe un maldăr de paie, şi se odihneau, doi morţi aşezaţi unul lângă altul: Pandele Ologu, fratele lui Pascu Ologu şi Cristea Moga, cel venit de pe îndepărtate meleaguri în gară la Omida. Fuseseră amândoi ucişi în bătăi, în cancelaria postului de jandarmi, de Juvete, Cârnul şi caporalul Blajinu Aurel. În actele întocmite de ei şi scrise de celălalt caporal, de Lindină Axente, se arăta negru pe alb că „sus numiţii indivizi au murit în încăierarea din primărie, când a fost ucis, făcându-şi datoria după lege, plutonierul major Nichifor Budu…”

Sania luneca lin, nu-i zdruncina pe morţi.

În a doua sanie îşi dormea somnul de veci, cu faţa acoperită de un cearceaf alb, plutonierul major Budu din jandarmeria rurală, „mort la datorie, apărând legea”. Lângă el, cu obrazul înfăşurat în vată, gemea avocatul Mitiţă Bârcă. Era însă fericit că scăpase numai cu atâta. N-avea să renunţe la avocatură. Se gândea să se interneze pentru un timp în spital şi, după vindecare, să poarte deasupra orbitei goale, un monoclu negru. Asta îi va da, desigur, un aer şi mai distins. Va deveni şi mai important fiind, în felul lui, şi el, un soi de erou. Nu va mai practica însă avocatura la ţară. Se va muta la oraş, unde forţele publice sunt mai puternice şi unde vieţile, ca şi averile cetăţenilor, aşa cum scrie la lege, sunt nu numai garantate teoretic, dar în realitate şi păzite.

Jandarmii erau călări. Caii lor graşi, cu părul lins şi lucios, mergeau la pas în urma convoiului de arestaţi, care abia se târa şi deschidea pârtie largă pe drumul acoperit de zăpadă.

Din când în când, din obişnuinţă, omul care mâna caii slăbănogi înhămaţi la prima sanie, le arunca un îndemn de care nu era nicio nevoie.

Dii, roibule… Dii, calule… Dii, boală…

După ce s-au topit zăpezile mari şi albe şi câmpurile nesfârşite şi-au arătat faţa lor cea adevărată, neagră şi grasă, şi s-au revărsat peste maluri gârlele, sub cerul acoperit de nori vineţi şi puhavi, mânaţi nebuneşte de vânturi nestatornice dintr-o parte în alta a zării, au izbucnit în ţară răscoalele din 907.

Şi flăcările conacelor s-au ridicat atunci până în ceruri…

August–Septembrie 1952

{1} A rizica – a risca. [n.e.e.].
{2} Un pol = douăzeci de lei. [n.e.e.].